

Romanul **Arta refugii** a fost scris între 1985-1988, la Paris, ca al doilea volet al ciclului autobiografic:

1. Din Calidor
2. **Arta Refugii**
3. Astra
4. Sabina
5. Roman-intim

Sub titlul **L'Art de la fugue** traducerea franceză datorată lui Alain Paruit a apărut în 1990 la Julliard, Paris

În original - limba română - a cunoscut edițiile:

- Arta refugii

roman, cu o prefață de Marta Petreu
la Dacia, Cluj, în 1991

- Arta refugii - o copilărie transilvană,
ediție îngrijită de Nicolae Vieru, în 1993 în Biblioteca
Basarabia, Chișinău (unde a fost editată împreună cu
Din Calidor - o copilărie basarabeană),
din inițiativa lui Andrei Vartic

- Arta refugii - o copilărie transilvană,
apărută la editura Anamarol, București, în 2007

- L'arte della fuga

în italiană, în traducerea lui Marco Cugno
a apărut la Volland, Roma, 2007

Această ediție apare în dactilografierea autorului

Paul Goma

ARTA REFUGII

o copilărie transilvană

Ediția a V-a

*A*utura *A*utorului

2009

I. GUSU

1. NE MUTĂM. . .

- Mutarea!

Mama a dat ordinul, ea e căpitanul familiei. Eu: soldații; execut, nu discut.

Ne mutăm. Cărăm bagajele prin praf uscat și balegi moi, piftioase. În plus: duminică-dimineța. Mama a fost cu ideea - idee de căpitan, dacă ar fi întrebat trupa, soldanții/excutanții i-ar fi, cu dragă inimă, spus: nu se dă atacul într-o duminică dimineța, când oamenii încă nu au apucat să adune de pe uliță balega reglementară. Și i-ar mai fi raportat trupei:

- Mamă, decât să ne mutăm pe-aici, pe la ei, mai bine ne-am refugia la loc, la noi, la Mana!

N-o fi bine să te refugiezi, în viață, dar măcar bagajele ți le duce trenul, pe șină și nu tu, în spinare. Prin balegi. Duminica. Devreme.

Din Cancelarie ne mutăm. Că, nuștiuce, regulamentul, nuștiuce, Inspectoratul, stimată-colegă, că trebuie, că nu-i permis. Dacă n-am fi în plină acțiune de mutare, i-aș spune mamei că-mi pare rău după Cancelarie. Unde mai pui că plecăm pe jos, prin balegi. Nici tu tren, nici tu vapor, nici măcar o căruță ardelenescă - deși mama a zis că ce să mai năimim căruță pentru o mică mutare? Apoi căruțașul ardelean, el te întreabă neconținut-întruna: un' te duci tu?, la cine?, un' te duce el, cu căruța lui, faină și ardelenescă?; și ce faci tu acolo un' te duce?

Noi știm și fără căruțaș punctul-de-debarcare, terminusul, cum zicem noi, refugiații: în gazdă la Moș Veniamin - dar nu-i necesar să știe toată lumea căruțașilor, a zis mama. Eu zic: dacă tot plecăm din Cancelarie și o apucăm spre soare-răsare, de unde-am venit, mai cinstit, mai frumos ar fi

dacă ne-am refugia, ca omul, cu trenul, acasă, la Mana noastră. N-o fi tren (și nici vapor) până sus, pe Calidor, dar nu ni-i greu să ziceam-că.

Acum ar fi de mare folos domnișoara mea, Coban: să-mi explice cuvântul: mutare. S-o văd: ce ex-pli-ca-ție mai scorește, domnișoara mea?

O gândesc, așa, pentru că acum sunt tare supărat de mutare. Dacă domnișoara mea ar fi cu mine, să-mi dea o explicație de-a ei, până și mutarea asta s-ar face mai bună, mai frumoasă, solidă, vâjnoasă, ca un om, domnule, ca domnișoara mea, Coban, de la a doua.

Păi, când domnișoara mea de la a doua, domnule, îmi explică mie, personal, cum stăm cu cuvintele, nu-mi vine să mă mai joc pe-afară, cu băieții; nici pe fete să le trag de coadă și să le bag mâna pe la nuspununde. Stăm bine de tot cu cuvintele, în românește. Îmi explică mie domnișoara mea Coban: pe lângă că e dulce-și-frumoasă-limba-ce-o-vorbim (asta tot un refugiat de-al nostru a zis-o, primul) și ca-un-fagure-de-miere - asta a zis-o un ne-refugiat, dar tot moldovan de-al nostru, săracul, ea este și foarte in-te-re-san-tă! - iar interesantul e mai grozav decât frumosul; chiar decât dulcele. Și de ce este ea interesantă? Pentru că ea este de origine latină, de la Latini am luat noi șmecheria cu re-ul. Îmi place șmecheria: iei aproape orice cuvânt, îi pui în frunte un re- și gata!, se întâmplă o întâmplare de reparare: cum n-ai nimerit-o de prima oară cu o treabă, te întorci și dregi treaba, cu re-ul.

Cum ar fi, spre exemplu că am dat eu ceva cuiva și nu i-l-am dat din toată inima, așa că mă întorc să i-l dau ca lumea: i-l re-dau; ori am luat, dar nu destul, așa că re-iau sau re-pun, re-azvîrl, re-bag mâna la nuspununde și așa mai departe, însă nu prea departe: domnișoara mea Coban mi-a spus ea mie, personal, că așa cum nu tot ce zboară se mănâncă (spre exemplu: avioanele americane), tot așa nu tot ce poartă-n frunte un re- îmi spune mie că el a fost refăcut, reluat, rebăgat - să mai aștept oleacă, până ajung la liceu, acolo o să învăț latina, atunci o să re-aflu, precis, care cuvinte au, în cap, un re- adevărat și care au un cap care-i re-, dar nu foarte adevărat - spre exemplu...

- Spre exemplu (așa zice domnișoara Coban: spre, nu:

de-exemplu, ca mama), cuvântul: rechin, el nu are un cap adevărat (a-ha: de asta nu mi-e frică de el: cu ce-o să mă muște: cu coada?). Sau, tot spre exemplu, cuvântul: repede - nici el nu are cap, fiindcă oare există, pe lumea asta, un cuvânt: pede? de să zici că se repetă?, adică să pedeze din nou? Nu există! Repede ne-a venit din latină, sub formă de rapid...

A-ha: de asta un rapid el este foarte repede, pe lângă personalul nostru a trecut-ca-rapidul, dar de ceva-ceva re- tot ar fi avut nevoie, sărmanul, doar am văzut cu ochii mei ce-i făcuseră Americanii, cu re-bombele - poate la ei, la latini, să fie rece (de la recens, mi-a spus mie domnișoara mea), însă la noi, la români, rapidul era al dracului de cald, fierbinte chiar, când repede ardea el pe-o coastă, la Ploiești (unde n-am văzut nici o ploaie - dar poate că tot din pricina re-americanilor).

- Dar cuvântul: refugiu, domnișoară, vă rog frumos? Are el un re- adevărat? Sau unul ne-?

- O-ho!, a tunat (de-a detunat) domnișoara? Fugă, refugă - noi am re-fugit din Basarabia...

- Poate dumneavoastră. Noi, pentru prima oară...

- Și eu, pentru prima oară, dar refugiu înseamnă și tragere îndărăt, tragere cu spatele...

- Poate dumneavoastră. Noi am venit cu fața, mamei i-i rău cu spatele - și dacă nu, însemnează că sunt nerefugiat? Atunci ce sunt eu, domnișoară, vă rog cel mai frumos din lume?

- Un p'tico'!, zice și râde, ca totdeauna când mă face pitic-de-un-cot - așa prescurtează ea, dar niciodată față de mama, că și mama știe franceză. O să afli multe când o să înveți latina, zice domnișoara, din nou serioasă. Latină și muzică - a fost un mare compozitor german, poate cel mai mare de pe globul pământesc, era cantor la o biserică din Lipsca. El a alcătuit un fel de culegere de exerciții pentru elevii lui și a intitulat-o, frumos: Artafugii.

- Cânticеле din cele pentru recreații, pentru orele de gimnastică? - atunci când fugim noi, pe muzică? E mare artă să știi să fugi - este, domnișoară?

- O-ho! Și încă ce artă!, a dудuit dудuia Coban cu dodotele ei de darterie drea. Dar și mai mare artă e să

re-fugi, ca noi, Basarabeni. Nu chiar pe muzică - e-he, de-am avea un compozitor de-al nostru, basarabean, să compună el ArtaRefugii...

Rămâne de văzut, cum spune mama: dacă nu mă fac fierar, nici rege, nici cheferist; dacă la liceu învăț bine latina și muzica, eu compozitor mă fac!, compun compoziții frumoase de tot, pentru noi, Basarabeni refugiați.

Până atunci - ne mutăm. Din Cancelarie, la gazdă - una adevărată, adică plătită, nu ca la școală, pe gratis. La gazdă, gazda are pentru noi odaie adevărată, a noastră și ziua.

O fi și ziua, deși mie îmi plăcea la Cancelarie. La noi, la Mana, nu aveam cancelarie, când ne-a venit domnișoara Tuza, a stat la noi, cu noi în casă, cu mine-n pat, avea odaia ei și ziua, nu numai noaptea, când eu dormeam dincolo. Asta trebuie să fie: domnișoara Tuza era o ardeleană trimisă în Basarabia - fiindcă nu avea medie; noi suntem basarabeni cu medie, refugiați cu mare artă, de asta am stat noi atâta vreme în Cancelarie.

Unde mie îmi plăcea. Ba mai mult ziua decât noaptea - când rămâneam singuri-singurei în ditamai școloiul și era prea liniște, prea trist, prea rece (de la recens), mirosea a tutun de la cadrele didactice fumătoare și a motorină, podelele de primară. Noroc însă că, de cum apunea soarele, apuneam și eu, zdrobit de oboseala de peste zi, de noutatea de peste lună - făcusem luna de când ne re-trăsesem cu spatele, încoace, chiar dacă stătusem cu-fața. Și cu toate că, de cum se crăpa de ziuă, mama se trezea, mă trezea, ca să strângă așternuturile de pe podeaua Cancelariei, să le pună bine în camera hărților, să nu se afle la Inspectorat că Domnul Director ne-a permis să dormim în local, căci el ar putea fi pedepsit, stimată-colegă - nu mârâiam, nu cârteam, nu ceream să mai fiu lăsat să dorm încă-un-minuțel. Fiindcă începea o nouă zi, grozavă: copii mulți, uitînd uitîndu-se la mine ca la un adevărat învățător - nu sunt eu singurul elev-refugiat, dar singurul care locuiește în Cancelarie!, nu doar noaptea (când doamnele-domnișoarele-domnii învățători se află la casele lor, la mesele lor, în paturile-adevărate ale lor), ci și în timpul zilei!

Drept: și ceilalți copii au voie în Cancelarie - dar numai ca să ceară o cretă nouă, să pârască pe cineva că le-a făcut

ceva. Eu însă eram titular (așa-i zice, când dormi pe jos în Cancelarie), oricând, chiar fără treabă: ciocănesc în ușă, din prag dau bună-ziua, însă pe mine cadrele nu mă întreabă ce doresc; nici mama - ea, cu buzele strânse, îmi face din cap semn să ies imediat, mă pof-teș-te să plec. Eu însă pot foarte bine să nu mă uit la ea, ca să nu văd poftela și chiar dacă, uneori, ea îmi zice și cu cuvinte, că mă pof-teș-te, ceilalți învățători apucă să-mi zâmbescă, să mă întrebe câte ceva care nu cere răspuns (de pildă: ce mai fac?) - chiar și Domnul Director discută cu mine, personal. Ca să nu mai vorbim de domnișoara mea, Coban.

Asta-i Cancelaria, ziua...

Însă acum, că ne mutăm... Și doar i-am spus mamei să nu. Nu i-am spus adevărul-adevărat, cu domnișoara, i l-am spus pe celălalt, cu vaca - însă mama:

- Mutarea! - și uite-ne, înotînd prin praf prăfos, prin balegi bălegălegi - ca într-o duminică dimineată. Mutarea!, a zis și a mai zis de cameră adevărată, a noastră și ziua, dar ce să fac eu într-o cameră, fie ea și adevărată, ziua?

Eh, nu-i nimic și asta-i viața: grea. Oricum, duminica tot nu-i școală; nici domnișoară. O s-o am, mâine, la clasă; și în recreații, în curte, iar când o să intre în Cancelarie, ca să-și bea țigara de tutun, eu o să bat în ușă, o să dau bună-ziua și n-o să aud-văd poftela mamei.

O domnișoară grozavă, domnișoara mea, Coban. Tot refugiata, tot din județul Orhei, se cunoaște cu ai mei de la cercurile lor didactice. Îl așteaptă și ea pe tata, să ne vină. Cu bagaje adevărate, cu, adică și mobila: ca să avem și noi pe lumea asta pat-și-masă. Se zice: casă-și-masă, dar casa noastră a rămas la Mana, a pus-o mama să ne aștepte și de-aceea. Domnișoara este foarte bună prietenă cu mama, la Cancelarie dau de ele mereu împreună, stînd de vorbă. Femeile discută și când tac.

Dar nu numai din pricina asta țin eu la ea. Ci pentru că domnișoara mea este un om, domnule! Invenția asta eu am inventat-o, eu zic așa, când discut cu copiii. Nu știu cum mi-a venit, dar bine mi-a venit. Domnișoara-i groasă peste tot: la șolduri, la piept, la nas-gât-urechi, la obraz, la musteață, la glas - un om, domnule! Le-am zis copiilor: Dom'le, dacă la clasă Domnișoara ți-ar da o pălmuță de-a ei, te-ar

pupa mă-ta rece!; dacă te-ar bate cu rigla la palmă, ți-ar reteza mâna, te-ar spinteca, ar face doi din tine!; dacă te-ar urechea, ai rămîne fără cap! - un om, domnule, domnișoara mea! Dar ea nu bate; nici nu amenință - n-are nevoie: noi, cei dintr-a doua-a ei, suntem atât de cumiți, că ne dau lacrimile de cumițenie; și înțelegem și ne însușim tot ce ne explică, absolut! Și ținem la eaaa... Un om, domle!

Să zicem că eu sunt mai aparte: fiu de cadre didactice, în plus, refugiat - însă și ceilalți, nerefugiații, chiar și repetenții, chiar și proștii-clasei, cu toții înțelegem fulgerător și însușim. Și lecția-lecție, la-clasă, dar și pentru-acasă; chiar și pentru mai acasă decât acasă - uite, eu am înțeles foarte bine cum stau treburile cu -re - chiar dacă n-am învățat latina, ca să deosebesc un rechin de un refugiat; pe rege de recunoștință-veșnică; pe Reli, colega mea de bancă, de o adevărată repetentă (nu ca ea, care a fost bolnavă, de asta face a II-a din nou și are gură roșie și mărgelile roșii-roșii...).

Așa că pe domnișoara nu am pierdut-o de tot, oricum, dacă aș avea gura liberă, i-aș zice-o eu mamei, chiar dacă atunci când te muți, mărșăluiești și taci. I-aș zice ce i-am zis ieri, alaltăieri și azi dimineață:

- Și duminica-și scot vitele la pășune, să mai dormim oleacă, ne-om muta mai încolo, după ce curăță ulița - te rog eu mul' de to', mamă...

- Mai încolo? Să ne vadă tot satul cum defilăm cu boarfele-n spinare? Să ne numere bagajele? Dar ce-avem noi cu vacile lor?

Atunci eu plasez chestia cu vaca mea - în fine, invenția mea cu vaca altuia:

- Știi cine-i vaca? Vaca-i scroafa care se zmulge lângă șiștar și se zbage în zbuliță - drept unde calc eu, ză-gă-ri-ța!

Eu am inventat asta, într-o zi, când Reli avea mărgica și mai roșie. Ca s-o fac praf. Dar nu pe mama: dacă ar avea umerii liberi, ar ridica din ei.

Dar lasă: e un Dumnezeu pe lumea asta: când ajungem la gazda cu odaia-adevărată, suntem amândoi îmbălegați până la genunchi. Eu ca eu: m-am descălțat de sandale încă de la plecare, m-am îmbălegat desculț - dar s-o vezi pe mama! Cadru didactic - în plus, refugiat, ca și mine - ea nu

și-a scos pantofii albi; nu cei albi dintr-o bucată, ci albi împlețiți. Am vrut eu să-i spun, la plecare, că-i mai ușor să-ți speli picioarele decât pantofii, însă o știu eu, ar fi zis că, după ce că e refugiată și umblă cu boarfele-n spinare, să se poarte și desculță?

Ne oprim la o poartă. Mama:

- Aici e gazda, Moș Veniamin. Te pof-tesc să fii cuviincios, binecrescut. Ești fiu de cadre didactice - în plus, refugiat. S-a-nțeleș?

Mormăi că s-a-n'. Ca să scap. De când ne-am tras înapoi, cu-spatele, aici, la Gusu, mama îmi spune de câte o sută de ori pe zi că, în-plus. De parcă ceilalți (chiar dacă ei n-au aflat de la domnișoara secretul lui re-) habar n-ar avea, ori au uitat, de ieri; de parcă rostul meu pe lumea asta mare ar fi să-i bat la cap pe ardeleni cu înplusul meu - ca nu cumva ei să creadă că aș fi un venetic (ei zic: vinitură), nu un venit, așa, pe la ei, în vizită; un 'fujat, cum ne mai zic ei, nu un re-, adică unul care n-a nimerit-o de prima oară cu Reli...

Îmi vine s-o pof-tesc eu pe mama să mă lase așa, făr' de în-plus... Dar nu-i zic, nu e momentul: suntem încă în mutare, n-am pășit pragul - și, în plus, ea și-a mânjit ca dracu de balegă pantofii împlețiți alb.

Nu-i zic, i-a zis, mai alaltăieri, domnișoara Coban (după ce mama mă pof-ti-se, din Cancelarie):

- Lasă-l, dragă, e copil - lasă-l să fie ceea ce și așa durează prea puțin...

Mama și-a lungit gâtul și s-a făcut foarte urâtă: ca o găină:

- Te pof-tesc să aplici pedagogia asta copilului dumitale - dragă!

Mama se face urâtă de tot când e rea cu domnișoara mea. Și rea, de când e în-plusă. Eu țin mult la domnișoara, dar, uite, trebuie să mă mut cu mama. Că așa-i când ești copil.

Nu înțeleg de ce e rea mama cu copilul domnișoarei, când lumea-ntreagă știe că domnișoarele nu au copii: sunt legate la pânțele, de asta, mi-a spus mie un băiat, la Centrul de Refugiați de la Sibiu, dar mi-a zis să nu mai spun și mi-a arătat cu mâinile peste mijloc, adică un brâu, un chimir, legătura aceea. M-am tot uitat la domnișoare, n-am văzut,

dar băiatul acela de la Centru care era muuult mai mare decât mine, deși tot refugiat, zicea că nu vedem noi, bărbații, însă domnișoarele sânt legate la pânțece, altfel ar ieși copilul și l-am vedea cu toții. Mi-a mai spus băietu-cela - el avea o soră mare, văduvă, de asta îl credeam - că atunci când domnișoarele se cunună, tinerii soți le dezleagă pe tinerele soții la pânțece, așa devin doamne domnișoarele - că știe el precis, de la cineva, nu spune cine (dar eu știam: de la soră-sa lui). Așa se fac copiii pe lumea asta. Domnișoara mea Coban e foarte domnișoară, judecând după grosimea de la mijloc; ea trebuie să aibă o legătură pe măsură, care ce om e, domnule!

Mama a lăsat bagajele jos, în prag, a încercat să-și șteargă pantofii de cornul unei pietre - mai mult și i-a năclăit. Cu gura pungită, bate cuviincios în poartă - cu genunchiul unui singur deget, ca într-o ușă. Eu deschid gura, îi zic să bată cu pumnul, ca într-o poartă; ori să intrăm, ce să tot batem, o fi descuiat. Ea zice că nu intri la străini fără să bați; și nu intri, chiar dacă e descuiat, dacă stăpânul nu te pof-teș-te să intri. Pentru că acum am gura liberă, tac. Uite-așa! Tot degeaba, mama face numai după capul ei, nu ascultă ce-i spun.

După mult timp, mult timp, un glas supărat strigă, dinăuntru, că să intrăm; că-i descuiat; că ce, oar' suntem surzi?

Intru în curte, după mama, târînd răzbunător valiza-mică și trăistuța.

Bun. Ne-am spălat, la fântână, care numai picioarele goale, care și pantofii albi, de cadru didactic. Cu picioare curate, desculțe, lipăim pe dușumeaua camerei adevărate, a noastră și ziua.

- Ziceai că ziceau de-o cameră-cameră, nu de bucătărie, zic. Oamenii de-aici, din Gusu, nu-i spun: bucătărie, îi spun: boacăză - fii atentă cum pronunță: bòcăză!

- Cum? Repetă!

N-am vrut deloc, dar deloc s-o fac fericită pe mama. Așa s-a-ntâmplat. Mie mi-a scăpat, mama a prins-o - în doi timpi și trei mișcări, a scos din bagajele încă nedesfăcute un caiet și un creion bine ascuțit (cum ascute mama creioanele, e-he!, nici mașina nu le-ascute) și:

- Cum ai spus? Repetă. Încă o dată... Așadar, boacăză, egal bucătărie; în paranteză, de vară...

- N-am zis nimic de vară.

- N-ai zis tu, dar se vede ea - și se pronunță bocăză...

- Nu: bocăză - fii atentă la mine: bò! bò-căză...

- A-ha, diftongul oa ei îl pronunță ca Rușii când vorbesc românește: sòre, pòrtă, mòre...

- Nu-l pronunță ca niciun rus și de ce nu stăm noi într-o cameră-cameră?

- S-au răzgândit, le-a venit cineva de undeva - nu-i nimic: pentru un provizorat, până vine tata... De ce ziceai că nu pronunță ca Rușii?

- Fiindcă ei n-au ruși, numai unguri - i-am auzit, la Sibiu, vorbind pe stradă - și când vine tata cela?

Mama lasă pe dată caietul și creionul, mă ia pe mine. La piept. E bună și mama - când nu e rea cu domnișoara. Și zice, mama:

- Vine, el, vine - dacă nu azi, atunci mâine, că bun e Dumnezeu, ni l-o aduce, cum zicea Moș Iacob al nostru... Bietul Moș Iacob, ce-o fi făcînd el, acum? Și Mătușa Domnica, biata de ea - o, Doamne, cum ne-am lăsat noi casă și masă, prieteni și neamuri și rost, de-am ajuns printre străini, cu straista-n băț, într-o... Și măcar dacă i-ar zice: bucătărie - dar lasă, dragu-mamii, vine, el, tata, în trei o să ne fie mai puțin boacăză, cum spun Ardelenii. . .

- Bòcăză, o corectez eu.

2. NE-AM MUTAT

În gazdă la Moș Veniamin. Așa-i spune lumea, eu nu-i spun. Nu știu dacă-i numele, prenumele, porecla - nu mă interesează.

Nu seamănă deloc cu Moș Iacob al meu, cel de la Mana. Ar fi cam de aceeași vârstă, dar ăsta de-aici e un nesuferit; cu toate că e îmbrăcat, tot, în alb; cu toate că Moș Iacob al meu, cu cel de la Mana era numai în negru îmbrăcat - de unde concluzia că nu tot ce-i negru e rău și nu tot albul e bun...

Îmi place cum sunt îmbrăcați oamenii din Gusu: în alb, de parcă le-ar fi tot timpul sărbătoare; ori de parcă tot timpul ar umbla în izmene - în izmene umblă ăsta, moșveniaminul, albe, dar i-i negru sufletul. Femeile au ceva negru - pe cap, broboadele, la îi, la cătrințe, pe la...

- Mamă, știi cum spun oamenii din Gusu la broboadă? Cârpa!

- Știu, zice mama, zâmbind, mângâindu-și caietul. Am notat. Iar la batistă: cârpuță...

A notat, știe. Nu chiar cât mine, dar cel mai bine dintre toți refugiații adulți - fiindcă nu se compară cu noi, copiii de refugiați. Încă din Cancelarie, pe câteva caiete noi, faine, aduse de la Mana, a scris cu scrisul ei caligrafic, de învățătoare: *Monografia satului Gusu, jud. Sibiu - 1944*. Le-a numerotat, caietele, a scris pe ele și ce conțin: *Locuință, Agricultură, Colinde, Bocete, Costum național* - chiar așa a scris pe un caiet, eu i-am atras atenția că oamenii de-aici nu vorbesc nici de costum, nici de național, ei spun că se poartă rumânește. Mama a notat - înăuntru, dar pe copertă n-a corectat costumul-național.

Rumânește se poartă și ăsta, Moș Veniamin. Portul lui mi-ar plăcea, dar purtarea... Se poartă ca un nesuferit: nu mă întreabă nimic, niciodată; măcar de formă să mă întrebe, tot de formă i-aș povesti totul-tot: de unde venim, cum e pe la noi, prin Basarabia, i-aș spune de Moș Iacob, de ruși, de deportarea tatei, de re-fugă - de tot-tot. Dar el, nimic. Nu mă întreabă și nu-mi răspunde când îi dau cuviincios și foarte în-plus, bună-ziua. O fi el surd. Dar mut nu-i, doar la venire,

a zbirat la noi să intrăm, că ce, oar' suntem surzi?

Noroc că ziua sunt la școală, iar în timpul liber mă joc cu copiii - la ei, nu la noi. Noi n-avem un la-noi - dar las', când vine, el, tata... Apoi seara sunt atât de ostenit, încât dau repede-repede, ca rapidul, din lingură, ca să termin rapid-repede, să-mi spun rugăciunea iute-iute și, după ce uneori mă spăl, mă culc. Și dorm ca trenul.

E frumos în Gusu: și copiii se poartă rumânește - nu doar colegii mei dintr-a doua, dar și cei mici de tot: am văzut la biserică copii mici-mici purtându-se rumânește, băieții cu cioareci adevărați, de pănură albă, cu pălării adevărate, cu panglică; și fetițele: au îi și poale și cătrinte adevărate! Nu chiar toți băieții au șerpar adevărat, dar toți sunt încinși, încătărămați. Ai zice niște piticuți - lor să le zică domnișoara mea: p'ticoți! - sânt ca niște păpuși Rumânașii din Gusu. De aici se va fi inspirat Alecsandri, pentru românaș; nu știu dacă și pentru donicioară, garofiță, bălăioară - o s-o întreb pe domnișoară; ba nu: în asta, mama-i mai bună. Cu caietele ei.

Încă ceva nou, pentru mine: pe-aici, pe la Gusu, cu toții umblă încălțați, chiar acum, în Săptămâna Patimilor, când e așa de frumos și de cald și de bine, pe-afară, după-școală, în tălpi... Ei și? Umble, pân' n-or mai putea, încălțați! Eu sunt un în plus: la joacă, după-școală, mă descalt. Mama zice că pe-aici numai Țigani umblă desculți - ei și? Or fi știind ei ceva-ceva despre tainele naturii. Să calce nețigani, ne-refugiații o primăvară ca asta, cu bocancii! Și cum să las eu pe alții să fie mai sprinteni decât mine la cățarat în copaci, de s-o fac praf pe Reli? Ce să mai zic de artafugii - în asta sunt cel mai mare fugartist!

Îl așteptăm pe tata. Să ne re-vină odată, să ne mutăm din bôcăza lui Moș Veniamin într-o re-cameră ca lumea. Mama se duce aproape în fiecare zi la primărie și telefonează la Sibiu, la Centrul de Refugiați: întreabă dacă n-a apărut tata. Nu, încă n-a apărut, dar apare el, să nu-și facă griji, întîrzie de bombardamentele americanilor, Americanii au cam-distrus un-pic-de-tot de tot căile ferate, dar poate că vine pe drum, șoselele n-au fost prea-cam-cumplit bombardate.

Asta-i tot, pentru azi, dar mâine-i altă zi, poate că mâine... Si-gur, mâine apare și tata, să telefoneze mama și

măine, la Centru, la Sibiu...

Până mâine, asta-i pentru azi. Dacă nu s-ar vedea, sticlind în soare și huruind, înalt, stolurile de americani, ar fi și mai puțin asta-i. Dar chiar și așa, oamenii din Gusu se duc la lucru, se întorc de la lucru, în "costumele" lor albe și sărbătorești, mergînd cu mersul lor, altul decât pe la noi, pe la Mana: aici până și junii, până și muierile faine au un mers pe-n-sus și-n-jos, hâțânat și domol și moșnegos. Chiar și Reli a mea - dar eu îi pun palma în creștet și-i zic să meargă; cum ea încearcă să bată, cu capul, în sus, îi dau cu palma-n creștet - a început să învețe să pășească lin, ca pe la noi, la Mana; să meargă uns, ca reginele. Și de asta...

Altfel, noi, copiii, mergem la școală, ieșim de la școală - războiul nu se vede, nu se-aude, nu se simte, de-aici. Despre război vorbim numai noi, refugiații, în de noi.

Uneori vine în vizită, în bôcăza nost'ă, domnișoara Coban; mai des mergem noi în vizită la ea; și la Balteș, la Savițchi, la Pintilie - cu toții basarabeni și învățători. Atunci îi aud cum se miră.

Se miră ai noștri că Ardelenii parcă ar trăi pe altă lume; că, deși aproape fiecare familie are pe cineva pe front - și au și ei vreo zece eroi în cimitir - parcă plecații lor s-ar fi dus cu oile; ori ar fi la târg. D-apăi las' c-or vini ei...

Se mai miră ai noștri că Ardelenii, când tu le vorbești de ruși, ridică din umeri, se miră ei: ce tot avem cu Ruși'?, că Ruși-s la ei, în Rusia lor, ce triabă să aive cu ei, Ardilenii din Gusu! Că nici ei, Gusenii n-au nemica cu Ruși', ei au ce au cu Ungurii, de le-or răpchit Ardialu' de Nor' - aia, nedrepta'! C-o hi fo' ceva-cumva cu Băsărabghia, cu Bocovina - o hi cam fo', ei nu zîc ba, da' fiecare cu năcazu lui - da' ăl mai mare-i cu Ungurii, de-or răpchit Ardialu - da las' numa, las': vin ei, Ruși', -i pun ei pe fugă pe Unguri, cum i-or cam fugărit și pe vremea lu Coșut, cu Petiofi-al lor cu tot - ăăăi, că ce i-or fugărit Ruși' pe Unguri, atuncea...

Savițchi povestește cum a schimbat el tactica cu Gusenii: nu le mai zice Rușilor: ruși, ci: sovietici - le-a povestit ardelenilor cum Sovieticii nu cred în Dumnezeu și închid bisericile... Ardelenii au ridicat din umeri, au zis c-așe o hi, cam auziseră și ei, de pe front, da' cum războiu-i război și lumea-i lume, câte nu grăiește lumea pe timp de

război... Savițchi a schimbat iar tactica, le-a zis Sovieticilor: bolșevici - a povestit cum bolșevicii iau pământul țăranilor, îi bagă cu de-a sila la colhoz, cine nu vrea - la Siberia cu el! La care Ardelenii din Gusu, după ce s-au gândit și s-au cujetat și s-au scărpinat cu nădejde pe sub clopuri, au zis că așe o hi - 'colo, la ei, la Ruș'; da' ei nu pricep: cum să le ieie ȃmenilor pământu', că dȃră pământu-i aci, -n Ardial - ce triabă au Ruși' borșovici, de la ei, din Rusia, cu Ardialu'? Care-i pământ' sărac - n-au ei stepa lor, grasă? Ș-apăi pământu-i al lor, din moș' strămoș', stropchit cu sudȃre și cu sânje și cu trasu-pe-rotă, niminea de pe lumea asta nu li-l poate loa, pământu'; astea-s vorbe, că le ia pământu - că gura lumii...

Domnișoara Coban nu se miră, nu suferă că Ardelenii nu ne cred pe noi, refugiații. Zice cu glasul ei de-catedrală:

- Lăsați-i în pace, oameni buni! Mai au o lună-două până vin și peste ei; cam o jumătate de an, până să înțeleagă că Rușii s-au făcut sovietici și încă altă jumătate de an, până ce bolșevicii or să le ia și lor pământul, or să-i deporteze și pe ei - ca pe noi, Basarabeni... De ce să nu se bucure de viață, până atunci? Lăsați-i în dulcea-neștiință, ce să-i mai speriem și noi?

- Ca să știe ce-i așteaptă, zice Balteș.

- Ca să știe!, tună domnișoara. Dacă omul ar învăța din pățania altuia... Că nu ne cred pe noi, Basarabeni - dar ce, noi îi crezusem pe Ucrainenii fugiți dincoace, peste Nistru, înainte de Ocupație?

- Eu i-am crezut, zice Pintilie.

- Și eu - la ce mi-a slujit? I-am crezut pe ei, dar pe mine... nu m-am crezut! N-am plecat în refugiul din '40. Nici dumneata...

- Am încercat, nu se mai putea, zice Pintilie. Ne-au întors, tâl-ha-rii, de la Prut, au închis granița cu mult înainte de termen...

- Și pe noi ne-au întors, face domnișoara. Dacă plecam numaidecât după anunțarea Cedării... Dar ne ziceam că n-or să ne cedeze, că nu eram obiecte, eram câteva milioane de oameni... Cum să ne cedeze Rușilor, fără măcar oleacă de târguială? - mai dă, jupâne, mai lasă, stăpâne... Și ne-au cedat străinilor, ceda-li-s-ar inima câinilor de cedători! Când

am văzut că suntem buni-cedați, era prea târziu: nici n-am apucat să vedem Prutul, că ne-au întors comisarii...

- Așa am pățit și noi, zice mama. Al meu atâta s-a codit, atâta s-a-nvârtit în jurul casei, că i se rupea inima de ce lăsa - ne-au întors de la jumătatea drumului, nici la Călărași n-am ajuns, că ne-au întors, comisarii... Și după aceea pe-al meu l-au ridicat, l-au dus în Siberia lor...

- Măcar al dumitale s-a întors, zice domnișoara. Dar ridicății mei, până la a șaptea spiță - n-am aflat nici măcar că ar fi murit...

- Or fi trăind, lasă..., zice mama.

- Or ar fi trăind, las..., zice domnișoara. Era după Anul Nou, mă dusesem la Chișinău, pentru rechizite școlare. Când să mă întorc, în gară, dau de un cunoscut, zice: I-au ridicat pe toți ai voștri, azi-noapte, cu camioanele, au ridicat vreo zece familii - tu nici nu te mai întoarce, zice, unde să te mai întorci, zice, ascunde-te pe unde-i putea, până vin Românii, să ne des-cedeze... Unde să te-ascunzi? În gară erau controale, am luat-o la fugă după alți fugăriți... Ne-am ascuns în canal... Credeam că o să dureze un ceas-două - am ieșit după câteva luni, ne-am îndepărtat de Chișinău și am intrat în alte borți, într-o carieră de piatră de pe la Scorțeni...

- Acolo ne-am cunoscut!, râde Balteș. A mea și cu fata erau la socri, eu în carieră. Ne știam, ba chiar o curtasem, de cavalier - dar cine s-o mai recunoască?

- Nu te vedeai pe tine!, râde domnișoara.

- Nu apucasem să-mi iau și oglinda - să fi fost prin aprilie' 41...

- Aprilie sau mai. Sau martie, zice domnișoara. Da' rău ne-ați mai primit, voi, Oamenii Cavernelor, pe noi, Guzganii...

- Ne sălbăticișem și noi, ca omul - dar las', că și voi... Mirosești a... Duhnești a...

- A ce?, râde domnișoara, zguduindu-se, zguduind și podeaua, prin scaun. A cacanal! Om fi duhnit noi, Guzganii, a caca, dar măcar nu ne-am mâncat între noi, ca voi.

- Un zvon!, se apără Balteș. De altfel, când am ajuns eu în carieră, se imprimăvăruse, dăduseră mugurii, iarba, aveam ce paște, ce, roade... Mai ții minte ce ziceai când rodeam la coajă de mlajă?

- “Roade, Gheorghită, roade mlădiță, nu ciolane de babă tânără...”

- Și tu! se supără Balteș. Un zvon. Ziceai: Deacum, n-o să mai fim bolnavi de friguri - de-atâta chinină de la coaja de salcie...

- Așa ziceam? Numai atât?

- Numai atât - și ce-ar fi dac-am schimba vorba?, intervine mama, arătându-mă din sprincene.

- Mai ziceai și altele, continuă Balteș, dar dacă eu n-am fost martor... Poate în timpul iernii să fi fost ceva-ceva, pe altundeva - ce vrei, foamea-i foame, omu-i om... Tu ai să zici: omul nu-i om, dacă...

- Acum chiar schimbăm vorba! - și mama arată înspre mine și le face lor semne.

De parcă n-ar ști ce știu: s-au mâncat între ei și nu numai în cariera de la Scorțeni. Dar Balteș o ține pe-a lui:

- Măi, și când să ies la lumină... Mi-am și găsit când: în noaptea de 12 spre 13 iunie...

- O, Doamne!, face doamna Balteș. Eram la tata cu fetița, când numai ce răsare omu-ista...

- Recunoaște!, râde Balteș. Dacă nu răsăream eu... Să vedeți: mi se cam acrise de carieră și zic: ia să dau eu o fugă până la socru-meu, să-mi văd copilul și nevasta... Și cum mă apropii de sat, prin păp'șoaie, parcă aud vorbă rusască. Mă târăsc pe brânci, ca la armată, mă apropii: camioane! Cu luminile stinse, soldați care fumau în pumn și vorbeau în șoaptă. Și așteptau. Măi, îmi spun eu: ce fac camioanele istea, cu luminile stinse și cu soldați ruși care așteaptă - la vreo doi kilometri de sat? Decât dacă...

- Decât dacă au venit la ridicat oameni, zice Savițchi. Și de la noi au ridicat în noaptea aceea o mulțime de familii.

- Și de la noi, zice Pintilie. Simțea el, Stalin că se apropie războiul și ce și-a zis: Ia să-i lichidez eu pe naționaliștii iștea de români, pe basarabeni...

- Parcă era vorba să schimbăm vorba!, face mama. Să vorbim despre ardeleni.

- Ardelenii - treaba lor, face Pintilie. Dar ce ne facem noi, dacă Rușii intră în România?

- N-au intrat?, chicotește domnișoara. Atunci noi ce căutăm la ei, în Ardeal?

- Am vrut să zic: dacă Rușii trec Prutul...

- Nu l-au trecut? - tot domnișoara. Ba l-au cam trecut, cum zic Ardelenii, sus, în Bucovina. Or să-l cam-treacă și pe la mijloc și pe la mai jos. Or să cam-treacă și Siretul și Milcovul și Carpații, iar noi, care cică-i știm pe ruși, o să spunem și de data asta că... poate n-or să ne re-cedeze României de tot, că să mai vedem, că poate nu-i dracul chiar negru...

- Eu, unul, nu, zice Balteș. Cum trec Rușii Siretul, cum îmi iau straista-n băț și-o pornesc.

- Încotro?, îl întreabă mama, neliniștită.

- Încotrova! Drept în fața ochilor, cum șăd cu schinarea la rus...

- Și noi, face Pintilie. M-am fript o dată cu borșul rusăsc, gata: suflu și-n...

- Mă luați și pe mine?, râde domnișoara. Vorba ceea o dată vede nașul... Fina finei...

Mama o chiar sărută pe tâmplă. Știu eu de ce: să-nu-audă-băiatul... A întors-o bine și la timp domnișoara, cu fina finei. Eu aș fi zis altfel - aș fi zis: o dată re-vede nașul re-fina finei; sau de-a dreptul: fina, dar a re-finei - și o re-văd pe a lui re-Reli: re-roșie.

- Până nu vine al meu, nu ne mișcăm, zice mama. Că trebuie să vină, azi-mâine. Dacă mai vine... - și se pornește să plângă, domnișoara o ia la piept, o ia în brațe că are de unde, față de ea, mama arată ca un copil - și mama se ogoiește și zice: Ce prostie, oameni buni: să-l las să se-ntoarcă la Mana, din gară de la Chișinău! - și povestește, pentru a mia oară cum am ajuns cu toții la Chișinău, cum am urcat în vagon dar vagonul nostru pornise în refugiu numai cu noi doi, tata se întorsese la Mana, acasă, să mai ia lucruri, să ia și mobila...

- Las' că vine el, vine!, o asigură domnișoara (n-aș vrea să mă mângâie domnișoara: mi-ar face vânătăi). Ți-au spus și de la Centru, de la Sibiu: întârzie oleacă, fiindcă vine pe jos - vreau să zic: pe șosea, cu vreun camion. Nu-i mai repede, da-i mai sigur pe jos, decât cu trenul. Simpaticii de-americiani - mama lor de... așteptați! Am auzit că Regățenii îi așteaptă să aterizeze la Mangalia - pe-acolo, cam pe lângă geamie... Or să aterizeze - dar după ce-or să netezească

terenul, să nu li se încurce parașutele în minaret... Și în sonde... De-asta bombardează ei - vreți să știți ce cred eu? Eu cred că numai avioanele și bombele-s americane! Aviatorii-s ruși - de asta!

De asta ! - am mai auzit-o pe asta. Oamenii mari, chiar când sunt domnișoare, uită c-au mai spus, repetă, ceilalți mari se prefac că pentru întâia oară aud - asta se cheamă la ei: conversație.

- Așa am crezut și eu, re-oftează Savițchi. Dar mi-a spus cumnatul, care-i mobilizat la Apărarea Civilă, la Ploiești, că aviatorii sunt americani-americieni, a vorbit cu ei, vin din Italia, de la Foggia.

- Chioggia, nu Foggia, zice domnișoara. Atâta geografie...

Eu zic, în același timp cu Savițchi, dar în gând:

«Atâta geografie mai știm și noi și știm să ascultăm un radio - de la Foggia vin, uite, din pintenul cizmei (desenez în aer cu limba cizma Italiei, Savițchi o face cu degetul pe masă). Chioggia-i mai sus (muuult mai sus), aici, lângă Veneția (uite-aici, unde s-a stins faima falnicei), or acolo-s nemți încă».

- Ce mi-i Foggia, ce mi-i Chioggia!, tună domnișoara (Tanda și Manda). Rezultatul e că Americanii ne bombardează rusește - dar ce au cu noi? Ce le-am făcut noi americanilor ?

Îi răspund domnișoarei - prin Balteș:

«Sunt aliați cu Rușii - astea le-am făcut!»

Bun, răspunsul. De parcă eu l-aș fi dat. Ceva nou dinspre Pintilie:

- De nu i-am corcolî atâta pe aviatorii lor, căzuți. De i-am lăsa pe mâna nemților, n-ar mai veni și-a doua oară (o dată vede nașul fina re-Americanței). Mă rog, să fim cavaleri - dar ei? Vras'zică noi îi cazăm la cel mai luxos hotel din București, la Athenée Palace, se zice - și ei... Că așa-i Românul: cavaler! Americanu-i dă cu boamba-n cap și cavaleru-l pupă-n cur!

- Ce-ar fi să schimbăm...? - mama.

- ... pe mulți îi zmulgem din etichetele Nemților, îi cazăm la cel mai luxos hotel - și ei... Le-om fi dînd și dame!

- Șșșt!, face mama, dar clasa asta n-o ascultă.

- Ce contează o damă la o Românie-Mare!, bufnește domnișoara.

- Hă-tu-i în mamă!, face Savițchi. De văcari! Și de haidăi! Și de-analfabeți - Americanii iștia nici nu știu prin care parte a lumii lasă bombele!

- Ei, ba nu, râde Balteș. Le-a spus haidăul-șef unde: drept pe obiectiv!

- Obiectivu' mă-sii! - Savițchi e foarte supărat. Casele oamenilor - obiectiv? Femeile și copiii: obiectiv? Da' ia să-i lase ai noștri pe mâna lui Fritz, să-i învețe el minte pe-americani!

- Adică să-i împuște în aer?, face domnișoara. Asta-i barbarie!

- Barbarie o să fie când o să mă duc eu la ei, în America lor, și-o să dau cu boamba-n casa lor!, zice Savițchi.

- Nu să-i împușcăm în aer, ca Nemții, zice și Pintilie, dar nici să-i împușcăm pe Nemții de-alături, să-i culegem pe-Americanii de prin copaci și din bur'eni și să-i ducem la hotel de lux! Și le dăm și dame - poftiți, domnilor americani, că la noi se găsește marfa asta...

- Parcă era vorba să schimbăm... - tot mama. Zău, sunt și copii pe-aici...

Zău că sunt și copii pe-aici și copiii știu cum se dau damele: de sacrificiu, așa spune tata; care-i zice și damă, dar mai des: regină. Dai dama - de sacrificiu - și scapi, deocamdată, de mat.

A-ha: de asta îi scapă ai noștri pe americani de nemți: ca să aibă cu cine juca șah. Cum românul e cavaler și are o Românie-Mare-Micică, ce să facă: dă dama.

Tata zice și: cedare. De asta, când am jucat cu Rușii, am cedat Basarabia; acum, cu Americanii, o să cedăm și restul damei. Eu, dacă aș fi Românul, n-aș ceda nimic. Mai bine pierd partida asta. O s-o câștig pe cealaltă - dar nu cedez dama. Adică regina - s-o cedez eu pe mama?

Mă ridic de la locul meu și mă lipesc de mama mea, plângând. Mama mea crede că plâng de tata, că iar-tot-mereu nu ne vine - după ce ne venise, hăt, de la Polul cel Nord. Domnișoara mea crede că plâng de oboseală, de somn - așa că ele, reginele mele, își alătură scaunele și mă iau, amândouă, în brațe. Stau la ele în poală - juma' juma'. Aș

putea sta în poală la mama, mama în poală la domnișoara, la mine-n poală ar putea sta Reli, în poală la Reli ar sta băiatul nostru, că-i copil, săracul și obosit de conversația adulților.

Se vorbește, se vorbește: cum îi împușcă Nemții pe americani, în aer; cum îi împușcă Românii pe nemți - ca să nu-i împuște Nemții pe americani - și-i duc la hotel de lux și-acolo le cedează damele. Că așa-i Românul nostru: cavalier; și cedător.

Nu dorm, chiar dacă țin ochii închiși. Cu ei închiși văd mai bine desenul pe care am să-l fac mâine - uite cum: fac un soldat cu cască germană, trăgând cu pușca, pieziș, în sus, într-un ins crăcănat de parașută (dar fără cască - ziceam că i-a căzut când a sărit din avion - ziceam așa, ca să nu recunosc: nu știu cum arată o cască de american); Americanul aruncă de sus, pieziș, în jos, drept în capul unei căști de soldat român, o bombă (una ceva mai mititică, nu ca la Ploiești) - în timp ce soldatul român trage cu pușca în soldatul german. În triumghi. Fac și gloanțele: linii punctate; fac bomba în roșu, razele galbene - ca să nu-l ardă prea tare pe Așairomânul, cel care-fi veci nu piere. Fac și-un drapel tricolor cunosc pe lume. Și, după ce fac tot desenul, fac semnătura mea, citeață de tot, în colțul din dreapta-jos.

Dar am uitat dama. Unde-o pun pe cedată? N-o pun! Eu nu cedez! Oi fi eu român, dar nu cedez Mana mea; nici județul Orhei, nici Basarabia și Bucovina și Ardealul de Nord - și nici Regina. Nu dau nimic și pe-aici nu se trece!

Știu că n-o să-mi iasă frumos desenul. N-o să fie frumos, dar adevărat o să fie: 'l simt eu.

Nu dorm. Eu nu dorm - în schimb ei nu tac. Eu îmi spun în gândul meu, așa: ce poate fi frumos în triumghi, unde americanul îmi dă mie cu boamba-n cască și eu trag în casca Aliatului meu, cel care m-a liberat pe mine și pe mama de Ruși și lui l-a adus pe tata din Siberia? Eu nu-s așairomânul, nu cedez nici o palmă de damă. Și când mă fac mare, învăț bine-bine să joc șah.

Îi bat pe toți - însă îi fac, direct, mat. Nu iau niciunua dama. Regina. Fiindcă nu se face să iei regina aproapei tău.

3. PAȘTE - 1944

De Paște, mergem întâi la biserica ortodoxă. Cum începe să se termine slujba, cum îi cer voie mamei să mă duc la Cristian. Îmi dă. Cristian e băiatul popii unit, Cristian Cristian; și numele și prenumele; și tatăl și fiul - coleg de clasă cu mine, într-a doua.

Biserica ortodoxă e în centru. Noi suntem ortodocși - însă popa ortodox nu are băiat; biserica unită e sus, pe deal și Cristian e cel mai bun prieten al meu. Și tată-său, popa catolic. Oamenii din sat i se adresează cu: «Dom' Părinte» - ciudat mai vorbesc Ardelenii, îi zic popii și domn și părinte - la noi, în Basarabia, i se zice, scurt: «Părinte», iar în discuție: «Sfinția ta», în nici un caz: domn. La noi în Basarabia, Domn este, mai întâi, Dumnezeu din cer; după aceea, învățătorul de pe pământ, adică tata. Basarabeanul de mine îi zice preotului unit: «Dompărintedompărinte» dar el nu se supără. Râde primul, așa că eu râd de râsul lui. Suntem buni prieteni, deși el e cam papistaș.

Urc la trap hudița care suie spre biserica unită; țin bine, în fiecare mână, câte un ou de Paști. Unul pentru Cristian, cel mai bun prieten al meu de pe întreg pământul; celălalt e pentru mandea. O să ciocnim, unul o să spună: «Hristos a-nviat!», celălalt: «Adevărat c-a-nviat» - și, dacă se sparge (să zicem) oul lui Cristian, eu i-l dau pe al meu, întreg, să-l păstreze ca amintire de la cel mai bun prieten al lui - și-l iau pe al lui, spartul; și-l mănânc! Mama a făcut, de Paștele ăsta, refugiat, cu multă artă, numai zece ouă.

- Nu-i igienic să consumi mai mult de două ouă tari, a zis mama. Îți distrugi ficatul...

N-am zis nimic la zisele mamei. La noi, la Mana, unde eram muuult mai mic și mai copil, în minus, ne-refugiat, de Paște mâncam o sută de ouă, dintr-un foc. Nu chiar întreagă, suta, dar zece tot erau. Drept, de pe la al treilea, numai albușul îl consumam, gălbenușul îl aruncam: era înecăcios, uneori cleios, nu-mi plăcea - de asta, nu de ficat. La noi, la Mana, habar n-aveam că omul are, taman de Paște, ficat. Aici însă nu suntem la noi, la Mana; aici, în refugiu, avem - ficatul meu o fi portmoneul mamei, așa-i când re-fugi: te

holicăi și-ți pierzi banii - și de-aceea te doare-n partea dreaptă.

La noi, la biserica ortodoxă, ne-am dus fiecare cu câte două ouă: mama cu-pentru domnișoara Coban, eu cu-pentru Cristian - restul le-am lăsat în bôcăză, să ciocnim cu tata; eu n-am ciocnit niciodată cu el; de nici un Paști nu ne-a fost acasă. Mama zice că am dat Hristos a-nviat! de Paștele din '40, înainte de Cedare. Oi fi dat, nu-mi aduc aminte. Însă de Paștele ăsta, trebuie să dau, păstrez două ouă chiar până la Rusalii, dar să ciocnesc și eu o dată ouă de Paști, cu tata.

Și la uniți s-a terminat slujba. Au mai rămas ceva bătrâni în fața bisericii și copii, prin curte - vorbind unii cu Dompărintedompărinte, ceilalți ciocnind ouă și azvârlind cojile în iarbă. Coji de-ale lor: verzi, roșii, galbene, albastre, astea pot fi aruncate fără strângere de inimă...

Îl găsesc pe Cristian, îi întind oul :

- Iute, să ciocnim!, zic. Hristos a învi'...

Dar nu am cu ce ciocni: din mâna băiatului, oul a trecut în mâna lui Dompărintedompărinte. Popa îl cercetează în palmă, se miră, țâțâie:

- Iezusmăria, da fainu-i! Ăăăi, da' zugrăvitu-i! - de lemnu-i?

- Ba!, zic eu, care am învățat să vorbesc ca pe la Gusu. Cum să fie de lemnu-i? E de ou-i, ou de ou, mama l-a făcutu-i.

- Da' ce, mumă-ta-i găină?, se hlizește Cristian cel mic, rostind: gă-i-nă, ca pe la Gusu.

Dompărintedompărinte îi arde pe dată o scatoalcă după ceafă, apoi se apleacă și-i spune ceva la ureche. Nu înțeleg decât o cifră, dar știu: îl pedepsește să zică atâtea rozare - așa-i la ei, la catolici. Apoi se întoarce spre mine:

-Am mai văz't io oauă zugrăvite, da numa cu ciară. ăsta nu-i cu cia-ră...

- Face mama și cu cea-ră - făcea, la noi, la Mana, dar acum, că suntem în refugiu, la dumneavoastră... N-a avut cea-ră, le-a făcut cu ciorap.

- Cu cio... - ce? se miră Dompărintedompărinte.

- Cum îi ziceți pe-aici, prin Ardeal: cu ștrimf, traduc eu, mândru că știu amândouă limbile pământului.

- Am înțales că-i cu ștrimf, da cum face de zugrăvește cu

ciorapu'?

- Fiți atent!, mă pornesc eu pe rețete (la astea mă pricep).
Atenție: tăiem ciorapul de mătase...

- De mă-ta-săăă!, se miră cumplit popa. Da' câți ștrimfi de mătasă are dōmna mumă-ta, Dōmne iartă? De să-i taie?

- Nu mai prea are, de să-i taie, zic. De asta a și folosit unul la vopsit - avea ochiurile fugite rău de tot, nu se mai putea remaia.

- Nu să mai putè re'..., oftează popa. Dòr așè - dacă nu să pòte, nu să pòte, no... Da' òre nu-i păcat să faci ouă de Sfintele Paști cu... Cu ciorap?

Ridic din umeri. Iau oul din mâna popii:

- Păcat, nepăcat, mie mi-i foame, zic și mai zic, dinspre oul din mâna dreaptă: Hristos a-nviat! și răspund dinspre cel din mâna stângă: Adevă'...

- Nu-l sparje!, strigă Cristian cel mic, de parcă i-aș fi spart capul. Îți dau pe el cinci de-ale nò'ste. Ce colori vrei, pe-ales...

Așa, da. I-l întind. Din ochi caut ceva tare: o piatră, un lemn... Dompărintedompărinte înțelege ce vreau să fac, mi-l ia și pe al meu:

- Ai zece ouă pe-ăstalanț. Hai în casă, de s-alegi.

Așa e și mai da. Am mâncat o groază (gròză, se zice în Gusu) de ouă (ouă). Mai ceva ca la noi, la Mana. Aici n-am aruncat nici o firimitură de gălbenuș - tot nu vede mama că-i neigienic; să-l văd eu pe ficatu-ăla care se distruge numai de Sfintele Paști.

Ne jucăm în curtea bisericii, în iarbă, printre pomii plini de floare; ne fugărim prin biserică. Nu-i voie în Casa Domnului, dar Dompărintedompărinte nu se supără - a coborât în sat, cu treabă, nu știe ce facem noi.

Eu nu spun în afară, dar știi: sunt tare sărace bisericile lor: două-trei icoane pe lemn, făcute de moalăru din sat, alte două-trei, pe sticlă, cumpărate la Sibii - și desenate mai rău ca desenele copiilor, am văzut un Sfânt-Niculae cu un cap cât o vadră și cu mâinile numai atâtica, de parcă erau din alt tablou; ce să mai zic de Fecioarele lor: au ba șase degete, ba patru, iar copilul Isus doar că nu poartă barbă, încolo-i bătrân ca bătrânețea. În bisericile lor sfeșnicele-s de alamă și de fier țigănesc, ciocănite de covaciul din sat - oare de ce?

Gusenii sunt mult mai bogați decît Mănenii, dar bisericile lor: mai mare rușinea. În prăpădita de Mana (cum zicea domnișoara Tuza, ardeleancă fără medie), din prăpădita de Basarabia, chiar după trecerea rușilor care furaseră, stricaseră, doborâseră crucile de pe clopotnițe și clopotele de la rostul lor - te dureau ochii de-atîtea icoane din argint și de odoare aurite, dacă nu de-a dreptul din aur curat și cu pietre scumpe. Și ce icoane pictate, la noi - de pictori adevărați, de la mănăstiri, nu de vecinul din sat! Ția sfinți, ăia Isuși, ălea Marii! Mama zice că așa-i la catolici: despuiat. Însă uniții nu sânt catolici de tot, apoi nici biserica lor, ortodoxă, nu-i mai bogată, nici mai frumoasă pe dinăuntru. Mama zice că la biserică te duci ca să te rogi lui Dumnezeu, nu să caști gura la aurării și la zugrăvitori. Eu zic că și mai bine te rogi lui Dumnezeu cînd El este frumos și corect desenat, colorat, vesel, scilpicios. Mama zice că la biserică te duci ca să te reculegi (adică să te culegi de pe jos, din laturi, de pe unde ai fost vărsat, cînd ai intrat, cu gîndul, la Reli, și intri la loc, în bancă), eu însă cred că nu ești deloc necules; la noi, la Mana, la ortodocși, Dumnezeu, El suna așa de frumos la cor - și era un sat pră-pă-dit, cu oameni pră-pă-diți, care nu făceau platforme de gunoi și nu măturau ulițele - dar cum mai cântaau...; ce să mai vorbesc-povestesc ce frumos suna El, Dumnezeu, prin glasurile măicuțelor de la mănăstirea Tabora - acolo ziceai că-i un stol de heruvimi, Dumnezeu - iar la Curchi, la călugări, suna a Corul Oastei Arhanghelilor! - mai cu seamă cînd se slobozea prin glasul din barba prop-tită în piept a diaconului Gurie. Cel care stingea lampa de la șapte pași...

- Ia lasă-mă, te rog, cu bețivanul de Gurie, de altfel, tu nu-l ții minte, face mama. N-ai avut cum să-l auzi, ne vei fi auzit pe noi vorbind...

- Ba l-am auzit! Cu urechile mele! L-am văzut cu ochii mei, ăștia! - arăt eu cu două degete. Fii atentă cum: pui lampa pe prichiciul ferestrei, dar închizi geamurile, ca să nu fie curent, te dai trei pași înapoi, pentru tata, șapte pentru Gurie și cânti «Doamne miluiește!» - tata, de la trei pași, face să pâlpaie flacăra, însă Gurie, de la șapte, o stinge de tot! Și de la cinci, zbang!, sparge sticla!

- De unde le mai scoți - din sân? Erai prea mic, nu

pricepeai... Prin '38, '39, când bea un pahărel, făcea tata "concursuri" din astea, nu puteai ține minte. Nici când l-au ridicat pe Gurie, cu ceilalți călugări - asta a fost prin august '40, imediat după Cedare. N-ai de unde să-l știi pe Gurie-de-Aur, cum îi zicea tata.

- Ba-l știu pe Gurie-de-Aur - fii atentă: pui lampa uite-acolo, pe...

Mama râde. Mama zice:

- Bine, bine, așa e: l-ai văzut, l-ai auzit.

Cum să nu-l văd - mai ales, aud - pe Gurie? De-Aur? Dacă s-ar fi tras și el cu spatele, încoace, în refugiu, acum ar sparge, nu numai sticla lămpii, ar sparge și clopotul bisericii uniților, Gurie-de-Aramă al meu! Fii atent: pui clopotul pe prichiciul...

Până una-alta, ne jucăm în uliță. Și, din uliță, eu mă joc cu Reli în biserică, de-a cununia. Ea și-a pus cârpuța albă pe cap - ziceam că e voalul - și eu o tot duc, de deget, spre altar - dar n-avem popă, de să ne unească; și la bine și la rău. Zic: las' că merge și fără popă, vă cunun eu - și, când să-i cunun, uite-l pe popa cel adevărat, Dompărintedompărinte - noroc că nu ne bate pentru ce-am făcut noi doi înde noi doi.

Reli se duce-acas', că-i de prânz. Dompărintedom-părinte s-a întors din sat împreună cu mama și cu domnișoara. Suntem invitați la ei la masă - foarte bine, era și timpul.

Mama mănâncă din vârful buzelor, din vârful furculiței; domnișoara înfulecă - ce om, domnișoara mea, domnule! Dar nu pleoscăie, ca mine. Mie, mama îmi atrage atenția cu glas - să mănânc cuviincios, ca un fiu de cadre didactice, în-plus, refugiat - pe domnișoara o tot atinge cu genunchiul în genunchi - văd, după mișcarea feței de masă. Cu gura ne-plină și pungită, mama îi explică preotesei ce simplu e să faci ouă de Paști cu ciorap:

«Fiți atentă (îi spun eu preotesei, în gând): culegeți frunzulițe cât mai fin dințate, de cucută, de pătrunjel sălbatic, urzică moartă; flori de zarzăr, de cireș, de violete, dacă mai sunt; și firicele de iarbă - unul de fiecare ou și cât mai răsucit...; le lipiți de ou - în prealabil spălat și zvântat, șters - înveliți oul într-un pătrat de ciorap de ciorap de mătase, coaseți ori legați, simplu, ciorapul, puneți totul în vopsea»...

Preoteasa notează. Dompărintedompărinte dă mereu din cap, a mirare, a încuviințare. Noi, copiii ne plic-ti-sim. Eu m-am săturat de mâncare, până dincolo. Îi spun lui Cristian să ceară el voie. Primum. Ieșim să ne jucăm. Reli nu s-a întors, să-i tragem noi o cununie, n-o fi lăsat-o mumă-sa - care-i văduvă și de-aia-și cam bat copiii joc de Reli - cu mumă-sa, care-i cam văduvă. N-a venit Reli, să ne cununăm, a venit domnișoara, să ne fumăm. Se 'fumează ea, noi alergăm în jurul ei, îi dăm roate, ca turnului bisericii.

Mama a rămas cu prioteasa și cu popa. Știu ce fac: acum nu mai scrie prioteasa rețete de ou de Paște, cu ciorap, acum scrie mama în caietele ei, cu Monografia satului Gusu, jud. Sibiu - 1944 - tot felul de informații, așa le zice mama - însă de astă dată, cântate, se aud din curte. Cântă prioteasa - are o voce de artistă, prioteasa unită, de parcă ar fi ortodoxă - pe-a lui Dompărintedompărinte o știu, e așa și-așa, voce de popă catolic, adică aproape nimica-toată - dar prioteasa lui... O aud pe mama întrebând-o de ce n-a dat la Conservator? Ce-i trebuie Conservator priotesei, când ea cântă cu ochii închiși, pe de rost, ca cocoșul?

Eu li-l povestesc, domnișoarei și lui Cristian, pe Gurie al meu. Mă ascultă amândoi cu gurile căscate - atât că a domnișoarei sloboade colaci de fum. Când să-i fac pe Gurie-de-Aur, cel care de la cinci pași sparge-n mii de bucăți clopotul din turnul Catedralei din Chișinău, strigă un om, la poartă:

- Dom' Părinte, dom' Părinte! S-o dat la radiu'!

De-aș fi Gurie, i-aș sparge radiu', de-aici, de la douăzeci de pași! Și nu-nțeleg ce s-o dat. Și nu m-apropii - ca domnișoara; nu ies la porțiță, ca popa; ca prioteasa - ca mama. Rămân cu Cristian și, chiar făr' de Reli, găsim noi ce și cum să.

Ne jucăm până îndeseară, când ni se face frig - muntele e destul de departe, însă pe-aici e cam Ardeal și rece, de la recens, de cum apune soarele. Cum intrăm noi în casă, cei mari ies. Să ia puțin aer.

Mi-e frig și în casă, mi s-a făcut piele de găină peste tot. Cristian îmi dă un laibăr de-al lui taică-său, așa că putem ieși la aer și noi - deși laibărul nu-mi apără și picioarele de aerul ardelenesc, rece, de refugiu.

S-a întunecat, dar nu chiar-chiar: stelele.

Deslușesc umbrele alor noștri, în dreapta bisericii, de unde ziua vezi satul nostru ca în palmă; ba chiar, încolo, departe și alte sate - ale căror nume încă nu le-am învățat. Se zăresc luminile satelor vecine - mai pâlpâitoare, mai roșietice decât stelele - care fac albastru și dau frig. Încolo, departe, departe, cerul nu pâlpâie, dar e roșcat; roșu. Parcă ar fi foc. Dar nu: nu se vede focul de pe pământ, numai cel de pe cer.

Mă apropiu de cei mari, mă lipesc, zgribulit, de mama. Mama nu mă ceartă că am ieșit, pe întuneric, să-i plic-ti-sesc pe cei-mari. Mă strânge, cald, lângă ea. Mi se face somn, moțai de-a-n picioarele. Aud, ca prin pâslă, glasuri; cuvinte, silabe, sunete; rărite, obosite, somnoroase și ele:

- Nu poate fi la București. Prea departe: 200-300 de kilometri - și, între noi, munții. O fi ceva dincoace, la Brașov.

- Ce să ardă, la Brașov? E la Ploiești, foc de petrol.

- Un tren cu cisterne, la Brașov. Arde trenul.

- Și dacă e la București? S-a dat la radio că e la București.

- Bucureștiul ar fi mai la dreapta. E Ploieștiul. Sau Brașovul.

- Nu se poate! (glasul domnișoarei). Cum să bombardeze, duminica? Și, în plus, de Sfintele Paști?

- Americanii-s și ei, creștini (prioteasa).

- S-a dat la radio.

- N-or fi înțeles bine cei de la radio (domnișoara). N-o fi înțeles ce-a-nțeles omul care zice că a auzit.

- Atunci ce vedem noi, ce-i?, întreabă mama din mine. E foc-foc, foc-de-Ploiești, l-am văzut de-aproape, cu băiatul.

- Îmhî, zic eu.

- Când am venit încoace și ne-a prins la Ploiești, tot culoarea asta o avea - e foc-de...

- ...Ploiești, zic eu.

- De Sfintele Paști? Americanii-s și ei creștini, Dòmne iartă!

- În primul rând (domnișoara), Paștele lor nu cade odată cu al nostru; în al doilea, numai avioanele și bombele sânt americane, aviatorii sunt ruși...

- Dòr așè, zice Dompărintedompărinte. Păgânii!

- La radio nu s-a dat nimic de ruși, părinte, zice prieteasa, cu glasul ei cântat, de artistă. Numai de angloamericani s-a dat - așa s-a dat: "Aviația angloamericană"...

- Or hi și printre angloamericani păgâni, zice popa. Or hi Pchiei-Roși'... - și râde.

- Sunt roșii-roșii și sunt ruși!, tună domnișoara. Tu ce crezi?

Pe mama a întrebat-o. Simt cum a cutremurat-o cu un ghiontuleț de-al ei. Mama oftează. Tace.

- Fii pe pace, vine el, vine, o încurajează. domnișoara și o îmbrățișează, cu tot cu mine. O fi ajuns la Sibiu. O fi la Centru - și ce-ai zice dacă, acum, când te întorci la Moș Boacăză al tău...?

Plecăm atât de precipitat, încât uit pe mine laibărul popii. Nici nu ne-am mai luat rămas-bun - o să ni-l luăm mâine, când i-oi duce laibărul.

De cum am ieșit în uliță, mama s-a descălțat - e întuneric, n-o vede nimeni. Domnișoara a rămas mult în urmă, ea nu poate alerga nici desculță, ea e puțin cam tare corpulentă, așa se zice. Ne mânjim, ne stropim de balegile Gusului până la ochi, dar nu ne oprim din artafugii decât în curtea lui Bòcăză.

Și nu. Nimic. Nici un semn că.

Mă tem că mama mea are să înceapă să plângă. Repet ce-am auzit de la domnișoara, ce am auzit de la Moș Iacob: că bun e Dumnezeu, că dacă nu azi, atunci mâine. Însă mama mea e mama mea: bravă.

Zice - și încă râzînd zice:

- Chiar dacă n-am fi alergat, tot ne-am fi îmbălegat - este? Și ce face, el, refugiatul, după ce s-a-mbălegat, alergînd pe ulițele refugiului și pe-ntuneric? Ei?

- Se spală, reglementar, la fântână! Cu apă rrrece!, răspund voios și salutînd reglementar, de parcă l-aș saluta pe tata, venit.

- Atunci, dezechiparea!, comandă căpitănește mama, ca tata.

Fii atent, uite ce faci tu, când încă n-a venit tata de pe unde s-a dus ori a fost dus, după mobila - noastră, și te-ai umplut până-n creștet de refugiu, alergînd, de Paștele mameilor lor de angloamericanoșii: iei băiatul, îl dezbraci de tot,

de tot, îl pui pe o piatră, lângă fântână, scoți o găleată de apă rrece-rrreglementară și i-o torni în cap; după a treia, îl trimiți în boacătăria ardelinească, să se șteargă, iar tu - fii atentă, fiindcă ești în gazdă și cadru-didactic și în-plusă, noroc că în minus, e întuneric beznă, nu te vezi decât ca o pată alburie, când te îmbăiezi la fântână și copilul nu vede decât rochia ținută-n față ca pe-un prosop și miroși a mamă înfrigurată plăcut - și recensă.

4. A VENIT TATA

- Bine că ne-ai venit - dar lucrurile?
- Le-am lăsat la Buda, la șeful gării, om de încredere, doar mă pricep la oameni. Cum se repară linia pe Valea Prahovei, cum mă duc să le iau.
- Bine-bine, dă-le-ncolo de lucruri, din pricina lor era să nu mai vii - ai luat și scaunele?
- Absolut! Pe toate trei.
- Bine-bine, dă-le-ncolo de scaune - cum, trei?, erau patru!
- Patru, cele din lemn curbat, le-am luat - cum se repară linia pe Valea...
- Vorbesc de cele de răchită, erau și ele, patru - dă-l încolo pe-al patrulea, bine că ai scăpat tu cu viață - ai luat și covorașul de la mama?
- Absolut! Și covorașul de la mamă-ta și covoarele mari, părătarele - ți-am spus: două căruțe, pline. Și cărțile și oalele și perdelele...
- Și perdelele! Doamne, ce bine-ai făcut, o să avem și perdele pe unde-om sta, să nu ni se uite lumea drept în blid. Și nu scoate picioarele din lighean, apa sărată vindecă orice, totul. Dar ai umblat pe jos, măi omule, nu glumă - acum, că totul a ieșit bine, pot să-ți spun: atâta m-am blestemat că te-am lăsat să te întorci de la Chișinău, din gară, când trenul nostru a pornit și era ultimul tren pe care Rușii n-au pus mâna.
- N-a fost chiar ultimul și află: n-am avut nici o dificultate cu drumul, a fost exact cum ți-am explicat, pe hartă, situația de pe tren era...
- Pe hartă! Pe teren! Dacă acela mai era teren! Dacă mai era si-tu-a-ți-e! Rabdă, rabdă: sarea ustură, dar vindecă - și când au început să ne bombardeze... De cum am ieșit din Iași, ne-au luat în primire, noroc că trenul nostru n-a fost atins...
- Nici al meu. Că mai opream, că mai așteptam să se repare linia...
- La Ploiești am așteptat o zi și-o noapte...
- Eu am ajuns la Ploiești taman de Paște...

- De asta mă temeam. Dar bine că trenul tău...

- Ți-am spus: in-tact! Atât că linia: distrusă, în față, ruptă-n spate - ce să fac? Am descărcat lucrurile și le-am dat în păstrare la șeful gării, cum se repară linia, cum mă duc să le iau...

- Știi de ce mă mai temeam? Aflasem de Ploiești că fusese atins - și sâmbătă și duminică - și-mi ziceam: Deie-i Dumnezeu gândul bun să urce înapoi, spre Ardeal - dela Ploiești - să nu coboare la București, la frate-său! Cum Ignat șade pe Calea Griviței, lângă Gara de Nord... Am auzit că n-a rămas piatră pe piatră, în jurul Gării de Nord.

- Așa se zice - mama lor de-americieni! Aveam de gând să mă duc pe la frate-meu, cu bombardamentul de la Ploiești aș fi avut ocazia... Dar încă de la Iași știam că Ignat nu mai stă pe Calea Griviței - cel cu care-am vorbit nu-i știa noua adresă, dar l-aș fi găsit eu, aș fi întrebat pe la restaurante, muzicanții se cunosc între ei - uite însă că nu m-am mai dus și bine-am făcut: duminică... Eram mai sus de Azuga, pe jos, când am auzit ce-a fost la București...

Și tot așa. Acum e liniște, tata moțăie, întins pe spate, în pat, cu picioarele învelite în alb, urcate pe teancul de cearceafuri curate. Mama a vărsat ligheanul cu apă sărată; și pe cel cu chișleacul-leacul pentru picioarele tatei.

Avem o fotografie, trebuie să fie în caseta de lemn sculptat, unde ne sunt și actele; o fotografie cu fratele mic al tatei, Ignat.

Nu țin minte să-l fi văzut cu ochii mei, de-adevărat, însă în fotografie, unchiu-meu e un geniu: frumos, blond, elegant, odihnindu-și o mână pe cutia vioarei și purtând floare la butonieră. Am auzit, în casă, șoapte, despre Ignat - însă, în afară de nume, n-am prins nimic. Am întrebat de câteva ori de ce nu vine unchiul Ignat pe la noi, pe la Mana - la care tata mi-a zis că frate-său cel mic, ce muzician, domnule!, mare muzicant, cântă la vioară ca Enescu - și ca Enescu e foarte ocupat cu concertele.

- E un geniu!, a adăugat mama și a râs, scurt.

Aș căuta caseta; aș scoate fotografia; m-aș uita în oglindă, să văd cât de geniu o să fiu: blond sunt, frumos, nu se discută, la vioară o să-nvăț, floare la butonieră îmi pun, și mă fotografiez; și sunt foarte ocupat cu concertele, în

București: mă cunosc toți muzicanții de la restaurante... Nu pot căuta printre lucruri; nu trebuie: tata a adormit, e obosit de mersul pe jos, labele picioarelor i-s numai o rană, mama i le-a doftoricit cu apă sărată, cu chișleac...

Tata însă nu doarme: are ochii deschiși, îi ține lipiți de tavan. Oftează - nu e oftat de durere de picioare. Mama l-a ghicit:

- Simt eu: a scăpat! Tocmai plecase în turneu, în provincie - nu era la București, când cu...

Tata se răsucește spre ea. O privește, rău:

- Tur-neu! În provincie!

Am mai auzit cuvântul ăsta: turneu. Provincia știu ce e: Basarabia, Bucovina de Nord, Bucovina de Sud, Ardealul de Nord, Cadrilaterul de Sud... O s-o întreb pe domnișoara ce-i turneul, dacă nu cumva are și re-, nu se poate să nu aibă, o fi un fel de turn de pe stema fiecărei provincii, am văzut în cărțile de geografie ale celor mari - înseamnă că îmi aleg un turn din acela, cât mai re-turneu, urc în el, dau concerte și sunt blond. Cânt foarte simțit la vioară compoziția compusă de mine, personal. Și Reli mă aplaudă. Însă mai întâi, ne cununăm bine-bine.

- I-ai dat ceva pentru serviciu șefului de gară de la Buda?

- Absolut! La început n-a vrut să primească de la un refugiat, dar l-am convins - ce om serios, zice: Domle, pă mine mă co-noaște țara-ntreagă, nu numai regionala Chéféré! Mă co-noaște toa-tă țara!

Mama râde: l-a imitat bine tata pe șeful de gară - așa se va fi vorbind la Buda: măcăit.

- L-o fi conoscînd toată țara, măcăie și mama - cum îl cheamă?

- Pe cine?

- Pe șeful gării, omul de încredere, cunoscutul în toată țara...

- Cum îl...? Pe loc, nu-mi aduc aminte, parcă ceva cu -escu...

- Să te odihnești întâi - prin câte ai trecut, nu-i de mirare că... Zici că l-ai plătit, să ne păstreze lucrurile? Unde le-ai dus lucrușoarele noastre? În gară? Sau la el?

- Ce gară! - praf și pulbere. La el, la canton.

- Atunci cunoscutul nu-i șef de gară, e cantonier.

- Dar ți-am spus, femeia lui Dumnezeu, că gara nu mai există, au ras-o Americanii - noroc că trenul nostru nu era nici în gară, nici pe lângă, a oprit la un canton, avea un număr cantonul, dar pe omul de încredere îl cunoaște țara-ntreagă, nu numai regionala...

- Am înțeles, dar n-am înțeles cum numai tu care-ai lăsat lucrurile noastre la el nu știi cum îl cheamă!

- Cum, nu știi? O să-mi aduc aminte - oricum știi, precis, locul; cum se repară linia...

- Dacă mai găsești locul - vezi ce fac Americanii ăștia!

- Ce să aibă Americanii cu un canton amărât? Îl găsesc, nici o grijă.

- Bine-bine, vedem noi. Bine că ne-ai venit tu - lucrurile...

- Lucrurile de la Buda!, chicotesc eu.

Tata se răsucesce spre mine:

- Așa-i zice: Buda. Ați trecut și voi pe-acolo, dar voi ați avut noroc, ați trecut cu trenul vostru, pe când eu... Să nu-l supăr pe Dumnezeu, dar și eu am avut noroc: vă dați seama, în față praf și pulbere, în spate foc și pară, numai trenulețul nostru, neatins! Nici o schijă, nici o... Minunea lui Dumnezeu!

- Ai lăsat lucrurile noastre în minunea lui Dumnezeu - în Buda!, zic eu iar - acum nu mai râd.

- Așa se cheamă: Buda, județul Prahova - cum ieși din Ploiești, spre Brașov, la șase-șapte kilometri...

- Bine-bine - șase ori șapte kilometri...

Eu, apropiindu-mă de ușă, pieziș, zic:

- Mamă, tata nu știe ardeleneste. Nu știe la ce spun oamenii de-aici: budă...

- Taci, nu fi prost crescut!

- Dar nu-i ceva chiar de proastă-creștere, zic.

- Atunci, spune!, mă îndeamnă tata. La ce zic Ardelenii: budă?

- Taci!, îmi ordonă mama, apoi tatei: Chiar vrei să afli?

- Nu-s și eu refugiat în Ardeal?, râde tata. Să învăț limba locului...

- O să ai timp - dar n-ai spus cum de-ai găsit căruțe, când, cu o zi înainte, abia găsisem un car cu boi?

Tata e foarte mulțumit de întrebare. Povestește, lung, cu

plăcere, cu floricele. Cum a luat-o pe jos, pe șoseaua de la Chișinău la Orhei; cum, așa, singur și pe jos, abia își făcea loc prin valul de oameni care încercau să ajungă la tren; cum începuse să-i pară rău că n-o ascultase pe mama - dar cum, când să se răzgândească și să se lase dus de puhoi, înapoi, la Chișinău, a dat de doi flăcăi, fiecare cu căruța lui... Erau din Vatici, îi fuseseră premilitari. I-a convins să se întoarcă peste ogoare, pe drum de care - șoseaua era plină din șanț în șanț de oameni și mașini și căruțe și care cu boi - le-a explicat că dacă merg încolo, spre Chișinău, se bagă direct în gura Rusului, fiindcă s-a rupt frontul pe la Tighina... Așa că s-au întors ia Mana, au încărcat lucrurile noastre rămase la Moș Iacob, au trecut prin Vatici, de unde unul și-a luat o verișoară, elevă de liceu, altul un frate, teolog și au pornit-o spre Prut. Au ajuns cu bine la Prut, l-au trecut și, în gară la Iași s-au despărțit, tata a pus lucrurile noastre într-o jumătate de vagon...

- Pân' la Buda!, zic eu, de lângă ușă.

- Da, până la... Dar spuneți-mi, oameni buni, la ce spun Ardelenii budă?

- La umblătoare, zic. Așa-i, mamă, că am fost binecrescut?

- La ceee? - tata n-a înțeles.

- Sau latrină, zic. Sau closet. Așa-i, mamă că n-am fost chiar prostcrescut?

Mama nu-mi răspunde. Îl pândește pe tata cu coada ochiului.

Pe tata îl chinuie rău picioarele - a mers mult pe jos, întâi de la Chișinău, până i-a întâlnit pe premilitari; după aceea de la Buda până la Brașov, toată Valea Prahovei; după aceea de la gara Apold până aici, la noi, la Gusu... Abia de-un ceas a venit. Eu l-am recunoscut, primul. Nu-l recunoscusem astă-toamnă, la Mana, când ne venise din lagăr de la Slobozia, cu toate că atunci hainele îi era curate, întregi, însă acum un ceas, când l-am văzut în poartă la Moș Veniamin, numai zdrențe și desculț și murdar și schiopătînd, am știut că e tatăl meu.

- Chiar așa?, face el, plângăreț. Asta înseamnă budă?

- Cam asta, încuviințează mama. Lucrușoarele noastre... Și l-ai și plătit pe cunoscutul de la vestitul canton Buda!

- Dar ce era să fac, femeia lui Dumnezeu?, se supără tata, cu poftă - i-a venit apă la moară. Să fi luat lucrurile tale-n spinare, s-o fi pornit la deal, pe Valea Prahovei, cu ele-n cârcă? Dar ne-au bombardat Americanii - mama lor, azi și mâine de-de-de...

- Nu vorbesc de-americieni, vorbesc de omul tău de încredere: îl co-noaș-te ța-ra-n-trea-gă, tu co-noști la oameni, dar nu știi cum îl cheamă!

- Lasă, bre, că aflu - cum se repară linia, cum mă duc...

- Să-l întrebi cum îl cheamă?, fac eu.

- Nu fi prost-crescut, zice mama zâmbind. Bine-bine, cum se repară linia, cum te duci - până atunci ne descurcăm cu ce avem: două linguri pentru trei persoane - ajung și prea ajung, eu nu mănânc borș, eu îl fac...; avem trei furculițe și-un cuțit - de-ajuns și prea de-ajuns, de-am avea ce lua în furculiță. Uite, că tot nu ne-au venit salariile...

- Vin ele, vin și salariile, mi-au spus, la Sibiu. Dar avem toate tacâmurile, le-am luat de la Mana - să se repare linia.

- Bine-bine, noi să fim sănătoși.

- Am luat și covoarele și mobila și... Și cărțile. Și perdelele...

- Și le-ai țâpat în budă!, zic eu ardeleneste și o zbughesc - iepurește.

5. IAR NE MUTĂM

Cărăm bagajele prin praf uscat și ocolind balegile moi și puturosioase. De astă dată, tata-i căpitan, el a dat ordin de re-mutare - nu ne era bine la Moș Bòcăză, așa ca ne mutăm la re-Moș Ilie, în Centru.

Două odăi mari; și la etaj. De cum a putut umbla fără să schiopăteze, a căutat, a găsit, a plătit pe trei luni - acum ne mutăm. Mama ar fi vrut să vadă mai întâi cum e omul, cum sunt orientate odăile, cum e curtea cum e afara - tata a zis că totul e bine, mai ales că a plătit pe trei luni înainte.

Cunosc casa, pe dinafară - faină; faină și curtea. Îl știu și pe stăpân, un moș: calcă și el pe-n sus și-n jos, cu genunchii mereu îndoți, cum merg o mulțime de oameni pe-aici, ai zice că tot suie, tot coboară - atât că Moș Ilie, noua gazdă a noastră nu-i șchioapă. Ca alte gazde de refugiați.

Ne întâmpină chiar el, ne salută cu pălăria; o ia înainte, în sus, pe scară. Fii atent cum sânt casele pe-aici: jos, la uliță, e pivnița (chimnița); ori bòcăza - depinde; tot jos, dar spre curte: bòcăza ori chimnița - depinde. Nu știu de ce depinde - dar așa-i pe-aici. Sus, odăile, de obicei, două; de pe scară sau de pe galerie intri direct în casă, ei nu au tindă, antreu, calidorul lor nu se închide iarna, ca să țină căldura. Da, dar Ardelenii nu stau, iarna, sus; ei stau jos, la cald. În casa ta stai unde vrei, depinde, noi nu suntem în casa noastră și noroc că depinde de vară.

Moș Ilie a luat balotul cu plapome și perne din brațele tatei și bocăne-n sus pe scară, cu bocancii grei, plini de balegă: i-a rămas ceva în scobitura dintre toc și pingea, de asta pute de trăznește. Mama, în fața mea, își astupă nasul, apoi caută în poșetă, apoi caută prin aerul de la tâmplă o basma, să și-o tragă în dreptul nasului, a gurii. Nu găsește, în poșetă, parfumul, nu are basma, agită palma prin dreptul obrazului. Sus, în prag, tata a observat-o, îi face semn să nu mai. Că nu se face, în casă străină. Mama nu mai dă din evantaiul palmei, e palidă - mama, totdeauna rumenă, încât baba lui Moș Veniamin i-a zis odată, la plită: “Tulai, dòmna, da’ așe de roșie sânteț’, de ca un buboi!”

Tata a scurtat șederea lui Moș Ilie, l-a asigurat că

de-acum ne descurcăm - l-a luat pe după umeri și l-a condus la ușă.

Moș Ilie bocăne din bocanci în coborîș. Tata desface bagajele, vorbește-vorbește, mai cu seamă de lucrurile lăsate la omul lui de încredere, de la Buda - lasă, cum s-o repara linia...

Mama nu-l ascultă. Deschide fereastrele - pe toate. Se face curent, un geam se trânteste, tata îi atrage atenția că iar or s-o doară măselele, mama își descleștează fălcile cât să spună că mai bine durere de măsele, decât... Nu spune decât-ce, îl întreabă pe tata dacă altă gazdă n-a găsit. Tata nu înțelege: dar ce are asta? Casa-i bună, omul gospodar, cumsecade, stăm în Centru, chiria mică, două odăi - și încă la etaj...

- Dar pute a hoit, ce tu nu simți? - mama, după ce a scotocit prin bagaje, umezește cu parfum o batistă și și-o apasă pe gură.

- A hoit?, se miră tata, vinovat că el nu simte nimic. Eu...

- Tu ai dormi cu mortul sub pat, n-ai miros, niciodată n-ai avut - dac-ai avea...

Așa e: habar n-are tata ce-i aceea să-ți pătrundă hoitul prin nas, prin gură, în ceafă, în coșul pieptului, în suflet. O fi văzut el multe, o fi cunoscut destule, cum a fost în Siberia, o fi și cărat la ele, la groapa-comună - dar dacă n-are miros... E ca și cum aceia nici n-ar fi murit-pentru-patrie, prin porumbul abia prășit, nu s-ar fi umflat, de Cuptor, de să le sară nasturii, de să li se reverse piftia de pe obraz pe tâmpile, de pe bărbie, pe piept, pe burtă - depinde în ce poziție căzuseră pentru neam și țară. Mama i-a povestit tatei cum adunase ea, cu flăcăii de la Mana, premilitari rechiziționați, pe cei de prin păpușoaie; îi dusesese la Eroii pe-ai noștri; la dincolo-de-gard pe Ruși. Tata dădea din cap, că el înțelege, că lui i se rupe inima și de mila morților și de sila viilor - care trebuie să-i adune de pe câmpuldebătaie - dar degeaba: dacă n-ai miros, ca tata, nu știi ce-i viața, habar n-ai de moarte - așa am auzit eu pe cineva și dacă nu l-am încă auzit, o să-l aud, că am viitorul în față. Apoi, moartea ca moarta, zicea acela, miroase cum miroase moartea, dar să te vād cum vezi situațiunea după ce o dai, o tai cu parfum (ca mama): tu

zici că tai duhoarea - chiar o tai: faci două din ea, uite-așa de mari amândouă - și duhnitoare.

- Poate că miroase doar a închis, ca toate casele nelocuite, o vreme, încearcă tata. Altfel, curată îngrijită...

- Curată! Dar pute a hoit - de unde Dumnezeu? Și dacă ne-am întoarce la Moș Veniamin? Stăteam claie peste grămadă, în boacăza lui, dar nu putea!

- Dacă lăsăm să se facă curent, se aerisește, nu? Nu? La Moș Veniamin nu ne mai putem întoarce, poartă ghinion. La altă gazdă - cu ce bani? Până nu ne vin salariile, nu ne putem mișca.

- Ba da: ieșim afară, la aer. Ne facem de lucru prin sat - uite, ne ducem în vizită la Cobana - poate că până ne-ntoarcem...

Ieșim. Coborîm. Mama cu, în mână, sticluta cu parfum. Tata:

- Du-te tu înainte, eu cu băiatul rămânem să căutăm. O fi vreun șoarece mort, dracu știe.

- Nu pute a șoarece, zic. Miroase a oaie.

- În casă? A oaie moartă?, face tata.

- Nu chiar moartă-moartă, zic. A oaie, scurt. Așa miroase pe-aici, pe la ciobani.

- Așa miroase miorița?, râde mama, din nou rumenă - poate de la parfum.

Râde și tata, scurt. Zice, las-că trece doar a lăsat geamurile deschise.

Nu trece. Ba, la întoarcere, trăznește și mai cumplit. Când ne pregătim de culcare, constatăm că și lucrurile noastre, mai cu seamă pernele. Mama golește sticluta cu parfum, stropind - degeaba.

Văzînd-o pe mama suferind, tata îi arde o teorie de-a lui:

- Măi, și dacă Ardelenii au dreptate: noi, Basarabeni, nu ne tragem din daci? Noi, Basarabeni, om fi slavi, bre, de asta nu suferim putoarea de oaie. Voi doi, care strâmbați mereu din nas... Măi, și dacă eu oi fi dac? Fiindcă n-am miros?

Da, bre. Tata e dac curat. Lipsit de miros, e un om fericit - fericiți cei daci, căci a lor este Împărăția Cerurilor...

Uite și vacanța! Sunt un în-plus, nu mă bucur de duminicile-fără-școală, nu mă dau în vânt după vacanțe, mie-mi place când e cu-școală, chiar dacă nu mă duc la-școală. Dar, vorba lui Moș Iacob al meu: Nu-i cum dorește omul, e cum hotărăște Domnul - Domnul nostru, al Basarabenilor, adică Dumnezeu din cer, nu ca al Ardelenilor, Dompărintedompărinte de pe hulă.

Bun! Am terminat a II-a, am trecut într-a III-a. Am dat și serbarea, mi-a fost bine pe bină (așa-i spune la scenă), am recitat foarte patriotic Rugămintea din urmă, am dansat în costume de hârtie creponată - eu cu Reli am fost la albastru, cred că era și Cristian pe la vreo culoare, n-am fost atent cu cine-am făcut tricolorul nostru drag din perechi de creponată.

M-am obișnuit și cu vacanța, cum m-am obișnuit cu Ardealul. Din zori până noaptea târziu sunt pe-afară, cu copiii - cu, mai ales, Cristian, el are biserică, e bună de jucat, biserica lui.

Dimineața înfulec ce-mi dă mama și o șterg. M-am făcut mare (sunt trecut într-a III-a!), așa că părinții nici de formă nu-mi spun să stau pe-acas'. Asta-i forma, fiindcă fondul, cum zice tata, e că n-avem acasa noastră. Deși plătim chirie - ba încă pe trei luni înainte - și plătim și dreptul, pentru ei, de a-mi spune să stau acas'; pentru mine, dreptul de a zice da-da-da și să mai uit, ca omul. Ei însă nu-mi spun decât să fiu atent: să nu-mi rup vreun picior, să nu cad din copaci, să nu mă ard, să nu mă-nec, să nu care cum va să mor, că o pătesc rău de tot, de la ei; și să fiu acasă, la prânz, dacă-i dimineața; să fiu acasă "odată cu soarele", dacă-i prânz. Sunt destul de ascultător - mă întorc la timp; dacă nu uit.

E bine, aici, în Ardeal, la Gusu. Cu Cristian, cu Reli, cu alți copii. Nu-i chiar ca la Mana noastră, dar merge. Uneori mă întreb dacă nu m-am micit, venind în refugiu, înapoi.

La Mana știam tot felul de chestii, domnule. Și le și făceam - adică le făceau ele cu mine. De când am venit la Gusu, parcă le-am uitat. Parcă nu le-aș fi știut, vreodată - de asta zic că m-am micit. Când mă gândesc că la Mana, e-he!, toate fetele și toate femeile. Și nu numai basarabence de-ale noastre, că doar domnișoara Tuza era ardeleancă (poate pentru că era fără-medie) și făceam cu ea, ca trenul. Ce să mai zic de Bălana. Și de Tecla, draga de ea, cum m-a învățat

ea pe mine totului-tot. Și Duda. Și Muta. Și cum am învățat-o eu pe Nora, ea nu știa nimic-nimic, dar se lauda că nuștiuce, că un băiat muuul' mai mare, dar i-am arătat eu că băiatul acela habar n-avea de viață.

Cum ne-am refugiat încă, se face că parcă n-am făcut nimic la viața mea, că parcă viața mea n-a fost chiar a mea și de asta, acum, trebuie s-o iau de la-nceput, cu Reli: mă uit la puțica ei luminoasă, mă uit și parcă aș vedea-o pentru întâia oară, așa o fi legea-vieții, cum zice tata, mă uit la Reli ca pentru prima oară, să zicem, azi, cu toate că știu bine că m-am uitat și ieri și alaltăieri și o cunosc bine de tot și uite că n-o cunosc bine: tot mai e ceva de cunoscut la Reli. Și nu numai la ea, dar acum de ea vorbim.

Las', că nici părinții nu stau pe-acas'. Și mai puțin de când domnișoara Coban a invitat-o pe mama să gătească împreună, la gazda ei, o babă care nu pute. La Moș Ilie ne ducem doar să dormim - și să visăm urât. Nu știu ce-nvârtește tata în timpul zilei, dar de mama știu: Monografia satului Gusu, jud. Sibiu - 1944. Fiindcă și în miezul zilei, acum, în miez de vară, se găsesc destule muieri rămase-n sat - la poartă, pe bancă. De la ele culege mama. Informații. Așa că mama e foarte ocupată, cu Monografia. Și văd eu, fericită.

Ziua, fiindcă seara... Nu chiar plânge, dar nici mult nu mai are. Și tata o încurajează, zice: Las' că. Dar mama - ca mama.

Într-o seară, eu mă prefac că am adormit, ca să ascult. Și aud. Mama zice că nu se mai duce în-vizită la Cobana; că nu se face: noi, trei guri, și nu contribuim nici cu jumătate de porție. Tata zice: Las' că, doar Cobana-i de-a noastră, înțelege - azi-mâine ne vin salariile și i-om de înapoi. Mama zice: Dar până atunci?, că nici ea n-a primit salariul - de asta, când ne așezăm la masă, la ea, la Cobana, mama zice că tocmai a ciugulit ceva, nu i-i foame. Tata zice că băgase de seamă; zice: Las' că; și zice: Ce dracu ne facem? Și mama: Numai Dumnezeu știe.

Adorm. Mă trezesc, plângînd: Am visat urât!, îi spun mamei care mă îmbrățișează - ca să nu-i spun că n-am visat nici pe dracu, dar mi-am adus aminte că, la cină, am zis că mai vreau macaroane - și domnișoara mi le-a dat pe cele puse de-o parte - poate tot pentru mine, mâine, la prânz.

Și de ce-or fi copiii ăștea atât de nesimțiți?, mă întreb eu în gândul meu - în timp ce mama crede că de vis-rău.

Adorm iar, suspinând. Simt cum mama se desprinde de mine și se duce pe cealaltă saltea întinsă pe jos, lângă tata. Dorm ce dorm, mă trezesc. Au terminat și vorbesc atât de pe șoptite, că nu poți dormi de-atâta șoșoteală. Îl aud pe tata oftând. E rândul mamei să-l consoleze, să-l încurajeze, ea-i zice acum: Las' că, las' că.

Tata zice că poate-poate mâine ne vin salariile. Și mama: Las' că vin ele. Și tata zice că dacă nici mâine, nici poimâne, atunci răspoimâne el se duce la Buda, să aducă lucrurile, să vindem ceva. Mama zice: Chiar dacă linia e reparată și nu te prinde fără-bilet - cui vindem, la Gusu, troace de-ale noastre? Nu pe-bani, zice tata; în-natură; pe mâncare! Mama: Mai bine vindem verighetele - dar cui? La Sibiu am avea, dar cu ce bani, trenul de Sibiu? Tata: Împrumutăm... - dar tot el: N-avem de la cine, colegii refugiați sunt în aceeași situație, dacă nu și mai rea, Cobana va fi ajuns la fundul sacului, de când ne hrănește... Mama zice: Mai avem colegi, ne-refugiați, ei nu stau ca noi, în nădejdea salariului, au gospodărie, au neamuri, au economii - să-i cerem Directorului, până la salariu. Tata țâțâie: Nu se face, și-așa au impresia că am năvălit peste ei, de să le mâncăm pita, zic despre noi că suntem vinitură, cum spun ei la venetici. Ce-am ajuns, ce-am ajuns, oftează tata, străini în proprie țară... Readorm. Mă trezesc. Tata re-oftează - celălalt n-a fost bun, îl repară.

- Măi fimèi'!, zice tata ca pe la noi, în Basarabia. Am o idèi'! - îl aud, îl chiar văd cum se ridică în șezut, pe saltea. Numai că n-am coasă, face el, dezumflat.

- Coasă?, se ridică și mama. Împrumuți una de la Moș Ilie, el nu ne e coleg de învățământ!

Ce mamă am eu, domnule! Cum l-a umflat la loc pe tata! Ca pe o roată de bicicletă! Uite, eu n-am înțeles cum anume, ce-i cu coasa în locul ideii, dar simt: coasa poate ține loc de idee - când o să-mi vină timpul să mă însor, o să-mi iau una ca mama: o fimèi' cu idèi'!

A doua zi, la prânz, ne ducem, totuși, la domnișoara - numai mama și cu mine; numai eu mănânc, mama se fasolește, zice din vârful buzelor că ea tocmai ciugulise ceva,

înainte, nu i-i foame. Ce întâmplare!, nici domnișoarei nu i-i foame, nu știu cum s-a-ntâmplat, dar s-a-ntâmplat să tocmai pigulească și ea pe când gătea macaroanele de aseară. Mi-e o foame de lup, eu nu tocmai ciugulisem, așa că rad tot-tot și, când domnișoara mă întreabă de formă, dacă mai vreau, eu tot de formă răspund că mai vreau și oul acela - și i-l arăt. Și domnișoara mea râde și mi-l face scrob. De astă dată, râde și mama - râd amândouă, știu ele ce știu, dar știu și eu, așa că nu mă mai fac, în gând, copil nesimțit. Și mâncăcios.

La cină însă, vine domnișoara la noi, la Moș Ilie. Cu un sufertaș. Mâncăm numai noi, bărbații, tata mai puțin, zice că el tocmai a ciugulit ceva, la coasă.

Toată noaptea mea e făcută din re-treziri: altele, acum tata geme, râde-gemînd, mama râde și zice că, dacă i-i așa de greu, să lase jos...

- Nu-i greu, însă nu mai am obișnuință, am pierdut-o, gata! - și râde-geme.

- O găsești tu și-o pui la loc!, chicotește mama.

- O găsesc, o găsesc râde-geme tata. Încă o zi-două și mă reobișnuiesc - nu-i greu la trifoi, atât că nu mai am obișnuință...

6. CEI MAI BUNI OLTENI DIN ARDEAL: BASARABENII

În noaptea următoare tata geme mai puțin. În a treia, deloc. În a patra zi nu se mai duce, a terminat contractul, zice el. La prânz, mergem cu toții la domnișoara Coban, mâncăm trei feluri: supă de găină cu tocmași, pilaf de găină și, ca desert, lapte de găină (ăsta se face din albuș de ou - fii atent...). Mâncăm toți patru, nimeni nu tocmai, înainte, ciugulise. Tata e vesel și frumos, cum e ars de soare, dar cu fruntea ne-arsă (de pălărie), mama se uită cu drag la el și chicotește tot timpul, mereu îi aranjează cămașa la piept, întâi o deranjează bine-bine, ca să aibe ce face pe la pieptul frumos și păros al tatei.

La țigară, domnișoara:

- Voi trebuie să știți - tu de la Monografie, tu de pe-teren: pe-aici, prin Gusu, or fi cosind și femeile?

- Cosesc, biete, zice tata. Dacă bărbații li-s pe front...

- Nu prea cosesc!, intervine mama. Nu prea, deloc, știu eu de la femeile din sat. La vădane cosesc Oltenii - c-așa-i pe-aici...

- Dar am văzut eu femei cosind, zice tata. Oltenii - și ei, pe front.

- N-ai văzut tu bine!, zice mama, nu știu de ce, dintr-o dată, înțepată. Și ce: tu știi să cosești?, o întreabă pe domnișoara Coban.

- O-ho!, tună domnișoara.

- Dar tu ești cadru-didactic, dragă, încearcă mama. Învățătoare titulară...

- Și ce, el nu-i cadru?, râde domnișoara, arătându-1 cu țigara pe tata. Și nu-i pică...

- Dar ești femeie, dragă, o domnișoară, se grăbește mama, ca să nu afle ce nu-i pică tatei. Trebuie să-ți ții rangul.

- Lasă' că nu-mi pică nici mie!, bubuie domnișoara.

Nu mai aud ce-și spun, am mâncat, gata, la joacă! Oricum, nu-i pică nici mamei rangul: merge și ea la cosit, la următorul contract. Înțeleg că tata nu prea vrea: nu cosește el pentru întreaga familie?, dar dacă merge la cosit și

domnișoara Coban... Gătesc de cu seară, pun mâncarea la rece, în chimniță, a doua zi, la prânz, se întorc amândouă în sat, s-o încălzească, apoi, în trei, ducem cosașului demâncare. Și se întorc amândouă, să spele vasele. Până când spun că pot eu să încălzesc mâncarea și s-o duc, la prânz.

Așa, da. Mama a lăsat-o mai moale cu Monografia, mă adun și eu de pe drumuri, pe la zece duc cosașilor apă, mă întorc în sat, încălzesc mâncarea, mă întorc, spăl vasele și mă duc iar - ca să mă întorc seara, cu coasa pe umăr; de la cosit.

Mă întreb cum va fi gemut domnișoara în prima ei noapte. Dar în a doua? O fi ea om, domnișoara, dar nici ea nu mai are obișnuință. Mă întreb cum o va fi pus la loc, obișnuința pierdută - cum e singură, îi va fi venit tare greu; chiar dacă nu i-a picat și - și rangul.

O ducem bine de tot, deși tot n-au venit salariile. Tata a cumpărat coasele împrumutate, mai cumpără pentru mine una tocită fain și ușoară - dar n-am parte de ea: vine cu noi și Pintilie, doar și el e învățător și basarabean; la scurt timp, se lipesc și Savițchi și Balteș - nu-s și ei refugiați basarabeni? Și învățători titulari?

De-acum cosim numai noi, bărbații, femeile rămân acasă, să gătească. Dimineața, devreme, adunarea, la baba domnișoarei. De acolo plecăm cu proprietarul, să ne arate locul. Merge și domnișoara, mama nu mai zice nimic. Merg și eu, ca să știu unde duc, la prânz, mâncarea. Aproape în fiecare zi cosim la alt om: pe-aici e puțin pământ, cinci cosași, cu mine șase, termină uneori pe după amiază. Dar chiar dacă isprăvim la prânz, nu trecem la alt proprietar, așa a hotărât tata, șeful cosașilor învățători refugiați în Gusu, jud. Sibiu - 1944. Și cerem numai bani - fără mâncare. Dimineața, cum ajungem la loc, tata măsoară cu pasul, cu ochiul, verifică starea, adică dacă fânul ori trifoiul ori lucerna stau bine pe picioare, dacă nu au torțel și zice:

- Te costă atât (și spune cât), la ora cutare vii să verifici.

Oamenii nu se târguiesc, prețul le convine, tata cere numai bani și numai suma pe care o cer Oltenii, cosași de meserie - dar fără mâncare și fără dormit. Singurul lucru care nu le place: verificarea. Ei au treabă în alte părți, apoi acum ne știe tot satul, ne știu satele din jur: noi, Basarabeni, lucrăm bine, iute, corect, ieftin - ce să mai ve-ri-fi-ce? -

însă tata:

- Ai copii de școală, bade cutare? La toamnă, când o să fiu la-clasă, nu la coasă, să nu-mi vii să amesteci cositul cu scriscitul!

Omul nu pricepe ce să nu amestece, dar ceva-ceva înțelege: că Basarabeni nu-s olteni.

Așa că ne merge bine. În fiecare zi mâncăm carne - nu de oaie, deși e cea mai ieftină - de vițel: se taie, prin sat. Și bine face tata că cere numai bani, mâncarea ardelenilor nu ne place: bagă în ea rântaș, o înălesc cu oțet. Și mănâncă slănină râncedă, vara! Pâinea lor, în schimb, e bună, deși nu are coajă: ei o coc la foc iute, o ard, apoi o bat cu făcălețul, de rămâne zgrunțuroasă și urâtă pe dinafară, dar pe dinăuntru, dulce. Cojile arse nu le aruncă, fac din ele cafei.

Noi, Basarabeni bem ceai de izmă, nu cafei din coajă de pâine și îi facem praf pe ardeleni, nu numai cu cositul, ci și cu gătitul. Bucătăria noastră, e-hei! Nu ca bôcăza lor...

Doamna Balteș a umplut borș - fii atent: pui pe fundul unui borcan mare tărățe de grâu; opărești - atenție la borcan, să nu crape!; pui un lujer de vișin, pui parcă și leuștean, mai pui nuștiuce și, după ce l-ai descântat bine, borșul, ca doamna Balteș, după o zi-două-trei, e foarte bun. De băut, cu cana, așa crud (dar rece!), altfel în borș-borș, fiert. Ardelenii care vin cu plata, seara, la baba domnișoarei, gustă și ei - îi invităm. Iau o lingură... Se uită în fundul farfuriei, li se pare prea limpede, ei și apa chioară o tulbură cu rântașul și-i zic: zamă... Gustă borșul nostru - nu-i acrit cu oțet, cu ce-i acritu-i? Cu ce? Cu ce-o hi, da' nu-i rău. Ba-i cam bun - ăăăi! - când le place lor ceva, găjâie-râgâie, ca bivoliilor lor, ghibolii, driganele: ăăăi! Din lingură-n lingură - gata farfuria! După ce-i gata, ridică fruntea îmbrobonată și iar: ăăăăi, da' bun o fo' - da' cu ce-i acritu-i? Și-atunci doamna Balteș zice ca ei, are și ea ureche muzicală: O fo' ș-o să mai hie - cu borș!, și mai pune un polonic; și încă unul...

Mare specialistă în borșuri, doamna Balteș. Și ce ureche muzicală are ea la limbi, aproape ca mama. Chiar când face borșurile de post, mănânci două-trei-patru farfurii; și mai ceri; de la a treia, fără pâine, fără mămligă, așa de plăcere... De asta a cumpărat tata o "oală de nuntă" pentru care domnul Balteș a zidit, special, o plită numai pentru ea, în

curtea babei domnișoarei. Cum noi, refugiații, am mânca borș și la ceai, abia ajunge la o masă oloiul de oală, de cazan - adevărat, suntem douăsprezece persoane (Balteș are fată-de-liceu, Pintilie: băiat, tot de-liceu) și chiar dacă numai șase tragem din greu, la coasă, ceilalți sunt tot de-ai noștri, basarabeni, mari mâncători de borș.

Doamna Balteș a făcut Școala Normală de la Chișinău, cu mama - ea termina când mama intra.

În schimb doamna Savițchi a făcut numai două clase de liceu și s-a măritat - dar ce mare specialistă în plăcinte! Artistă, nu alta! Mai ales la plăcinte-cu-poalele-n-brâu.

Ardelenii nu știau ce-i plăcinta până n-am venit noi. Ei fac alte dulciuri, alte copturi, bune - dar nu se compară cu ale noastre. A scris mama în Monografie că Ardelenii mănâncă lucruri consistente, că ei se alimentează cu calorii - dar fără gust și lipsite de fantezie. Influență nemțească, de la sași, zice tata, care mai zice că Ardelenii se nutresc, ca să aibe putere să lucreze din greu, or cum Basarabeni noștri nu se omoară cu munca, se țin de făcut feluri, de gătit mâncăruri - pe care le mănâncă, nu de foame, ci de bune ce-s. Așa o fi, eu însă mănânc și mâncare ardelenescă - mai des la Cristian - și zău că-mi place! Chiar slănină râncedă, acum, vara - cu ceapă verde, cu usturoi... Chiar fără, dar cu o condiție: s-o mânci pe pită; din brișcă - mi-o împrumută Cristian pe a lui.

Ziceam de plăcintele doamnei Savițchi: nemaipomenite! Toate - și cele cu brânză și cu carne, cu vișine, cu curechi, cu dovleac, cu orice, chiar și cu cartoafe. Fiindcă-s cu poalele-n brâu, poate de asta. Nu: poate; si-gur!, a zis tata și a vrut să zică mai departe, nu l-a lăsat mama, că aude copilul. Ca și cum copilul n-ar ști altele, mai deocheate. Oricum, copilul știe de ce le spune așa: fiindcă doamna Savițchi, când se așterne ea pe făcut plăcinte, mai întâi și mai întâi, apucă de pe coapse, dreapta și stânga, poala rochiei: o ține așa, o leagănă și cântă:

- "Su-fle-catăăă pân' la brâu,/Duuu-ce, du-ce rufele la râu! - un-doi!" - și după aceea tot încearcă și tot nu izbutește să-și prindă poala-n brâu.

Are voce corectă, însă nu știe și alte cântece, iar din acesta numai atât. Într-o zi, am rugat-o frumos să cânte mai departe, dar ea:

- Mai departe scrie-n carte! - a râs cum numai ea știe să râdă, amețitor și a luat-o iar cu brâul-râul.

Nu scrie în nici o carte cum e cu suflecatul, am citit o mulțime, n-am dat de așa ceva, însă, dacă stăm strâmb și judecăm drept, din față, plăcintele ei sunt ceva... Vorba tatei: Mamă-mamă! Fii atent cum faci: iei făină bună, trei-nule, iei ouă, iei unt, iei...- dar de ce să iei tu, când ia foarte bine doamna Savițchi, de pe dreapta, de pe stânga, poalele și, înainte de a le pune-n brâu, le leagănă (tragănă, mamă, tragănă, zice - și bine zice - o doină de-aici, din Gusu), le tot tragănă, în dreapta și-n stânga mai mult de formă; de fond, le înalță binișor, până la mătasea roză. Eu, când face doamna Savițchi plăcinte cu poalele-n-brâu, sunt foarte obosit și mă așez pe jos, dar cu spatele spre ea, ca să nu vadă că îl văd pe scârbosul lui Pintilie, liceanul - dar și-așa, tot mă alungă de-acolo, zice să mă duc la copiii mei - marele mucos! Și bine i-a făcut doamna Savițchi într-o zi, când i-a ars o palmă și i-a zis: "Mucosule!" Mie nu mi-a ars nici o palmă și nu mi-a zis nimic, eu sunt cuminte.

Seara, cam pe când terminăm noi cina, se face plata. Vine omul la noi, la baba domnișoarei. La început, când eram numai noi, coșaii, proprietarul ne plătea pe câmp, după ce verifica - îl vedeam, doar și eu coseam:

După ce făcea zece pași încolo, zece în dreapta, în stânga, omul vedea că am făcut treabă bună și venea către noi, să plătească. Eu eram neliniștit: dacă observă smocurile lăsate?, ori pe unde am bărbierit cârțița? Dar nimeni, niciodată n-a zis ceva rău de cositul meu. Însă nu știu cum, dar oricum ar fi fost proprietarul din acea zi: mai în vârstă ori mai tânăr; mai slab ori mai gras; cu picioarele sănătoase ori schiop ca pe-aici, când se apropia cu plata, plătitorul era totdeauna burtos și crăcănat; cu picioarele țapene din genunchi de parcă el ar fi cosit. Și cu mâna în șerpar.

Nu știam la care parte din proprietar se uita tata, eu mă uitam întâi la picioarele lui; apoi la burtă; apoi la șerpar - sânt frumoase șerpărele Ardelenilor, ei oameni cumsecade, însă felul în care scoteau banii, să ne plătească... Nu ne făceau observații, nici vorbă să ne dea mai puțin decât fusese învoiala - dar scoteau banii din șerpar și îi puneau în mâna tatei, de parcă ni i-ar fi dat de pomană, nu ca plată.

Poate de aceea, când ne-am făcut șase cosași, tata a stabilit: plata se face în sat, la gazda domnișoarei Coban.

Îl vedeam pe proprietarul din acea zi venind încoace, pe uliță: îmburtoșat, încrăcânat, înșerpărat, cu mâna gata să scoată împrumutul ori pomana. Dar, de cum pășea în curte, căpăta mersul normal (sau șchiopăta ca șchiopul, dacă era șchiop), se dezburtoșa, mâna din șerpar îi scăpăta pe de lături. Tata se ridica de la masa din curte, îi ieșea în întâmpinare un pas-doi - atunci omul dădea să se umfle iar, iar să bage mâna în șerpar. Însă tata:

- Doamnelor, domnișoarelor (sânt două: a-mea și aia-a lui Balteș, urâtă-foc și cu țâțe), domnilor, vi-l prezint pe domnul... - și îi spunea numele, deși noi i-l știam, de la câmp. Poftește, domnule cutare, ești invitatul nostru...

Omul, golit pe dinăuntru, parcă dezbrăcinat, își scotea clopul, prelins; asudînd, se apropia, șrec, se așeza la masă, pe-o bucă. După ce gusta, apoi mânca de-adevărat mâncăruri de-ale noastre, tata:

- Acum, afacerile. Am cosit atâta, ne-am înțeles să plătești atâta...

Un om care păstrează banii în șerpar, mai ales dacă-i burtos, trebuie să se ridice, ca să poată scotoci, scoate de la brâu. Tata rămânea așezat. Lua banii, îi pune pe masă, fără să-i numere, se ridica, întindea mâna omului:

- Să ne fie de bine tuturor!

După care acela pleca repejor și ușurat.

La început, unii îl întrebaseră de ce nu verifică banii. Tata:

- Meseria mea, domnule cutare, e să verific dacă elevii și-au însușit ce le-am predat.

De obicei, omul nu înțelegea ce are una cu alta, însă nu mai cerea lămuriri, saluta și pleca. De-a-ndăratelea. Ce povestea el, după aceea, pe uliță, la crâșmă, la biserică (de cum i-o plătit el pe dascălii de-or cosit la el, cu ziua), asta era altă poveste, însă numai mama era oarecum înțepată, tata zicea:

- Ei și? Lasă-i să creadă că am lucrat cu ziua la el, rușinat. Că ce-am fost eu, la mine, de unde voi fi fiind - și ce-am ajuns: să cosesc la el, cu ziua. Dacă asta-i plăcerea lui...

- Bine-nțeles, asta-i plăcerea lui, zicea mama. N-avea nevoie să-i cosim noi, pentru cât pământ are, putea foarte bine să și-l lucreze singur. Dar poate el rezista la mândria de proprietar? Care-și plătește zilierii? Corect, cu cât a apucat să promită - carevasăzică...

- Carevasăzică nu face așa, fiindcă e ardelean. Nici Basarabeanul nu-i mai breaz, țăranul e țăran, peste tot în lume - asta-i definiția cea mai exactă a lui!

- De ne-ar veni odată salariile, că să nu mai am nevoie de definiția, pe spinarea mea - cea mai exactă - a țăranului, zice mama.

Până la salarii, avem bani. De pe coasă. După ce omul pleacă, tata scoate un carnet, face împărțirea pe hârtie, anunță fiecăruia partea - are și baba domnișoarei, pentru deranj, eu nu, că-s copil. Mai complicată devine împărțirea banilor: nu sânt potriviți, însă familiile, câte două, câte trei, se aranjează, schimbă, dau înapoi...

Într-o seară se ajunge la ceartă. Pentru din contra: nu fiindcă ar fi nemulțumiți de cât primiseră (eu ce să mai zic?), ci pentru că "celălalt" prea ținea să dea-înapoi, să-și plătească "datoria". Că asta nu-i a bună; că-i semn rău; parcă n-am mai fi basarabeni - ce ne-a apucat, doar nu ne desparte nimeni, la noapte, ca să ne ducă în lagăre diferite. Și, cu toții, împotriva tatei: de ce împarte banii în fiecare zi? De ce nu-i păstrează până la sfârșit de săptămână, când or să se adune și bani potriviți?

- Și dacă fug cu banii, la noapte - în alt lagăr?, râde tata.

- Nu cobî!, sar ceilalți. Poate că te-au uitat.

Îi știu pe ai noștri: știu că ei știu: tata n-ar fugi cu banii altora, alta e povestea: nu are situația militară în regulă; nici pe cea ne-militară: după ce i-au dat drumul din lagăr, de la Slobozia, trebuia să se prezinte la postul de jandarmi, să semneze condica, fiindcă fusese prizonier de război "sovietic la români". Însă de când ne-am refugiat, n-a semnat nici o condică, nimeni nu l-a întrebat de sănătate. Și nici el nu deschisese vorba, o lăsase așa, moartă - dar până când?

Am cosit la trifoi, lucernă, fân, multe săptămâni. Am lucrat și prin satele vecine. Am ajuns să fim cunoscuți, umblă vorba că noi, învățătorii basarabeni, suntem cei mai buni olteni din Ardeal...

7. ÎN ARDEALUL PLIN DE DEALURI...

Nu mai cosim: fânul și lucerna și trifoiul încă n-au crescut la loc. E vremea secerișului, iar la ardeleni cuvântul spune adevărul, pe-aici se chiar seceră grâul și orzul. La noi, la Mana, tot seceriș se chema, dar se tăia cu coasa. Aici, la coasă, Ardelenii năimesc olteni; la seceră: țigani. Știu: când nu era război, veneau mulți olteni la coasă (după cum cântă și cântecul), dar acum și Oltenii sânt pe front - ce noroc au Ardelenii cu noi, învățătorii basarabeni! Noi însă nu ne băgăm la seceră. Ne băgăm la orice altceva: la pădure, la șanțuri, la făcut cărămidă (aici intrăm în concurență cu țigani), la cărat gunoi - dar nu la seceră. Nu știu de ce, o s-o întreb pe mama deși ea, într-o discuție cu un om, a zis că ea ar veni și la seceră, dar numai cu clacă (i-a explicat ce-i aceea, însă Ardeleanul n-a înțeles, ori n-a vrut să înțeleagă).

Păcat că aici, la Gusu, unde mă simt ca-la-mine-acasă, nu au clacă.

Mă adresez lui Cristian, dar povestesc în jur, ca să audă și Dompărintedompărinte și prioteasa și crâșnicul (așa-i spune paracliserului) - care-i așa de șchiop, de parcă are cu totul trei picioare și șchiopătează de două și jumătate:

- Fii atent! Claca, la noi... La noi, la Mana, claca-i nuntă, nu muncă! Fii atent...

După ce povestesc bine-bine, crâșnicul:

- Da' ce zâci tu, -i corhoz, mă copile! Hie corhoz la voi, în Rusia!

Dompărintedompărinte îmi ia apărarea: claca nu-i colhoz și copilul nu-i din Rusia, -i din România! Prioteasa mă îndeamnă să povestesc, încă, de pe la noi - ieri înce-pusem să povestesc de arie, cum e aria, în Basarabia?

- Fii atent!, mă întorc spre Cristian. Aria, la noi... La noi, la Mana, aria-i nuntă, nu muncă! Fii atent...

Și povestesc bine-bine.

Cum, la noi, la Mana, după ce facem secerișul, cu clacă, facem treierișul, tot cu clacă, la noi aproape tot lucrul se face cu clacă. Snopii sânt cărați pe Imașul Cailor - acolo Mănenii noștri înalță o altă Mană, din grâu, girezile au pereții mai dreți decât casele adevărate, din sat, ba unii oameni, mai

șoltici, fac, din snopi, așezați mai înăuntru, mai în afară, forme-de-ferestre și forme-de-uși, alții fac și forme-de-prispe - chiar de calidoare! Și povestesc cum, la noi, la Mana, treieratul ține mai mult decât seceratul: e o singura mașină pentru două sate, a călugărilor de la Curchi.

- Fii atent!, zic și povestesc bine-bine cum aducem noi mașina dela mănăstire.

Întâi "paravicul", adică locomobila. E cât biserica de mare!, arăt eu; roțile - mai mari decât mine, ăsta de-acum!; și numai din fier! Ea, toată, numai fier și fier. Mergem tot satul la adus. Înjugăm șase, opt perechi de boi, cei vreo trei kilometri de la mănăstire îi facem într-o jumătate de zi - fii atent: boii trag, bouarii îndeamnă boii, călugării le explică bouarilor cum să mâie boii (ca să nu se răstoarne, ori împotmolească paravicul), noi, ceilalți, adică restul satului, îi îndemnăm pe toți, pe toți îi sfătuim ce și cum să facă. Bun!, am adus paravicul, acum puțini se mai întorc, să care și barabanul - adică toba, adică batoza (cât școala de mare, dar nu atât de grea: e goală pe dinăuntru). Noi, copiii, ajutăm la instalarea paravicului deasupra gropii de cenușă, roțile îngropate bine, patru; ajutăm și la șanțul din jur, taie-foc, așa-i zice; și la balercile cu apă - Doamne ferește de foc la arie!

- Fii atent! Măi, și când se pornește mașinaaa...

Povestesc bine-bine ce facem noi, copiii, mai ales la curu-mașinii, acolo-i raiul nostru: ne cad paiele-n cap și-i un coolb... Și cum ne vârim noi sub ploaia de paie și ne lăsăm duși cu drugul, bârna trasă de cai, cu tot cu paie, până în celălalt capăt, unde se fac șirele... Îi fac lui Cristian cum face ea, batoza, când se-neacă - înseamnă că băgătorii, sus, au băgat în același timp - și nu-i bine; ori nu au răsfirat bine snopii tăiați - atunci barabanul sughite, uite-așa (îi fac), parcă-parcă s-ar opri, dar repornește (și îi fac, cum re-pornește barabanul iar, ca un avion american). Măi, și cureaua-mare pleoscăie: pleosc!, călugărul mașinist strigă la băgători că nu-i bine cum bagă! Să bage do-mol, do-mol, că altfel se-neacă mașina. Dar nouă ne place când nu-i bine, pentru călugăr: las' să sughită (hîc!) barabanul și să pleoscăie cureaua-mare - aia viață!

Mă răsucesc spre crâșnic (n-am înțeles eu chiar tot ce

zicea de corhoz și de Rusia, dar am înțeles că mă vorbea de rău) și-i spun că, pe-aici, pe la ei, nu tu arie, unde să se joace copiii - și chiar cei mari să-și facă, din snopi, alte case, mult mai faine decât cele din sat - nu tu batoză ca lumea - că, ce: astea-s mașini?, atâtica, încap pe poartă, încap în șură - niște fleacuri, fără drug de paie, nici n-auzi când se-neacă - și, pe-aici n-au nici paravic adevărat, cu horn cât turnul bisericii, fleacul lor de motoraș cu motorină mai mult pârțâie și pute, pleoscăiturile curelei-mari, ce să mai vorbim, nimica toată, pe când la noi, la Mana...

Șchiopul cu trei picioare râde ca proasta - răză, ca prostul!

Acasă cam tot despre asta discutăm pentru Monografia mamei.

Mama îi laudă pe ardeleni, că sânt harnici, grijesc fiecare palmă de pământ, iar la secere adună toate spicele căzute, chiar boabele scuturate. Tata zice că foarte bine fac, Basarabeni noștri sunt niște trândavi... - dar parcă și păsărelele sunt ființe ale lui Dumnezeu, de ce să nu aibă și ele ce să păsărigulească?

Acum vorbesc despre case. Mama zice că sânt civilizate; din cărămidă, acoperite cu țiglă, închise la uliță...

- Da, bre, zice tata, civilizate, dar cam prea închise la uliță. Și aliniat, ca la armată - nu poți vedea ce-i înăuntru.

- Din lipsă de spațiu. Apoi: ți-ar plăcea să ți se uite trecătorii drept în farfurie?

- Asta nu! Dar mi-ar plăcea să văd eu, din casă, cine mai trece pe uliță, râde tata. Să vadă ei, din uliță, peste gard ograda, gospodăria mea, întregă... Ei au case, au curți - dar, domnule, la țară, ai gospodării și ogrăzi! Ca la noi! Aici au case aproape ca la oraș, cu etaj și curți puchinoase, ca la oraș. Și totul strâns, înghesuit, nu mai poți răsufla de vecin...

- Din cauza istoriei, zice mama. Să se apere împreună. De invaziile barbarilor...

- Ce să zic, au suferit Ardelenii mai multe invazii barbare decât noi - dar pe cine invadaseră invadatorii barbari, înainte - nu pe noi? Au dat o raită peste ei, la 1241 - și n-au uitat-o nici în ziua de azi! "Marea Năvală"! "Sfârșitul Lumii!". Dar noi...

Se trece la altceva - tot pentru Monografie.

- Ai băgat de seamă câți șchiopi sânt aici, în Ardeal?, întreabă mama. Băiatul mi-a atras atenția.

- Vrei să spui: invalizi de război?

- Vreau să spun: șchiopi de-acasă, de asta au și fost scutiți de armată.

- Vor fi avînd scutitori-de-picioare, cum aveam noi scutitori-de-mîna dreaptă, de degetul-arătător-trăgător...

- Dar femeile? Dar copiii? - mama citește nume pe care tata nu le cunoaște. O fi ceva specific, o să vorbesc cu doctorița. Ei nu știu, ori nu vor să spună. Îi întreb: «De ce șchiopătezi?» Ei răspund «Am căz't!» - toți au căz't, ba pe gheață, ba de pe cal, din car...

- Și la noi cădeau oamenii - pe gheață, din car, la beție, din copaci, de pe casă - dar nu rămâneau schilozi, pe viață.

- Asta-mi spun și eu. Prea cad, Ardelenii - n-o fi în legătură cu relieful? La noi, relieful nu era atît de frămîntat; la ei dealurile sunt priporoase, văile rîpoase - și numaidecât după un deal, vine o vale, nici nu bagi de seamă când te povârnești dincolo. Prea se succed... N-o fi în legătură cu Blaga? E și el de pe-aici, de la vreo treizeci de kilometri în linie dreaptă, spre Alba Iulia...

- Blaga, poetul? Dar ce are poezia cu... cu ce spui tu: șchiopia?

- Nu știu, o fi avînd cu filozofia, zice mama. Blaga a scris și cărți de filozofie, le-a citit Cobana. Din ce mi-a povestit, reiese că tratează problema reliefului. Care, pe-aici, pe la ei, e tare frămîntat: când deal, când vale, nu apucă omul să-și tragă răsuflarea, după urcuș, că trebuie să coboare; și iar să urce, pe hulă-la-deal, cum zic ei. Asta o fi explicînd frecvența accidentelor la ardeleni - ai auzit și tu de teoria asta?

- Am auzit, dar n-am citit-o cu ochii mei. Știu că-i spune Teoria asupra Spațiului Mioritic - dar mai mult, nu.

- Ei, vezi? Cu atâtea oi - că chiar când sânt la pășunat de vară, în lipsa lor, pute tot satul a hoit... Și cu atîta deal-vale, deal-vale, cu ochii numai la sub-coada mioarei - cum să nu cadă, bieții ardeleni și să-și rupă picioarele - tu ce zici?

- Ce să zic - dacă n-am citit cu ochii mei. Așa zice Cobana?

- Nu, așa zic eu, zice mama. Apoi în problema dinților...

- Care-i problema dinților? Le sar dinții din gură, ca la răsărita răscoaptă, când cad în spațiul cu oi?

Mama îi atrage atenția că nu-i de glumă: Ardelenii au, mai toți, dinții atacați - de asta își pun dinți falși, de hiplă, zic ei; nu numai adulții, dar și copiii au gura plină de viplă:

Ce le-a fi lipsind? Calciu? Fluor? Să fie din cauza oțetului pe care-l beau cu vadra? Oțetul atacă smalțul, e acid, e acetic...

8. FACEM POLITICĂ SUBȚIRE

Pe când Ardelenii treieră prin curți, cu mașințele lor, schiopătînd și arătîndu-și dinții de viplă, de la acetic, tata se plic-ti-seș-te. Așa zice el, eu îl simt: de fapt, e îngrijorat. De Război-și-Pace, zice el - dar nu mai mult.

Seara se duce la cineva în-vizită - dar numai el - unde ascultă Londra. Nu știu la cine, tata spune că nici nu trebuie să știu. Dar eu știu - nu numai ce ascultă, dar și cum face Londra aceea, cu toate că n-am auzit-o cu urechile mele că face: Ta-ta-ta-tum! Îl văd, îl aud pe tata, ba fluietînd și bătînd și dînd cu degetul îndoit în lucrurile verticale, ba fredonînd și dînd cu palma în cele orizontale, uneori zicînd și din gură: Un-doi-trei-paaaa'...

Tata zice că, în afară de pa-pa-pa-pum!, care sună bine - de ce sună bine radio-Londra?, fiindcă un neamț a făcut muzica! - nimic bine pentru noi, la Londra. Poate pentru alții, dar pentru noi, împlușii: ba. Fiindcă Churchill e prieten la cataramă cu tovarășul lui, Stalin.

Eu știu politică. Aud ce-i spune tata mamei, a doua zi îi povestesc lui Cristian și lui Dompărintedompărinte:

- Fii atent! - mă uit numai la Cristian. Ziceam că eu sunt eu, dar tu ești Churchill - bine? Buuun. Și fii atent: când a început războiul între tine și Hitler, Stalin s-a purtat ca un porc de câine, uite-așa se bucura și bătea din palme și-l felicita pe Hitler când te bătea pe tine și-i dădea și benzină, pentru avioane, de să te bombardeze pe tine, la Londra ta. Și-i zicea Stalin lui Hitler: «Daraghie Adolf, bate palma, că împărțim lumea: tu iei Franța și Anglia și-i rupi în bătaie pe toți democrații de pe-acolo, eu îți dau ce ai nevoie: și puști și cizme și conserve și benzină, lasă-mă pe mine cu Balticii, cu Polonezii, cu Basarabeni și cu Bucovinenii de Nord»... Au bătut palma, dar nu s-au înțeles la-mpărțeață - s-au luat la bătaie în de ei! Hitler cu Stalin! Și tu, care ziceam că ești Churchill, ce zici: zici că l-ai iertat pe Stalin, pentru că a fost porc-de-câine cu tine și bați palma cu Stalin și zici...

- Io nu bat palma cu Stalin!, zice Cristian.

- Ziceam-că.

- Io nu vreau să ziceam-că, așe!

- Atunci, hai să schimbăm: ziceam-că eu sunt Churchill, treci tu în locul meu.

- Tu cine ziceam-că?

- Mareșalul. Buuun. Eu, Churchill, frate bun cu Stalin...

- Frate cu dracu, dòmne iartă!, zice popa.

- ...te bombardez pe tine, Mareșal Antonescu, adică nu pe tine, că nu te nimeresc, dar nimeresc drept în populația-civilă. Și, după ce te bombardez bine-bine pe tine, populație civilă, îți zic de la Londra mea: Bum-bum-bum-buuuu'! Aici Londra! Frați Români! Nu vă supărați pe mine că vă dau cu boamba-n cap, n-am nimica cu voi, eu am ce am cu Mareșalul! Care-i contra lui Stalin, prietenul meu bun! Dar cum eu nu-l nimeresc cu boamba-n caschetă, vă dau oleacă vouă, frați Români, cu boamba-n bostanetă - și de ce?, o să mă întrebați voi, eu vă răspund cinstit, frați Români și surori Româncuțe: pentru ca voi, cu mic cu mare, sătui de bombe-n cap, să vă supărați foarte tare pe Mareșal, să vă duceți la București, să-l înșfăcați de epoleți și să-l dați jos de-acolo! Cum îl răsturnați voi pe Mareșalu', cum eu nu vă mai bombardez, deloc, deloc!»

- Nu vreau, Mareșalu'! Di ce să mă răstørne?

- Ziceam-că.

- Nu ziceam-că, de fel'!

- Atunci treci la loc, la Churchill, ziceam-că ești Englezul...

- Nu trec! Nu vreau englez! Nici rus, nici neamț - io-s rumân!

- Bine, atunci tu ești Românul-bombardat...

- Nu vreau borbandat!

- Fac io pe Românul bombardat, zice Dompărintedom-părinte. Ce să zîc?

- Ziceați așa - mie îmi ziceați: Bine, domnu' Churchill, dumneata, băiat deștept, englez în-plus, îmi ceri mie, Român-bombardat, să mă duc la Mareșalul meu care-a liberat Basarabia și Bucovina de bolșevici, să-l iau de epoleți și să-l dau jos de-acolo? Bine, bre, dar ce, el m-a bombardat? Ce, Englezul bombardat de Hitler - cu benzină de la Stalin! - a venit la dumneata, să te-apuce de papion și să te dea jos de-acolo? Ca să nu mai fie el bombardat?

- Ce-i aia: papion?, întreabă Cristian care habar n-are de

politică.

Eu am. Dar nu povestesc, afară, chiar la toată lumea, ce aud eu în casă. Și nici lui Cristian, nici lui Dompărintedompărinte nu-i povestesc cum, după radio-Londra, mama plânge:

- Londră, nelondră, dar ce Dumnezeu facem noi, dacă Rușii care s-au făcut prieteni cu englezii rup frontul de tot și-ajung pân-aici?

Ca de obicei, tata o dă pe glumă - aceeași:

- N-avem bagaje multe - uite, că tot n-am ajuns la Buda... O să fim sprinteni, liberi în mișcări, când o s-o pornim iar, încolo, spre Apus...

- Iar? S-o pornim iară? Dar abia apucasem să ne așezăm - o, Doamne...

- Măi fată!, zice tata și o ia, cu dragoste, pe după umeri. Așezați n-o să fim decât la Mana noastră - când o fi să fie. Pân-atunci, o să tot fugim de Ruși. În salturi, cu etape - ei zic: ietap' la popasuri... De asta și vreau să fac o mobilă specială, pentru noi, fugarii: în mers, să ne fie geamantan, cufăr; în oprire, la ietap', să ne fie masă, pat, dulap. M-am tot gândit zilele astea, am făcut și schițe: cum ne vin sala-riile, cumpăr scânduri, balamale, mânere - ai să vezi, o să-ți placă...

- Ce să-mi placă?, se tânguie mama. Să dorm în cufăr? Să mănânc pe dulap? Mai bine dorm, în continuare, pe jos, pe podea, așa măcar știu ce sunt: un refugiat în refugiu provizoriu! Cu speciala ta, chiar când o să fiu așezată, o să mă cred în gară; ori în Cancelarie.

Tata nu se mai plictisește: Moș Ilie i-a dat niște scân-duri - nu degeaba, nu pe-datorie: în contul lor, repară obloanele casei, face o nouă porțiță de intrare. Ceva scule, tot de la Moș Ilie. Așa că lucrăm în doi, eu vin cu experiența de la Moș Iacob al meu.

Meșterim două lăzi-cufere, speciale: cu capace, încuie-tori, dezîncuie-tori, torți de dus - când e de dus, când nu e de-dus, unul din cufere, rămas culcat, se des-face, se re-face, se răs-face din balamale și devine pat pentru mine - "până la capacitate". Dorm în partea de sus, cea de jos are sertare pentru rufele curate. În timpul zilei, patul se reface-înface și

se face canapea, chiar moale: i-a făcut mama pernîțe de lână. Celălalt cufăr e mai simplu: în odihnă - în ietap' - șade în picioare; printr-o ușă se ajunge la "garderob", cealaltă dă spre "bufet", cu rafturi - unde, deocamdată, nu avem ce pune; dar lasă, când or veni salariile...

Un vecin care, prin pălan, a urmărit întregul proces-decreație, l-a întrebat pe tata cât cere. Tata a răspuns că nu-i de vânzare. Nu să i-l vânză pe ăsta, să-i egzecute lui, pe-comandă, altul - cât cere?

- De așa ceva numai noi, refugiații, avem nevoie, bade.

- Șî dacă vin Rușî'? Șî mă fac șî io refujat?, a întrebat omul.

După un timp, tata:

- Dă-ți peste gură și nu mai menî! Roagă-te lui Dumnezeu să nu vină Rușii, poate pe ardeleni îi aude. Când îl rugam noi: nici un răspuns. O fi dorming, o fi fost beat...

- Cine? De cine zâci c-o hi fo' biat?

- De Dumnezeul basarabenilor, Dumnezeii lui de Dumnezeu!, face tata.

9. EH, UN BRICEAG...

Am primit salariile! O gròză de creițari! Atât de mulți, încât eu:

- Acum aveam cu ce ne-ntoarce acasă la noi, la Mana!

Ai mei nu zic nici da, nici ba. Tata numără banii, îi împarte pe categorii: urgente, necesități, posibilități - așa a scris pe unul din plicuri. Pe altul: DATORII. Pe un plic deja scris, scrie de-a curmezișul, cu majuscule: BUDA - și pune înăuntru o sumă de bani. La urmă, împinge totul spre mama, peste masă.

- Păstrează-i, tu ești capul familiei.

Mama îi pune bine în caseta de lemn sculptat. O închide, încuie cu cheița. Descuie, deschide. Ia dintr-un plic o hârtie de nuștiucât, i-o întinde tatei:

- Poftim. Pentru tine. Ai postit destul.

Tata face nazuri. Ca mireasa la nuntă nouă. Că, nu știe ce, că nu-s mulți și cine știe când or să ne plătească iarăși; că avem atâtea alte necesități-urgente, că să-și ia mama o rochie, sau măcar o brățară... Mama a închis capacul, a încuiat, caseta a pus-o bine. Bancnota a rămas pe masă, cu aripile înfoiate, gata să-și ia zborul. Tata o culege cu două degete. O împătorește în multe, de zici că n-a mai rămas mare lucru din ea. Se ridică, pieziș, dă bunăseara și iese. Cam șovăind, cam de-a-ndăratelea, însă pe scară în jos îl aud aproape alergând - să nu-i ia careva banii-napoi...

Mama zâmbește. O întreb, numai așa, unde s-a dus tata la ora asta? Mama răspunde că la prieteni, să se distreze puțin. Eu bag de seamă că prietenii tatei sânt și ai noștri, de ce nu mergem și noi la prieteni, să ne distrăm puțin? Mama zice că astă-seară tata are liber; că a ieșit și el în recreație...

- Ce face cu banii, în recreație?

- Își cumpără bomboane, zice mama, nezâmbind.

Tac eu ce tac, apoi o anunț că vreau și eu recreație. Și bomboane. Mama nu răspunde. Se preface că n-a auzit. Sau poate nu voi fi rostit cu glas dorința de recreație și bomboane. Zic, tare:

- M-am răzgândit: nu mai vreau bomboane, vreau briceag. Toți copiii au, Cristian al lui Dompărintedompărinte

chiar două: unul mare, altul roșu! Fain, ăla roșu. Adică faină-roșie, ca-i brișcă.

Mama e foarte ocupată: mută de colo-colo lucruri pe care abia le mutase. Înseamnă că e: nu.

- Bine, m-am răzgândit: renunț la briceag, zic. Vreau trotinetă, Cristian al lui Dompă'...

- Încetează cu Cristian!, se supără mama. De ce te compari tu cu Cristian?

Chiar așa: sunt mai bun decât el la fugă, la școală, la trântă, la politică să nu mai vorbim. Numai la briceag nu. Nici la trotinetă.

- Și băiatul popii ortodox are trotinetă, zic.

- Te-am rugat să nu te compari cu copiii de popă! Tu ești băiat de cadru didactic, în-plus...

- Asta așa e: nu-i pe merit, nu-i pe bunătate, e pe în-minus.

- Ia stai!, face mama. Popa ortodox n-are băiat!

- N-are săracul, ia stai, zic. Dac-ar avea...

- Te rog!, mi-o taie mama. Refugiații se-ntind cât îi ține plapuma.

- Și fata lui Balteș e refugiată și - mi ți se-ntinde: are ceas de mână. În minus, e urâtă ca porcu', în plus, e plină de țâțe peste tot!

Plici-plici. Mama e mare artistă la plici-plici. Crezi că e departe, în celălalt capăt al odăii, ori nu-i acasă, și-odată te trezești că te pliciplicează. De astă dată, nu m-a, nu prea tare; ba m-a, m-am făcut eu mare, nu mă doare. Dar ce: strică să plâng oleacă? Nu strică, îmi aduc și eu aminte de copilăria mea, ce fericită era ea. Și trebuie să-i fac pe voie mamei: să creadă că mă doare, de la fleacul ei de bătaie.

Însă ea face pe indiferenta, adică: și ce dacă plâng - cine plânge azi, mâine fură un bou, așa ceva. Nu așa-ceva: așa-altcumva, nu-mi aduc aminte. Așa-s cadrele didactice cu propriile odrasle: foarte severe. Și indiferente. În plus, refugiate; acum zice:

- S-a făcut târziu, dormi. Mai vorbim mâine...

- De trotinetă?, sar eu din patul-cufăr. Și de briceag? Și de...

- Te rog, nu-mi lungi lista, mă oprește ea, râzând. Avem atâtea alte nevoi, în casă - în primul rând, încă o lingură...

- Ne-ajung două, tu tot nu mănânci borș.
- M-ai și exclus, bravo, bărbate, ești numai bun de însurat - și dacă avem invitați la masă? Să le spun să vină cu lingura de-acasă?
- Care masă?, zic. N-avem masă.
- N-avem masă, n-avem scaune, n-avem paturi. Nici linguri, nici oale - ce să mai vorbim de haine de iarnă. Și tu vrei briceag!
- Briceagul, el este foarte folositor la casa omului: tai cu el pâinea, carnea...
- Dacă ai - pâine, carne. Hai, culcă-te, mai vorbim noi mâine.
- Despre ce? Mâine o să-mi zici să mă culc, că vorbim noi poimâine, răspoimâine - tatii i-ai dat, de bomboane, dă-mi și mie, te rog, de bombonele...
- Acum, noaptea? E închis la ei, la boltă.
- Dar pentru tata nu-i închis - la ei, la...?
- El e om. E mare. Și sunt banii lui, câștigați cu munca lui.
- Și ce: dacă eu sunt mic, nu sunt om? Sunt un om mai mititel - dar om! N-am muncit și eu? N-am tras la coasă? Nu eram eu tot timpul, la trap, ba cu apă, ba cu demâncare și cu spălatul vaselor și cu nuștiuce și după țigări? Juninca-aia-a lui Balteș, de două ori mai mare decât mine și,-n plus, cu țâțe, șede la umbră, își făcea unghiile! Și vițelul lui Pintilie, Marele Mucos...
- Să nu te mai aud vorbind așa!, zice mama, după plici-plici.
- Bine, atunci: Fiul Pintilie, el fumează, are mustață, n-a dus cosașilor o cană cu apă, că el e de-liceu, mă rog... Fiica Balteș - tot de-liceu! Aștia n-au mișcat un deget, dar parte, la plată, au primit! Întreagă, partea! Și eu... Care,-n plus, sunt așa de miic, numai șapte anișoori...
- Aproape nouă! E prima oară când aud că un copil se face mai mic decât este...
- Bine, atunci: eu, care am abia opt ani și olecuță, dar am lucrat în rând cu cei mari, la coasă! - de ce nu mi-a făcut tata măcar jumătate de parte? Măcar un sfertuleț, de-un briceguț... Fata lui Balteș să aibe ceas de mână, eu nici o roată de trotinetă? Nu-i drept! Nu-i bine!

- Băiatul mamei: în primul rând, domnișoara Balteș avea ceas dinainte de coasă, din Basarabia; în al doilea: tata, ca șef, nu-și putea favoriza familia, aveam deja două părți, nu se făcea...

- Dar s-o defavorizeze, se făcea? Și chiar pe mine, care-s și-așa defavorizat de soartă...

- ...în al treilea rând, continuă mama (ca să nu-mi răspundă la întrebare), banii pe care i-am primit acum nu sunt pentru coasă, ci salariile noastre, restante. Banii noștri, leafa de învăță'...

- Leafă! De ce v-a dat leafă? Pe ce muncă?

- Pe munca noastră, de la catedră.

- Tu - dar tata? Am plecat cu toții de la catedră, din Mana, tu te-ai urcat la catedră, aici, la Gusu - dar tata? Cât s-a lălăit cu lucrurile și pân' la urmă le-o țâpat în budă!

- Supraveghează-ți gura, altfel...

- Altfel vine plici-plici - știu, dar de ce tata ia salariu pentru catedră, când a lipsit atâta - de la catedră?

- Așa-i legea. Și e bine că-i așa.

- Nu zice legea aceea că am și eu dreptul la o bomboanică? Și la un briceguț numai atâtica? Și la o troti'...

- Bine-bine, vedem noi mâine, acum culcă-te. Oricum, la bomboane e închis.

- La bomboane e închis, dar la rachiu, nu-i - știu eu ce-i recreația tatei: crâșma. Lui îi dai bani de rachiu, mie nu-mi dai de-o trotinetă... De la tine știu unde se duc banii pe rachiu: la budă!

- Te poftesc să nu mai...

Nu-mai, o vreme. Când crede ea că eu am adormit, zic:

- Să am și eu, ca toată lumea, un briceag...

- Îți promit: la salariul viitor...

Sar din așternut, îi pup mâna, o sărut pe obraji. Apoi, din nou în pat, zic:

- Un briceag, la casa omului, el este foarte folositor. Dai un ban pe el, dar face. Sânt bani care nu se pierd. M-am tot gândit eu în gândul meu: ia încearcă să piși un briceag - nu merge...

Ba merge: pliciplici! Dar nu mă las:

- ...ca să numai vorbim de o trotinetă...

Ca să nu mă 'plicieze, o iau cu plânsul. Nu tac. Urlu, dar nu

mă las.

- De ce, de ce mă obligi să te bat, seara?

- Eu te oblig? Te obligi singură și pe degeaba. După aceea îți pare rău, dar nu-mi spui ce rău îți pare că m-ai bătut. Dacă mi-ai spune...

- Data viitoare, râde mama, o să-ți spun.

- Data viitoare să te obligi să-l cerți pe tata, când se întoarce de la crăsmă, cu banii... Știi tu cum, eu nu spun cuvântul-de-rușine...

- Bravo, bravo. Sânt banii și ai lui, câștigați cu sudoare. Apoi a suferit atâta și de la atâția, are și el dreptul să...

- Tu n-ai suferit atâta și de la atâția? N-ai și tu dreptul-să?

Am zis și eu, vorbe. Ca omul, în discuție. Le-am slobozit cum au venit, cuvintele, dar uite: mama le chiar ia în seamă: tace.

Înseamnă că am mâhnit-o rău de tot, de tot.

10. ISTORIA PATRIEI ÎN EXEMPLE

Tata se plictisește mai departe. Ca să nu se prea, din scânduri, de astă dată cumpărate, a făcut o masă, o bancă, un taburet și două paturi. Pe cât de minunate cuferele cu sertare și balamale, pe atât de nereușite cestealalte; ba de-a dreptul urâte. Mama nu spune cât de tare nu-i plac, zice: Lasă, la salariul viitor, o să cumpere alte scânduri - ori ce să se mai ostenească: o să comandăm unui meșter. Dacă o să mai avem nevoie, după ce o să aducă mobila noastră de la Buda.

- Până atunci, zice mama, am mare nevoie de tine: mergem la o informatoare, pentru notație. Cuvintele le-am cules, dar muzica...

Tata se miră:

- Muzica? Ai mai făcut-o!

- Nu melodia - ritmurile.

- Ritm, la doine? Scrii de-asupra: ad libitum.

- Nu la doine, la dansuri. Au ritmuri greu de prins, mai ales Învârtita lor. Vino să mă ajuți.

- Asta-i Învârtita!, mă bag eu în vorbă, fluier, dansez; apoi dansez mai rar, des-compun; apoi bat din palme numai ritmul. Asta-i Învârtita!, zic.

- Dar e un doi-a-patra, zice tata. Sincopat.

- Nu te lua după băiat, cine știe ce-a mai scornit!, se supără mama. Vino să-l auzi tu, cu urechile tale, e altul ritmul.

- Ba ăsta-i!, zic - și-l bat cu picioarele, cu palmele pe genunchi.

- Nu prea, nu... Și de unde l-ai învățat tu? Și când?

- Așa!, răspund, ridicînd din umeri. L-am învățat. Așa-i.

Ce întrebare, pe mama: De unde? Și: Când? Așa!

Privind la horă, ascultînd; jucîndu-mă cu copiii. Pe-aici, fetele se joacă ce se joacă și numai ce lasă joaca și se apucă de joc; joc, nu joacă - joacă între ele; băieții, mai rușinoși, învață mult mai târziu, încolo, spre vârsta de ieșit la horă. Fetele, însă... Și mucoasele de la mama, de la a-ntâia joacă Purtata și Învârtita, să le vezi cum se rotesc pe călcăie și să la vezi cum își țin ele mâna-n față, să nu le zboare poalele,

deși nu are ce le zbură; nici vedea.

Părinții pleacă prin sat, cu Monografia mamei. Știu eu: mama se descurcă foarte bine la notație, ba la ritmuri e mai bună decât tata - însă tata prea se plictisește și atunci nimereste la crâșmă. Și nu se cade: cadru didactic, în plus, refugiat...

Eu: la copiii mei. Sunt singurul băiat care, atunci când fetele noastre nu se mai joacă și se apucă de joc, nu le îmbrânțește, nu le trage de păr și nu le bagă mâna pe sub poale - de ciudă: că ei nu joacă... Mie n-are de ce să-mi fie ciudă, eu studiez: stau și mă uit cum joacă fetele:

Una face pe ficiorul, alta pe fata; mă uit bine-bine la picioarele lor, îmi aduc aminte de cei mari, de la hori, de la nunți - și fac și eu. Cânt și eu melodia, ca fetele: scuturat, zgâlțâit, cu dinții clănțănind, de jucat. Așa înveți mai bine, așa îți intră ritmul în oase, în carne, în suflet și nu mai poți scăpa de el. Învârtita e joc, nu dans; dansul îl dansezi frumos, pentru cei de pe margine, privitorii; învărtita o joci, nu te joci, o faci de-a serioaselea, ca o muncă - mai bine: ca la noi, claca, adică o faci, fiindcă-ți place ție - dar serios. Și numai pentru tine.

Ceilalți băieți au început să nu mai râdă de mine, când joc - atâta le trebuie: îi bat pe toți! Se așază la umbră, cu un pai în gură, ori cioplesc din brișcă un capăt de lemn - și așteaptă ca fetele să termine de jucat, ca să ne și jucăm. Mie-mi plac jocurile în care te joci serios: alergii, țipi, te bați, capeți, dar și dai - ăla-i joc!

Ce întrebare, pe mama: de unde?, când? Chiar de-aș vrea să răspund, ce-aș răspunde? Într-un fel, mi-e de parcă abia ieri am fi venit la Gusu și în trecere; în alt fel mi-e de parcă aș fi de-aici, de-loc - atât că satul de-acum poartă alt nume. Vorbesc ca pe-aici, am învățat mai toate cuvintele noi, altele decât pe la noi, am învățat să le rostesc pe celelalte ca pe-aici, știu să joc Învârtita și Purtata - atât că nu am pe cine purta, învărti: fetele joacă numai în de ele. Acasă, cu ai mei, vorbesc, când ca la noi, la Mana, când corect-ca-la-școală. Cu copiii și cu oamenii din Gusu vorbesc ca pe la Gusu.

Atât că n-am "costum național", vorba mamei. Oamenii îi spun: port și: rumânește - ei se poartă rumânește, de la botez la înmormântare. Eu n-am straie de-ale lor, să mă port

și eu rumânește. Și ce dacă-s băiat de cadru didactic, copil de intelectual? Cristian e băiat de popă, în săptămână umblă și el îmbrăcat domnește, ca mine, însă duminica se poartă rumânește; și prioteasa - Dompărintedompărinte, nu, sau nu-l voi fi văzut eu. Asta îmi place la Gusu: toți domnii, de sărbători, se poartă rumânește - nu numai cei care funcționează în sat, dar și cei de la oraș, ce-or fi ei, pe-acolo: profesori, doctori, directori; nu mai vorbesc de domnișori: elevi și studenți întorși în vacanțe.

Și părinților mei le place moda asta. Și ceilalți basarabeni găsesc că e un bun obicei: frumos și sănătos... În afară de doamna Savițchi:

- Să-nă-tos!, chicotește ea. Când mă uit la cioarecii lor - strâmți pe vână, scurți în tur, prea strânși între picioare... Pe căldura asta, cu pantaloni de pâslă... Asta nu mai e sănătate pentru sămânța ardelenească! Se răscoace!

Unii chicotesc aprobator, alții protestează, mama prinde muște, făcându-le semn să tacă, să nu audă copilul. Se discută despre material, despre culoare, despre croială. Tata zice:

- Da, bre, cam strâmți, cam scurți în tur - dar pe ei nu-i deranjează. Dacă i-ar fi deranjat, i-ar fi modificat, în decursul timpului: de două mii de ani...

- Că știi dumneata cum erau îmbrăcați, acum două mii de ani!, face doamna Savițchi.

- Și tu știi, zice domnul Savițchi, roșind. E în cartea de citire, cu poze: Columna lui Traian. Așa erau îmbrăcați Dacii, pe Columnă.

- Tu-ai văzut, pe Columnă, cum îi strânge pe daci între craci? De-aceea-au pierdut războiul! - Savițkioaia râde singură.

O fi ea mare specialistă la plăcinte cu poalele-n-brâu, glumele ei sunt cu poalele-n-cap - așa zice mama.

Acum se vorbește despre costumul național care, la noi, în Basarabia, s-a pierdut.

- Din cauza invaziilor, zice mama. Aici, la munte, totul se păstrează mai bine, năvălitorii au intrat rar și n-au rămas. Dar în Basarabia noastră numai cine n-a vrut n-a năvălit...

- O mai fi ceva, zice domnișoara Coban. Aici, în Ardeal, Românii și-au păstrat portul, fiindcă îi urăsc de moarte pe

unguri - au și de ce... De asta n-or fi luat de la ei, nimic - pe când ai noștri, Basarabeni, nu urăsc pe nimeni, care cum vine la noi e bine-venit - și de asta.

Ceialți ridică din umeri. De astă dată, domnișoara mea n-a explicat bine, ca la clasă. De la costum național se trece la muzică.

- Avem și noi cântece frumoase, zice tata, dar nu ne putem compara cu Ardelenii. Cântecele noastre de jale îți rup inima - de jale, dar nu știu cum, parcă sunt prea jălălnice...

- Doinele lor seamănă cu portul, intervine mama. Parcă ar fi și ele în alb-negru...

Chicote, râsete. Mama se înroșește ca racul, ridică glasul, protestează - însă când se mânie, se și bâlbâie; și dă în plâns, de ciudă.

- Lasă, dragă, am înțeles ce-ai vrut să spui, o consoleaza Cobana.

- N-ai înțeles nimic! Dra-gă!, strigă mama. Și dacă între noi, refugiații, nu ne înțelegem...

- Dar ne înțelegem foarte bine - între noi, refugiații, face Cobana și o ia pe mama aproape în brațe.

- Am vrut să spun că... Să spun că..., sughite mama de la pieptul domnișoarei. Că doinele lor au un fel de demnitate în tristețe... O reținere în jale... Doinele lor nu bocesc, ca ale noastre!, bocește mama.

11. ORDIN DE CHEMARE

Pe la mijlocul lunii august tata a primit ordin de chemare. La armată, pentru front.

- Asta mai lipsea, zice tata.

Mama zice: Las'că.

Tata lasă-că. N-o ia în chiar tragic. Ba chiar găsește că e semn bun: dacă-l cheamă în Armata Română, înseamnă că nu-l mai consideră suspect, fiindcă a fost și în Armata Roșie, prizonier la români, până anul trecut - uite, nu s-a împlinit anul de când i-au dat drumul din lagăr, de la Slobozia.

- Ceea ce mai înseamnă, continuă tata, că am scăpat și de semnarea condiceii, la jandarmi.

Mama îl întreabă, râzînd, de când nu mai semnase condica, la jandarmi; tata se posomorăște: așa e, 'tu-i ceara ei de condică, n-o mai semnase, hăt, de la noi, din Basarabia, înainte de refugiu. Dar găsește explicația:

- Fiindcă mi-au pierdut urma! - însă tot el: Nu mi-au pierdut-o, ceara lor! Dacă m-au găsit cu salariul...

Trebuie să se prezinte la Sibiu miercuri 23 august 1944, la orele opt dimineața.

- Nu te prezenta, dragă!, îl sfătuiește domnișoara Coban. Zici că n-ai primit nimic - cum le merge poșta, acum...

- Dar a semnat de primire - dragă!, face mama. Și nu poștașului, ci jandarmului - dragă...

Tata intervine: nu poate face una ca asta, că n-a primit - și-așa era suspectat, pe nedrept, că fusese în Armata Sovietică - de parcă n-ar fi știut toată lumea că fusese ridicat de la Mana ca deținut, acolo, în Rusia, fusese încorporat cu forța... Acum să și dezerteze? Asta, nu!

- Dacă ai obține o amânare, ceva, zice mama. Pe bază de certificat medical. Te prezinți, dar ca să ceri să te mai amâie: ești bolnav, îți cauți familia refugiată, ți s-au rătăcit bagajele...

- Dacă-aș fi singurul care-și caută familia, cu bagajele rătăcite... Văd eu la fața locului: dacă dau peste un ofițer simpatic, înțelegător - cer. Dacă-mi dă - bine; dacă nu...

- Și dacă te iau Rușii prizonier?, se înfioară mama.

- O să scriu un studiu comparativ!, râde tata. O paralelă

între deținut și prizonier de război... Cunosce drumul Vostokului...

Tata râde. Noi, nu. Mama plânge.

Vin pe la noi Basarabeni. Ne ducem noi la ei, pe la ei, pe la fiecare. Să stăm de vorbă, să ne sfătuim: Ce-i de făcut? Cum ne pierdem urma? Pe uliță ne întâlnim cu domnul Director.

- Am auzit că te cheamă Patria sub drapel, colega, zice el.

- Ești bine informat, colega, răspunde tata. Patria în persoană m-a invitat să iau loc, dedesubt - îți păstrez un loc, colega?

- Regret din inimă, dar sunt reformat: piciorul... - și arată din bărbie și din buzele țuguiate. În urma unui accident...

- Ați căz't!, zice mama.

- Nu mi-i prea ușor, la catedră, știți cum sunt copiii față de infirmi; cam greu, la catedră - dar să nu-l supăr pe Dumnezeu: aici, în sat, n-am prea avut neplăceri de acest ordin.

- Ei, da: cine să râdă..., pornește mama, dar tata intervine la timp:

- De unde, de pe ce anume ai căzut, colega? Dacă aș cădea și eu de pe ceva, m-ar reforma și pe mine, măcar m-ar amâna...

- N-am chiar căz't de pe ceva, am cam avut un accident de vânătoare, mi s-a cam descărcat arma în...

- A-ha, zice tata, dezamăgit. Dacă-i arma de vânătoare - asta nu se împrumută, e ca periuța de dinți și ca... Atunci să ne vedem sănătoși, după război, colega. Servus!

Își dau mâna. Directorul sărută mâna mamei.

Ne vedem de drum. Eu încerc să povestesc cum, la venirea noastră aici, Directorul, tot așa, pupase mâna mamei, n-o mai scosese din "Stimată colegă", dar o lăsase pe stimata-colegă în Cancelarie, fără lumină, cu copil-mic-de-mână și n-a invitat-o, măcar de formă, la masă... Mama îmi cere să tac, nu despre asta e vorba, acum. .

- Ba despre asta!, zic. Atunci nu șchiopăta!

- Nu-l puteai vedea, pe întuneric, zice mama.

- Urechi n-am? Se aude cum șchiopătează un șchiop -

atunci nu era șchiop!

- Nici acum, intervine tata. Colega nu e cam șchiop, el e cam... reformat.

Am făcut turul colegilor de coasă, Basarabeni.

L-au făcut și ei la noi. S-a hotărât: tata se prezintă la Sibiu. S-a aranjat și cu ceilalți ordinchemați, mai sunt trei guseni: nevasta unuia dintre ei îi duce pe toți cu căruța, la Sibii; că-i și târg.

Mama a croit din pânză de sac o raniță pentru tata. A copiat-o după ranița militară, adevărată, a domnului Director, reformatul. I-a făcut capace, bretele, buzunare; a vopsit pânza cu coajă de nucă verde, ca să nu se bage de seamă, de departe, că rucsacul e sac. N-am avut nasturi pentru capace, am cioplit eu, din lemn, cu cuțitul casei - ei, dacă aș fi avut un briceag ca lumea, ce nasturi ca-lumea aș fi făcut!

Schimbare: pleacă, la chemare, la Sibiu, nu doar tata, ci și mama. Și nu în căruță, cu ceilalți: cu trenul: de duminică seara - ideea tatei: De ce să nu profite, să vadă și el Sibiul, cu mama? Apoi la Sibiu găsești de toate, avem nevoie, ba de linguri, ba de cratițe, ba de-o rochie pentru mama, de-un paltonaș pentru băiat - că a ieșit din celălalt și, uite, trece vara, vine iarna...

Așa că pleacă numai ei doi, pe jos, până la Apold; de acolo, or să ia trenul de noapte. O să vadă și tata Sibiul, să profite, cu mama. Pe mine mă lasă în grija domnișoarei: o să dormim alternativ - așa a zis ea - când la noi, la Moș Ilie, când la ea, la babă.

Îi conducem până la marginea satului - eu aș merge și până la Apold, să mai văd o dată trenul, însă mama zice că trenul ăsta vine pe-ntuneric, nu-i de văzut, e doar de luat.

Nu insist. Ne luăm rămas bun. De la mamă, de la tată. Plâng un pic - așa se face când tata se duce sub drapel, la chemarea Patriei.

De-abia aștept să rămân cu domnișoara mea - alternativ.

12. ALTERNATIV - CU DOMNIȘOARA

- Domnișò-ră!, o chem eu, ca pe-aici, apăsînd pe ultima silabă.

- Ha?!, răspunde ea, tot ca pe-aici.

- Dumneavòstră, domnișòră, cu cine o să vă doriți, când o să vă doriți?

Domnișoara întoarce spre mine obrazul ei larg și drag. Cu un ochi închis, din pricina fumului de țigară. Suntem pe o pătură, în livada gazdei ei.

- Ești bun să repeți?, îmi cere ea. Când o să mă, ce?

- Doriți, zic. Dacă Mariile se mărită, Dorele se doresc, nu? Nu? Domnișoara Dora Coban se ridică în capul oaselor. Dar, cum se înalță, cum alunecă la vale, mult dincolo de marginea de jos a păturii, i se dezvelesc picioarele ei albe și solide și dragi inimii mele - până sus-sus, de s-ar vedea și buricul, dacă m-aș uita, dar nu se cade - îmi place livada babei, e în pantă iute și mereu se-ntâmplă întâmplări, când stăm noi doi pe pătură.

Cu multe mișcări, dar fără să scoată țigara din gură, domnișoara se trage, se aburcă la loc, lângă mine, pe pătură, cu picioarele ei faine, din nou acoperite. Râde, cu boabe de rouă în mustață:

- Am înțeles, dar n-am înțeles: ai vrea să... mă doresc cu tine?

- Ba nu, domnișoaaa', neg cu foc, din cap, pentru ca ea să înțeleagă că ba da, vreau - cu foc. Cum bine ziceați când ziceați: eu sunt așa de miii' - poate mai încolo, când cresc un pic...

- Atunci, să așteptăm, zice domnișoara. Un an? Doi - până termini primara? Te anunț: până termini liceul, nu te-aștept, nu pot - sunt și eu, om...

- Da de ce, domnișoară?, mă alint eu. Că nu stau mult pe-acolo...

- Ei, dacă nu stai mult... - dar, după ce stai puțin și înainte de a te însura cu mine, ce vrei să te faci?

- Nu mai știu. Când eram mic, ziceam că mă fac rege - dar m-am răzgândit.

- Nu-i rău, rege. Numai că, dacă ești mic, regișor, cum îi

zice maică-ta, ai oarecari probleme de coroană - e grea; tronul, prea larg, scepstrul, și el, greu de purtat - ca al nostru, Mihăiță. Între coroană și tron ești ca între ciocan și nicovală...

- De asta ziceam că mă făceam mai bine și mai bine fierar. În plus, nu mai aveam cartea, mi-a luat-o cineva, nu spun cine - așa se chema cartea: "De-aș fi rege" - de-acolo învățam ce și cum...

- Deci, acum ești fierar.

- Ba nu! După fierar, eram aviator, dar de când cu Americanii ăștia...

- Ai dreptate: Americanii ăștia! Nu-i nimic, găsești altă meserie.

- Dar mă așteptați? Cum mai cresc un pic, cum ne...

- Ne?

- Ne dorim, v-am mai spus. Și vă dezleg.

- Mă dezlegi? De cuvântul dat? Dar parcă ziceai că vrei să te... Să mă doresc cu tine - nu mai vrei? Te-ai răzgândit?

- Nu, domnișoara, altceva! Să vă dezleg de știți dumneavoaștră...

Domnișoara nu știe. Și nu întreabă. Sau nu întreabă tocmai, pentru că știe - cum să nu știe, domnișoara mea? - dar nu vrea să vorbească despre asta: despre care nu se vorbește.

Un om, domnișoara mea: nu numai că, la clasă, te face să înțelegi ceea ce încă nu a spus, dar înțelege ceea ce tu n-ai spus deloc; sau ai spus altceva - ca să dai de înțeles ceva.

Ca aseară: eu am zis că nu mi-e prea foame; și, că dacă nu mănânc, mor; și, dacă eu mor, mama se supără pe ea foarte, îi zice: Dragă... Credeam că-mi merge cu ea, ca la Mana, cu Bălana, ea însă, domnișoara, m-a ghicit dintr-o ochire, mi-a luat farfuria din față, chiar și pâinea și a zis:

- Cine nu mănâncă n-are forțe.

Punct. Am rămas cu gura căscată, cu buza umflată - și, în plus, nemâncat. Mai departe: crezusem că ne culcăm amândoi în lădoiul de la baba ei - însă ea a tras "sertarul" numai pentru o persoană; și a spus care-i persoana:

- Tu. Să nu cazi din pat, cum cad copiii.

Așa că am dormit singur-singurel, astă noapte și am plâns un pic, cu glas, dar ea n-a auzit.

Și m-au trezit Americanii cu avioanele lor. Nu erau avioane, trenul făcea așa. Nu eram în gară, nici în tren, nici pe vapor, or fi trecut ceva camioane pe uliță. Nu camioane, ci Domnișoara.

Și tata sforăie când doarme pe spate; mama îl zgâlțâie, fluieră ușurel: cum se întoarce pe-o parte, cum nu mai sforăie. Domnișoara nu doarme pe spate, ci pe dreapta ei; cu fruntea lipită de sertarul lădoiului, dar cum mai sforăie! Mai ceva ca un om, domnule! Trec avioane jos de tot, huruie trenuri pe poduri de fier, camioane încărcate cu butoaie goale și nelegate bine; zbârnâie scândura dintre noi, vibrează dușumeaua, pereții casei, de parcă ar fi din tablă și goală. Iar acum nu mai sforăie: horcăie, se îneacă, trage să moară - dacă rămân și fără domnișoara? Noroc că nu mai moare: tușește, se mișcă, oftează - și nu mai sforăie: fluieră. Ca ceainicul nostru. Așa a fost aseară.

În astă seară, domnișoara vorbește - după ce m-a trezit cu sforăitul ei de tanc nemțesc.

Nu înțeleg ce spune, nu sânt cuvinte de pe la noi, nici de pe-aici. Parcă s-ar ruga de cineva să nu-i facă ceva. Și plânge. Când plânge, domnișoara are glas subțirel, de fetiță; când doarme, domnișoara iese din trupul de Domnișoară și intră în glăsciorul de pe când era până și ea un copil.

S-o scutur? S-o trezesc? Să fluier la ea? Ca s-o întorc, aici, culcată pe saltea, lângă cufărul meu pat? Și în refugiu și mare și cu mustață? Las' să mai rămână pe-acolo, în Basarabia noastră și în glasul de fetiță - care acum spune o poezie, o știu, una tare patriotică, de serbare de sfârșit de an, cu părinții.

Înseamnă că acum nu mai e legată - dacă nu mai e domnișoară. E fetiță, copilele n-au. Acum aș putea să văd, să știu și eu cum e.

Ies din patul-cufăr ȝopăind, ca dintr-un lighean. O să caut în hainele ei, puse pe scaun. Numai că e întuneric în odaie, am tras și obloanele. Dacă aprind lampa, o trezesc. Aș putea să-l caut pe pipăite, în haine, dar nu știu cum e, sub mână: ca un brâu? ca un șnur? ca un șerpar? Dar poate că nici nu și-a scos legătura, poate că s-a culcat cu ea. Poate-că-da, poate-că-nu, cum zicea Odoamnă de la Centrul de Refugiați, de la Sibiu (dar ea nu era de-a noastră, era de-a

lor, administratoare) și-atunci domnul care era cu ea a înțeles ce-a înțeles și i-a ars o palmă.

Dacă dau de ea, pusă pe scaun, cu hainele, însemnează că domnișoarele sunt domnișoare numai ziua; și numai pe-n-sus-și-n-jos - cum se aștern la orizontală, cum nu mai sunt domnișoare. Numai că băietanu-cela care-mi spunea ce-mi spunea, spunea că domnișoarele se prefac în doamne, nu în copile, cu glăscior de fetiță - ca domnișoara mea. Odoamna ceea de la Centru era odoamnă și pe-n-sus-și-n-jos, cu toate că am văzut-o bine de tot și pe orizontală, după ce domnul acela i-a ars palma și i-a făcut știueuce, atât, că era cu prea mult negru și cu grohăituri.

Iau ușurel lampa de pe masă și chibriturile. Aprind pe podea, cu spatele spre domnișoara. Fac flacăra mică-mică, să n-o supere la ochi. N-o supără la ochi lumina: acum șade pe spate, cu un genunchi mult ridicat, genunchiul îi umbrește obrazul. Genunchiul a dat la o parte și învelitoarea. Întâi mă așez turcește, în fața. Dar nu văd chiar bine și mă pun pe burtă, cu lampa alături. Și văd. Văd ce-am mai văzut, dar n-am mai văzut. Așa-i cu ele, ca fețele oamenilor: nu găsești două la fel.

A domnișoarei e ca obrazul: mare, cărnos, mustăcios. Îmi plac chipurile astea, m-aș tot uita, mai ales că nu au ochi, să te vadă cum te chiorăști la ele. Gura e altfel pusă decât la capul omului, dar așa cum șade, e ex-pre-si-vă. Vorbește. Nu cu glas, dar dacă știi să citești pe buze, înțelegi ce spune ea. Eu, acuma, nu prea înțeleg ce-mi spune și nici nu am timp - am plecat să caut legătoarea - și nu-i. Poate că mai sus, pe unde nu văd eu de-aici.

Domnișoara geme, se întinde, coboară genunchiul. Mă răsucesc, mă așez între lampă și ea - dar ea tot întreabă, somnoroasă:

- Ce e? Ce cauți?

- Briceagul, zic eu repede. Mi-a căzut și nu pot dormi fără el - caut, cu lampa, pe podea.

- Acum, în inima nopții?, întreabă domnișoara, cu glas plângăreț, dar numaidecât începe să sforăie.

Sting lampa, intru în așternut. Las' că o caut eu la noapte, îmi zic. Până la urmă o găsesc - la noapte o s-o caut cu lanterna, aceea face lumina snop, nu în toată odaia. Caut

cu snopul: cu lumina lanternei e ca și cum ai căuta cu mâna. Chiar caut cu mâna; chiar dacă țin în ea lanterna.

Acum ședem cuminți pe pătură, în livada babei. Domnișoara s-a răsucit pe burtă și citește. Așa, curul i-i și mai falnic, movilos, ai zice că e un deal de-al ăstora, Ardelenii și, cum vine și valea, uite chestia mioritică - pe care ea, domnișoara a citit-o, mamei i-a povestit-o în treacăt.

Mă joc cu o furnică. Mă joc cu ea cum se joacă toți copiii din lume. Și mă gândesc în sinea mea: să-i spun domnișoarei că nu sunt ca toți copiii? Că i-am văzut-o astă noapte? Toată-toată? Și că eu știu la ce slujește? Și cum anume faci tu, băiat, ca ea să-ți slujească? Și că pe acolo vin copiii, după nouă luni de zile, pe-acolo am venit și eu în lume; chiar și ea, cât e de mare, dar, în somn, când plânge cu glas de fetiță, se face iar mică-mică, de să intre la loc, la adăpost? Și-mi mai zic, în timp ce mă joc, copilărește, cu furnicuța: nu-i spun, mai bine așa: las' să creadă ea că eu sunt mic și nu știu nimic de pe lumea asta; să se poarte, normal, cu un copil normal de vârsta mea. Mai bine și pentru mine: de ce să știu eu, la vârsta mea, ceea ce nu-i bine să știu - la vârsta mea?

Așa că mă joc cu furnicuța și fac, normal, pe cel de vârsta mea.

Acum nu mă mai joc. Facem lectură-serioasă.

Îmi place lectura-serioasă, cu domnișoara, dar nu-mi place cartea pe care mi-o citește: Caragiale ăsta vorbește ca pe la ei, prin Regat, nu ca la noi în Basarabia; nici ca pe-aici. Și nici ca în alte cărți pe care le-am citit cu ochii mei. Îi spun domnișoarei, cât mai copilărește, că oamenii lui Caragiale, personajele au nume urâte; și meserii urâte la auz, nu le pricep, le încurc: tejghetar cu chiristigiu, calfă cu ipistat, catindat cu consoartă...

- Om bătrân, se vede după mustață, zic, și să nu învețe el românește până la vârsta asta...

Domnișoara râde-râde - se scutură pământul, cu tot cu livada babei:

- Ce-ai spuuus? Că nu știe românește Caragiale? O să-i povestesc maică-ti, când o să se întoarcă!

Asta nu-mi place: să mă pârască, tocmai ea, care... pe

care... a cărei - și așa mai departe. O rog să nu mă spună, mamei îi place Caragiale și s-ar supăra. Domnișoara promite:

- Bine, nu te părăsc... consoartei lui taică-tău - dar asta însemnează consoartă: cea care împarte soarta cu celălalt, o împart, soarta, între ei - când vezi că un cuvânt începe cu co', ori cu con', să știi că însemnează: împreună, de același fel - ai înțeles? Spre exemplu: con-județeni suntem noi, fiindcă amândoi suntem din același județ...

- ...împărțim soarta județului Orhei, zic.

- Cam așa. Spre exemplu: con-centrare: taică-tău s-a dus la con-centrare, adică împreună cu alții...

- ...împreună cu mama, împarte soarta centrului Sibiului.

- Bravo! Bravo! Asta explicație!, tună, detună domnișoara, de râs - apoi: Să nu uităm: maică-ta a spus că telefonează la ora asta - la primărie!

- Ca să co-telefonăm, zic eu. Adică noi doi să împărțim soarta telefonului de la primărie.

Pe drum, îi arăt că mi-am însușit lecția:

- Spre exemplu: Con... stantin - adică toți 'Stantinii se îndreaptă spre un centru... Nu-i bun, exemplul, domnișoară? Atunci alegem altul. Spre exemplu: Con... stanța - port la Marea Neagră: toate Tanțele se iau de braț și se duc la plajă - dumneavoastră ați fost la plajă, la Con... stanța, domnișoară? Eu știu cu cine v-ați dus la mare...

- Eu? La mare, la Constanța? Cu cine?

- Cu alți 'Bani.

Domnișoara nu înțelege. E pentru prima oară când domnișoara mea nu pricepe ce i se explică. Ba înțelege, dar se preface: e modestă, nu vrea să vorbim de numele ei: Co...ban.

Ajungem la primărie, să vorbim cu mama, dar mama tocmai a vorbit cu domnișoara-de-la-primărie, i-a spus să-i spuie domnișoarei mele nuștiuce. Mie mama n-a zis să-mi spuie ceva, de mine a întrebat.

- Dacă ai mai crescut, zice domnișoara-de-la-primărie și mă mângâie pe cap, ca pe un copil mic. Eu mă scutur, mă feresc. Nu-mi place să mi se umble prin cap.

- I-am spus doamnei că băiatul, o-ho, uite-așa a crescut!

Și arată cât. Eu mă uit la mâna ei. Știu că mama, de la Sibiu, n-a putut vedea, prin telefon, cât anume am crescut, în schimb văd eu cât a crescut telefonista de la telefonul de ieri. Nu acolo, sus, unde i-i mâna - mai jos, la mijloc, unde nu i-i mâna, doar copilul pe care o să-l facă azi-mâine.

A crescut, de ieri; toți creștem.

Eu, când o să mă însor cu Reli și o să-i fac un copil, o să stau tot timpul lângă ea, ca să știe cu cine l-a făcut - domnișoara-de-la-primărie nu știe, am auzit-o eu pe domnișoara mea vorbind cu baba ei, că “aia de la telefoane” nu-i de pe-aici, din sat, că aici, în sat, se știe cine cu cine, dar aia, vinitură, numai Dumnezeu ori Dracu știe cine-a lăsat-o borțoasă.

Eu, când o s-o las pe Reli borțoasă, o să stau tot timpul lângă ea. Și o să-i mângâi borțul. Și când are să iasă copilul, o s-o țin de mână - am citit eu într-o carte că așa se face la Piei-Roșii.

13. DOUĂȘTREI AUGUST

În noaptea asta mă trezesc de răcnete, de chiuituri. Și de focuri de armă. Mă sperii, încep să plâng - de întuneric. Domnișoara mă liniștește: sunt cu ea, la noi, la Moș Ilie, uite-acum aprinde lampa și n-o să-mi mai fie frică. Și o să aflăm ce se petrece pe lume. Într-un sfârșit, aprinde lampa. Dar tot nu știm ce-i afară. Domnișoara nici nu vrea să știe, nu vrea să fie - zice, repetă, dînd și din cap:

- Nu sunt Rușii! Nu sunt Rușii! Nu sunt Rușii!

Se îmbracă, nu reușește, nu nimerește, o ia de la cap - și zice, acum, de parcă ar zice o rugăciune:

- Nu sunt Rușii, Doamne, nu sunt Rușii, Doamne...

În sfârșit, a izbutit să pună ceva pe ea, s-ar chema că e îmbrăcată, deși fusta i-i cu fermoarul în fața și bluza cu nasturii încheiați strâmb.

Deschide fereastra, deschide obloanele, întreabă, spre uliță:

- Ce e, oameni buni? Dau Tătarii?

- Rușii, domnișoară, nu Tătarii!, zic.

Domnișoara nu mă ia în seamă. Parcă nici n-aș fi pe lumea asta; parcă n-ar mai fi domnișoara mea - care ce om era, pe timpuri, domnule! - o văd, o aud. Și o miros: i-i frică; tremură; i-i frică și să plângă cu adevărat - de frică. Și miroase a frică, domnișoara mea. Nu mi-am închipuit niciodată că un om ca ea moare de frică; pute de frică.

De-afară răzbat iarăși chiuituri, însă focurile de armă s-au îndepărtat, bubuie încolo, către biserica ortodoxă.

- Au înnebunit Ardelenii - domnișoara se străduiește să râdă, rânjește cum n-am mai văzut-o, are dinții albaștriți, de degerat. Nu știu ce au - tu știi? Să fie vreo nuntă, ceva? Suntem în zi de lucru, nu poate fi nuntă...

- Am visat urât, spun eu, clănțănind din dinți. Am visat că... Dar chiar atunci explodează, sub geam, o chiuitură sălbatică. Și domnișoara tresare - dar ea își vine în fire; acum dinții nu-i mai sunt albaștri și râde aproape ca pe timpurile bune:

- Și dacă-i rivoluție? Și noi dormim, soro!, acum râde ca ea, ca domnișoara mea. Culcă-te la loc, eu cobor, să văd...

Nu apuc să protestez, înfricoșat: cum, adică să rămân singur-singurel? - că afară bubuie o armă și de parcă ar fi fost un cep, numai-decât încep să curgă glasuri, chiote, careva cântă ceva, altul zice fără melodie...

- Tu ai înțeles ce-au zis?, mă întreabă domnișoara.

- Ceva de pace, domnișoară, traduc eu. Așa strigă: S-o pus pace! S-o pus pace!

Domnișoara se precipită iar la fereastra. Acum are cu cine vorbi: o femeie. O aud pe muiere zicînd de parcă ar gâdila-o careva:

- S-o pus pace, hi-hi-hi! Nu ne mai batem, ho-ho-ho! Ioi, că-i pace, pace, ioi, că ne-o spus Rejele că-i pace! Că, zò,-i gata cu războiu', punem pace, pace!

- Dar Rușii?, întreabă domnișoara, gata să cadă pe geam, în uliță, i se vede curu-ntreg, fără chiloți. Ei, Rușii, ce zic ei? Ce fac Rușii?

- D-apăi Rușî,-n Rusia, la ei!, zice un glas de bărbat foarte vesel, de parcă el ar vedea ce văd eu, din casă. Dacă-i pace,-i pace, nò!

- Dacă-i pace,-i pace, noa!, îl imită domnișoara și intră la loc, în odaie, acoperindu-și-l. Care, pace - cu Rușii? Pace, cu Rușii, oameni buni? - nu mă întreabă pe mine și mai bine-ar face de și-ar trage pe ea chiloții, să nu-mi umble așa, că se vede, prin fusta aceea, se simte că nu-i poartă.

- Pace, pace, pace!, strig și bat din palme. Pace, pace, între două dobitoace - așa ne jucăm în recreații, când încercăm să-i despărțim pe bătauși. Cel mai mare dobitoc...

Domnișoara îmi cere să încetez cu jocul, că nu-i de joacă. Eu spun că ba da: acum e de joacă: dacă se pune pace, ne întoarcem acasă la noi, la Mana - și ce-o să mă mai joc, la Mana... Însă îmi aduc aminte: Dar mama? Dar tata? - mă podidește plânsul. Domnișoara mă ia în brațe, mă ogoiește:

- Or să vină și ei, amândoi - de la concentrare. Dacă-i pace, nu-i război; dacă nu-i război, nu-i nici concentrare! E des-concentrare!

Așa, da. Domnișoara îmi cere să mă întorc cu spatele, că ea are de făcut o chestie. Mă întorc, cu bucurie: bine că și-a dat seama singură, eu n-aș fi îndrăznit să-i atrag atenția să și-i puie, să nu iasă așa, făr' de, pe uliță - chiar dacă-i întu-neric și nu se vede. N-or fi văzînd femeile - oricum, astea de

pe-aici, nu poartă - dar bărbații? În fine, eu?

Coborîm în uliță: oameni cu felinare, cu lumânări. Sunt foarte veseli, se strigă unul pe altul răcnind, ca de pe alt deal, deși sînt alături, spun că s-o pus pace, gata cu războiu', câțiva dau pe gât sticle cu vinars. Departe, departe, poate în alt sat, focuri de armă. Încep să tragă și clopotele - ca de foc, în dungă, dar acum clopotele bat de des-foc, de des-război - și când o să mă întorc eu la Mana mea... Ne apropiem de un grup. Domnișoara pune între-bări de-ale ei, oamenii mai și răspund:

Că s-o dat la radiu, o auzit cutare al lui cutare, cu urechile lui. Nu la Londra, la Radiobucurești - ce Moscovă, ăi de-acolo nici radiu' n-au - de dat, s-o dat la noi, Rejele, da, chiar el în persoană. Că nu mai suntem în război cu Americanii; nici cu Englezii; nici cu Franțujii... Domnișoara încearcă să zică ceva de franțuji, că ei n-au nici un amestec în asta - n-o ia nimeni în seama. Așa că domnișoara întreabă întrebarea adevărata:

- Dar Rușii? Cu ei cum suntem? Ne mai batem cu ei?

- D-apăi nici cu Rușî', zice unul. Că ce treabă avem noi cu Rușî', noi cu Ungurii-avem ce-avem; de ne-or răpchit Ardialu'...

Îi căutăm pe-ai noștri, refugiații. Nu-i găsim la gazdele lor, au ieșit și ei - dăm de ei tot pe uliță. Intrăm cu toții la gazda Balteșilor. Ai noștri nu par veseli. Deloc. Chiar îngrijorați: bine-bine, pace - dar pe spinarea cui?, face Balteș. Femeile sînt mai încrezătoare: dacă-i pace, e pentru toată lumea, de ce să fie pe spinarea cuiva? Dacă-i pace, nu-i război, nu-i nici refugiu! Ne-ntoarcem acasă la noi, în Basarabia! Nu mai suntem refugiați, gata cu în-plusul - ce tren potrivit avem pentru Chișinău? Ori luăm primul, până la Ploiești, acolo, oricum, schimbăm.

Pe mine m-a apucat somnul. Mi-e frig. Mi-e dor de mama - și vreau acasă, la, deocamdată, Moș Ilie. Să dorm eu în cufărul meu... Doamna Balteș zice să mă culc acolo, la ei. Îi spune feti-si să-mi facă loc, lângă ea, în pat. Urâta-lui-Balteș se face și mai urâtă: broască râioasă și broascoasă, când zice că ea mai bine preferă să stea toată noaptea trează, pe-un scaun, decît să doarmă cu un mucos ca mine. Eu îi răspund în gând că mucoasă e ea și cu Marele Mucos al lui

Pintilie, că nu știu să facă și ei ce face fata cu băiatul, i-am văzut: se țineau de mână: unul se uita într-o parte, altul în alta - să fi fost eu în locul Mucosului, m-aș fi uitat unde trebuie - dar nu în asta, buburoasa și țâțoasa lui Balteș.

Nu mă culc la Balteș, ci la Savițchi - acolo ne-am mutat, cu mic cu mare. Mi-e dor de mama, nu-mi pasă de plăcintele doamnei. Dar cui îi mai pasă - nici Marele Mucos nu mai cere palme.

Acolo mă găsesc ai mei, dimineața. Veniseră cât putuseră de iute de la Sibiu. Cum auziseră vestea, luaseră primul tren înapoi, de la Apold, pe jos, mai la trap, mai la galop, zice tata. Și ordinul de chemare? Tata nu răspunde la întrebarea asta; nici mama; amândoi fac semne, că lasă, discutăm altădată.

Ne întoarcem la noi, la Moș Ilie. Sunt grăbit, vreau să văd ce mi-au adus de la Sibiu. Au adus: palton, bocanci - pentru mine; linguri și cremă de ghetă și vanilie - pentru casă; pantofi, pentru mama - dar nu briceag. Caut, caut, nu găsesc. Și nu întreb. Cer voie să mă duc la Cristian, cu paltonul.

- Dar numai la Cristian, zice mama. Și fără palton - pe căldura asta? Dacă e ceva-cumva, să știm de unde te luăm - s-a-nțeleș?

‘Nțeleș, s’ trăiți! Numai la Cristian și fără palton. Pacea, o fi ea pentru toată lumea, dar noi nu suntem toată, noi suntem în-pluși.

Cristian nu știe de pace. A auzit ceva, atât. Și nu-l interesează. L-ar interesa pe Dompărintedompărinte, dar e la Blaj, la o conferință de-a lor. Când o să se întoarcă, o să discut cu el. O să facem amândoi politică subțire, cum zice tata. Despre pace, despre război - despre ruși...

La prânz, mă întorc acasă. Mama îmi dă ceva pe pâine, n-a gătit mâncare caldă. Bag de seamă că patul-cufăr e numai cufăr; la fel, dulapul: cufăr și el. Și saltelele: adunate, sul.

- Ne-ntoarcem acasă? La Mana? La Moș Iacob? Îl luăm și pe Cristian?

Mama nu-mi răspunde, face, din mâini, din cap, semne. Le-a învățat la Sibiu - așa a răspuns și când cu ordinul de chemare al tatei. Așa o fi pe la oraș: profiți și te exprimi prin

semne, ca muții.

- Azi nu mai ieși la joacă, îmi zice mama. Ești mare, acum, înțelegi...

Nu înțeleg eu foarte tare, dar nu întreb: dacă aș întreba, m-aș da de gol - că nu pricep. Și ar cam trebui să da: sunt mare.

Mare fiind, nu-nțeleg cum de domnișoara Coban a plecat singură, fără să-și ia rămas-bun de la tine, de parcă tu nici n-ai exista pe lumea asta; de parcă n-ar fi fost, adineauri, aici și acum nu mai e, nicăiri: ca și cum ea n-ar fi existat. Și nu înțeleg de ce mi se rupe inima de jale și nu înțeleg de ce nu arăt - ca un mare. Se zice că a plecat încolo, cu unul Stratulat, consătean de-al ei, de pe la Negureni. A trecut cu căruța pe-aici, pe la Gusu și a luat-o. A dus-o. Unde? Încolo, încotrova: de frica Rușilor.

Mare fiind - și dintr-o dată - înțeleg că ceva-cumva s-a petrecut cu Mareșalul nostru, Antonescu, cel care ne-a liberat pe noi de ruși acum patru ani, că de-acum... Cică Regele l-a dat jos de pe... Nu de pe tron, tronul, el este regal, pe Antonescu Regele l-a dat jos de pe cal. Cal de Mareșal. Fiindcă așa i-au zis Perfizii Albioni: Mihăiță, noi îți dăm ție cu boamba-n coroană, până când tu-l iei de epoleți pe Mareșal și dai cu el de pământ - și Mihăiță ce să facă? Ce nu face un rege pentru popo'ul lui?, zice tata, cu ciudă și cu mânie. Mare fiind, înțeleg că ceva-cumva e atunci când gata fiind cu bombardamentul, tata se duce la Buda, la omul lui, să scoată lucrurile de-acolo, dinăuntru - trebuie să le spălăm, să le curățăm, că vorba ceea, au fost unde-au fost... Și să avem scaune de răchită și micșunele, plop', pere și chiar măr'șunele - pentru Mana, doar n-o să le aducem și pe ele în refugiu - mama și cu mine coborîm la Ploiești, că acolo se schimbă și cât vedem noi ce-a mai rămas din el, după americani, tata se duce la Buda; apoi urcăm cu toții în același vagon și direcția Mana, înainte marș, pân-la noi, pe calidor!

Oi fi mare, dar nu înțeleg: dacă-i pace, nebombardament, de ce ai noștri, Basarabeni, nu se bucură? Ba sânt mai posomorîți decât înainte de pace-pace? De pace-pace se bucură Ardelenii, chiar Cristian, cel care nici nu știe ce-i aia, zice că pe el nu-l interesează, el e rumân din Ardial, ce triabă are el cu Ruși'? Înțeleg: Cristian e mic și prost, habar n-are

de politică (în politică, mi-a spus mie tata, totu-i pe invers, de-un exemplu, când politica zice: pace, să fii sigur că se gândește la război), dar mă mir de ceilalți gusenii, ditamai ardelenoii, îmbrăcați totdeauna ca de sărbătoare și să nu priceapă ei ce le tot spune tata, că războiul nu s-a terminat, ba acum are să înceapă adevăratul război, între Aliatul de adineauri: Rusul și vai de aliatul Rusului!

Ardeleanul are prieteni buni, pe noi, refugiații - dar degeaba i-am cosit pe preț bun: nu ne crede pe noi, când îi spunem de pacea rusească - adică de colhoz, de deportări, de închidere a bisericilor... El zice că Rusu-i în Rusia lui, ce triabă să aive cu el, Rumânul - care are triabă numai cu Ungurul...

14. NE RE-REFUGIEM

Știm noi, în-plușii, ce știm, despre ruși.

De asta nu ne mai întoarcem la Mana noastră, ne tragem-îndărăt și mai încolo de îndărăt: înspre Apus, mereu spre Apus, încotro s-a dus și domnișoara mea Coban, în căruță cu Stratulat. Numai că pe noi nu ne ia nimeni în căruță, nu avem consăteni cu așa ceva. Iar aici, în Gusu, nu putem năimi, pe-aici până și căruțașii sunt ardeleni, s-ar uita urât la noi, care fugim de rus: cum fugim noi de rus, când Rusul o să le deie, lor, Ardealul de Nord de la Ungur?

- Trebuia să plecăm și noi cu Stratulat, zice o doamnă.

- Într-o singură căruță? Atâta omenire?

- Am fi pus câte un geamantanaș, noi am fi mers pe jos, zice un domn.

- Geamantanaș?, sar doamnele, în cor. Cu și mai puțin decât am ajuns pân-aici?

- Vorbim vorbe și timpul trece - încotro a luat-o Cobana?

- Încolo, zice tata și arată cu degetul mare peste umăr. Încolo o luăm și noi - dar numai după ce se întunecă bine. Urcăm în primul tren spre Apus - care mai vine cu noi? Ne dăm întâlnire la ieșirea din sat, lângă podeț - să nu ne vadă Ardelenii, în turmă și cu bagaje. Până ieri ne considerau doar venetici, azi or să ne considere trădători de neam și țară - nu fugim noi de ruși?

- Or să guste și ei din mierea Rusului, dar pe noi asta nu ne ogoiește, oftează Savițchi.

- Tu chiar ai de gând să...?, întreabă mama. Abia ne aciuisem, ne obișnuisem cu oamenii, cu copiii - să pornim iar?

- O să ne re-obișnuim, acolo unde-om ajunge, zice tata.

- Acolo, unde? Măcar, de la Mana, știam destinația, scria pe repartizare: Satul Gusu, județul Sibiu - dar acum?

- Dacă o ținem în văicăreli și-n întrebări, dă Ivan peste noi - atunci să vezi repartizare! La Vladivostok, județul Extremul Orient! Mie n-o să-mi fie greu, am mai fost pe la ei, în ospetie - dar voi? Dar copiii? Gândiți-vă la copii, oameni buni! Uite cum facem: între miezul nopții și ora unu,

întâlnire la podet - sunt și tufișuri pe-acolo, numai bune pentru de-alde noi. Cine se prezintă până la ora unu, bine, vine cu noi; cine nu, Dumnezeu cu el. Mai vorbim noi vorbe - dacă ne-ntâlnim.

Sânt mare. Nu plâng, nu spun că eu vreau să rămân în Gusu, unde am prieteni buni, oamenii sunt frumos îmbrăcați în alb-negru și au reținere în jale; nu rostesc numele lui Cristian, prietenul cel mai bun al meu de pe tot pământul; nici de Reli nu scot un cuvânt - deși tare mi-aș lua rămas-bun de la ea, aș ține-o de mână și m-aș uita în ochii ei triști, atât.

Și mama e mare: nu protestează, nu întreabă nici măcar ce face ea cu lucrul cutare: te las, de-așteptare?, te iau, de-plecare? Și tata e mare, când zice că nu luăm cuferele-pat, plecăm cu ce-am venit, paturile și masa și cuferele le lăsăm la Moș Ilie, om de încredere, tata cunoaște la oameni.

Moș Ilie nu-i prea ardelean: el ne crede; ne înțelege, cu spaima de ruși. Și zice că-i cam păcat de ce înțelege el, de noi, cu Rușii - dar ce să facă? Zice să lăsăm lucrurile, or să stea la locul lor, că el nu mai închiriaza odăile - cui, dacă refuzații fug iar, și mai încolo? Dòr Rușilor...

Ne luăm rămas bun de la bătrân, însă el zice că ne duce-un pic, până-n fundul grădinii, de să nu ne vază oamenii - din fundul grădinii știe băiatu o hudiță de ne scoate din sat, făr' să afle gusenii...

O pornim pe hudiță, pe întuneric. În liniște. Eu, în față; mama după mine. Tata vine la urmă, cu greul. Eu duc mai multe lucruri decât la mutarea cealaltă, însă nu mă plâng: paltonașul nou-nouț îl țin, frumos împăturit pe lung, pe braț; bocănceii noi, de la Sibiu, pe după gât, cu șireturile înno-date. Miroase bine noaptea, pe după-grădini: a regina nopții și a fân uscat, în șuri; a postav nou și a prăvălie de oraș: paltonul, bocancii - numai de n-am fi uitat crema de ghete: o să-i cremuiesc și de trei ori pe zi, acolo, încolo, încotrova.

Așteptăm, la marginea satului, îndărătul unui tufiș, lângă pod. Aici noaptea altfel miroase: a praf și a rouă - nu: a praf umezit de rouă miroase. Și a miriște: amestec de rugină cu pâine.

Mi-e somn, dar nu trebuie să dorm: sunt deja mare - m-am mărit ieri, 24 august. Acum suntem după miezul nopții și e altă zi: 25 august 1944. Cu totul alta.

Tata fumează în pumn. Mama tace. Tăcem, în cor. Mereu și mereu întindem gâturile, căscăm gurile: ca să auzim mai bine. Nimic. E o liniște și-o nepăsare pe lumea asta, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic-nimic. Dar dacă nimica nu s-a întâmplat, noi ce căutăm aici, pe drumuri? Când bate turnul Sașilor de ora unu, tata aruncă țigara, o strivește, îndelung, teimeinic sub călcâi și zice:

- Cu Dumnezeu înainte, hai și noi! N-a venit niciunul - Basarabeni iștea, ce neam de...

În timp ce urcăm taluzul spre drumul-mare, tata continuă:

- Ce neam de oi, de vite de abator, Basarabeni noștri! Așa le trebuie, 'tu-le mama lor! Așa ne trebuie, 'tu-ne mama noastră!

- Dar tu unde-o apuci?, întreabă mama, din urmă.

- Nu se vede? Înapoi, în turmă! În cireadă! Acolo mi-i locul! - acum tata strigă de-a binelea: Turrr-mă! Ascultă comanda la mine! Cireadă, drepti! Direcția Abatorul, în pas de defilare, cu cântec înaintee...

- Bravo, bravo!, zice mama cu ciudă. După ce că tu ai fost cu ideea fugitului, încolo...

- Dacă tu-mi spui mie și-mi arăți cu mâna încotro-i încolo-ul, eu pun la bătaie o balercă de vin! Pentru toată trupa! Arată: încotro-i încolo-ul? Dacă mi-l arăți, îl mănânc!

- 'Cotro..., face mama, căutînd. Dumnezeu știe unde-o mai fi, că-i întuneric și eu, femeie, nu mă prea orientez în spațiu. Am și mâinile ocupate - dar tu? Bărbat, cap de familie?

- Bărbat, cap de bou!, zice tata.

- Arată tu la ce slujește un cap de familie.

- Un cap de... slujește la... La asta, nu pot arăta, am și eu mâinile ocupate și nici nu se-arată de față cu copiii - ia, măi sergent cutare, basarabean getbeget, dă tonul!

Tonul îl dă tot el, apoi, după ce încearcă mai multe tonalități, găsește una, o fixează - și:

- Cu cântec înaintee...

- 'Arș!, răcnesc eu și mă iau după tata, bătând pasul în colbul înrouat.

O simt pe mama târîndu-se după noi, la pasul ei. Și bodogănind.

Însă când intrăm în Gusu, pe ulița principală, batem pasul toți trei, toți trei cântăm. Răcnim atât de tare, încât nu ne mai auzim. Cântă fiecare ce melodie vrea, ce-i trece prin cap și prin suflet.

Numai tare să fie. Tare, fals și pe-pas.

15. AU NĂVĂLIT LIBERATORII

Tot la Moș Ilie stăm - nu chiar de tot; nu cu totul, toții. Mama stă undeva, nu spun unde, nu-i de spus. Eu dorm de-atunci la Cristian și nu știu dacă tata doarme în fiecare noapte la noi, la Moș Ilie.

Uneori de câte trei ori pe zi o iau prin grădini, sar garduri multe, încolo; le sar în sens invers - ca să-i derutez; când știu eu că i-am derutat de tot, cobor o pantă iute, un derdeluș, aproape o râpă și, într-un loc, urc în corcoduș - crihin îi spune pe-aici. Pomul e jumulit, penit, îi lipsesc crăci, altele atârnă, frânte, altele sânt dezghinate - a pățit-o, crihinul, pe când avea crihine, de la copii, așa-i viața pomului. Acum nu mai are nici o fructă - însă eu tot urc, până sus de tot: să culeg și să mănânc crihine. Dacă mă vede vreun ne-derutat și mă întreabă în limba lui ce caut eu la ora asta, într-un pom fără poame, eu îi răspund că nu vede el, ciolovecul, de jos, dacă are sau ba, poame și că, în limba noastră, lucrurile sunt pe invers decât la ei, Marii Aliți; chiar dacă n-ar avea poame pomul ăsta, eu tot aș mânca, uite-așa e pe-aici, pe la noi, nu ca pe la ei. Am avut grijă să nu se țină după mine nici dracu, nici ta-su, dar tot culeg și mănânc de zor crihine. Până când o anume scândură de la podul șurii se mișcă. N-o văd mișcându-se, o simt. Și nu mă-nșel, e glasul mamei, șoptit:

- Tu ai mâncat ceva, azi?

Răspund că da - la Cristian - bine de tot.

- Să mănânci!, șoptește mama. Să crești! Apoi, după un timp: Mai sânt, prin sat? Tot n-au plecat?

Dau din cap, întâi, că da; apoi, că nu. După alt timp, mama:

- Tată-tău ce mai face?

Așa zice mama, de când șade-n podul șurii: tată-tău. Până la podul șurii, când vorbea cu mine despre el, zicea: tata. Eu răspund, repede:

- Nu știu!!

- Tot cu ei, tot cu ei?

- Nu știu!!! - răspund eu răstit, uneori înainte ca ea să înceapă această întrebare - apoi întreb eu, ca s-o scurtăm:

Ce să-ți aduc?

Mama cere, pentru ea, rochia cutare, bluza cutare, încă un caiet, pentru Monografie (consumă câte un caiet la două zile, de când cu podul șurii); după ce de dincolo de scânduri se aud șoapte, îmi spune să mă duc la cutare al lui cutare, să-i transmit că nevasta (ori fata, ori cumnata, ori mătușa) au zis cutare și cutare și să cer cutare lucru - de obicei, îmbrăcăminte, pită-și-slană. Zic:

- Bine! - și mă pregătesc să cobor din crihin.

Dar mai întârzii un pic: aș vrea s-o întreb pe mama când se-ntoarce ea acasă? - dar îmi spun că de unde să știe ea, de-aici, din podul șurii? Simt că și ea ar vrea să mă întrebe ceva: când o să se întoarcă acasă?, dar și-o fi zicînd că de unde să știe băiatul, un copil?

Mai mănânc ce mai mănânc crihine care nu mai sunt, demult, cobor, urc râpa, o iau cu săritul gardurilor într-o parte, în cealaltă - ca să-i derutez pe dușmanii-aliați. Și, după ce-i derutez bine-bine, urc, mult, încolo, pe deal, fac un ocol larg și cobor în sat. Ca să nu simtă ei de unde anume vin eu; și să dea peste femeile noastre, că-i Iadul-pe-pământ, cum zice Dompărintedompărinte - știu că el se gândește mai ales la prioteasa lui, dar și eu mă gândesc mai întâi la mama mea și după aceea la mama lui Cristian, cel mai bun prieten al omului - fiindcă așa-i omul: se gândește întâi la el și la mama lui, personală.

Odată coborît în sat, mă amestec printre copiii și cai și mașini și ei. Mă prefac și eu că mă uit la ei - ca să-i derutez; mă uit la ei, dar numai de formă - fiindcă așa-i la război: trebuie să-l derutezi pe dușman - mai ales când își zice: aliat, și te ocupă. Altfel, aliatul nimerește pe urmele tale în podul șurii, la femeile noastre și-atunci e Iadul-pe-pământ.

Știam bine, înainte, ce-i Iadul: acolo unde păcătoșii fierb în cazane cu smoală și dracii îi înțeapă cu furcile. La Uniți, Iadul e altfel - am înțeles de la popa lor: e atuncea când păcătoșii de ruși sunt și draci în uniformă și pun mâna pe Măria lui Onu și o fierb și o înțeapă și bătrâna zbiară ce zbiară, dar după o vreme nu mai zice nimic, c-a murit - așa am auzit, a doua zi, însă am auzit și vorbe mai așa, din gura unui strănepot de-al ei, un prostalău șchiop și bețiv, așa zicea că strămoașa-sa o avut parte de mòrte faina, că ce

mòrte mai faină, pentru curva-aia, decât s-o calce nevoia unui rejiment de ruș'! Ceea ce înseamna că, în casă, Rușii nu o fierbeau pe Măria lui Onu (o știam, lumea zicea că are peste o sută de ai', umbla în două bastoane, frântă în unghi drept din șale), ci o călcaseră, de nevoie, mărșăluiseră peste ea; cu toate că nu se auzise și cântec - Rușii, când merg în formație, cu regimentul, cântă... Așa o fi Iadul la papistași: Rușii-draci le prind pe femeile noastre, le pun jos și mărșăluiesc peste ele - dar fără să cânte.

Știu eu că realitatea e un pic mai altfel, nu-s chiar copil, dar și în asta, mai bine să fii mic, să nu știi nimic - cine știe multe, moare iulte. Am mai auzit și noi câte ceva pe lumea asta, dar nu putem spune cu cuvinte ce le fac aliații mamelor noastre, dacă pun mâna pe ele.

Pe uliță mă prefac și eu interesat de cai-mașini-tunuri-uniforme. Și de moacele aliatului de ne ocupă. Așa, pe uliță, aliatul e băiat-bun, mai ales cu copiii - vrea să intre în vorbă, chiar intră, pe limba lui și prin semne, îi ia pe copii în brațe și pupă la ei, pupă, de-ai zice că-s ai lor - dar când îți intră în curte, în casă, nu mai e deloc băiat-bun. Ba e drac-gol, din Iadul catolic.

Mă uit și eu la el, pe uliță, dar nu mă las pupat - știu eu: pe noi, copiii, ne doar pupă, dar pe mamele noastre le calcă, dacă le gălesc. Apoi eu am treabă, misie, eu trebuie să transmit ceva secret, la cutare a lui cutare; să cer ce cer ele, femeile noastre din podul șurii; și să iau și să duc - în secret - o basma, un pieptar, o rochie, ceva de mâncare. Dacă bărbatul sau nepotul sau fiul mă întreabă ce mai face a lui, eu răspund:

- Nu știu! - și mă uit în altă parte, astfel mă uit în altă parte, încât întrebătorul să înțeleagă că bine face, dar e secret.

Mare secret, de când ne-a ocupat aliat-ocupantul. Secret, fiindcă, pe uliță, Rusul te pupă, pe tine, copil, dar în curte, îl bate pe taică-tău, o calcă pe mamă-ta - dacă o găsește. Dacă nu găsește de călcat, ia din casă lucrurile sclipicioase, de preț și mai ales ceasuri: de mână, de buzunar, de perete, de masă, cu cheie, cu lanț, cu cuc. Și, tot luînd, îți pune balalaica-n piept:

- Hazaika! Gde Hazaika? Davai Hazaika!

Tu, care-ai aflat că Rusul vrea trei lucruri de la tine: *cias-vinò-haziaka* (orice ți-ar fi: nevastă, soacră, nepoată, bunică; oricum ar fi: frumoasă ori șchioapă, grasă de tot, ori bătrână de tot, copilă ori bolnavă la pat - hazaikă să fie!), zici cu gura, zici cu umerii, cu mâinile, că tu n-ai-la-tine, că tu net-hazaika, ești vădov ori neînșurat... Și, uneori, Aliatul nu te-mpușcă de tot, iar dacă scapi, povestești, mai târziu, cum a fost, la-tine cu Davai-Hazaika.

Dacă scapi de nedavaiat-hazaika, nu scapi de Davai-Vinò. Aliatul cere cu cuvintele lui, prin semne, de băut și zice: Davai vinò!, că adică să-i dai vin; numai că vinul e prea slab pentru un aliat atât de rus, așa că bagă-n sine, ce se nimerește: spirt sanitar, parfum, formol, terebentină, vopseluri... După ce dă pe gât tot ce face gâl-gâl și arde mațele, aliatul trage cu balalaica: în tavan, în pereți, în tine, în ai lui. Și, după ce trage tot încercătorul, buf!, Aliatul cade la pământ. Beat-mort. Sau mort-mort.

Acum văd pe dracu și Ardelenii. Ziceau că Rusul e la Rusia lui, ce treabă să aive cu Ardeleanul care are ce are numai cu Unguru'. Și-acum vede ce treabă are Rusul cu oricine. Nu pentru că Rusul ar fi omu-dracului - dar dacă-i rus... Acum Ardeleanul se întreabă:

- Dacă se pòrtă așe cu noi, de-i sântem aliați, ce le face la dușmani?

N-au vrut să ne creadă pe noi, Basarabeni - acum e prea târziu, pentru toată lumea: ardeleni și basarabeni ne-fugiți și mai înspre Apus. Tata zice că, stai, abia e începutul, suntem numai la Zdravstvuite, adică la bună-ziua, dar când or să se arate comisarii de la Enkavédé, cei care știu ceva românește dar nu sunt români... - și-or începe să ridice lumea și s-o ducă în Siberia...

Zicea tata, acum tace; nu mai zice. A zis în primele zile de după intrarea Rușilor în sat, când mama și cu mine am fugit prin fundul grădinilor; pe hudița cunoscută, dar n-am ieșit la marginea satului, la pod, am tăiat-o la dreapta și-am tot fugit, nu ne-am oprit să răsuflăm decât departe, în pădure. A zis tata ce-a zis de ruși, a doua zi, după ce Dompărinte-dompărinte ne-a căutat și pe mama și pe încă două femei le-a condus în sat, în podul șurii aceleia și mie mi-a zis să țin minte locul, dar să vin cât mai rar și cu mare băgare de

seamă, că dacă mă vede vreun Aliat, Doamne ferește ce-o să fie cu muierile noastre: Iadul pe pământ!

Tata nu a venit niciodată la șură. A vrut, dar după aceea a zis că mai bine să mă duc numai eu, numai eu să știu unde-i ascunzătoarea - mai sigur. Eu i-aș fi spus, atunci - acum, nu; apoi tata nu poate sări atâtea garduri, de-atâtea ori, în toate sensurile, fără să se rătăcească și să-și rupă nădragii, în spini. Mai bine că n-a vrut. A zis că nu mai vrea, după ce mama a zis să-i zic:

- Am auzit că tată-tău s-a băgat slugă la ăștia, ca tălmaci. Spune-i din partea mea că am spus așa: Degeaba a fost în Siberia!

Și de asta. De asta trage el la măsea.

Eu, prea ocupat cu misia, n-am fost atent și am purtat vorba de colo-colo. Adevărat, tata era beat când i-am zis ce mi-a zis mama să-i zic - dar parcă nu se făcea să-i zic. Eu nu auzisem în sat chestia asta, cu tălmaciul la ruși; și chiar dacă oamenii ar fi vorbit de față cu mine despre tălmaciul de taică-meu, iar eu n-aș fi toată-ziua bună ziua după el - ce face un tălmaci? Tălmăcește, adică umblă cu Rușii. Și nu l-am văzut pe tata, prin sat, cu vreun rus. Niciodată. L-am văzut, des, la crâșmă - dar nu cu ruși; nici cu români - cu nimeni; tata bea singur. Și l-am văzut pe uliță, drept ca un par, mergând cu picioare țepene din genunchi - și cu ochi de sticlă. Și l-am văzut mai des la noi, la Moș Ilie, dormind, beat-pulbere.

Când i-am zis ce-a zis mama să-i zic... A deschis gura și numaidecât i-a căzut falca în piept. A ridicat și după mână s-a răsturnat și el și cu totul de pe scaun. Am crezut că-i mort și m-am speriat. Era doar beat. L-am târît cum am putut, l-am urcat în patul lui. Și l-am vegheat, în noaptea aceea nu m-am dus la Cristian. Când s-a trezit, a zis că-l doare capul. Mi-a cerut apă. I-am zis că nu-i dau - și n-am fugit. El s-a răstit la mine, a zis că mă bate, dacă nu-l ascult. I-am zis:

- Pe Rușii tăi să-i bați și degeaba ai fost în Siberia!

Tata n-a înțeles, mi-a cerut să repet, dar eu n-am vrut. Doar nu era surd. El s-a ridicat, a băut singur, apoi s-a spălat îndelung, la lighean. Nu s-a șters, s-a așezat așa, ud, șiroind, pe dunga patului. Așa l-am lăsat și am plecat.

Am dat pe la mama, la șură. Am zis că nu știu - atunci

când m-a întrebat ce mai face tată-meu. Și când m-a întrebat dacă i-am zis ce-mi zisese să zic, am strigat:

- Nu! Nu-i adevărat!

- Mi-au spus femeile de-aici că le-au spus bărbații lor, de-afară.

Am mai zis o dată că nu-i adevărat și am coborât din crihin. M-am întors la noi, la Moș Ilie. Tata dormea. Se prefăcea că doarme. M-am așezat pe marginea patului. Și atunci el, de parcă m-ar fi așteptat pe mine, a început să vorbească, dar tot cu fața la perete.

Zicea că eu sunt mic și nu știu nimic. Că o să înțeleg, când o să mai cresc. Și că el, de frică.

Omul ăsta nu mai era tata: tatălui meu nu i-i frică - chiar de i s-ar părea lui că i-i, n-ar spune-o; și cui: mie, care sunt și copil și al lui. Plângea. Nu-l poți lăsa pe om - oricine-ar fi - să plângă, fără să-l mângâi, să-l ogoiești. Dar eu nu puteam să pot. Deloc nu puteam să-l mângâi, să-l ogoiesc - de parcă aș fi fost amorțit; ori mort.

Și după aceea am putut să-mi mișc mâna. I-am pus-o pe un picior, el a venit repede cu mâna peste mâna mea. Am zis: Lasă, toate trec pe lumea asta. El a auzit ce spun și n-a mai plâns.

Mi-a povestit, mie, ca unui mare, frica lui. A zis că pe-acolo pe unde fusese dus, în Rusia, în lagăr, pe front, din nou în lagăr în România, ca prizonier, apoi cu refugiul și bombardamentele, cunoscuse frica. Dar era numai frica lui. Că frica de moartea ta nu e cu adevărat frică - tot nu depinde de tine moartea ori nemoartea ta. Frica cea mare, adevărata, a zis tata, e cea pentru alții: nevastă, copii. Știi că de tine a depins să-i ferești de pericol și n-ai făcut-o. Frica cea mare nu e moartea ta, e viața pe care or s-o îndure ai tăi, din pricina ta.

Eu înțelegeam ce spune: că ne iubește foarte tare, pe mama și pe mine. Atât de tare, încât, de frică pentru noi, a încercat să se dea bine pe lângă ruși. Să-i îmblânzească. Și fiindcă tot nu mai putea fugi de ei, departe, s-a băgat el în gura lor, zicându-și că poate așa scăpăm noi.

Înțelegeam totul. Și-mi ziceam: dacă mi-ar fi vorbit ca unui copil, n-aș fi înțeles așa de bine. Am înțeles că s-a hotărât să se ducă la un colonel de-al lor, rusesc; să-i spună

că el știe rusește - n-are nevoie de un tălmaci?, dolmecer îi spun ei. Dar când a ajuns în fața colonelului, l-a apucat frica: dacă află că e dezertor din Armata Roșie? - atât de frică i-a fost, încât a avut curajul să-l bată pe umăr, să-i facă cu ochiul și să-i spună că el știe bine rusește, *oceni krasivoie...* Colonelul a dus mâna la revolver - cum îndrăznește ăsta, și civil și rumân să-l bată pe umăr? - dar când l-a auzit cât de "bine" vorbește rusește, cu *oceni krasivoie...* - l-a înjurat de mamă și i-a dat un brânci și a zis să nu-l mai vadă pe-acolo...

- Asta a fost cu dolmecer-la-Ruși!, a zis tata și parcă nu mințea.

- Atunci mama de ce zice ce zice?

- Din pricina unui căcăcios de ardelean!

Mi-a povestit: pe când se întorcea acasă, bucuros că o sucise la timp cu *oceni-krasivoie*, a vrut să se oprească la crâșmă, să-și cinstească marele-curaj... Ajuns în fața unei porți deschise, înțelesese că în curte se petrecea ceva cu-niște-ruși: doi cioloveci mânioși, mai să-l împuște pe stăpân, fiindcă acela nu voia să dea ceva: clătina din cap, făcea din mână, că la el net, net de mult... Rușii nu avea timp de vorbă, unul din ei a îndreptat balalaica spre el - omul a căzut în genunchi, dar din cap dădea că net, că el-demult-văduv... Tata a intrat în curte, a tradus într-o parte, în alta, Rușii au plecat râzînd, cu ce anume voiau: o găleată goală, să-și adape caii, asta cereau...

Stăpânul găleții se adunase de pe jos, prinzînd glas: că de ce intră refujatu-n curtea lui? De ce dă rușilor găleata lui? De ce s-a băgat refujatu-n vorba lui? Și, pe măsură ce înțelegea că tata îl scăpase de la moarte, pentru un fleac de găleată (când el credea că-i cer hazaika), striga tot mai tare: că știe el; toți Băsărăbenii-s borșovici, toți refujații-s oamenii rușilor - ca ăsta, de știe rusește!

Oi fi eu încă ne-mare, dar înțeleg. Înțeleg că mama spusese adevărul când zisese ce zisese de tata; înțeleg că tata spunea adevărul, când spunea ce spunea...

Tata scâncește cu fața la perete. Nu-i șade bine. În plus, vorbește urât despre femeile din podul șurii care, neavînd ce face, îl vorbesc pe el de rău...

Mă ridic de lângă el și-i spun că îl pof-tesc să nu mai vorbească așa față de un copil!

El dă să râdă. Vede că sunt serios; se întoarce iar cu fața la perete. Se preface că a adormit - sforăie.

Mă plimb prin odaia noastră de la Moș Ilie. Mă plimb cu mâinile la spate. M-am făcut băiat-mare, gata!

Mă plimb și îmi spun că situația e complicată, nu mai pot da înapoi - să mă fac re-copil. Chiar dacă m-aș întoarce, pentru domnișoara Coban. Însă ea a plecat, Dumnezeu știe unde, încolo, încotrova, spre Apus.

M-aș mai întoarce în copilărie pentru Reli.

Dar dacă va fi crescut și ea, între timp?

II. BUIA

1. IAR NE MUTĂM

Pornim. Plecăm, ne mutăm - din Gusu. Asta se cheama tot mutare, deși nu ne cărăm bagajele cu mâinile, ni le duce căruța. Căruța ardelenească ori car basarabean, tot artafugiu (și ce-o mai fi făcînd pe unde-o mai fi fiind domnișoara mea, Coban?); tot la pas umblă, pe drumuri triste, pe drumuri fără întoarcere - chiar dacă stai cu spatele. Oarecare deosebire: când am plecat de la Mana spre Chișinău aveam șoseaua: largă, bună; era ea plină, din șanț în șanț de căruțe, care, mașini, călăreți, pedestrași (ca noi, din cauză de bieții-boi), dar mergeau cu toții în aceeași parte și nu era supărare; acum însă, cu toate că nu-i aglomerație, e cu supărare: căruțașul ne duce pe drumuri de țară, ferite, ocolite - să nu dea peste noi rușii; și cum au înghețat urmele, în noroi, ale altor care-căruțe-cai-boi, ni s-au făcut creierii piftie de hurducături, acum-acum or să ne cadă și nouă dinții, ca mioriticilor, o să ne punem și noi, de hiplă și o să sticlim cu ei, șchiopătînd.

Și căruțașul ăsta - cu toate că e din alt sat, din altă plasă, din alt județ - e șchiop: fiindcă și satul Buia din județul Târnava Mare unde ne ducem, e tot Ardeal. Va fi căz't și Buianul, ca tot Ardeleanul, în spațiul cu oi.

Am pornit, am plecat, mergem. Ne mutăm, zice tata, însă eu nu mai cred tot ce zice tata-mama. Din diferite-motive, cum se spune. În fine, ce să mai vorbim - se mai spune.

Tata a zis: ca să ni se piardă urma. Eu aș zice: ne-am mai pier- dut-o noi, o dată, de două, de nouă ori - tot ne-au dat de ea, urmăritorii. Știu că tata se leagănă cu teoria lui: cu cât ne apropiem de pericol, cu atât îl îndepărtăm. Eu știu geografie, am aceeași teorie, dar geografică: plecînd noi din Gusu-Sibiu, ca să ni se piardă urma, în loc să ne îndreptăm, ca tot omul, spre Apus, după soare, o luăm analersa, cum îi zice mama inversului: împotriva soarelui și a Rusului, spre Răsărit, spre Buia-Târnava Mare. De ce? Ei, de ce: Rușii habar n-au că pământul e rotund, că noi o să ajungem în

Apus prin cealaltă parte, prin analersa, a pământului.

După ce a trecut primul val de Aliați peste Gusu, iar satul a avut iar femei și babe și fete și copile și a început școala, tata s-a dus la Inspectorat, la Sibiu. Să încerce o mutare... După cinci zile ni s-a întors din partea opusă, într-o căruță. Căruțaș, unul nu de pe-aici, unul din alte părți. Pe când încărcam lucrurile, tata i-a spus mamei cum e Buia: mult mai mare decât Gusu, fiind ea comună; are școală cu șapte clase; patru biserici: două românești: ortodoxă și unită; una săsească; a patra, ungurească. Sat foarte-foarte-bun, a zis tata - și a mai zis, ca pe o glumă:

- Singurul necaz: sunt cam mulțișori țigani, o să cam avem de furcă, la clasă...

Mama s-a întunecat. A înghițit în sec:

- Vrei să spui: o să am de furcă, la clasa-ntâia!

- Dacă ești mare specialistă la clasele mici, a încercat tata să râdă.

- Cei de la Buia nu aveau de unde ști că sunt mare-specialistă - le-ai divulgat tu secretul?

Tata n-a răspuns, era ocupat cu încărcatul.

Din Gusu am plecat decuseară. Ca să nu ne vadă oame-nii. Așa se pierde urma: mergînd numai noaptea și pe drumuri secundare, pe prin-cipale umblă Rușii. Tot pe întuneric - în cealaltă decuseară - ajungem în Buia. Cum intrăm în sat, tata:

- Noaptea asta o s-o facem în Cancelarie. Gazda n-o fi găsit sobă - dar numai noaptea asta...

Mama tace. Oprim în dreptul unei case, coboară numai tata, se întoarce curînd, zice:

- Am avut dreptate! Nu-i sobă! - și râde, bucuros că așa fusese, cum zisese el, nu altfel.

Scoala din Buia miroase, noaptea, exact ca școala din Gusu, atît că soba are altă marcă.

Vine un-domn cu un-felinar. Dă mâna cu tata, pupă mâna mamei, spunîndu-i: "Stimată colegă". Deosebirea față de Gusu, mare de tot: deși Directorul se duce-n treaba lui, cu felinarul lui, noi rămânem pe lumină: în Cancelarie există lampă. În schimb, rămașii sînt trei, nu doi, ca la Gusu - încolo, nici o deosebire. Când rămânem înde noi, spun:

- A avut un accident de vânătoare, i-a scăpat arma drept

în picior.

- Cine? De unde știi? Ai stat de vorbă cu el? Când? Unde? - în fine, întrebări prostești, de adult.

- Ochi n-am?, zic. E ardelean. E director. Noi - refugiați în Cancelarie - cum să nu fi căz't? Tata și mama pufnesc, fiecare în partea lui.

Desfacem bagajele și ne culcăm. Eu în patul-cufăr.

- Mai poți răbda de foame până mâine dimineată?, întreabă mama, în șoaptă și căscînd.

Nu răspund. Nici nu sunt sigur că doar pe mine m-a întrebat. Dar sunt sigur, din căruță: nu mai avem nimic, mama zicea că, la gazdă, o să încălzească ceva lapte, o să fiarbă niște ouă...

- Să facem măcar un ceai, îl aud pe tata. Zahăr avem? Las'că mâine cumpărăm, acum să ne-ncălzim inima cu ceva fierbinte... Mă duc după apă.

- Nu vreau ceai, zic. Nu-mi place ne-dulce și tot nu găsești apă.

Tata nu-nțelege ce spun eu, iese cu găleata goală.

Adorm, înainte de întoarcerea tatei. Aflu a doua zi: nu găsise apă: și Buia-i tot Ardeal, fântânile sunt în curți, curțile închise, încuiate, odată cu întunericul. Ceai - îndulcit - bem, dar nu la gazdă: tot în Cancelarie, pe primus făcut. Ba chiar seara mama face pe primus. tocană de cartofi cu carne de porc. A vrut să facă și supă, mai rămăseseră ceva cartofi, dar tata a zis: Las' că o să facem și borș; chiar și plăcinte - la gazdă: n-a mai luat sobă de încălzit, godin din asta, a cumpărat din sat o plită - ploată îi zice - are și cuptoraș, o să facem pâine-la-tavă. Atât, că n-a găsit burlane pe măsură. Dar las' că mâine... Ne mutăm la gazdă - peste o săptămână. Asta-i chiar mutare-mutare, deși pe zăpadă. Alunecăm puțin când cărăm bagajele, însă noi, Basarabeni, suntem învățați, nu doar cu 'lunecatul, ci și cu căzutul; noi știm să cădem, fără să rămânem șchiopi. E și asta o artă: să știi să cazi!, râde tata. Așa că, bușind cu mare artă, ducem lucrurile la gazdă - nu-i departe: trecem podul și, numaidecât, pe mâna dreaptă, în fața bisericii ungurești.

Două odăi, sus - la etaj, zice mama. Ca la Moș Ilie de la Gusu. Gazda de-aici, din Buia, îi zice odăii dinspre uliță: "ai' dinentre" - acolo e soba-ploată, în cealaltă ("ai' dindărăpt")

nu se poate sta, e frigu' dracului. Nu-i mai cald nici dinentre, deși ploatănu e fain și fain duduie focul în el.

Încă din Cancelarie, mama și-a făcut caiete noi: Monografia com. Buia, jud. Târnava. Mare, 1944. Aici se așază pe un taburet, cu spatele spre ploatănu și scrie pe genunchi. Scrie, desenează, vorbește cu tata:

Despre case: deși zidite din cărămidă și acoperite cu țiglă, casele Ardelenilor sunt tare friguroase. De ce? Să fie oamenii mai rezistenți la frig?;

Despre cheptare: ăsta o fi secretul: poartă cojocul de blană, fără mâneci, direct pe cămașă: apără spatele, pieptul, burta, încolo nu contează, doar pe-afar' te miști, muncești, nu-ți îngheață brațele goale, în mânecile "chimeșii" largi;

Despre ploatănu: "mașină de irosit lemne", îi zice tata. Când stai la un metru, te răscoace, pe partea dinspre el; de cealaltă, îngheți cum se-ngheață; și nu ține căldura - dacă-i din fier...

Comparație:

E-hei, casele noastre din Basarabia: temelia de piatră, zidurile din cochileți, acoperișul din stuh - ce răcoare răcoroasă, vara; dar ce căldură sfântă, iarna!;

E-hei, sobele noastre din Basarabia: din cărămidă, masive, sănătoase; uneori, ca zid despărțitor, încălzind două odăi - cel puțin; la noi, la Mana, casa-ntreagă; o încingi bine, decuseară - și nu consumă mai multe lemne decât fleacul de ploatănu - păstrează căldura până mâine seară! Ce să mai vorbim de cuptor - eh, mare invenție, cuptoriu'!

Planuri (tata, la oral, mama în scris - pe un caiet special):

- Uite, dac-am avea o căsuță, cam așa...

- Dac-am avea căsuța noastră, am căptuși, pe dinăuntru, zi-durile reci ale Ardelenilor, cu cochileți de-ai noștri, basarabeni...

- Dac-am avea o căsuță a noastră, i-am face ferestre duble ca la noi.

- ... și sobă sănătoasă, de-a noastră.

- ... chiar și un cuptori - ce bun ar fi un cuptoriaș.

- Am îmbătrânit!, face mama, răsând serioasă. Prea am devenit friguroși - la treizeci și cinci de ani, parcă aş avea optzeci, mi-e frig tot timpul...

- Și mie. Cu toate că eu mi-am călit oțelul dincolo de

Cercul Polar.

- Eu nu mi l-am călit, zic. Am nouă ani și mi-e frig peste tot - vreau cheptar ca ceilalți copii!

- Bună, idee!, zice tata.

Acum mama copiază din Monografie un cheptar de copil; și încă unul, de om. Pentru ea însă nu știe cum să fie: cu flori? fără? Închis în față, ori într-o parte - pe umăr și la subțioara stângă? Nemulțumită, întoarce foaia și desenează cu totul altceva: o casă; o căsuță...

Tata și-a aprins o țigară, s-a așezat pe un butuc în fața ușiței deschise a ploatănelui. Suflă fumul în foc - așa se face, în Basarabia, așa făcea și Moș Iacob, așa făcea și tata, acolo, la noi, la Mana. În fața sobei noastre de cărămidă, cea încălzind casa întreagă.

- Dacă ne procurăm o căsuță, pe-aici, înseamnă că nu ne mai întoarcem la a noastră, acasă, la Mana - zice tata, cu mult fum.

- Cam asta înseamnă. Tu trăgeai nădejde că mai vedem vreodată Basarabia?

- Trăgeam. Și trag. N-or să meargă Rușii ca-n brânză, numai vperiod, vine ea vremea și de nazad!

- Până una-alta, au ajuns în Ungaria.

- Și Nemții ajunseseră până la Volga, dar au luat-o zürück, de le-au sfârâit calcâiele. Așa-i războiul. De ce să cheltuim banii pe care tot nu-i avem, ca să prindem rădăcini printre străini? N-avem casa noastră, școala, neamurile, prietenii - acasă, la Mana?

- Până una-alta, lucrușoarele noastre sânt la Buda, zice mama.

- Le-om lua, din mers.

- Până una-alta, prietenii, neamurile... Ce-or fi făcând ai noștri, mama și tata, mamă-ta și frate-tău cel mare, Ion? Să-i fi deportat pe toți?

- Nici vorbă! Nu-s bogătași, nici popi, nici politicieni.

- Nici tu nu erai popă, politician, bogat.

- Cu mine a fost o întâmplare - dar bine că s-a refugiat frate-tău, Niculae - și-așa: iar i-a turnat Zina un copil...

- Se zice că așa-i pe timp de război, de restriște, se nasc mai mulți copii decât... Să ne ducem, într-o duminică, în vizită, la ei - avem tren.

- Că și frate-tău!, face tata. Nu și-a găsit alt sat de refugiu, decât unul cu gară! Și pe șoseaua principală și în calea Rușilor!

- A găsit ce-a găsit, în specialitatea lui, la o podgorie.

- Colac peste pupăză! Podgorie, pe timpurile astea! Nu le-o fi plăcînd Rușilor vinul, că-i prea slab, dar în lipsa de votcă... Să-i scriem lui Niculae să se mute, ca un om, într-un sat fără vin!

- Năvala mare a trecut, acum e în Ungaria.

- Vin altele, mereu, mereu, ca mările, ca oceanele... Că-s mulți, mări, mulți... Și cum ei și din tren adulmecă adiere de balercă...

- Ce-ar fi dacă, după trecerea valului, ne-am muta și noi, acolo, la Nicolae?, face mama. Sat mare, aproape un orășel, au curent electric, au gaz metan în sobe... Și apă curentă au. Ne-am procura o căsuță, am amenaja-o după nevoile noastre, cu sobe bune, cu ferestre duble, am face și cuptor... Și am fi laolaltă...

2. ȘI ÎNCĂ NE MUTĂM...

Ne mutăm la o gazdă mai călduroasă. Însă după câteva zile, ne re-mutăm, lângă pod. Nu știu de ce și nu întreb - m-am obișnuit. Și am alte treburi: mă joc. Tot timpul liber. Mama îmi spune mereu să nu mai alerg “ca un cal”, că o să răcesc și în casele Ardelenilor nici să zaci, bolnav, nu poți: de frig.

Mama vorbește și ea, ca o mamă. Nu mă îmbolnăvesc de alergat - că mai tușesc un pic?, dar toată lumea tușește, în Buia. Chiar dacă nu ești răcit, tușești: ca să fii în rândul oamenilor.

Tușim, dar nu ne lăsăm. În recreații alergăm, ne batem între noi - apoi trecem la bătut fetele. Așa-i pe-aici: batem la fete ca la fasole. Ele ne pârăsc, învățătorii ne bat pe noi - ei și?, asta-i viața: noi pe ele, ei pe noi.

La noi, “cei mici” e o fată pe care n-o batem; n-o tragem de coade - adevărat, poartă breton și, în creștet, o fundă mare, albastră. E mai mare decât mine, e într-a IV-a, o cheamă Pușa, tată-său e notar. Notarul mai are o fată, Puia, eu n-o știu, o știu copiii; e la liceu, la Sighișoara, copiii spun că Puia e mai bună decât Pușa, în vacanțe se joacă cu toată lumea, nu ca asta; așa că-i mai frumoasă decât asta mică. Nu știu cât de frumoasă e cea mare, dar după părerea mea, Pușa e cea mai frumoasă fată de pe pământul ăsta. N-am văzut alta ca ea, nici la noi, la Mana, nici în tren, nici la Sibiu și nici la Gusu. Pușa nu vorbește cu noi. Nu vorbește cu nici un copil. Și nu se joacă, în recreații rămâne sus, pe scări și se uită la noi, de sus. Și ce urât se uită! Nu știu cum s-o fi uitând la alți băieți, dar la mine se uită Pușa atât de urât, cu ochii ei albaștri și cu funda ei albastră, încât mi se înmoaie genunchii, de iubire. Înseamnă că la mine ține cel mai mult și mai mult, Pușa.

În recreația mare, ori după școală, ieșim pe gheață: pârâul din fața școlii e înghețat fain de tot. Unii băieți au patine adevărate, de fier; alții, de lemn - cu ele cazi rău de tot, mai bune cele din os de oaie bătrână. Eu nu am de nici un fel, mă dau așa, pe talpă. Aici, la Buia, ne dăm corig, adică pe dungile potcovelor de la bocanci. Așa că îl rog pe

tata să mă ducă la Antal, fierarul, să mă potcovească. Antal, covaciul ungar, ți le face pe loc și pe măsură, le bate cu caiele de cal, apoi le ascute cu pila - pentru corig. Păcat că Pușa notarășului nu mă vede cum mă dau eu corig, doar pentru ea m-am potcovit, la Antal. Ea nu se dă pe gheață, ea îl trage cu sania pe frate-său mai mic, Iancu - dar numai pe la ei, prin fața Primăriei. Și nici când trage sania nu vorbește cu nimeni - dar la mine tot se uită: urât.

Mi-am făcut pe dată o mulțime de prieteni. Cel mai bine mă am cu Traian, băiatul popii unit. Prieten sunt și cu Petrică, al popii ortodox, dar el nu are surori faine ca Traian. Mult mai mari decât mine, dar faine amândouă, chiar dacă iarna nu le vezi bine, pe- peste tot, ca vara.

Mai am un prieten bun: Bela. E ungar, a terminat șapte-clasele, are mustață și fumează. Ne-am împrietenit la corig, el m-a învățat o mie de figuri. Bela miroase bine a tutun și mă apără de Turcu.

Turcu-i spaima școlii. Și a după-școlii. E în clasa a VI-a, dar ar fi trebuit să termine demult școala, e cam de vârsta lui Bela. A tot rămas repetent, Directorul nu l-a exmatriculat, de mila maică-si, văduvă de război. Și verișoară cu el, cu Directorul. Turcu e înalt, ciolănos, cu părul blond-spălăcit, cu ochii de un albastru spălăcit, cu pomeți ascuțiți. Umblă curat îmbrăcat, rumânește, dar e singurul școlar încălțat cu opinci: uriașe, din cauciuc de mașină, cusute cu sârmă. Copiii se uită cu spaimă la opincile lui: au niște gurguie înfricoșătoare. Când Turcu are ceva cu cineva, dă și cu pumnii (are mâini ca lopețile), lovește cu picioarele; cu gurguiele. Am văzut pe coapsa unui băiat dintr-a șaptea urma gurguiului: carnea strivită, spintecată, sfârtecată; o gaură în picior.

Cu mine, Turcu n-ar avea nimic (sunt prea mic), dacă n-ar avea cu tata: elevul lui. Dar s-a legat de mama: într-o recreație, în curte, mama stătea de vorbă cu fetele-mari; avea paltonul pe umeri. Turcu s-a apropiat pe la spate, a tras de o mânecă, paltonul a căzut. Mama a crezut că alunecase singur, l-a luat de pe jos, l-a scuturat, l-a pus pe umeri. Nici un copil n-a îndrăznit să-l părăscă pe Turcu. Și Turcu iar s-a apropiat de mama și iar a smucit de mânecă - însă de acea dată, mama l-a simțit: cu o mână a stăpânit paltonul, cu

cealaltă i-a ars o palmă, pe nevăzute, de i-a zburat lui Turcu de pe cap căciula. Și copiii au început să râdă și să bată din palme de bucurie, că spaima-școlii o pățise, de astă dată. Turcu, mânios, a dat cu gurguiele în copii. Și a înjurat-o pe mama. De mamă.

Nu eram de față, împreună cu alții căram lemne pentru sobe - am aflat mai târziu cum fusese treaba, în curte; însă am fost de față, pe coridor, când tata i-a zis lui Turcu:

- Ai înjurat un cadru didactic - cere-ți iertare, altfel, zbori din școală.

- Ba io nu!, a zis Turcu. Și de zburat, zbori tu, din satu' nost', fuljeratule!

În clipa următoare a zburat - fulgerat - Turcu; până-n perete, lângă care a căzut, întâi cu umerii, după o vreme i-au coborât și opincile. Și și-a pierdut iar căciula.

S-a ținut Consiliu. Toți învățătorii erau de partea alor mei: Turcu n-avea ce căuta într-o școală, îi teroriza pe toți, elevi și cadre - însă Directorul a ținut-o pe-a lui, cu biata văduvă de război... Așa că Turcu n-a fost eliminat. Dar nici nu s-a mai legat de nimeni - la școală...

Fiindcă după-școală umbla după mine. Să mă bată. Îmi zicea, cu ochii lui de sticlă, cu mutra lui de kalmuc spelb:

- Plod de fuljerat! Di ce-ai vinit tu peste noi, în satu' nost', ha? Du-te-n pchizda mume-ti, la tine, de un'e ni te-ai fuljerat, fuljeratule!

Întâia oară m-a încolțit pe gheață, între stâlpii podului. M-a lovit la cap, mi-a sfârtecat buza, mi-a învinețit un ochi - dar nu m-a atins cu gurguiele: numai la ele mă uitam, de asta am luat atâtea lovituri în alte părți. A doua oară, m-a pândit la porțița femeii de la care luam lapte, avea o măciucă scurtă, țintea cu ea sticla cu lapte, însă eu am ferit-o, nu mi-a spart-o, am încasat toate loviturile de măciucă peste umeri, în cap, la genunchi - eu urmăream gurguiele (și sticla cu lapte)...

N-am vrut să spun acasă cine mă bate, dar ai mei au simțit - mai ales când, seara, trebuia să mă duc după lapte... Mă duceam, cu inima bubuind, însă nu mă mai lăsam surprins: cum îl vedeam, cum o rupeam la fugă: cât era el de mare, nu mă putea ajunge, încălțat cu opincoaiile lui, pe zăpadă. Striga după mine:

- No, las' numa' las', to' pui io mâna pe tine, plod de fulgerat!

Băgase groaza în mine: nu mă puteam juca, nici umbla prin sat, nici pe gheață, la corig; noaptea îl visam, în vis nu puteam fugi, în vis, mă atingea cu gurguiele - urlam, de-o trezeam pe gazdă, de sub noi, încât tata, la un moment dat:

- Ne-a îmbolnăvit copilul, din cauza noastră îl persecută - cum adică: să ne terorizeze un mucos, repetent pe de-asupra? Ei, las' că, la prima ocazie, la școală... Și ce dacă-i orfan de război? Și nepot al Directorului - la prima ocazie, la școală...

Numai că la școală Turcu era cuminte-înger, nu-i dădea tatei ocazia... Cum, între timp, mă împrietenisem cu Bela, când Turcu a vrut să mă prindă într-un ungher, am strigat cât am putut, înainte de a o rupe la fugă:

- Să știi că te spun lui Bela!

Fugeam, de-mi vâjâia vântul pe la urechi, dar tot am auzit ce-a zis Turcu. Și, m-am dus la Bela și i-am spus: Turcu mereu mă tot bate și-a zis de el, de Bela, că-i bònghenă și că să-l pupe-n cur. Am pornit noi să-l căutăm pe Turcu. Să-l batem noi pe el. L-am găsit la popicărie - iarna nu se jucau popice, fumau, acolo, feciorașii.

Bela al meu e grozav de solid: uite-așa are umerii; și, ca toți solizii, merge cam pe spate și cu pași mărunți, cu tălpile în V. Așa ne-am apropiat noi de Turcu. De departe, Bela l-a chemat, cu degetul:

- No, mă Török! Ghere ide! No, ghere, ghere, de să te pup în cur!

Turcu a aruncat țigara, a dat să se îndepărteze - n-avea pe unde scăpa, era la zid. A zis:

- Tu să nu-mi zici mie-așè, că nu așè mă chiamă! Asta-i polecră.

- Atunci îți zic pe numele adevărat: Szabo...

- Sabău, mă, nu Szabo!, s-a scuturat Turcu.

- Nu-i tot aia?, a răs Bela. Nu înseamnă croitor? N-a fost tată-tău croitor?

- O fo' ce-o fo', ce-ai cu el? O murit la Cotudonului - lui Turcu a început să-i tremure buza ca unui copil.

- N-am cu tată-tău, cu tine am, a zis Bela, No, ghere ide, de să te pup...

Ne apropiam de Turcu, noi doi, Bela și cu mine; îl chemam și eu cu degetul, să vie, de să-l pup.

- N-am zîs nemica de pupatîncur, a făcut Turcu. Cu plodu-ăsta n-am nemica - ce să am io, cu-un plod? Te-o mințit!

- Dacă mai vine băiatul la mine și-mi spune că iar l-ai bătut, atunci...

Bela al meu l-a apucat pe Turcu de șerpar cu o singură mână; și l-a ridicat de la pământ, cu tot cu opinci - cu o singură mână! I-a dat drumul să cadă ca din pod - Turcu mai să-și piardă căciula! Și și-a bătut palmele, uite-așa!

Am plecat de-acolo, mândri. Mai ales eu. Și eu mi-am bătut palmele, după ce l-am ridicat pe Turcu până-n înaltul cerului; și pășeam ca Bela: solid și cam pe spate și cu tălpile în V.

De atunci Turcu nu s-a mai dat la mine. Mă urmărea doar - cu ochii lui spălăciți, cu privirea neagră.

Pe chestia asta, Bela vine pe la noi - părinții îl găsesc simpatic și spun că ce păcat că n-a mers mai departe, cu școala, fiindcă e dotat...

Bela a terminat șapteclasele la ei, la școala ungurească și lucrează cu tată-său, cu frații, cu verii - la zidărie. Iarna se trag acasă, la Buia, nu au de lucru, iarna. Vara se duc la oraș - a fost chiar și la București - fiindcă sînt zidari buni, ai lui Szánto. Bela a învățat zidăria cu tată-său, zugrăvitul cu un unchi, de la primăvară se duce la un sas, să învețe "blehiul" - asta i-ar place lui cel mai mult: să acopere casele cu tablă.

Mama stă de vorbă cu Bela, pentru Monografie: obiceiuri, cântece, costume, bucătărie - și mai ales, cuvinte. Mama învață ungurește, și-a făcut Vocabular, a învățat vreo sută de cuvinte, vreo zece propozițiuni - cu pronunția însă...

Învățătorii ardeleni întâi au zâmbit: apoi n-au mai zâmbit:

- Fain, să-nveți o limbă străină - dar chiar ungurește? D-apăi, Dòmână, pe noi Ungurii ne-or tras pe rotă, ne-or pus în furci - și noi să le-nvățăm limba?

- Dumneata, domnule Director, știi ungurește, zice mama, numai zâmbet. Presupun că nu acasă ai învățat - de ce-ai învățat, la școală, limba celor care te-au tras pe roată?

- M-au obligat, stimată colegă, altfel n-aș fi învățat-o de

bunăvoia mea, râde Directorul, ușor încurcat. Dar pe dumneavoastră niminea nu vă obligă.

- Pe mine m-au obligat Rușii să le-nvăț limba - n-am învățat-o!

- Rusește, de ce nu?, face Directorul. Limbă bună, faină, cu mari scriitori - și-apăi Rușii nouă nu ne-or făcut nemica, ba ne-or dat și Ardealul - dar Ungurii?

- Mie, Rușii nu mi-au dat Ardealul - în schimb, mi-au luat Basarabia!, zâmbește mama.

- Mă rog, niminea nu vă interzice să învățați o limbă străină - dar chiar ungurește? Nu se face...

Mama ridică din umeri. Își vede de-ale ei.

Nici tata nu se prea are bine cu Directorul - din pricina lui Turcu. Sau tot din cauza lui Unguru'?

3. ȘI IARĂȘI, IARĂȘI...

Iar ne mutăm. Unde? Vedem noi, acolo!, zice tata.

Iar fugim - cu artă.

Nu l-am auzit pe Director când a venit, m-am trezit de șoșoteala lor din odaia dindărăpt. Am știut că e Directorul, după țigări: ale lui miros altfel decât ale tatei. Vorbeau în șoaptă - credeau ei, dar eu auzeam. Auzeam cum mama punea întrebări.

- Ce tot întrebi atâta! Nu-i timp de întrebări!

- Domnul are dreptate, doamnă dragă: trebuie să plecați, să v-ascundeți pe undeva, până trece furtuna. Altfel vă ridică și vă duce-n Rusia...

- Dar unde Dumnezeu să ne-ascundem? Unde dracu să ne mai ducem?, mama plânge. Un-de? În miez de iarnă, cu un copil - unde?

- Ce știu io unde, că n-am pe nimeni de să vă...

- Atunci de ce-mi vii, în inima nopții, să-mi spui să fug, dacă...?

- Ești nedreaptă!, face tata. Omul riscă, venind să ne spună ce știe, și tu... Dacă ne-am duce la frate-tău, Niculae?

- Nu-i și el refugiat? Nu-i și el amenințat de... De ordinul ăsta - auzi: repatriere! Dar ce, patria mea-i Siberia? Măcar Ucraina? Ce să căutăm noi acolo? Comisia aceea... Aliată de Control parcă-i zice - se vorbește de ea demult, nu ne-a făcut nimica pân-acum, ce-a apucat-o, din senin, în plină iarnă, să ne...?

- Vorbești și tu! Din senin! A apucat-o! Dacă nu vrem să, fim repatriați la Komsomolsk pe Amur, trebuie s-o ștergem! Chiar în minuta asta, în noaptea asta!

- Unde, omul lui Dumnezeu, un-de?

- Nu știu, femeia lui Dumnezeu! Drept în fața ochilor.

- Ca la Gusu? Dar e mai rău acum, frontul e la Budapesta. Cum trecem prin front cu atâția ruși, pe trenuri, pe șosele? Și-i iarnă! Și, dacă trecem frontul, unde Dumnezeu ne ducem? Dincolo de ruși sânt Nemții, în război cu-Americanii - alt front. Și dacă-l trecem și pe-acela, unde-o apucăm? Spre America? N-am unchi la America - tu ai

unchi?, la America?

- Eu am, zice Directorul. La Cleveland.

- Și de ce n-ai spus mai devreme, domnule? Dă-ne adresa, într-o zi-două îi batem la poartă, la Cleveland - o, Doamne, nu Ți se pare că exagerezi? Nu crezi că-Ți faci de cap?

- Eu, doamnă?

- Nu, domnule, cu celălalt domn vorbesc - care ne-a uitat, s-a dus la crâșmă, bețivanul nenorocit!

- Cine? De cine...?, îl întreabă Directorul pe tata.

- Ei, cine, pe cine! Cine altul decât... Dumnezeii lui de Dumnezeu, 'tu-l în cruce de bărbos! Acum să-l trezim pe băiat, să facem bagajele - pe drum o să ne gândim unde dracu mergem. Vedem noi acolo unde-om ajunge.

- Dacă n-aveți și n-aveți unde vă duce...

- Ai pe cineva de încredere?, sare mama. Îi plătim, nu pe degeaba.

- Nu-i pe plată, doamnă, că nu-i cineva - dar să știți, o să vă fie greu cu copilul - mai bine lăsați-l la noi, până....

- Să-mi las copilul?, strigă mama. Nici o secundă!

- Nu de tot, doamnă, Doamne, apără-ne, numai până trece pericolul. Că la ce mă gândesc... Poate nu vă convine, că nu-i 'otel...

A scăzut glasul de tot, dar tot am prins cuvântul: stână.

Ne mutăm. Iară. Nu luăm cuferele, nici geamantanele; doar baloturi, legături, trăisti. Și toate hainele groase. Și ceva oale. Rezerve de mâncare.

A revenit Directorul cu o sanie - nu-i de cai, dar nici de copii, una între. Punem bagajele pe ea, le legăm strâns. Directorul a plecat, a zis că ne așteaptă într-un loc (i l-a spus tatei), să nu ne vază oamenii din sat. Că, pe vremurile astea, nu se știe, cu oamenii...

Pornim. Apucăm sania de funie și o luăm, încolo, spre Primărie. Ninge, de nu vezi la zece pași, așa că nu ne vede nimeni cum fugim. Sau poate că nu-i vedem noi pe văzători. Trece pe lângă casa lui Antal, fierarul - are o fată atât de fragedă și așa de nebețivă, seamănă cu o rujă, Ruja; ori Roji. Acum nu se vede - nici covaciul nu se vede, o fi prea târziu, chiar și pentru el.

S-a terminat satul, începe o hulă. Tragem din greu la

sanie, prin zăpada moale. După mirosul de țigară știu că și Directorul e pe aici, pe undeva...

Zăpada de sus, zăpada de jos: moale. O simt cu mersul, cu auzul înfundat, cu mirosul: moale și rece; și ca vată în urechi. Un rece de pivniță, cu păianjeni și cu lujeri de cartofi ca limbricii. Am auzit că pe-aici, prin Ardeal, zăpada face viermi - nu totdeauna vezi viermii, sânt albi ca zăpada și grași, dar vezi găurile ca de cașcaval, în zăpadă. Am auzit asta, despre zăpada de vară, adică rămasă; și despre zăpada veche, de un an, de doi, de mai mulți. Nu numai la munte, găsești și pe-aici, în câte-o scobitură de vale, adăpostită de soare, în vreo crăpătură de râpă. Eu n-am văzut, mi-au spus copiii. Mi-au spus de vechime, de găuri, de viermii-de-zăpadă, nu mi-au vorbit și de mirosul ei - or fi și ei pui de daci, ca tata, fără simțul mirosului, dar cum altfel să miroasă? Asta de-acum nu-i de-vară, nu-i veche, nu i se văd găurile, nici viermii, dar asta-i: aduce a închis, adie a pivniță. Și nu-mi place.

Tutunul Directorului o face mai suportabilă. A răsărit dintr-o dată, în dreapta noastră și sus, Directorul. Am crezut că-i un copac în ninsoare atât, că fuma. Cu arma de vânătoare pe umăr, cu țeva în jos. Uite-așa devii reformat: arma se descarcă singură drept în picior. Dar Directorul ăsta nu-i reformat, ca celălalt, e doar împușcat în picior - fiindcă ne-a anunțat de Comisie și, uite, umblă în toiul nopții și pe zăpadă - pentru noi, fuljerații, vorba lui nepotu-său, Turcu.

Pe celălalt umăr Directorul are breteaua unui rucsac. Noi oprim, el coboară din cer, pune ranița peste lucrurile din sanie, o leagă de funie cu bretelele, trece cureaua armei peste cap - dar cu țeva în jos - și-mi zice să-l las pe el la tras, lângă tata. Și mai zice, spre mama:

- Urcăm înc-un pic și dăm la drum drept, atunci vă puteți pune în sanie, stimată doamnă - mai puteți pân-acolo?

Mama zice că da; mulțumește. Rămasă lângă mine în urma saniei, îmi șoptește că omu-ista (directorul) nu-i așa cum se arăta; că omu-ista se poartă cu noi, de parc-am fi ardeleni de-ai lui; și că-i pare-așa de rău că-l cam repezise, înainte; și ce să facă, acum: să-și ceară scuze?

- Nu-i momentul, zic eu, după un timp de gândire.

Ajungem undeva, pe drept. Directorul oprește și o

poftește pe mama să se pună în sanie. Mama zice să urce copilul, că-i mic și i-o fi greu.

- Nu-i momentul!, zic.

Tata râde, directorul râde. Râdem cu toții.

Nu mai ninge, însă când trăgătorii din față ating câte un tufiș, vreo creangă mai joasă, cade zăpada ca balega peste rucsacul directorului, uneori peste mama, peste mine - dar nu e supărare.

Deodată mama strigă la tata. Strigă în șoaptă. Tata nu aude, trage cu Directorul la sanie. Mama aleargă pe de lături, le iese în cale - oprim:

- Dar Cracevschi?, întreabă mama, gâfâind. Dacă-l prind Rușii, cu Comisia lor... Bestia'... -'Aliată? Și cu un copil mic - Doamne, cum am uitat de bietul om?

- Fiți pe pace, doamnă, zice directorul. Domnul Crăcescu s-a ascuns și el, cu doamna lui - cu părere de rău, nu vă pot spune unde; să nu știe stânga ce face dreapta... L-am dat în grijă la cineva...

Tata oftează, ușurat:

- Slavă Domnului, că noi uitasem - ca să vezi cum e omul... - își scoate căciula și se preface că dă cu ea de pământ, de ciudă.

- Dar Velicoglu?, face mama, cu mâna la gură. Cu doi copii și cu, pe de-asupra, soacră bătrână?

- Velicoglu de la Percepție? întreabă Directorul. Nu-i cadru didactic...

- Dar nu-i și el refugiat? Doamne, ce-o să se-ntâmple cu el...

- Refugiat, dar din Cadrilater, spune tata, Bulgarii nu-i repatriază pe dobrogeni în țara lor.

- Ești si-gur? Poți fi sigur de ceva, în ziua de azi?

- Si-gur, doamnă, zice Directorul. Mi-a spus șeful de post că numai Basarabeni și Bucovinenii-s amenințați de... repatriere.

- Dar Ochialbi?, întreabă mama.

- Fiți pe pace, doamnă, și Ochialbi e la adăpost - la ora asta trebuie să fie... Mă rog, undeva, nu se știe unde, că așa-s căraușii..., râde și-i dă un ghiont tatei.

Mama mulțumește, repetat. Nu știu dacă domnului director sau domnului Dumnezeu.

Pornim iar. Și mergem și mergem și mergem. Mult.

În cele din urmă ieșim din pădure, Coborîm. Suntem într-o vale, se aude clipocit de apă. O vedem: neagră. Directorul zice că de-aici o să luăm de băut - e o apă ca sticla, zice el. Trecem pârâiașul, urcăm o pantă dulce - dar împingem din greu, mama și cu mine, trag din greu tata și Directorul.

- A dat Domnul de-am ajuns!, face Directorul, își scoate căciula, o întoarce pe dos, o pune la loc, pe cap.

Fac și eu la fel. Și tata. Așa fac bărbații, iarna, când asudă. Pe față e udă căciula și rece de la zăpadă, dar așa se face.

Directorul deschide o ușă de ceva. Mă iau după el prin întuneric și prin miros cumplit de oaie și de vatră rece. Nu pute ca la Gusu, acolo era vară și soare, aici e întuneric și iarnă. Directorul aprinde un chibrit; apoi o lumânare; și încă una și încă, multe, ca la biserică.

- Pofțiți de intrați! strigă el spre afară. V-am spus că nu-i 'otel, dar nu ninge, nu plouă, foc facem, că, har Domnului: pădurea cade pe noi. Pofțiți, doamnă, intrați! Acum să facem un pic de...

Intră tata. Trăgînd sania cu bagajele. Trage greu, ca pe uscat.

- Un pic de gaz și-o lemnușă, că totu-i pregătit, zice Directorul.

Într-adevăr, în căminul afumat, cu tot felul de cârlige, lanțuri, scripeți, e o moviliță de vreascuri, așchii, cu o inimă de mușchi uscat. Directorul stropește dintr-o sticlă unsuroasă, scapără un chibrit...

- Focul!, îl aud pe tata, în șoaptă, icnind de plăcere. Foculețul tatii..., se apropie, ca orbul, cu mâinile întinse. Focul, focșorul sfânt...

Înțeleg că așa era în Siberia. Așa este în Siberia. Așa ca tata: ca orbul, cu mâinile, cu cuvintele. O fi înțelegînd ceva și Directorul: tace, o vreme. Apoi, mie:

- Este că-i mare invenție, focul, băiete?

- Este!, răspund ca la școală. Ea este cea mai mare invenție din lume! Când omul a descoperit focul, s-a deschis o eră nouă în... - dar nu mai continuu, aici nu sunt la școală și, în plus, am uitat ce s-a deschis.

A rămas, deschisă, ușa.

- Unde-i mama?, întreb, neliniștit.

- Pe-afară, zice tata, descărcînd bagajele noastre de pe sanie.

Pe-afară - dar nici n-a intrat. Mă îndrept spre ușă: s-o închid?, s-o las deschisă, ca să vadă mama pe unde calcă atunci când s-o întoarce de-afară? Asta-i problema noastră a în-plușilor, a artiștilor bine-fugători: afara. Când stăm prin cancelarii, știu că școala are, însă la gazde, începe problema. Mama a scris un capitol întreg, cu desene multe, în Monografia satelor pe unde-am fost, pe unde-a fost învățătoare, înainte, un altul, nou, despre *Afara la ardeleni* - însă pe noua gazdă la care ne instalăm n-o întreabă niciodată unde-i; caută singură, prefăcîndu-se că altceva caută, ori nimic precis, doar așa, să vadă gospodăria - pentru Monografie... Până la urmă găsește, îmi spune și mie (care, totdeauna, o găsesc înaintea ei) și-mi dă sfaturi: ce să fac, ce să, mai ales, nu fac - chiar dacă îți dai seama că gazdele de acum au obiceiul să facă altfel decât gazdele dinainte... Aici, la stână tot în-gazdă suntem, deși nu există un stăpân, stâna e a mai multor oameni, vara stau ciobanii, iarna poposesc vântorii: să se încălzească pe dinăuntru, zice Directorul, să frigă o capră (așa-i spun ei căprioarei), un porc (adică porc mistreț), un urs...

Noroc că mama nu-i de față, să audă ce spune Directorul.

Tata întreabă, în șoaptă:

- Aveți și urși? Atacă?

- Dacă-i ataci, atacă. Acum dorm, de iarnă. La caz de ceva, vă trageți cu spatele, nu faceți mișcări bruște. Puneți zăvorul - și arată o bârnă, o grindă de stejar, eu singur n-aș putea s-o ridic - aveți cuțite, săcuri, dar tot mai bine-i cu focul...

Trebuie neapărat să văd ce-i cu mama - dacă dă un urs peste ea? Cum nu are nici cuțit, nici tăciune aprins, ca să-i sperie - oricum, mai bine cu ursu' decât cu rusu', el nu-ți găsește urma, când te tragi cu spatele, te retragi, te re-refugiezi; în plus, ursu' știe de zăvor - îl pui, gata!; și de foc știe... Iau din mers o toporișcă și ies afară, s-o salvez pe mama de urs. Dar mama e aici, lângă ușă.

- Mamă, fac, gătit. Mamă, ce faci tu mamă?
  - Nimic, zice ea. Nimic, așa...
  - Mamă, tu plângi - de ce plângi tu, mamă?
  - Nu plâng. Mă odihnesc un pic, tocmai mă ștergeam de transpirație pe obraz - nu vrei să te șteargă mama de transpirație pe obraz? M-a cam obosit drumul - și pe tine te-a obosit drumul?
  - Hai înăuntru, să te odihnești, avem foc. Ai găsit afara?
  - Nici n-am căutat-o - vrei s-o căutăm împreună? Eu n-am nevoie - tu ai?
  - Nu, hai în casa, la căldură.
  - În casă!, face mama și începe să râdă.
- Desfacem bagajele. Directorul ne arată acasa:
- De frig n-o să răbdați, lemne sunt pe două ierni, afară, pe stânga și de nu, pădurea-i la doi pași. Aveți, aici, cojoace, piei... Cu mâncarea iar nu-i problemă, când se gată slana din cui, mai aducem, că slana, la noi, nu-i problemă... - și arată, în cui, după ușa, vreun metru de slănină groasă cât palma tatei. Cu pita, asta da, problemă, dar mai aduc eu, mai trimet prin cineva...
  - Cum, or să știe și alții că suntem aici?
  - Oameni de încredere, n-aveți bai. Rumânii noștri nu umblă cu pâra... Săptămâna ce vine facem o vânătoare, o să avem și carne proaspătă - n-aveți bai, vânătorii noștri nu știu ce-i pâra... Stimată doamnă, vă rog să scoateți ce-i în rucsac, de să mi-l iau - v-a pus soția câte ceva, de să nu stați numai în slănă: niște cârnați în untură, ceva cârnați afumați, aici niște dulceață de ceva, pentru băiat, să aibă un pic de dulce...
  - Mulțumesc, mulțumesc, nu trebuia... Îi mulțumesc doamnei pentru tot, dar nu trebuia să se deranjeze...
  - Ce deranj, oameni suntem și colegi... Cu luminatul n-o să stați în lumânări, sânt două lămpi de gaz și două felinare, gaz aveți acolo, în damigene și mai trimet prin cineva... Dar ce-aveți în picioare, stimată doamnă?
  - Ce am, în ce?, se miră mama. Cum, ce am în picioare - pantofi.
  - Pantofi? Acum i-ați pus, ori ați venit așa, pân-aici? Prin zăpadă?
  - Dar ce au pantofii mei? Sânt buni, i-am luat în august, de la Sibiu, marca Dermata, garantată.

- Păi, aci, doamnă dragă, cizme vă trebuie - uitați la mine: în cizme umblu.

Directorul își arată cizmele, pe rând. Tata își privește picioarele. El nu are cizme, e încălțat cu bocanci. Și eu - tot de la Sibiu cumpărați, nu știu dacă tot Dermata-garantată, dar buni și cu potcoave de corig făcute de Antal. Tata se uită la picioarele mamei:

- Măi, tu n-ai cizme, zice el, încet și-și duce palma la gură.

- N-am, zice mama. N-am cizme, că n-am, asta-i.

- Nici bocanci, face tata.

- Nici - acum observi? N-am, că n-am, asta-i.

- A, păi să v-aduc eu niște cizme ca lumea, doamnă! Ce mărime aveți?

- În principiu, 37. S-o fi făcut 40, zice mama, privindu-și pantofii Dermata-garantată.

- Vi le-aș fi lăsat pe-ale mele, dar îs prea mari - 45...

- Mi le-ai fi lăsat? Și dumneata cum te-ntorci în sat - desculț?

- Ba nu: cu opinci! - se duce după ușă, ia din cui, de lângă slănină, o pereche de opinci din piele, purtate, dar nespate. Cam alunecă pe zăpadă, dar până-n sat...

- Dar dă-mi mie opincile, domnule!, cere mama. Ce număr au?

- La opinci nu-i pe număr - e pe-ncercate!, râde Directorul.

Așa că atunci când Directorul își ia rămas-bun de la noi, mama îl conduce și ea, până în prag, încălțată cu opinci. A găsit o pereche mai pe măsura ei - sunt vreo șase, în cui, lângă slană.

4. EI, UITE: NU NE MUTĂM!

- Când mă fac mare, mă fac Robinson!, zic.
- Parcă ieri te făceai vânător, râde mama, din opinci.
- Robinson era și vânător și cioban, râde tata.

Râd. Râdem pe trei voci, până când mama:

- Nu-i a bună râsul nostru, după râs vine...
- Eu nu mai plâng, zic. E-he, am și uitat de când n-am mai bocit.

- Să zicem: de când erai copil, mă ajută mama. Foarte bine, râdem și ne veselim...

- ... și baba se piaptână!, completez eu.

N-am nimerit-o grozav, dar ai mei tot râd. De când suntem aici, la stână, rupem zicale și le lipim jumătățile altfel. Uneori iese o zicală nouă, de ne tăvălim pe jos de veselie - spre exemplu: "Cine se scoală de dimineață... cade singur în ea"; sau invers: "Cine sapă groapa altuia... departe ajunge"; și încă: "Pisica cu clopoței... cu cheltuială se ține", partea cealaltă fiind: "Boieria... nu prinde șoareci" - și încă, o mulțime, care de care mai ruptă și mai năucă; râdem cu lacrimi, până când mama ne atrage atenția că nu-i a bine - ca acum:

- Să nu ne-audă careva și să ne pomenim cu Rușii.

- Cine să ne-audă în inima pădurii?, face tata. Și nu de ruși să ne fie nouă frică, în primul rând și-n prima fază. De români, de ardeleni să ne fie...

- Parcă fazele contează, la frică, zice mama. Și-apoi ei, Românii ardeleni ne-au avertizat, ei ne-au ascuns aici, ne-au dat de mâncare, de toate...

- Ai dreptate, Directorul s-a purtat cu noi ca un Basarabean, dar cum sânt basarabeni parșivi, or fi și ardeleni mișei - de aceia să ne ferim, în prima fază, fiindcă în a doua și ultima...

- În a doua și ultima, Doamne-fereste de ruși! - mama își face cruce. Să intrăm în casă... Ce-am ajuns: să-i zic casă bârlogului, peșterii - catacombei, de când o tămâiază băiatul și mă cred printre întâii creștini... Bună, rășina pe foc, alungă duhoarea de oaie, dar să nu exagerăm: atacă bronhiile. De asta tușim cu toții...

Tușim, dar nu de la tămâie. Tușim de Buia, de Ardeal, de artarefugii - și ce dacă: prin părțile astea toată lumea tușește.

Ninge, ninge, ninge, noi stăm mai mult pe-afară. Avînd grijă să punem mereu lemne pe foc, în casă; și pe jărătic, o boaghe de rășină culeasă de mine din brazi; și grijă să închidem ușa, ca să nu intre frigul și ca fumul de rășină să-l omoare pe cel de oaie: nu ne mai supără, oricum, eu nu mai visez urât, de miros. Cât ține lumina zilei, sunt pe-afară: adun rășină: tai lemne, cu tata, întrețin focul de sub cazanele de lapte din șopron, unde mama fierbe rufele ciobanilor.

Nu mă mai întorc în sat; nici în sate, ba la o gazdă, ba la alta, ba într-o cancelarie, ba în altă cancelarie. Aici nu-i chiar ca acasă la mine, dar nu ni se chiorăște nimeni în cufăr și în blid, nimeni nu ne pune întrebări nevinovate care cer răspunsuri învinovățitoare (că de ce-am plecat noi de la casa noastră? - ca să cădem pe capul altora, al lor, bieții ardeleni), că am făcut ceva ce nu trebuie, că n-am făcut cum se face la ei, în casa, curtea, în afara lor... Ce, nu mi-e bine aici? Sunt cu mama, cu tata, nu mi-e foame, nu mi-e sete, nu mi-e dor de codrul verde (măi Leano!) și nu mi-e frig. Nici mamei, la picioare.

Ăsta era al doilea secret al Ardelenilor, după cheptar: opincile. Adevărat, în afară de Turcu, am văzut doar vreo trei-patru buieni bătrâni cu opinci; și o singură femeie, una cam nebună de felul ei, însă mama mea se fâțâie în opinci ca o regina - n-or fi purtînd reginele opinci, dar dacă ar purta, n-ar fi mai regine decât mama. A pus și obiele pe sub nojițe. A găsit obiele curate, dar puturoase - de oaie și de oier - le-a fiert în cazanul de lapte, cu apă de zăpadă. N-avem săpun - asta am uitat să luăm de jos, aici n-am găsit, Directorului nu i-am cerut, însă mama a rezolvat și problema asta: fierbe cenușă, face leșie, clătește de două, de nouă ori cu apă de zăpadă (care-i și ea un fel de leșie). Rufele noastre încă nu au nevoie, dar mama s-a apucat de ale ciobanilor, a zis că măcar așa, spălîndu-le, să ne plătim gazda.

Cum am plecat în mare grabă n-am luat nici o carte. Deși am plecat cum am plecat, mama și-a luat caietele de Monografie. Aici nu are pe cine ancheta, așa că ce tot scrie mama într-un caiet special? Tata s-a uitat peste umărul ei.

I-a luat creionul din mână. I-a zis să rupă foile și să le arunce în foc. Foile cu asta, fiindcă asta nu se face...

- De ce să nu se facă?, s-a supărat mama. Întâmplările noastre, mi le însemnez... Nu-i jurnal-intim, cu secrete-personale - mai încolo să-mi aduc aminte ce a fost, cum, când...

- Parcă-ai fi ardeleancă!, s-a supărat tata. Tu nu-nțelegi în ce lume am căzut? Ți-am mai spus: în Rusia nimeni nu mai ține jurnal, orice însemnare personală devine, pentru tine, act de acuzare. Or fi enkavediștii răi, dar la răsucit cuvinte, ca să le întoarcă împotriva ta sunt... buni al dracului. Unii sunt chiar specialiști în întoarcerea pe dos a unei scrisori, a unui scris... În Rusia...

- În Rusia - nu-s rusoaică și, deocamdată, nu suntem în Rusia! Și tu, care faci pe mare-tarele la istorie: n-ai zis de-atâtea ori că noi nu avem istorie, nu pentru că nu ni s-ar fi întâmplat nimica, ci pentru că ai noștri, strămoșii ori nu știau carte, ori știau, dar le-a fost lene, frică - le-a fost oarecum să însemneze, consemneze pe piatră, pe pergament, pe hârtie? N-ai zis? N-or fi întâmplările mele... istorice, dar cândva, când se vor găsi și însemnările astea ale mele...

- Asta nu pricepi tu: că, la urma urmei, nu contează că fiecare zice: eu o să dau sama de toate ale mele!, adică ce ai scris despre tine. Contează că ai scris despre alții! Că aceia ți-au făcut bine, dar tu le faci rău, îi bagi la ocnă, cu însemnările tale nenorocite!

- Cum îndrăznești...? - și mama se ridică de la masă, albă ca zăpada de-afară. Cum îi bag la ocnă? Și pe cine bag eu la...?

- Pe Director - ai scris negru pe alb că ne-a avertizat de... vânătoria pusă la cale de Comisia internațională rusească! Ai scris că el ne-a condus aici! Că ne-a dat, din partea nevastă-si, cârnați și dulceată! Că l-a ascuns și pe Crăcescu, că are să facă ceva și pentru Velicoglu! Că a spus de vânători că nu umblă cu pâra - știi să socotești, spune pe câți bagi la ocnă? Și nu numai pe ei, dar neam de neamul lor!

- Chiar așa? face mama îndoită, îngrijorată. Dacă ne ridică și ne confiscă asta... Înseamnă că degeaba ne-am ascuns aici? Că tot or să ne găsească? Și-atunci or să pună mâna și pe însemnări?

- N-am spus și n-o să spun niciodată că degeaba ne-am

ascuns. Poate scăpăm, de ce n-am avea măcar o dată-n viață noroc? Dar dacă nu scăpăm și ne prind Rușii? O să ne fie destul cu ce-o să îndurăm noi, prinșii, de ce să ne mai chinuie gândul că am tras după noi, în necaz, oameni care ne-au făcut bine, chiar dacă nu-i cunoaștem, am auzit de ei printr-un terț - dar i-am pus la jurnal? În Rusia, în lagăr, există o categorie de deținuți "jurnaliștii", cei care prin însemnările lor, cică intime, își băgaseră la pușcărie prieteni, cunoscuți, necunoscuți... Ziceau că la NKVD, la Moscova funcționează un subminister al... literelor. Specialiștii de acolo trudesesc din greu, nu doar la "aflarea secretelor" ascunse în scrisori, în însemnări - în jurnale-intime - dar sunt în stare să-ți meșterească și pună în cârcă un secret-de-stat, pentru care să te pedepsească, să facă cum zic Ardelenii: din căcat, bici!

- Chiar așa? Dacă zici tu... - și mama, oftând, rupe din caiet foile scrise și le pune pe foc. Ce-am ajuns... Am ajuns să ne ardem cu mâna noastră, propriile...

N-am înțeles chiar tot ce-a spus mama, vorbea de gramatică, de timpuri ale verbelor, de ceva cu arsul prezentului, uitatul trecutului, închisul viitorului...

N-oi fi înțeles eu chestiile de gramatică, dar am înțeles altceva: că nici măcar tata nu cunoaște secretul cernelii nevăzute. Bela mi-a spus că un mare ungar a descoperit un fel de apă: scrii cu ea, printre rândurile deja tipărite într-o carte - cum se usucă, cum nu se mai vede; când vrei să citești ce-i scris, suflă cu gura aer cald peste hârtie: scrisul iese, apoi intră la loc - grozav, nu!? Când ne întoarcem la Buia, mă apuc de lucru, să descopăr și eu descoperirea Ungurului. Atunci o să putem scrie pe hârtie tot ce ni se întâmplă, fără frică, chiar și numele oamenilor care ne-au făcut bine.

Să ne mai zică de-acum Turcii: Fuljerați! Nu mai suntem chiar-chiar, mai ales mama: îmbrăcată, nu numai în opinci ardelenesti, dar și cu cioareci! După ce a spălat și uscat rufe ciobă-nești, a zis că labelle picioarelor i-s bine-mersi, în opinci - dar mai sus? Că și mai sus picioru-i om; și suferă. Și cum suntem numai în de noi... Așa că și tata a trecut la cioareci. Eu sunt prea mic (adică ei sânt prea mari), umblu doar cu, pe umeri, cojoace de-ale lor, le car până pe-un dâlm, mă bag înăuntru, în cojoc, ca într-o colibă

încheiată la gât, mă sprijin în bătă și strig la oi și la câini. Mai bune oile mele: nu put, dar un câine-doi n-ar strica să chiar fie.

Ne-am botezat nu numai cu straietele Ardelenilor, ci și cu slana lor - nu eu, eu eram, vorbesc de părinți. Ședea acolo, în cui, fără rost, noi ajunsesem la fundul sacului cu merindea. Așa că tot eu, primul: am tăiat un dărab, l-am pus pe-un dărab de pită, m-am așezat la masă și am zis, ardelenește:

- Să am și-o ciapă... De s-a zdroghesc cu pumnu'!

Mamei îi mai rămaseseră două cepe. Mi-a dat una și a zis că ia să vadă cum fac. A văzut: când i-am ars cepei un pumn, pe masă, prav am făcut-o! - dacă ar fi fost praf, însă a fost zeamă, i-a țâșnit mamei drept în ochi. Cum mama are ochi mari (nu degeaba erau porecliți ai ei, în Chiștelnița: Holban), a ieșit cu mare tragedie. Eu am și luat-o cu plânsul, ca să nu capăt bătaie, însă mama, cu palmele la ochi, sărind, topăind în opincile ei de regină a Ardelenilor, a strigat spre tata:

- Să nu cumva să-l bați pe băiat în lipsa mea! Au!, cum usturăăă! Cine mă duce de mână afară, la zăpadă?

A dus-o tata, eu încremenisem pe scaun, de frică. Și de vină. Așa am rămas, până am auzit afară chicote, râsete. M-am apropiat de ușă: în fața stânei, tata și cu mama se băteau cu zăpadă - să mai spună Turcii de noi, că suntem fuljerați: la stână, se băteau cu bulgări de zăpadă un cioban de-al lor cu o Ardelenoaică!

La un moment dat, când mama s-a aplecat să facă un bulgăre, o opincă i-a pornit într-o parte, alta în cealaltă, mama a căzut, dar nu a rămas locului, a pornit la vale, alunecând pe fund. Și râzînd și chiuind și bătînd din palme. Tata a încercat s-o ajungă - a alunecat-căzut-oprit, mama era departe, lunecînd pe fund și râzînd ca o nebună, mama mea.

Am urcat-o la loc, la stână; noi, bărbații; ducînd-o aproape pe sus. Mama râdea și zicea că mai vrea; că demult nu s-a mai dat cu sania-fără-sanie, pe curu-gol. Chiar așa zicea mama mea, cadru didactic și în plus refugiată: 'n curu gol.

Înăuntru, în stână, mama a spus că săniușul i-a făcut o foame nebună, acum ar fi în stare să mănânce și slănină ardelenească, din aceea rîncedă.

Și a mâncat. Pentru întâia oară. Și i-a plăcut. A mâncat și goală, oricum, nu mai era pâine, nu mai era decât un pic de făină de porumb pentru mămăligă. Dar n-a durat mult lipsa. Vreo două-trei zile până când Directorul ne-a trimis ceva prin cineva:

Nu mai ninge și am zărit, dincolo de pârâu, un om cu un cal împovărat. Se vedea de-aici că omul era încălțat cu opinci - prea aluneca mereu.

Am intrat toți trei în stână: dacă omul doar trecea, nu trebuia să ne vadă - deși fumul din horn ne dădea de gol... Însă omul cu calul a trecut pârâul și a început să se apropie.

- Ăsta-i Turcu!, am zis.

Tata s-a uitat la mama, mama s-a uitat la tata, amândoi la mine, eu am început să tremur: eram cu tata, nu și cu Bela.

- Ce-o fi vrînd?, a întrebat mama. Să se asigure că noi suntem și după aceea să se ducă la jandarmi, să ne denunțe?

- Poate că nu, a făcut tata, fără convingere.

A ieșit în ușă. Turcu nu l-a băgat în seamă. A descărcat de pe cal două perechi de desagi și doi saci legați între ei cu funie. I-a adus pe rând, până la ușă, i-a depus la picioarele tatei. Fără să se uite la ei, nici la noi care, între timp, ieșisem pe prag. S-a chinuit multă vreme până să urce pe cal, aluneca mereu cu opincile lui împuțite, în cele din urmă a izbutit. Și a plecat, călare, fără o vorbă, fără o privire.

După ce a văzut ce comori conțineau sacii și desagii, mama a zis:

- Îl pun bine pe Turcu în jurnal? Îl laud că ne-a adus cartofi și carne de vițel și o găină tăiată? Și o sticlă cu ulei, una cu oțet, a treia cu vinars? Și morcovi și pătrunjel și săpun? Îl pun bine pe Turcu, în jurnal, ori nu-l...?

- Nu-l pune, dă-l în mă-sa!, a răs tata. Oricum, unchiu-său, directorul l-a trimis cu bunătățile. Deși zicala zice: Pe cine nu lași să moară...

- Măine fură un bou!, am "lipit" eu ruptura, însă de data aceea n-am fost luat în seamă.

E bine la stână. Seara, după cină, cântăm. Pe patru voci. Dacă i-am spune unui ardelean că noi trei cântăm pe patru, nu ne-ar crede. Ei cântă și cântă atât de frumos, de (pică frunza pe jos!) ți se înnoadă stomacul - numai pe o voce; la școală greu de tot învață să țină a-doua. Ei spun că pe două

voci cântă numai Sașii - dar pe patru? Și numai trei cântăreți? Nu ezicstă!

N-o fi ezicstînd la ei, nu la noi. Zic și eu că pe patru cântăm, dar tata ține și baritonul și basul profund, pedala; mama ține sopranelul, însă în anume locuri face pe tenorul - la octavă. Numai ei doi și, uite, patru; cu mine, cinci, dar și eu pot ține sopranelul, ba când tata trece la pedală, eu las vocea mea de alto și fac baritonul - la câte octave pot și eu.

Cântăm de-ale noastre, din Basarabia, cu solo și cor, ca "Nistrule, pe malul tău"; trecem la colinde - nu toate aranjate de Muzicescu al nostru și de Oancea al lor, pe acelea le cunosc până și Ardelenii. Aici, la stână, cântăm aranjamente de ale noastre. Mama caută în caietele ei de Monografie și ne propune o melodie de la Gusu; ori de la Buia: o repetă, noi după ea, o învățăm. Mama o ia de la capăt, tata începe să brodeze; brodez și eu, a-doua, la terță; de pe la a cincea, a șasea oară, cântăm în cor adevărat - pe cinci, pe șase voci, ca la noi, în Basarabia, colinduța ardelenescă.

E-he, câte aranjamente am aranjat noi trei, la stână, seara! Păcat că mama nu le-a notat. Dar nu-i păcat, mai bine așa: de fiecare dată, ieșea altfel, uneori mai puțin reușit, de obicei, din în ce mai frumos. Înainte de culcare îi tragem cu cântece bisericesti rusești. Mama a știut cândva și cuvintele, doar a cântat în corul Catedralei din Chișinău dirijat de Berezovski, tata nu le-a știut niciodată, eu doar câte un cuvânt, câte o silabă. Dar merge și așa, ba mai bine cu la-la-la: dacă s-ar rătăci prin preajma stânii vreun buian și ne-ar auzi cântînd rusește? Și dacă ar ști cine suntem: Basarabeni fugind de Ruși...

Mai stăm ce mai stăm și, când sântem gata-obișnuiți, Directorul trimite vorbă că ne putem întoarce, pericolul a trecut.

Așa că într-o dimineață punem lucrurile noastre în sania Directorului în așa fel, încât deasupra să poată șede mama: nu putea merge prin zăpadă cu opincile de regină - pantofii, Dermata-veritabili, se zbârciseră, se făcuseră ca niște ciuperci uscate, îi aruncase.

Pornim de dimineață, însă mergem agale: ca să intrăm în sat pe întuneric, să nu-i se vadă reginei opincile.

Tot în Cancelarie dormim: nu știu cum s-a întâmplat, dar ploatănul nostru de la gazdă și-a pierdut burlanele. Dar și noi ne-am pierdut gazda. A doua zi tata cumpără alte burlane pentru ploată și bocanci pentru mama; cu două numere mai mari decât pantofii: așa-i când fugi de ruși, prin zăpadă, cu Dermata veritabili...

5. UN FAITON PENTRU EKSKURSE

Nu ne mai mutăm - azi; și, dacă dă Dumnezeu, nici mâine, însă pentru poimâine, să fim pregătiți, să nu ne mai ia ca din oală și după aceea să ne plângem că nuștiuce, că alții, că soartacrudă, că Rușii și așa mai departe, fiindcă ce-am făcut noi, dacă nu să înfruntăm și învingem, măcar întâmpinăm în cunoștință de cauză necunoscutul? - astea fiind vorbele tatei; ale mamei:

- Bravo, bravo! Nu ne mai rămâne decât să ne așezăm pe valize și să așteptăm, ca într-o gară - asta vrei? Așa vrei tu să ne fie viața?

- Ba eu nu vreau, alții vor, pentru mine, însă dacă tot mă îmbrânțește curva de istorie, când încolo, când mai dincolo de-acolo, măcar să am bagajele la îndemână! Să am un cărucior! Al meu! Personal!

Ne înțelegem cu Antal, covaciul. Tata îi arată, în grămada de fier-vechi de lângă atelier, o cotigă de plug. Îi explică ce vrea - prea devreme pentru Antal: încă nu s-a trezit din beția de ieri și dacă îl mai lăsăm un ceas, are să fie prea târziu pentru beția de azi. Antal știe bine românește, însă nu pricepe ce tot vrea tata de la el. Nici nu vrea să priceapă - o fi prea devreme. Numai că tata trebuie să meargă la școală, la catedră; eu trebuie să mă duc la școală, la clasă, nu avem timp. Timpul ar fi să-l invităm pe Antal la crâșmă, să bem cu el, să-i lăsăm bani să bea singur, iar mâine Antal să nu-și mai aducă aminte de arvună, de comandă.

Îi spun tatei că cel mai bine ar fi dacă i-ar de lui Antal o schiță în culori, ca Victor de la Primărie (unchiul Pușei notarului). La început, Victor i-a explicat, cu gura, ce anume vrea: o jardinieră pentru mușcatele lui; i-a arătat la atelier, apoi la crâșmă - rezultatul fiind că Victor se îmbăta primul și trebuia să o lase baltă, să nu-l vadă oamenii: el, secretar la Primărie, în plus șchiop - se zice că un șchiop beat arată mai beat decât un beat neșchiop. Apoi Victor i-a dat covaciului o foaie de hârtie pe care era desenată jardiniera: Antal a zis că așa, da, planul e foarte bun, dar și mai bun, dacă ar fi colorat. Victor l-a colorat: jardiniera cu negru, ghivecele cu

cărămiziu, mușcatele cu mușcatiu și frunzele, desigur, în mereu-verde. Antal n-a băut două zile încheiate și a ciocă-bocănit. A ieșit ceva... operă de artă!, se laudă Victor de la Primărie.

Așa că după clasă, lucrăm toți trei: tata face în creion, eu pun la bătaie culorile mele cele grozave Faber-Castell-veritabil-Nürnberg - adevărat: mama trece totul pe o coală nouă de desen - în culori!

Pentru noi Antal postește-negru aproape o săptămână. E arțăgos, certăreț, oamenilor care vin cu scule la ascuțit, legături de car, cai de potcovit, Antal le zice să vină săptămâna ailaltă, ba mai bine: la anul - el e foarte ocupat cu o comandă șpețială. Dacă oamenii insistă, Antal îi înjură în ungurește, nu l-am auzit niciodată înjurând în românește.

Drumul spre și de la școală trece prin dreptul fierăriei. La tata Antal nici nu se uită, pe mine nu mă bagă în seamă - dar pe mama... Când o vede apropiindu-se, își smulge de pe cap șapca soioasă, o înalță și începe să...

- Nu prea înțeleg chiar totul, dar recită foarte bine, ne asigură mama. Ce zicea el, cum se cheamă tragedia aceea a lor? A, da, Tragedia Omului, de Bolyai - voi știți că cel mai mare scriitor ungar e originar de-aici, din Buia?

- Nu Bolyai, mamă, zic eu, care știu ce știu de la Bela.

- Ba da - mie-mi spui? Ungurii îi zic Buiei: Bolya, cu y, Bolyai înseamnă, în ungurește, Buianul.

- Nu, mamă zic. Bolyai a fost matematician, Tragedia Omului a scris-o altul, unul Madách ăsta nu era din Buia - mi-a spus mie Bela.

- Mie mi-a spus Antal! Mi-a spus că Buianul a scris în secolul trecut ce recită el...

- De-ar recita mai puțin și-ar da mai cu spor din ciocan, să termine căruciorul, că iar vin norii.

- Ai aflat ceva?, se îngrijorează mama. N-ar fi rău dacă te-ai vedea mai des cu șeful de post, el o să știe, primul.

- Îl vezi tu pe jandarm divulgând un secret de stat? Noi suntem secret-de-stat, dacă vrei să știi și dacă știința asta te încălzește. Să-mi faci Antal căruciorul, ca să nu am nevoie de secretele-de-jandarm.

Căruciorul e gata. S-a făcut că tata s-a dus singur să-l plătească, să-l cinstească, la crășmă, cu Antal și chiar să-l

aducă acasă, târziu. Dimineața, când am coborât în curte, mama l-a văzut, sub scară. Și s-a speriat. Și i-a spus tatei că nu ea desenase asta și să-l ducă înapoi, să-l vopsească Antal după schița în culori, nu după capul lui de bețiv.

Mie îmi place: roțile: roșii-roșii; spițele: galbene; loitrele: verzi ca buraticul; oiștea-proțap: albastră, ca ochii Pușei. Bun, astea-s culorile, însă căruciorul e mai ceva ca o operă de artă: poate fi demontat și urcat în casă; loitrele se prelungesc, se scurtează, "inima" și ea; oiștea-proțap are un mâner de dus în doi însă, pe vârtej, sunt două cârlige: de ele poți trage cu hamul - încă nu avem, dar o să comande tata, la hămurar...

- Nu-i destul că are să se uite lumea ca la urs, când o să defilăm cu boarfele? Să atragem atenția și cu... culorile cotigei ăstea, nenorocite? S-o vâpsească în maron!, a zis mama.

N-am apucat s-o dăm la revăpsit - prima oară. A trebuit s-o luăm de proțap și s-a tragem, încolo, în pădure, la stâna noastră. Nu ne-a văzut-o nimeni cotiga, era tot noapte; și tot pe întuneric ne-am întors. N-am zăbovit mult, fusese o falsă-alarmă, după Director. Însă de Crăciun și de Anul Nou ne-am apucat zdravăn de proțapul căruciorului: pentru o pre-ven-ti-vă, zicea Directorul.

Încolo, bine: cu școala, cu copiii, cu satul; nu mă mai gândesc la mine ca la un în-plus, mă joc, învăț, sunt buian, stau de vorbă cu fetele satului - atât că, din când în când, mă mut: ba la altă gazdă, ba iar prin păduri, cu faetonul (așa-i zice tata), însă tot în Buia noastră dragă mă întorc, după câte o artăaafugii. Copiii îmi zic:

- Iar ai fo' -n ekskurse, mă! Cu faitonu'! - așa spun ei, de formă, iar eu, tot de formă, îi corectez:

- Se spune: excursie; și: faeton - dar nu tot ce-i corect e și adevărat, așa că...

Știu asta de la domnișoara Coban. Mă gândesc mereu la ea; cu dor.

Uite, pe ea n-o pot vedea îmbrăcată de iarnă, ca noi; și cu faetonul, cu noi, însă mi-o aduc de-vară, în timp ce frământăm zăpezile, ba încolo, ba încoace, ba dincolo, în ekskurse de fugă, de re-fugă - ca niște foarte mari artiști ce suntem noi.

- Pe unde-i vor fi sticlind ochii?, zic și eu cum zice

mama despre apropiații noștri depărtați. O fi trecut frontul? Pe unde: pe la Budapesta? A luat-o la dreapta, spre Cehoslovacia?; spre Austria, la stânga?; apoi Germania-Franța-America? Până la Cleveland, la unchiul Directorului? Câtă chirie va fi plătit ea, basarabeancă refugiată cu artă, în America, la ardelean? De ce nu scrie, să știm măcar cât de bine s-a stabilit provizoriu?

Fiindcă noi, deși definitiv stabiliți provizoriu în Buia, jud. Târnava Mare, Transilvania, tot pe drumuri suntem - cu faetonul, în ekskursii - decât pe la casa cui ne are, poate ea să ne, noi nu și fie acasa ceea și o cancelarie cinstită, a noastră numai noaptea.

Fiindcă am făcut bătături de-atâta fugă artistică.

6. ȘI ÎNCĂ NE MUTĂM: LA SIGHIȘOARA

Ne mutăm. Într-o căruță adevărată, cu doi cai și vizitiu - aici i se spune: cociaș. Pe căruțaș îl cheamă Cociș, e român-român, mama ne șoptește că numele e unguresc, știe ea, din Vocabular: vine de la Kocsis...

- Ei și?, face tata. Ce mă-ncălzește pe mine?

Pe tata nimica nu-l mai încălzește. Șade pleoștit ca un moș, hurducăturile căruței îl hurducă mai rău ca pe noi; ațipește, capul îi cade în piept, i se prăbușește falca-n gât și i se prelinge, pe bărbie, bala.

Mama supraveghează cu ochiul ei rotund, rotitor, de cloșcă. Îi mai dă tatei câte-un ghiont, îi povestește câte ceva, orice, dar vesel. Tata însă vine pe lumea noastră cât să spună că ei-și, pe el nu-l încălzește.

La un popas, mama îmi șoptește cu energie în ureche:

- Acum ești mare. Acum tu ești bărbatul, capul familiei...

- Dar tata?, zic. Are să-și vină în fire...

- Pân-atunci, tu ai grijă de noi - și de el, bolnav, neputincios; de mine, biată femeie fără apărare. Auzi tu ce-ți spun?

- Aud. Dar nu-nțeleg: acum nimeni nu ne atacă, nu ne leagă cu sârmă, nimeni nu-i dă tatei cu bâta-n cap, jandarmul merge mai mult pe jos, ca să nu ne deranjeze, pretinde el - oricum, nu ne duce cu pușca din spate...

- El nu, săracul, nici acum nici la Buia nu s-a purtat ca un jandarm adevărat - dar știm noi ce ne-așteaptă la Sighișoara? Acolo-i acolo. La Sighișoara intrăm pe mâna rușilor... Cu toate că mă întreb: până acum, pe-a cui mână am fost?

La Sighișoara suntem duși. Mă mir: cei care ne duc nu sânt ruși, șeful de post o fi el jandarm, dar e tatăl lui Ilie, colegul și prietenul meu - să nu știe atâta geografie? Până la Sighișoara sunt peste 70 kilometri, de ce ne duce cu căruța? Dacă am fi luat trenul de la Șeica Mare, doar la 10 km de Buia, am fi ajuns în câteva ceasuri la Sighișoara aceea, iar el ar fi stat jos, n-ar fi mers pe jos?

I-a zis tata, la plecare, să urce cu noi, dar șeful, deși a

înțeles ce molfăise tata, n-a vrut; a mormăit ceva cu așaordinul. Și încă: de căruță rechiziționată. Asta o fi: în căruța rechiziționată jandarmul nu are voie. Asta o fi: cociașul Cociș nu vorbește cu noi, e supărat că nu-l plătim și că suntem fuljerați și că, în loc să stăm, ca oamenii, la casa noastră, pe unde-o fi, am venit peste ei, Ardelenii, peste el, Cociș. Sau poate că el nu-i supărat, ar vrea să intre-n vorbă cu noi, dar i-i frică de șef: noi suntem duși la Sighișoara, din așaordinul, în căruță, dar se zice că din post în post. Nu știu care-s posturile, dar știu ce-i din-post-în-post. E ca pe timpuri, poștalionul - din poștă-n-poștă, ca să schimbe caii. Cociașul Cociș nu schimbă caii și nu ne oprim la vreun alt post de jandarmi din satele pe care le străbatem - cum vine treaba?

Am întrebat-o pe mama, ea a zis că alte griji are. Pe tata nu-l întreb, ar răspunde că nu-l încălzește. Așa că tac.

Zău că nu-l înțeleg pe șef: e de-jandarmi, cu așaordinul, are și pușcă - nu știu dacă bate și cu pușca, dar bate rău, am auzit eu, când am fost la Mișu Velicoglu, ce urlete ieșeau de peste drum, din pivnița postului; Mișu tremura, încerca să râdă, însă rânjea și, rânjind, zicea că nu-i nimica, îi bate șeful pe țigani; la care eu am zis că, lasă, ne-om juca noi altădată, acum trebuie să mă duc acasă și-am plecat; prea-i bătea șeful; oamenii spun că-i bun jandarm, dar să nu ai treabă cu el, că-i rău - adevărat, numai când îl vezi pe uliță... ; când vine către tine, întâi îi vezi călcătura: pășește cu vârful tălpilor mult îndepărtate, se zice că ăștia sânt buni la inimă - or fi, alții; când trece pe lângă tine și nu se uită la tine (altfel nu te-ai uita tu la el), îi vezi nasul: înfricoșător, pleacă din mijlocul frunții și se încovoiaie până cu pliscul în gură, ai zice: un vultur cu pușcă; când trece de tine, te bucuri că se duce, că ai scăpat de data asta... Nu-l înțeleg pe șef: e jandarm, e omu-dracului, l-a rechiziționat pe Cociș cu tot cu cocie, ne duce pe noi la Sighișoara, să ne dea rușilor - dar de ce merge el pe jos, până acolo?

Am început să nu-l înțeleg pe șef, încă din pădure. Vasăzică ăia fac pe trimișii Directorului și când colo, sar la noi, pe tata îl lasă mai-mort, ne leagă cu sârmă, doi rămân de pază, Turcu se duce-n sat, să cheme jandarmii, să ne ia pe noi, fuljerați' și să le deie lor, preț-pe-cap-de-fuljerat. Și,

când vine șeful, după ce ne vede pe noi, se apucă să-i bată pe ei - pe toți trei, pe rând. Nu i-am văzut pe țigani, în beci, dar l-am văzut pe Turcu săltat în aer de o singură palmă de-a șefului; și l-am văzut pe baci, ditamai ciobănoiu, căzînd, fulgerat, în genunchi, dintr-un singur pumn, în creștet - celui de-al treilea, șchiopului, șeful i-a ars un picior în cur, de l-a lipit de perete. Și i-a pus pe ei să ne dezlege - tot bătîndu-i și înjurîndu-i - n-am înțeles chiar totul, șeful e oltean - și zicîndu-le că ce păcat că nu sună așaiordinul acela să-i ducă pe ei la Sighișoara, cu drag i-ar duce, din post în post și numai cu șuturi în cur! Și că, acum, să ne ia pe noi în cărcă - executarea! Ei trei, noi trei. Baciul l-a luat pe tata, Turcu pe mine, dar mama n-a vrut. A zis... A zis așa, mama:

- Nu, mersi, am rău de Cămilă.

Șeful n-a înțeles - ce rău are? Și mama a povestit că, pe când era elevă la Chișinău, venise un circ, avea și cămile, plăteau și te plimbai pe cămilă - a urcat și ea, dar i s-a făcut rău și diriginta i-a spus că așa se întîmplă cu unele persoane, au rău de cămilă, nu numai de mare.

A rîs șeful și l-a mîngâiat pe șchiop pe cocoasă, s-a apucat să rîdă și baciul și abia atunci și-a dat seama șeful că tatei nu-i era deloc bine. Și i-a luat la anchetă, acolo: că cine-cum dedese (așa se spune în oltenește la lovit: care dete?)? Au început să se pîrască între ei, pînă la urmă a ieșit că șchiopul cu cocoasă îl dedese pe tata, cu o bătă după ceafă - ce i-a dedut șeful ăluia, pînă când mama s-a rugat de el să-l lase, dracului, de schilod, că nu merită să fie bătut - nu-l bătuse destul Dumnezeu? Așa că am plecat spre Buia, pe jos, toți șapte - pe tata îl sprijineau Turcu și baciul.

Când am ajuns în sat, pe ei șeful i-a băgat la beci, le-a zis să fie cumiți, că el se-ntoarce - și-atunci stau ei de vorbă; pe noi ne-a condus în birou la el, acolo le-a arătat alor mei niște hârtii, pecumcă; și i-a pus să semneze.

Era ceva cu nefugitul desubescortă; parcă și ceva cuvînt-de-onoare că - încă ceva, nu-mi aduc aminte, oricum, cu așaiordinul.

- Măine dimineață vin să vă iau, să vă duc la Sighișoara - îmi pare rău, dar ăsta-i ordinul. Vă luați toate bagajele, toa-te! - îmi pare rău, dar așa-i ordinul. Să vă duc - dacă aș primi ordin, aș duce-o și pe muica.

Ar duce-o și pe muică-sa, dar noi n-am luat toate bagajele. Nici nu le-am lăsat: gazda a zis că, gata, nu vrea să mai aive triabă cu refujați', că-ăștia-s cu nenoroc și nenorocu' se ia - dacă nu ne luăm tâte lucrurile, atunci să le țâpăm pe vale la vale! N-am țâpat pe vale la vale nici ploatănu, nici mobila, nici faetonul - le-a dus Bela la ei și le-a băgat în grajd, că tot nu mai au cai. Și Bela a zis că el mă așteaptă; pe mine; cu lucrurile noastre; că să n-am bai, că tot mă-ntorc!

Iar facem popas de noapte. Ultimul, mâine o să fim la Sighișoara.

Șeful a bătut într-o poartă, la prima casă dintr-un sat și a zis că el rechiziționează "pentru repatriați" două odăi; și loc, în grajd, de doi cai.

Nu-i vedem pe stăpâni, gazdele de-o noapte. Le-o fi frică de jandarmi; sau poate de "repatriați" - ce-o fi în capul lor de ardeleni, ce-or fi înțeleș ei că suntem noi, repatriații: ciumați? Și dacă au să priceapă că suntem tot români, atât că din altă provincie - ce-o să fie? Nimic. Tot frică de jandarm și silă de străin, de noi - care le-am luat două odăi și două locuri, în grajd, pentru cai.

Cociașul Cociaș grijește de cai. Mama și cu mine urcăm bagajele în odaie - cealaltă e pentru șef.

Ne ajută și el la bagaje. Urcă, pune zăvorul, reazemă pușca de perete, lîngă ușă, își scoate cascheta (i-au degerat urechile, n-are căciulă și suntem în toiul iernii) și dă cu ea de podea. Și înjură, în olteneste. Își cere scuze de la mama că înjură de față cu o doamnă - și încă învățătoare - și înjură. Cam așa:

Păi, ce aia-a mă-si, așa și pe dincolo, făcu-i și dregu-i, că el ne-a mai dat o ocazie, la popasul din noaptea trecută - și? Noi ce cristosu mă-si am făcut, că n-am făcut nimica - n-ați făcut neam, zice el, oltean. Și că asta-i ultima ocazie: dacă nu profităm de ocazia asta, ultima, adio și n-are cuvinte, mâine el ne predă la Centru și-acolo Rușii dau ordine. Că, uite, cât e el de ostenit și de nemâncat - Dumnezeii și parastasul ei de viață de jandarm, vă rog frumos să mă scuzați, doamnă - el se duce prin sat, îl ia și pe căruțaș, să nu vadă ce și cum. Și dacă nici de data asta nu profităm de ocazie, el îi face și desface lui Dumnezeu din cer și Prea Sfintei Născătoare! Că, de știa că așa suntem noi, Basarabeni, trimitea un sergent, nu

făcea el, șef, pe jos, atâția kilometri!

Tata se trezește, cât să spună:

- Să profităm - dar unde să ne ducem, măi frate? Mai avem noi, refugiații, unde să ne refugiem? Ai văzut: nici prin păduri, nici prin peșteri nu mai e loc pentru noi - dac-am ajuns străini în țara noastră... Dumneata ești oltean - fă-ți, nene, datoria de oltean român, du-ne pe noi, Basarabeni și predă-ne rușilor - dacă zici că ai ordin... Du-ne, predă-ne - și pace vouă! - tata face o cruce prin aer, de binecuvântare. Să trăiești și să trăiască România-Mare!

Șeful tușește cumplit, își culege cascheta de pe jos, o scutură de genunchi, ia pușca la subțioară, de parcă ar fi o bătă și zice din ușă, cu ochii fugind în lături:

- Vă rog...Un ceas, pe ceas. Mai mult nu pot nici eu, ordin...

Desfacem cufărul-pat. Mă culc eu în el. Mama și tata pe saltelele întinse pe dușumea.

N-am mâncat demult, dar nu ne e foame. Mie mi-ar cam fi, însă n-aș putea înghiți, chiar dacă ar fi ce (însă de aseară nu mai e). Mi-e greață, mi-e amețală - așa se întâmplă cu unele persoane: au rău, nu numai de mare, nu numai de cămilă, unele persoane au rău de căruță.

Dar nu-i nimic: mâine, binișor înainte de prânz, ajungem la Centru. De Repatriere - am aflat de la jandarm. La Sighișoara - capitală de județ. Acolo, în capitala județului Târnava Mare, șeful de post, oltean, are să ne dea pe noi, Basarabeni, pe mâna rușilor. Să ne repatrieze ei - se pricep la asta, ciolovecii dracului! Repatrieze, adică să ne ducă pe noi cu forța în țara lor. Cu trenul, cică.

Trag nădejde, cum spun ai mei, să nu am rău de tren.

7. NE RE-MUTĂM - DACĂ N-AM FOST REPATRIAȚI...

Ne mutăm. Ne-am tot mutat, acu ne re-mutăm. Aș putea zice: Ne-am-întors-acasă - și chiar zic. Noi, refugiații putem zice orice, chiar dacă unii Ardeleni spun că ne-am întors iar pe capul lor - da' di ce nu ne-am dus noi, la noi, în Rusia?

Ei, uite, da-di-ce nu ne-am dus "la noi, în Rusia": pe noi Rușii nu ne-au repatriat în țara lor, am avut noroc, ne-am făcut norocul, noi, cu mâsurile noastre de basarabeni, tata și cu mine. Întâi, în dormitorul comun, de la Centrul de Repatriere de la Sighișoara: eu ținând lanterna aprinsă, sub plapomă, tata scriind și punând, rotit, stampile, după aceea mototolind hârtia, ca s-o învechească; mai târziu, în cabine, la toalete - tot la Centru.

Acolo și așa m-a născut tata pe mine; așa amândoi am născut-o pe mama. După ce am scăpat noi de repatrierea noastră în patria rusească, am născut pe alții, la hotelul de lângă gară; pe mulți basarabeni și bucovineni am născut noi, tata și cu mine - numai pe Popescu, fratele mamei, nu: n-avrut el: de frică, frică de falsînacte. Pe el și pe-ai lui Rușii i-au repatriat în Siberia. Am fost și noi la gară. Și-am plâns.

Acolo, atunci am aflat eu multe de pe lumea asta. Am aflat că depinde de tine, că trebuie să vrei tu să te naști - a doua oară, în alt loc, altădată; am aflat că, dacă te prinde frica de falsînacte, nu te mai naști tu, băiete, rămâi repatriabil, Rușii te pun pe trenul lor fără frâne și te repatri-ază la mama dracului, în Extremul Orient - ca pe unchiu-meu, Popescu.

Nu povestesc bine. Sunt bun povestitor, dar pe asta n-o pot, bine. Când o să fiu mare, o să repovestesc ceea ce, acum, nu-mi iese. Când o să fiu mare, n-or să mai fie ruși pe-aici, să afle ce-și-cum; și să mă re-pa-tri-e-ze, ca pe Vulpe, un fel de văr al tatei - doar am fost martor, mai întâi sus, în curtea Prefecturii: Vulpe a coborât de la Comisia căpitanului Cernetz, cu hârtia de rămânere dar, cum a pus piciorul la nivelul nostru, al așteptătorilor, cum a început să chicotească, să facă cu ochiul, în jur și să spună că, de-acum

Rușii n-au decât să-l pupe-n cur, că el are la mână zapiscă, pecumcă-i ne-re-pa-tri-a-bil, fiindcă dovedise, cu hârtii (la care lucrasem și eu, cu tata), că, între 28 iunie 40 și 22 iunie 41 el era, cu întreaga familie, în refugiu, la Ploiești - și a zis, tare, prea tare:

- Eram în refugiu... la noi, la Sărăteni! - și a făcut cu mâna, prea a făcut, spre ferestrele de sus, un gest urât de tot, n-a mai apucat să iasă pe poarta Prefecturii: un civil, un sighișorean, l-a luat de braț, de braț l-a urcat la loc, sus, la Cernetz și în seara aceea l-au pus pe tren cu toți ai lui, șapte persoane, am fost și noi la gară, de rămas-bun.

De asta nu povestesc bine. Nu povesteam nici la Centru, în dormitor; nici prin curte, cu copiii: ne jucam ce ne jucam și ne jucam bine, eram mulți, sute de copiii dar numai ce vedeai că unul se oprea și-l întreba pe altul:

- Tu unde te-ai născut, cu-adevărat?

Și jocul se strica, pentru cine știe câtă vreme. Fiecare copil se grăbea să-i caute pe ai lui, să le spună, la ureche, că cutare al lui cutare l-a întrebat, tare, unde s-a născut - cu adevărat. Unii părinți îi căutau pe părinții întrebătorului și discutau; în șoaptă - după care tâmpitul de întrebător încasa bătaie. Alteori părinții ridicau glasul, se certau, se amenințau...

Nu povestesc bine. Fiindcă nici nu trebuie. O să povestesc altădată, o să scriu cu cerneală nevăzută că, din momentul în care am pășit pe poarta Centrului (la internatul liceului industrial din Sighișoara), tata s-a trezit; a re-luat el șefia. Mie mi-a spus:

- Ține minte: ești născut, nu cum știai: la Mana-Vatici-Orhei, ci la Tisău, județul Buzău. Repetă. La Mana, județul Orhei, ți-ai petrecut copilăria, însă de născut te-ai născut, cu adevărat, la Tisău, Buzău. Repetă! Mama, tot acolo: Tisău, Buzău - e ușor de ținut minte. Bagă de seamă, dacă spui adevărul, suntem buni de Siberia! Repetă: Tisău, Buzău...

Când mă întrebă câte un copil unde m-am născut eu, cu-adevărat, nu spun de Tisău-Buzău, am inventat alt răspuns:

- Nu țin minte. Ce, tu ții minte unde te-ai născut? Cu-adevărat?

Au început să se ia după mine, cu invenția mea, și alți copii. Mai ales că-i o invenție cu haz, râzi de te strâmbi, când

o auzi!

Nu povestesc bine; nici nu prea am ce. Eram atât de mulți copii, la Centrul de Repatriere și am fi putut să ne jucăm așa de frumos... Și ne jucam, dar nu cu inimă, inima era în altă parte, la secret, la tisăubuzăul fiecăruia. Chiar când nimeni nu întreba pe altul unde s-a născut, cu-adevărat, o așteptam. Întrebarea. Și jocul lâncheza, se spărgea, chiar fără întrebare. Fiindcă așa am înțeles: la Centru, întrebările se puneau, nu ca să afli un adevăr de la prietenul tău, despre el, ci ca să-l dovedești cu minciuna. Și eu, care crezusem că numai Comisia face treburi din astea, numai Rusul de Cernetz, cu oamenii lui, un fel de români, fiindcă fuseseră ardeleni, înainte. Uite, că și noi, copiii ne jucam de-a-Comisia...

Nu povestesc bine, dar de asta - cine dintre noi s-ar fi lăsat de bunăvoie repatriat în Siberia? O dată pe săptămână, uneori mai des - când erau cazuri, ca Vulpe - aveam exemplul-viu: cei care nu putuseră să se nască a doua oară, trebuiau să plece. Atunci ne dădeau voie și la gară - însă noi nu ne-am dus decât pentru Vulpe, pentru doamna Gane, și pentru unchiu-meu, Popescu, fratele mamei.

Cum să povestesc bine, dacă nu-mi aduc aminte? Și cum să-mi aduc aminte, dacă a fost atât de trist, atât de trist, încât până și tata plângea. Nu cu hohote, ca mama, dar l-am văzut cum își ștergea lacrimile, cu mânie și l-am auzit ce-i zicea, pe peron, lui Nicolae - încât unchiul-meu:

- Mie poți să-mi zici ce-mi zici, că merit, dar să nu audă Zina și copiii. Ei cu mine pleacă, încolo, nu au alt bărbat, alt tată.

Și am văzut: tatei i-a fost așa de rușine de tot ce-i zisese (începând din curtea Prefecturii, când îl înghesuia, împreună cu mama, într-un colț și-i băga în mână hârtiile făcute de noi, sub plapumă și el nu se lăsa, zicea că dacă-l prinde cu falsînacte?, că el a fost om cinstit, cinstit rămâne...), încât a plecat din gară, nu și-a mai luat rămas bun, cum se ia, de la repatriații noștri, iar după ce trenul rusesc nu s-a văzut, mama și cu mine l-am căutat multă vreme pe tata, prin gară, pe lângă, până ne-a spus cineva că-l găsim la bufetul de la Podul de Lemn.

Nu pot povesti frumos; nici totul. Fiindcă nu trebuie, e

secret - dacă află Rușii? Și nu doar asta. Nu știu cum să spun eu mai bine ceea ce nu-i deloc bine să povestesc, ca să nu afle Rușii, dar știu că viața asta e grea. Și urâtă. Și minciunoasă. De când mă știu, părinții și ceilalți oameni mari, adică toată lumea zicea că nu-i frumos să minți; că frumos și bine e să spui adevărul. Eu, chiar dacă mai trăgeam câte o minciunică, era una de copil, atâtică, cât să mă scape de o muștrare, de o bătăiță. Și, dintr-o dată nimeresc la Centrul de la Sighișoara, unde părinții și cei mari ne cer nouă, copiilor, să din-contra! Să mințim! N-am vorbit cu ceilalți copii despre asta, mă hlizeam doar, ziceam că nu țin minte unde m-am născut cu-adevărat - ce, întrebătorul ținea? - dar, o vreme, lucrurile s-au amestecat în capul meu: știam, de când mă știam, că Rusul e răul, urâtul, minciinosul - dar uite, la Centru, aflu că Rusul vrea ca eu să-i spun, lui, adevărul! Înseamnă că nu-i chiar atât de... Și, dacă nu-i atât de rău, atunci e bun, Rusul? Știam pe pielea mea că părinții, cadre didactice, erau foarte severi cu minciuna și uite-i cerând-mi să spun minciuna cu Tisău-Buzău - unde-i adevărul-adevărat? N-am pus întrebarea asta, nici părinților, atunci, nici mie - zic, acum. Acum zic așa: N-o fi frumos să minți, dar bine e: Vulpe n-a spus adevărul, sus, la Comisie și a fost bine: Rusul i-a dat zapiscă de rămânere; când Vulpe a spus adevărul, în curte, că, între 28 iunie 40 și 22 iunie 41 fusese în Basarabia, la el, la Sărăteni, nu în refugiu - a fost rău: Rusul i-a luat zapisca și l-a trimis în repatriere, în Siberia! Și mai zic: noi am mințit, de-am stins - și a ieșit bine, am rămas, dar unchiu-meu Popescu, om cinstit, a spus, cinstit, adevărul: că atunci când Rușii ne-au ocupat Basarabia, el rămăsese pe loc, la Chiștelnița, nu se refugiase - și cum îl răsplătise Rusul, pentru cinste, pentru adevăr? Cu trenul rusesc, cel care nu știe să frâneze, decât încolo, dincolo de Urali. Trenul cu care vor să ne repatrieze pe noi, în Siberia lor împuțită. De asta nu pot povesti. Ar fi putut să fie Centrul acela raiul pe pământ: eram sute de copii; ne-am fi putut juca bine de tot - dar cum să te joci, când mereu aștepti întrebarea cu unde, cu-adevărat? Și, decât să tot aștepti și decât să te tot hlizești, cu ne-știutul, mai bine lipsă. Când ieșeam în curte, la joacă, abia așteptam să mă cheme ai mei înăuntru, ca să facem noi sub plapomă - nu spun ce, e secret.

După ce am trecut primul prag (așa-i zicea tata la re-re-re-verificare), am avut dreptul să ieșim din Centru. Cu totul, cu, adică, și bagajele. Dar nu și dreptul să părăsim localitatea Sighișoara, ca să ne întoarcem acasă, la Buia noastră dragă; am stat la un hotel, lângă gară. Acolo păzea mama, la ușă; noi, bărbații, lucram. Mama se așeza pe un scaun, cu ochiul la gaura cheii, ca să ne spună dacă o vede venind, pe galerie, pe patroană, ori ceva rusnaci: în caz-de, fulgerător, ne pregăteam de teatrul nostru, cu mine, bolnav, întins peste pătură (sub care băgasem hârtiile la care lucram) și gemând; mama sub pat, tăcând - dacă erau ruși; dacă era doar patroana, ascundeam numai hârtiile, noi rămâneam la vedere.

Acolo, la hotel, am făcut multe hârtii, pentru mulți alții cărora nu le venise încă rândul, sus, la Comisie, la căpitanul Cernetz. Mie îmi plăcea ce făceam și nu mă mai gândeam la adevăr, îl lăsasem la Centru, în curte. Când mă bătea gândul, îi dădeam la cap cu ce zisese odată Directorul de la Buia: "Adevărul supără...". Eu eram bine-crescut, nu voiam să supăr, nici măcar cu adevărul, pe cine-o fi.

Când am scăpat cu totul și de hotel - mai ales că luase foc de la o țigară a unui rus - am urcat în tren. Nu în cel rusec, neînfrânat și care dă rău de tren, de-atâta Răsărit; am urcat în unul mergând în partea opusă, spre acasa noastră a Ardeleanului, de la Buia...

8. ÎN SFÂRȘIT!, NE MUTĂM...

Iar ne mutăm. Din Cancelarie. Am rămas atâta timp în Cancelarie nu din pricina păcii, care pe tata nu-l încălzește, ci pentru că am așteptat să ni se repartizeze o casă ca lumea. O să plătim chiria la Primărie, pentru casa confiscată de la Sași. Multe s-au întâmplat, pe când noi umblam prin ekskursii, cu faitonu', prin sighișoare, cu născutul: guvern comunist și reformă agrară, deportarea Sașilor în Rusia și punerea păcii, însă nici o întâmplare nu ne încălzește - din contra, zice tata.

Vizităm casa - tata îi zice: gospodărie. Ne ducem întâi la Primărie. Victor, secretarul, ia niște hârtii și o verigă cu chei și etichetă. De la Primărie, traversăm pieziș ulița, Victor descuie poarta gospodăriei aflată în stânga Școlii Sașilor (care-i în fața Primăriei). Curte mare, pustie, bine îmblănită de troscot nepăscut, neciugulit, necosit. Victor alege altă cheie, descuie casa, face o reverență în direcția mamei, invitînd-o să intre; el coboară, cu altă cheie, spre pivniță.

Eu nu intru de vizită, urc în livadă. Pentru mine, cuvântul bun: gospodărie vorbește numai de curte, de livadă. După un timp, mă strigă toți trei. Cu părere de rău, cobor.

Victor vorbește mereu de inventar, agitînd foile de hârtie. Îi întinde tatei cheile, sărută mâna mamei și pleacă, șchiopătînd.

Noi rămânem în curte, lângă fântână.

- Avem și fântână în curte, zice tata. O s-o curățăm, nu s-a mai scos demult apă.

- De când i-a deportat pe Sași, spune mama.

- Avem și beci. Avem șură, avem grajd...

- Nu-ți mai lipsește decât vaca, zice mama. Mulgătoare ai, marea-specialistă la a-ntâia. Ce altceva mai ai?

Tata tușește, nemulțumit. Se îndepărtează, se duce la grajd, contemplă șura, descuie, intră iar în casă... Mama a rămas cu mine, lângă fântână.

- Mie-mi place aici, zic. Din fundul livezii începe pădurea...

- Îmhî, face mama.

- Îmi place... gospodăria, zic. E grozavă.
- Îmhî.
- Unde mai pui că suntem singuri, nici tu gazdă, să-i umbli, tu, prin lucruri, nici cadre și copii, ca în Cancelarie...
- Așa e, face mama, fără să mă privească. Așa e, cum zici.
- Ție nu-ți place gospodăria noastră. De ce?
- Îmi place gospodăria. Au gospodărit-o oameni gospodari, sași...
- Vine tata, învârtind pe deget cheile.
- Ce-ar fi să ne mutăm acuma, pe loc? Formele-s gata - rămâi tu aici, băiatul și cu mine facem un prim transport, cu faetonul...
- De ce să ne grăbim?, zice mama.
- Nu te-ai săturat de Cancelarie?
- Ba m-am, dar mâine-i duminică, toată școala-i a noastră, nu ne deranjează nimeni - de ce să ne grăbim?
- Fiindcă vreau să stau la casa mea! De asta! Și chiar dacă dorm pe jos și mănânc din poală, să știi că, dacă încui ușa mea cu cheia mea, nu-mi intră nimeni, să mă deranjeze! De asta!
- A, dacă de asta..., face mama. Dacă vrei tu să te simți în casa ta... N-ar strica să mă întrebi și pe mine dacă mă simt bine în casa ta.
- Iar începi cu ale tale.
- Nu încep, repet că nu-i nici o grabă. Mai avem două nopți și o zi în care nu ne deranjează nimeni, în Cancelarie - în Cancelaria noastră. Si dacă la noapte se întorc? Sau mâine dimineață? Și ne-am deranjat degeaba din Cancelarie?
- Cine să se întoarcă, la noapte sau mâine?
- Stăpânii, proprietarii - nu e casa lor? Nu ei au făcut-o, amenajat-o, cu mâsurile lor, pentru ei și pentru urmașii lor?
- De unde să se întoarcă, femeia lui Dumnezeu?
- De unde-au fost duși, omul lui Dumnezeu! - înseamnă că nu știi unde-au fost duși.
- Ba știi! În Donbas. Acolo i-a dus pe sași, la minele de cărbuni.
- Înseamnă că nu știi pe unde vine Donbasul.
- Nu știi, dar știi că-i mai încoace decât Vladivostokul și dacă te-ai întors tu tocmai de la Vladivostok...

- Dar n-am fost la Vladivostok.

- ...Dacă te-ai întors tu de la mama dracului, dela Cercul Polar, de ce să nu se întorcă și Sașii de mai încoace - Donbasul e în Ucraina, nu? Ce-ai fi zis tu, dacă, întors la Mana, ai fi găsit casa ocupată? - să zicem, de refugiați din Ardealul de Nord?

- Dar nu-i aceeași situație, Ardealul de Nord...

- Ba-i aceeași! N-oi fi știind eu istorie-și geografie, ca tine, dar cum crezi că o să avem somn, pace, într-o casă a unor oameni deportați și ei, de ruși?

Tata oftează. Se plimbă în jurul fântânii, cu privirea în pământ.

- Dacă tu crezi că nu m-am gândit... Mari șahiști, Rușii, cum ne mută ei, cum fac rocadă cu oamenii... La noi, la Mana, or fi repartizat vreun ucrainean, în locul lui l-a pus pe Sas, în casa Sasului... Nici vorbă: dacă se întorc Sașii, le liberăm casa, pe loc, doar noi știm. ...

- Bine, știm. Încuie peste tot și hai să ne întorcem acasă - la Cancelarie. Ne-om muta mâine, acum e prea târziu.

Ne întorcem acasă, la Școală. Însă tata nu are astâmpăr:

- Tu îți aduci aminte dacă am încuiat și poarta?

- Îmi aduc aminte: am încuiat și poarta zice mama.

După câțiva pași de pufnete, de oftaturi, de pufăituri, tata:

- Am lăsat lampa aprinsă! Mă întorc să văd, să nu ia foc!

- N-ai lăsat nici o lampă aprinsă - nu există lampă. Și, de-ar fi existat, de ce s-o fi aprins? Uite, soarele încă n-a apus.

- Ba a apus! Și dacă am uitat beciul deschis?

- Și intră hoții și-ți fură poloboacele cu vin -potolește-te!

- Încerc, nu pot... Uite ce e: voi faceți ce vreți, eu pun în faeton ploatânul și mă întorc să-l instalez, când ne-om muta cu totul, să fie gata-montat, să mâncăm și noi mâncare gătită. Că, de anul trecut, de când ne tot mută tâlharii de ruși, pe tabla lor de șah...

- Vrei să spui că ce găteam la stână nu era mâncare? - de astă dată, mama nu se supără, ba chiar râde. Mă întreb pe cine-or să pună Rușii în locul nostru, cel din Cancelarie...

Nu știm pe cine, nici nu ne interesează. Cum ajungem la școală, re-montăm faetonul, punem în el ploatânul, între

picioarele lui, o saltea și învelitori, în mâna tatei un felinar...

Îl conducem până la poarta Școlii. El se duce la noi, la gospodărie, mama și cu mine ne întoarcem în Cancelarie și ne culcăm.

Visez că visez că a luat foc gospodăria noastră, însă cum știu că visez, mi-e ușor să spun, în vis: Visez... Ca să nu mai ardă gospodăria noastră, a Sasului din rocadă.

9. PAUZĂ - NU NE MAI MUTĂM

Nu ne mai mutăm - o vreme - așa că sunt cel mai fericit copil, nu numai din comuna Buia, dar din întregul județ Târnava Mare.

Mai ales că s-a dat vacanța. Am, totuși, trecut într-a patra. Mai am o clasă și gata, mă duc la liceu, la Sibiu.

- La Sibiu, nu la Sighișoara, spun ai mei, când spun.

Știu de ce la Sibiu, nu la Sighișoara: ne-am săturat de repatriere: Centrul ca Centrul, dar Prefectura... Dar hotelul de lângă gară... Măcar la Centru nu ne bătea inima că acum-acum vine patroana, că acum-acum năvălesc ciolovecii, beți, trăgînd din balalaice - așa căutau ei hazaice... În primul rînd, ne era frică pentru mama; în al doilea, pentru hârtiile, stampilele cu care tata și cu mine îi nășteam a doua oară pe cei care-și așteptau rîndul la Comisie. Aliată de Control, cică. Bestialiată, cum îi zicea mama.

De câte ori mă gândesc la Comisie, văd tocurile de sticlă ale pantofilor patroanei, cucoana grasă, bucoasă, grumăzoasă, boită, cu ochi atât de spălăciți, aproape transparentți, încât căutam cerul prin ei: un fel de găuri. Dar gaura gurii, cu care ne zicea și de două ori pe zi să-i liberăm camera, că ea are clienți sinceri, nu ca noi!; cu care zicea că ea e sinceră din toată inima, pentru o alianță cu Aliții - nu ca noi. În timp ce tata o asigura că plecăm, plecăm, numai să primim o hârtie de la Comisie, eu nu-mi puteam desprinde ochii de la găurile ochilor ei și nu-mi puteam dezlipi ochii de la pantofii cu tocuri înalte, numai din sticlă, din felii colorate de sticlă - și îi ziceam, în gând:

- Dare-ar Dumezeu să cazi pe scară și să-ți intre sticla-n cur, curvă de Bestialianță Sinceră!

Trag nădejde să fi ars cu tot cu hotel, Sincera.

- Am avut noi atâtea necazuri, dar și un noroc: băiatul nostru merge normal cu școala, nu a pierdut nici o clasă, ca alți copii de refugiați, măcar cu atîta să se aleagă de la niște părinți învățători, ca noi...

Să zicem. Eu nu mă gândeam la asta. În clasa mea nu-i nici un copil refugiat, dar știu că Mișu Velicoglu, cu un an mai mic, e primul, la ei. Și știu că, într-a IV-a, pe care

tocmai a terminat-o Puşa notarului, cu premiul întâi, adevărata premiantă e fata lui Ochialbi, căruţaşul, basarabean de-al nostru, însă Directorul a zis că o fi ea, Ochialbi, mai bună decât Banciu (aşa îl cheamă pe notar), dar numai pentru că e mai în vârstă, a pierdut cu refugiul. Eu n-am pierdut, sunt copil de învăţători, dar Nina Ochialbi nu e supărată, zice că, oricum, noi, Basarabeni, suntem mai buni decât Ardelenii. Nu numai ca elevi...

- Şcolile noastre Normale erau mai serioase decât ale lor, îl aud pe tata. Orheiul - un târg ovreiesc, păduchios, un sat mai răsărit - dar ce Normală! Cât eram în Basarabia, nu ne dădeam seama, credeam că ne-basarabeni sânt slabi ca învăţători, pentru că fuseseră trimişi la noi ca pedepsiţi, ori cozi de serie... Însă aici, când ne comparăm cu absolvenţii normali, chiar cu capi de serie... Dar a voastră, de fete, de la Chişinău - ce şcoală!

- Or fi fost şcolile noastre bune, buni profesorii, noi, elevii mâncam foc, mâncînd cartea, însă o fi altceva, zice mama. Noi, învăţătorii refugiaţi, nu avem altă grijă, altă treabă decât şcoala...

- ... şi din când în când, fuga prin păduri, de frica repatrierii!, râde tata. Aşa e, n-om fi mai buni, dar cum n-avem altă grijă decât şcoala - şi îngrijorarea că, diseară, n-o să avem de fiert decât patru cartofi...

- Nu-l supăra pe Dumnezeu! Avem, nu patru, ci doisprezece, în cap! I-am numărat de trei ori!

Avem destul şi prea destui cartofi; avem, nu numai cartofi - eu însă mă gândesc la Puşa. Cum ea nu vrea să se joace cu mine, mă joc cu frate-său, Iancu - şi-aşa nu se joacă nimeni cu el, e prea mic, abia când o să intru eu, la liceu, la Sibiu, o să intre şi el la primară. Copiii mai mari nu se joacă cu Iancu: e prea plângăcios, începe să urle după tată-său, notarul, ba că i-ai luat jucăria, ba că i-ai făcut nu ştiu ce; cei de vârsta lui se feresc de el, Iancu îi bate, îi îmbrânţeşte, le ia jucăriile. Mereu botos, încruntat, cu glas gros: se joacă singur pe uliţă, în praf, cu jucăriile numai ale lui, bombănind. Eu m-am făcut prieten cu Iancu. Deşi, la vârsta mea, n-ar trebui să mă mai joc, în praf, de-a batoza: iei praful, îl presari pe o jucărie de-a lui Iancu, iar din gură vuiesti - ca batoza. Oamenii care trec pe uliţa noastră se

miră: un băiat atât de mare, să se joace în praf? Și cu cine: cu plodul notarului? La care eu răspund că Iancu e prietenul meu cel mai bun și prietenul la nevoie se cunoaște.

Ne jucăm ce ne jucăm, apoi mama lui Iancu ne cheamă să ne dea câte o felie cu ceva: dulceață, miere, unt, untură. Atunci o văd și pe Pușa - Dumnezeule, ce ochi albaștri și ce fundă albastră are, chiar când se întâmplă să nu aibe fundă! La ei acasă, Pușa vorbește cu mine, dar nu știu despre ce: nu aud ce mă întreabă, nu sunt atent la ce răspund, mă gândesc numai la funda ei; și la ochii ei; și la gura ei - dar nu mă uit: dacă m-aș chiar uita, aș vedea că Pușa îmi vorbește de sus, de la înălțimea ei de aproape-elevă de liceu, la Sighișoara; aș vedea că râde de mine, care, ca s-o pot vedea pe ea, mă joc în praf, în uliță, cu Iancu.

Am băgat de seamă ceva: e mai bine cu Pușa, când Pușa nu-i de față; când de față e numai Iancu atunci când vaim, bombănim amândoi și treierăm praful din uliță.

E vară bine, soare, cald. Noi, copiii, umblăm numai în chiloți. Și Pușa umblă numai în chiloți, însă numai prin casă și cel mult pe verandă. E cald, bine - Iancu și el e numai în chiloți. Cam largi, i se vede puțulica, chiar atunci când stă în picioare. Chiloții largi ai lui Iancu sânt, uneori, bleu; alteori viorii. Amândouă culorile au, în față, pe dreapta, brodate înflorit, două litere: A. B. Și pe Iancu îl cheamă Banciu, dar prenumele - are trei: Iancu-Horia-Victor - nu e A. A vine și de la Aurora - așa o cheamă pe soră-sa cea mare, elevă la Sighișoara (acasă i se zice Puia), dar A vine și de la Augusta, adică numai de la Pușa.

Știu un secret: pe Puia n-am văzut-o umblînd în chiloți, dar pe ai Augustei, da. Adică pe ai Pușei. Tot-mereu-întruna, viorii.

Așa că mă uit din când în când la vioriul lui Iancu în august și treier praful, vuind din gură, ca batoza, de se aude până în celălalt capăt al satului.

10. ȘI NU NE MAI MUTĂM...

Nu ne-am mai mutat de o eternitate, am prins rădăcini în Buia. Și în gospodăria Sasului. Oficial, cu acte de la Primărie; omeneste cu încuviințarea bătrânului Tizu (așa i se zice în sat), tatăl deportatului în Donbas - oricum, cu nedușmănia lui. Pe uliță îl salut din trap și din ocol: într-o zi m-am trezit rugându-mă lui Dumnezeu să-l depositeze și pe bătrân, ca să nu-mi mai stea în cale și chiar când nu se uită la mine și nu-mi răspunde la bunăziua - chiar când nu-i în uliță, parcă ar fi acolo și parcă mi-ar zice că i-am furat ceva. Când m-am mai îndepărtat, am înțeles că făcusem un mare păcat și m-am rugat de Dumnezeu să mă ierte pe mine, dar nu și pentru Tizu, ca să nu fie deportat. Ceva asemănător se va fi petrecând și cu ai mei, de aceea au fost veseli o săptămână, după ce Victor i-a întrebat dacă Tizu ne-a mulțumit nouă că întreținem casa bine, fiindcă lui i-a mulțumit că nu repartizase casa vreunui țigan sau vreunui sediu de ceva, de-al țiganilor de comuniști.

Acum văd, știu: Tizu nu ne este nouă, repartizaților în casa lui fiu-său, nici dușmănos, nici prietenos; ci, ca mai toți sașii, din acest an, 1945, înfricoșat. De avioane, cum umblă vorba, de când cu bombardamentele americane; de ruși cum umblă aceeași vorbă, tot mai des, chiar și printre ardeleni; de români, cum nu umblă vorba, fiindcă eu nu port vorba, nu spun, afară, ce vorbesc ai mei, în casă.

Tata încearcă să lege vorba cu bătrânul Tizu - despre orice; mama a ajuns cu Monografia până la capitolul: "Sașii", chiar și Vocabulare și-a făcut, unul german, altul săsesc și cărui alt sas să se adreseze? Eu nu contez - și nici nu vreau, de când cu rugăciunea - dar n-am urechi? Ochi? Așa că și eu știu că trebuie, trebuie ca Sașii să nu vadă în noi, Refugiații, niște dușmani, profitori. Sigur că stăm în casa lor, dar n-am dat pe nimeni afară din ea, era de șase luni nelocuită. Sigur că plătim chirie la Primărie, dar tot sigur că nu se făcea să ne instalăm în casa altui prigonit - câte altele nu-se-fac, dar se fac...

Ca să-și mai ușureze inima grea, de vină, tata umblă pe la istorie: cum la noi, în Basarabia de Sud, după 1812,

Nemții aduși de ruși îi dăduseră afară din case, din sate, din regiune pe Moldovenii noștri, iar pe foștii stăpâni care se încapățâneau să rămână pe loc, Nemții îi prefăcuseră în slugi, în argați - și lucrau Moldovenii noștri cu ziua pe pământul care le fusese luat cu hapca, de ruși, dat nemților; în jurul caselor pe care ei, slugile de acum, le ridicaseră, făcuseră, cu mâsurile lor și Rușii le dăruiseră nemților... La care mama zice că asta a fost demult, demult, ce să mai scormonim trecutul; la care tata zice că nu chiar demult, la începutul lui '40, în Polonia ocupată, Nemții îi alungaseră pe polonezi din case, de pe pământul lor și tot așa, stăpânul devenise, peste noapte, slugă, argat la neamț - dacă avea noroc, dar de multe ori nu avea nici norocul ăsta, bietul paleac... La care mama zice că auzise și ea, însă Nemții de-aici, din Buia, nu sânt aceiași - de altă dată, din alte părți și că Sașii nici n-or fi știind ce făcuseră alți nemți altcândva, altundeva.

Aud, văd știu: Sașii nu trebuie să se teamă de noi: deși români, suntem și noi prigoșiți - la urma urmelor, de mai demult: când îi ridicase pe ei, să-i trimită în Rusia, la "reconstrucție", noi, Refugiații aveam deja bătăturei uite-așa de mari de fugă prin păduri și de Centre de Repatriere: și, dacă o luăm așa, noi cunoaștem gustul fărăcasei din martie '44, de la Refugiu - și, dacă o ținem așa, ajungem, hăt, în iunie '40, cu, pentru unii dintre noi, Primul Refugiu, pentru ceilalți: Ocupația, Deportarea - și nu pe-aici, prin Ucraina, ci la Cercul Polar și la Pacific.

Până și mama, din fire mai înțelegătoare, uneori nu pricepe, nu-i înțelege pe sași: de ce nu se lipesc de noi - doar suntem în aceeași oală? Ba într-o zi s-a supărat și a povestit "primirea" de la Sibiu - eu dormeam în acel moment, n-am văzut, auzit, pe loc, dar am aflat de la ceilalți refugiați:

- Dăduse Dumnezeu să ajungem la destinație, la Sibiu, după două săptămâni de tren, de alarme, de bombardamente. Am fost bine primiți de Crucea Roșie, de Centrul de Refugiați. Țin minte: eram cu băiatul în brațe, dormea copilul, primisem o cană cu ceai și pâine cu marmeladă... Când aud niște oameni strigând ceva, ritmat. Românește, însă cu accent străin. Am crezut că vorbesc între ei sau altora se adresează, când niște băietani cu freză într-o parte și pantaloni scurți se apropie de noi și strigă ceva cu:

Trădători; și: Fugari. Tot n-am înțeles până când o doamnă de la Crucea Roșie mi-a spus să mă grăbesc și să mă prefac că nu-i iau în seamă, sunt sași... Nu i-am luat în seamă, dar tot am auzit ce ziceau - nu numai băieții aceia, erau și adulți, cu toții strigau la noi, cu ură, cu cu stropi scuipați că suntem fugari și trădători, că de ce-am fugit?; că, prin fuga noastră, am demoralizat nu știu ce, parcă armata...

Am mai spus, dormeam la sosire, însă cât am stat la Centru (în internatul Normalei de fete), am auzit vorbindu-se despre "primirile" dela gară; am auzit și ce păteau unii refugiați în oraș, dacă ieșeau singuri. Eu am ieșit în oraș cu mama, nu ni s-a întâmplat nimic - i-am vazut și eu pe băietani, cum le zicea mama, cu pantaloni scurți, freză pe-o parte și brasardă, mărșăluind în coloană și cântând cântece de-ale lor. Însă alții, care nu intraseră la timp în vreo prăvălie, ca noi, au pățit-o rău de tot: îmbrânciți, doborâți la pământ, chiar călcați în picioare - uite-așa, fiindcă eram Fugari și Demobilizatori! Țin minte și ancheta: domniile unor doamne atacate de băietani ieșiseră din Centru, puseseră mâna pe mărșăluitori și băgaseră în spital aproape întreaga coloană - de aceea veniseră la noi, la Centru, ofițeri nemți în uniformă și sași în civil. Țin minte, doar mă băgasem și eu, să văd, să aud: ofițerii nemți erau calmi și binecrescuți, salutau cu mâna la caschetă și înainte și după ce vorbeau cu cineva dintre ai noștri, dar civilii făceau spume la gură, le ieșeau ochii din cap de mânie, de furie pe noi - am aflat și am ținut minte ce se zicea: civilii erau grupetnici.

Mai vorbim, mai povestim, dar la urmă, tata sau mama (sau amândoi în același timp):

- Ce-a fost a fost, acum suntem în aceeași oală.

Spunem și noi ce-am vrea să fie - dar nu prea este. Cu toate că tata o ia de la cap cu argumentele: că și dintre ai noștri și dintre ai lor Rușii ridicaseră, duseseră - ca repatriați, ca hitleriști; că ei și noi, Sașii și Refugiații suntem singurele minorități persecutate.

- De-o pildă, fleacul de reformă agrară, zice tata. Comuniștii au pretins că ei iau pământul de la bogați și-l dau săracilor - dar cine a auzit ca vreun sas să fi primit măcar un metru pătrat? De ce? Doar nu toți Sașii sânt bogați, și ei sânt cetățeni ai acestei țări - adu-ți aminte, în Basarabia, după

Primul Război, au fost împrăștiți chiar și Ovreii, care nu erau nici agricultori de meserie, nici cu cetățenia în regulă. Pe sași, din contra: comuniștii i-au belit, la grămadă: fiindcă sunt sași. Dar ei nu pricep că sunt în aceeași oală cu noi, Refugiații...

Nu mă bag în discuție, dar cred că știu: nu-i vorba de priceput, e vorba de frică. Și când ți-e frică, nu pricepi nimic.

Singurul care pricepe ceva e Heinrich. A fost și el dus în Donbas, dar i-au dat drumul: își scuipă plămânii. El zice că nu pe motiv de boală - mai sunt și alții bolnavi și au să moară acolo, la cărbuni - ci pentru că el, Heinrich făcuse armata la Români, nu ca ceilalți sași, la nemți.

Heinrich e slab-slab, cocârjat; te miri că, atunci când umblă, nu se sprijină de pereți, de garduri. Nu mai poate lucra - nici nu are ce; nici cu ce: i-au luat pământul, vitele, uneltele, noroc că i-au lăsat casa (în care i-a primit pe socri și pe copiii unui frate și a unei cumnate, duși, în perechi, la Donbas).

Vine pe la noi, să stea de vorbă cu tata despre Rusia. Nu cunoaște aceeași parte a Rusiei și nici din același moment, dar nu-i tot Rusie? Cu trenuri-trenuri și foame și păduchi și muncă, până cazi în bot, cu cel de alături care moare și tu îți zici că pieri și tu, ca musca, dar îți zici că tu scapi... Adevărat, Heinrich fusese acolo vreo jumătate de an, avusese noroc - dar noroc era? Într-un fel, da: are să fie îngropat aici, în Buia în pământul strămoșilor...

- Că și noi avem strămoși, aici; am avut timp, în vreo șapte sute de ani, să căpătăm și așa ceva..., zice Heinrich, de parcă și-ar cere iertare.

Cu mama Heinrich vorbește despre obiceiuri, port, limbă - mama și-a deschis alte Vocabulare, aproape în fiecare sat se vorbește altă săsească, între ei Sașii se înțeleg prin germana învățată la școală.

Heinrich are două fete de școală, mai mari decât mine. Care fete nu merg la școală. Nu mai e școală, la Sași. Localul e pălan în pălan cu noi, dar gol și încuiat, în curte au crescut buruienile cât mine. Sașii nu mai au învățători, au fost duși cu toții în Donbas, nu au nici suplinitori, careva cu câteva clase de liceu - au fost duși în Donbas de la 16 ani, Sașii.

Fetele lui Heinrich sunt, cum zice mama: curățele și

cumințele. Eu m-aș juca cu ele, fie și cu păpușile (dacă mă joc cu Iancu, de-a batoza) dar ele n-au păpuși, iar de jucat, se joacă numai dacă le propun eu; și se opresc, în curând, de parcă și-ar fi adus aminte de ceva, o treabă, alta decât joaca. Nu mă supăr când ele se opresc din joacă, dar nici nu mă joc singur. Nu se face: tu să te joci, iar fetele lui Heinrich să fie înalte, blonde și desculțe, îmbrăcate în rochii pe măsură, dar atârând pe ele ca dracu. Și, în plus, peticite.

Și eu umblu peticit. Peticile puse de mama sânt mai în grabă, mai neîndemânatic prinse decât cele de pe rochii; și eu umblu desculț - chiar aici, în Ardeal, din aprilie, până încolo, în octombrie. Desculț și peticit umblă și Mișu Velicoglu; chiar și Nina a lui Ochialbi, însă nu știu cum, dar nouă, refugiaților, ne stă bine; oricum, nu foarte rău. Însă fetele lui Heinrich nu știu să-și poarte peticele, nici desculțenia - n-au talent la chestia asta. Desculțe, arată de parcă ar fi fost pedepsite să umble cu cizme de fier; rochiile lor, de stambă bunișoară (însă în culori triste, săsești), aproape întregi, parcă ar fi pături de cal, scortoase, destrămate, cu care le-ar fi învelit cineva, după ce le-a scăpat de la înec.

Ne-am dus în câteva rânduri la Heinrich în vizită, a fost bine pentru cei mari, ei aveau ce-și spune... Hai să zicem că nepoții lui Heinrich sânt mici, e greu să te joci ca lumea cu cei-mici; să mai zicem că fetele sânt mai mari și știu eu că, la vârsta asta, fetele sunt mai mari decât băieții, chiar de aceeași etate fiind. Dar prea stăteau ca la școală copiii din casa lui Heinrich: aliniați pe lângă perete, pe bănci, pe scaune, chiar dacă unii erau mici de tot, alții mari, unii băieți, altele fete, parcă erau, nu frați, dar unul și același, înmulțit în oglindă. Am încercat să intru în vorbă cu ei, să-i antrenez la joacă - nimic. Nu ziceau ba, dar nu ziceau.

Când Heinrich vine la noi, cu fetele, mama se străduiește să le facă să vorbească - și le face să vorbească; să râdă - fetele râd. Însă cum nu le mai întrebă mama, fetele tac; și cum mama încetează cu glumele, fetele nu mai râd. Mama le zice:

- Ia luați voi cartea asta și citiți-o! - fetele iau cartea și trag la ea ca doi căluți hărnicuți.

- Vreți să mă ajutați la plivit?, întrebă mama - fetele plivesc ca niște mașini cu rochie.

- Acum duceți-vă la joacă, încolo, prin livadă, cu băiatul - fetele ascultă: se iau, încolo, prin livadă, după băiatul.

Mâncăm fructe - dacă e timpul; culegem flori, urcăm în copaci. Ele vorbesc săsește. Le întreb ce-au zis, una o îndeamnă pe cealaltă să-mi spună, aceea spune. Și gata. Nimic interesant din săsește în românește. Le propun să ne jucăm de-a prinsa - ne jucăm, aleargă bine pentru niște fete, au picioare lungi și trupuri îndemânatică la ferit, însă mă opresc eu, în curând: asta nu-i joacă: ele nu râd, nu chicotesc, nu țipă, atunci când pun eu mâna pe ele, mai așa. Le spun să mergem în pădure - ele nu se plâng de garduri, de urzici, de rugii de mure, se iau după mine. Ajungem în pădure - ei, ce facem în pădure?, de-a ce ne jucăm, în pădure? Le întreb, ele vorbesc ce vorbesc, în săsește, una traduce: «De-a ce vrei tu»... De-a ce vreau eu!, dar nu așa e joaca, la joacă, unul vrea una, altul alta, chiar și cearta e joacă; dacă eu propun ceva, tu zici că ba nu, altceva - și ne jucăm de-a cu totul altceva. Dar nu cu fetele lui Heinrich. Eu zic:

- Hai să vedem cine urcă mai iute în copacul ăla! - însă eu rămân pe loc, ele urcă, deși au văzut : nu m-am mișcat din loc. Să vedem cine trece prin urzici, fără să se urzice! - eu nu mă bag, ele intră și se urzică rău de tot. Uite ce mușchi am eu la piciorul drept, voi ce mușchi aveți la piciorul drept? - ele își ridică rochiile, îmi arată: n-au mușchi ca mine, nici la dreptul, nici la stângul - n-au nici chiloți.

Nu mai știu de-a ce să ne jucăm. Așa că îi zic uneia:

- Eu vreau să văd puțica ta. Cea dulce. Culinducacubicul.

Ea nu înțelege. O întreabă pe soră-sa, în săsește; aceea îi răspunde cu umerii ridicați, în săsește, apoi în românește îmi zice să arăt eu, la mine, ce vreau să văd la ea. Eu spun că nu arăt la mine, arăt la ea. Și ea:

- Hiò! - asta, în săsește, înseamnă: da și vine de la Ja.

Mă apropii, pun mâna pe poala rochiei și mă uit la fată, în sus. Ea se uită în jos, la mine - nu zice nimic. Eu ridic poala rochiei, dar mă uit numai la ea - și-i zic:

- Eu ți-o ridic de tot, de tot.

- Hiò!, zice ea, liniștită și dă și din cap. Și soră-sa de-alături dă din cap, că hiò.

- Ți-o ridic de tot de tot și ți-o văd de toată, de toată!, zic.

- Hiò! Hiò! - acum amândouă zic, cealaltă și-o ridică singură, dar ea pe-a ei nu și-o poate vedea.

- Și cum ți-o văd eu, de toată, de toată, cum tu nu mai ești fată mare!, zic.

După un timp, amândouă ridică din umeri. N-or fi înțeles ce am eu de gând să le fac - întâi uneia, după aceea alteia, nu poți la amândouă odată. Sau n-or fi știind ce-i aceea fată-mare. Eu știu, dar nu prea pot explica. În săsește, vreau să spun.

Îi las rochia la loc. Și-a lasă și soră-sa. Mă întorc spre aceea, în genunchi:

- Eu vreau să văd și puțica ta cea dulce - cacubìcul.

Fata înalță rochia și se apropie de mine. Mă uit, mă uit - nu văd mare lucru, e ascunsă.

- Nu așa, zic. Așa, zic. Ca să văd bine.

Acum nu e ascunsă, se vede binișor, dar e încă departe.

- Hai mai aproape, zic. Să ți-o gust. Să ți-o văd dacă-i dulce ca cubicul...

Ea vine, se lasă, mă lasă să văd dacă e dulce ca zahărul cubic. Nu e cacubicul, e sărățică. Și încă ceva, ne-sărat, ne-acru, ne-amar, ceva numai al puțicii de săsoaică. Se lasă alături și soră-sa. Zice că a fost prima la arătat, s-o gust și pe ea: cacubìcu-i?

Și soră-sa e tot săsoaică: e tot sărățică - dar bună. Îi zic uneia:

- E bună - gustă și tu.

Și ea gustă, de la soră-sa. Ridică din umeri, nu știe ce să spună. O îndemnă pe soră-sa să guste de la ea.

S-au gustat - ridică din umeri și se uită la pantalonii mei. Eu acopăr cu mâna și zic:

- La băieți nu trebuie să se vadă. Numai la fete.

- Hiò!, zic ele, în cor. Închidem ochii!, zic ele, în cor.

Ele țin pleoapele strânse, strânse. Mă apropii de una, îi dau să guste. Ea gustă din vârful limbii, se ferește, scuipe și deschide ochii.

- Nu așa, zice și-și arată gura. Așa...

- Cum, așa?, zic. Știi tu, precis? Arată cum!

Ea ridică din umeri și zice că Vaisnicht. Că n-a mai făcut și n-a mai văzut. Dar știe.

- Făr' la vaci, zice. Cu taurul. Când i-o bagă.

- Am văzut și eu cum e cu vacile, când le-o bagă taurii, zic. Dar noi nu suntem vaci, noi băgăm prin față...

Nu apuc să explic cum fac oamenii, prin față: o fată se așează în patru labe și mugește - ca vaca. Soră-sa mugește mai gros, ca taurul, îi ridică rochia, la spate, și-o ridică în față pe-a ei, urcă pe ea - ca taurul.

Mă uit ce mă uit. Scui printre dinți și zic:

- Degeaba. N-ai cu ce, tu n-ai puțică de taur.

- La taur îi spune pulă, zice taurul, coborînd de pe curul soră-si. E uite-așa! - și arată, câtă. Și ascuțită - pfui!, și scutură o mână, râzînd, de parcă s-ar fi înțepat în ascuțită.

- Știu eu mai bine decât tine cum îi spune, am vrut numai să spun că tu n-ai. Nici soră-ta. Voi sânteți fete, voi aveți de vacă, pizdă îi zice și ea e cam așa, zic și arăt cam cum e și câtă.

- Hiò!, zic ele amîndouă, se uită fiecare la sine, apoi fiecare la cealaltă. Hiò! - și oftează. .

În altă zi, după ce ne-am gustat bine-bine, ne-am oprit. Nu mai știam de-a ce să ne jucăm. Ele se uitau la mine, așteptau să le explic eu, să le arăt - ce-o fi.

Mi-am adus aminte de Basarabia mea cea dragă. Și de fetele de la Mana și de ce dulce mă ședeam eu cu ele - am deschis gura, am închis-o la loc: îmi adusesem aminte: acolo, la noi ele ședeau cu mine, ele îmi făceau să fie bine.

- Hai să ne ședem, am zis. Vă arăt cum să mă ședeți...

- Hiò!, au zis ele, s-au ridicat din iarbă, ștergîndu-și rochiile la spate, semn că sînt pregătite de acțiune. Am înțeles însă că dacă ele știau bine românește, nu știau basarabenește. Iar mie, ca băiatului basarabean, mi se arăta, mi se făcea, mie, nu eu fetelor. Mi-am zis însă că de-acuma sunt băiat mare, mi-a venit și mie rîndul la arătat, la făcut, la șezut.

Necazul: ea era ele, două, eu unul singur - cum fac? Mai ales că-mi era rușine: să nu mi se vadă. Așa că am luat-o pe una, am dus-o într-un tufiș, i-am zis să se lase pe spate și să mi-o arate, bine de tot. Și ea mi-a arătat-o, de tot, de tot - nu mai era o noutate, gustasem la ea, de mă usturase limba. Am zis:

- Acum eu o pun pe a mea la a ta. Îmi spui dacă e bine. Am pus-o pe a mea la a ei. Și am tot așteptat să fie bine,

să-mi spună ea că i-i bine. Nimic.

Am luat-o pe cealaltă - tot nimic. Parcă am fi șezut, nu ca la noi, în Basarabia și la Mana mea cea dragă, ci ca pe la ei, în Ardeal și în casa lor, săsească, pe bancă, la perete, cu mâinile pe genunchi și alături. Una a zis că dacă luăm poziția vacii-și-a-taurului, poate că merge. Adică intră.

Și cealaltă a zis:

- Nu merge. Nu intră. A lui nu-i ascuțită. Dacă și-ar ascuți-o cu mașina. Ca creionul...

N-am mai urcat cu ele nici măcar în livadă. Mi-o văzuseseră.

Îi aud discutând pe ai mei despre Heinrich, despre Sași:

- Nu-nțeleg ce-i cu ei, zice mama (sau tata): parcă n-ar fi oameni vii, parcă ar fi pe altă lume - în somn, în moarte...

- Exagerezi!, zice tata sau mama. Asta le-o fi firea...

- Cu firea asta să fi făcut ce-au făcut: casele și ogoarele, bisericile și platformele de gunoi, curățenia-ordinea, disciplina? Nu vezi cum arată?

- Arată ca niște prigoși ce sunt: i-au dat afară din case, le-au luat vitele, uneltele, chiar lucrurile din casă, i-au deportat... Și încă ceva: Germania, Fatărlandul lor nu mai există.

- E-he, de câte ori va fi încetat să existe Nemția lor, de când s-au așezat ei prin părțile astea... Persecutați - dar numai ei?

- Și noi, dar nu uita: noi avem salarii...

- Asta, da, însă nu toți refugiații sânt funcționari de stat, cu salarii. Uite-l pe Ochialbi: a avut și el casă, pământ, vite, rostul lui; a rămas cu o căruță de-un cal și cu trei copii mici - l-ai văzut vreodată abătut?, l-ai auzit plângându-se? Din contra, e vesel, cântă... Nu e vesel de veselie, dar nu se lasă! Pe când Sașii... Dă-o naibii, un popor atât de harnic, de curajos și la muncă și la război - că or fi pierdut ei, Nemții, războiul, dar l-au pierdut ca niște războinici, până la unul...

- Dacă pentru asta îi admiri tu... Și-au făcut țara praf și pulbere - după ce au făcut praf și pulbere țările altora...

- Așa e, mama lor!, dar nu-i laudam pentru stricăciuni, mă gândeam la neamul lor: să fi trăit totdeauna pe roze? Să nu fi suferit niciodată? Atunci de ce arată ca niște flori de seră scoase la vânt și la ploaie? Chiar așa de firavi să fie? -

dar, domnule, tare dovedești că ești, când încasezi...

- Au încasat-o. În moalele capului. I-a năucit.

- Se mai întâmplă - în viață, în istorie... Te clatini, mai dai și-n genunchi, dar te ridici, domnule! Eu cred altceva, crede tata. Nu atât exproprierea, deportarea i-au năucit, cum zici, cât... nedreptatea. Cum să i se facă Sasului una-ca-asta? o asemenea ne-drep-ta-te? Câtă vreme una-ca-asta se întâmpla altuia, de-o pildă Valahului sub ungar și sub austriac, aceea nu era nedreptate, nooo! Fiindcă nu Sasul o îndura! Că dacă s-a aranjat cineva cu istoria, cu diferiții stăpâni ai Ardealului, el a fost acela. E adevărat, dacă jura fidelitate, o și respecta, nu ca Românul. Ar jura credință și comuniștilor, dacă Rușii nu i-ar considera pe toți hitleriști, deci prizonieri de război, cu toate că nu toți Sașii a fost cu Hitler; și sunt, cu toții, cetățeni români.

- Și nu-i nedreptate asta?

- Este, dar istoria din ce-i făcută? Ei au trăit șapte sute de ani cam în afara istoriei - uite, până și Heinrich care-i mai descuiat, nu atât că se plânge, dar se miră: De ce? - ca și cum istoria s-ar face din răspunsuri la dece-uri...

- E rău să știi de ce ești lovit?

- Nu e deloc rău, dar dacă numai asta ți-e întrebarea, nu te mai trezești din năuceala loviturii. Mă tem că Neamțul e tare numai când lovește el; când e turnat în uniformă și conduce - o fanfară, o fabrică, un batalion de asalt - însă cum îl jupoi de uniformă și-i iei comanda... Ei pretind că n-au fost niciodată supuși altora - de asta, acum, or fi fiind atât de supuși...

- Exagerezi!

- Sigur că exagerez! Mă doare inima când îi văd, așa.

- Dacă ne-am uita în oglindă, să ne vedem pe noi...

- Cum arătăm? Ca unii care o încasează din negura veacurilor, nu ca ei, de alaltăieri. Măcar noi încercăm să fugim, să evităm alte lovituri, mai mințim, mai falsificăm acte, dar nu ne lăsăm, domnule! Ba chiar cântăm, ca Ochialbi!

- Dacă suntem atât de grozavi, să încercăm să-i ajutăm pe ei, neajutorații... Mă gândeam că dacă ai vorbi cu Victor de la Primărie să ne lase să cultivăm curtea Școlii Sașilor... Am pune cartofi, ne-ar ajuta și fetele lui Heinrich, recolta ar

lua-o ei, pentru... Măcar cartofi...

- Nu e rea ideea. Vorbesc eu cu Victor, dar tu cu țiganul tău, doar tu l-ai alfabetizat pe noul primar.

- Dar n-a învățat decât să se iscălească - o să vorbesc cu notărița...

Mama a vorbit cu notărița - care a zis că vorbește cu notarul și că o să se aprobe, sigur! Însă tata a aflat de la Victor că nu merge:

- Țiganul tău vrea să facă din școala săsească sediu.

- Sediul, pentru ce?, întreabă mama. Sindicatul lui are sediu, în casa unui sas de lângă biserica ungurească; primăria are localul ei...

- Sediul pentru altceva, mai sus.

- Mai sus de țigănie? Partidul...

- Ai ghicit. Face sediu de părchid...

- Dar nu trebuie lăsat! Școala-i școală - și ce dacă-i săsească? Și ce dacă nu funcționează, deocamdată? Or să găsească un suplinitor.

- Vina localului!, râde tata. Țiganul tău și-așa asudă, ca să-și mute curul de pe scaunul de primar până pe cel de bulibașă de sindicat, vrei să moară de epuizare, până la al treilea scaun, cel de secretar de părchid? Or așa, de la Primărie, trece ulița, nu riscă să cadă pe drum, mai-mort de-atâta drum și-atâta conducere...

- Atunci ce Dumnezeu facem pentru Heinrich?

- În afară de vorbe bune, nimic, oftează tata. Suntem în aceeași oală, dar oala-i goală pentru toți cei dinăuntru...

11. TOT PE LOC STĂM

A început să fie din ce în ce mai goală, pe dinăuntru, oala. Părinții se încurajează unul pe altul (ca să mă consoleze pe mine), tot mai des, cu:

- Gândește-te: la trei guri, două salarii - pe când alții, săracii...

Nu mă consolează consolarea, mi-e foame, din ce în ce mai foame, pe măsură ce se întetesc vorbele cu două salarii la doar trei guri, însă nu e ceva nou, nici anormal: nouă, copiilor, ne este mereu foame; suntem niște burți sparte; am mânca și pietre, am roade și urechile părinților - astea le aud din gura adulților și din a copiilor care spun, la joacă, afară, ce au auzit acasă. Mi-e foame, dar nu spun afară; îmi trece, dacă mă joc și mai îndârjit. Ce se întâmplă acasă, cum ne este oala - nu vorbesc. Nici înainte copii de țăran nu-și aduceau mâncare la școală, pentru recreația-mare, la Ișcolă să-nvață, nu să mănâcă... Acum nici copiii de domn. La urma urmelor, pentru gustare, aș avea ce aduce; dacă ar mai trebui, dacă s-ar mai cădea: să arătăm că avem. Dar, uitate, s-au schimbat vremurile, obiceiurile și ele: acum nu se cade să arăți că ai: ca să nu-ți ia statul, comuniștii, țiganii. Noi nu ne ferim să arătăm - că avem, că nu avem - dar fiindcă așa s-a făcut obiceiul, foarte bine; nearătând, ceilalți or să creadă că, totuși, avem...

Și mai dă-o-încolo: avem ce mânca: și cartofi și fasole și varză și murături și marmeladă de prune! Și slănină avem! Din asta, ardelenească, groasă și râncedă. Greu a devenit cu uleiul de gătit, dar ne-am ardelenizat: gătim cu untură. Greu și cu carnea, însă nu se poate ca măcar o dată pe săptămână, să nu se-nece ghițalu' cuiva cu o crumpănă și cum Victor dă țidulă, precumcă vițelul se înecase cu un cartof și trebuia sacrificat, aflăm și noi cine-când; și cumpărăm un chil-două. Apoi avem găini; care dau chiar și ouă! Apoi carnea de oaie... Fii atent: o lași să zacă o zi și-o noapte într-o baie de oțet, apoi, după ce o speli bine-bine, o frigi - o frigi, n-o ferbi, că pute! Apoi se mai taie porci - fii atent: te conduci după guițat și după miros de paie arse și păr ars, dai bunăziua, întrebi dacă nu-ți vinde un chil, două - întrebarea

moarte n-are. Iar dacă-i sfârșit de iarnă, început de primăvară, se pornește raiul pe pământ: mieii. Buienii vând cu miile, cu camioanele, au înțelegere cu fabrica de hârtie de la Bușteni, capătă preț fain și, în plus, hârtie creponată, suluri întregi. Victor l-a băgat și pe tata pe fir cu mieii, el a făcut liste, a ajutat la adunat mieii, la dus, încolo, la Bușteni, la adus înapoi pielicelele crude și hârtia creponată - din care mama a făcut perdele, cu ciucuri - ale noastre, cele din ne-hârtie, tot la Buda, la omul de încredere fiind...

Cu pâinea-i greu, dar asta nu din pricina comuniștilor: Buienii nu vând pâine, pita noastră nu să vinde, zic și mai zic: De vrei pită de oraș, meri la oraș, de-ț' cumpără! Pita de oraș - dar de câte ori se duc ai mei: de două, trei ori pe an, atunci, da, se întorc și cu franzele; la bolta din sat poți cumpăra gaz și cuie și macaroane, dar pită, ba; că-i boltă de sat, nu de oraș. Noi avem cuptor, avem făină, avem lemne, mama știe să coacă - dar ce te faci cu un cuptor de pâine pentru doar trei guri? Uneori mama se lipește de câte o vecină: dă făină, drojdie, lemne, însă vecina face pâine ca ea, nu ca noi; alteori mama face aluatul ei și coace la câte o vecină, însă Buienicele altfel coc pâinea, a noastră iese și crudă și arsă. Așa că, de la o vreme, mama coace în rer, pâine la tavă.

Am mai mâncat și la alți ne-țărani pâine în tavă, era așa și-așa. Numai a noastră nu prea; nu, deloc. Nu-i iese mamei, pâinea la tavă. Miroase, în rer, pâinea aflată la copt, de ți se împăinjenesc ochii, ca Grădina Raiului adie când o scoate mama din rer. Dacă ne grăbim și o mâncăm fierbinte, treacă-meargă, zicem că ne frige, dar dacă o lăsăm să se răcorească... Bineînțeles, n-o aruncăm - cum să arunci sfânta pâine? - dar pâinea mamei, la tavă, în rer...

- Iar nu mi-a prea ieșit..., suspină ea, în picioare, făcându-și de lucru în jurul mesei - unde noi eram demult așezați - mereu aducând câte ceva demult adus, luând ceea ce era luat și răsluat.

- Da' de unde!, face tata, cu veselie prea zgomotoasă, apoi sorbind prea zgomotos din supă-ciorbă, prea plescăind de plăcerea procurată de altceva decât pâinea. E strașnică! Și, mai ales, caldă.

Eu nu zic nimic. Ce să zic: că nu-i bună pâinea mamei?

Ba-i bună - așa, rea. Prea crudă sau prea arsă; prea sărată sau deloc, prea acră, prea dulce - dar bună.

Asta-i cu pâinea - în rest, totul bine. Cu atât mai bine, cu cât iar am scăpat. De ce poate scăpa Refugiatul: de repatriere în țara Rusului! Iar am fost la Sighișoara - numai părinții, eu am rămas acasă, adică la Velicoglu, care-i dobrogean. S-au dus, dar nu la Centrul de Repatriere - nu mai există așa ceva, unde să ne adune pe toți, dar Comisia aceea, Sinceră și Aliată era tot la Prefectură. Îi chema pe rămași, îi verifica, răsverifica, poate-poate ieșea de-o repatriere...

Că actele noastre dovediseră că nu suntem repatriabili? Actele, da, dar oamenii? Poate că s-au răzgândit: e greu printre străinii de români, n-ai casă, n-ai masă, «pe când acasă la dumneavoastră, în Basarabia...». Că, vorba vorbeii: fie pâinea cât de rea, “tot mai bine-n țara... ta” - este?; și încă: e cu totul, dar cu totul altceva să te știi cetățean al unei țări atât de mari și de înaintate și de libere și de ce-să-mai-vorbim-știți-bine-cât-de-mai-cum-e-Marea-Uniune-Sovetică!; și ce plăcere mai mare, pentru omul liber care ești decât să iei trenul și să te duuuuuci și să te tot duci - nu doar câteva ceasuri, din graniță-n graniță, ca în țărișoara asta, România, ci săptămâni!; luni de zile - până la Pacific! Să n-o luăm ca pe-o amenințare ori obligație, ci ca informație: Pacificul e un ocean mag-ni-fic! - asta povesteau tata și mama, la întoarcere, lui Velicoglu și mie: ce le spusese, nu ciolovecul și căpitanul de Cernetz (ca rus, avea tot interesul să-și laude oceanul), ci Domnul Pora; nu doar român, ci în plus, avocat ardelean...

A, actele? Să le reverifice?, poftim: certificatul semnat de domnul căpitan Cernetz, de domnul prefect Munteanu, de dumneavoastră, domnule Pora, în calitate de șef al Biroului de Refugiați... El e. Cu stampila dumneavoastră, Domnule Pora. Și cu semnăturile - și a dumneavoastră, Domnule Pora. Și data exactă: 10 Aprilie 1945... A, celelalte, pe baza cărora le-am obținut pe astea, pe asta, Certificatul? Poftim... Sigur că nu sunt chiar același, ci copii legalizate - ce noroc pe noi: după ce am primit Certificatul de la dumneavoastră, Domnule Pora, am fost prevăzători și am făcut copii legalizate după toate actele și le-am trimis prin poștă, la Buia - și bine am făcut, fiindcă a ars hotelul, originalele, în afară de

Certificat, s-au dus dracului, împreună cu lucrșoarele noastre - asta-i viața, unii spun că Rușii ar fi dat foc, însă nu cu intenție, doar așa, să se mai distreze și ei - câte nu vorbește lumea - cât despre răzgândit... Ne pare rău pentru dumneavoastră, Domnule Pora, dar nu ne-am răzgândit: e foarte frumos Ardealul dumneavoastră, ne place aici, ne-am obișnuit...

- Mama lui de porc!, face tata. Și, în plus, să ne frece pe banii noștri: că hârțiile, că răzgânditul... Și, la despărțire, să sufere, de parcă el era oceanul sec de dorul nostru! Și să ne spună: la revedere - că adică, am scăpat noi și de data asta, dar numai de astă data...

Așa că nu ne mai repatriem - de astă dată. Iar dacă tot nu ne ducem - cu trenul, săptămâni, luni, "în țara noastră întinsă", de să vedem Magnificul-Pacificul - cum să nu ne bucurăm că rămânem printre... străini? Cum să nu ne placă pâinea-rea? - treaba noastră, fiindcă e mama noastră.

În jur: din ce în ce mai rău. Însă la noi în casă mairăul nu se prea simte: unde merge mia merge și suta, atâta vreme cât nu suntem repatriați, ce alt mai-rău să ne cadă-n cap? Niciunul.

Acesta va fi cusurul de căpătâi al nostru, al Refugiaților, ca români: ne simțim mai bine decât "oamenii"; nu punem la inimă "ce se întâmplă cu țara": nu ne supărase peste poate impunerea guvernului Groza; nu ne bucurase peste măsură punerea păcii; nu ne emoționase, în toamnă, marea manifestație a Bucureștenilor împotriva comuniștilor, de Ziua Regelui, la 8 Noiembrie, iar acum, de când campania electorală e în toi, nu ne înfierbântăm; nu ne temem de Soare, nu cântărim că, dacă votăm Ochiul ori Stâlpul, are să ne ardă Soarele comuniștilor; și nici nu ne lăudăm că lasă, le-arătăm noi lor!; și nici nu-i așteptăm pe Americani - nu, nu suntem buni-români, bine zice cine zice că toți Basarabeni sunt bolșevizați!, cum să le pese de soarta Țării?

Tata bodogănește, mama îl contrazice cât să-l confirme:

- Soarta-țării!, face tata. Abia acum și-au adus aminte de ea? Când au dat ei cu botul în rahat! Dar în '40, când ne-au cedat Rușilor, fără împotrivire? Ba chiar au dat ordin armatei să se retragă, fără să răspundă la provocări? Când ne-au făcut cadou Rușilor, peste trei milioane de oameni...

- Nu oamenii ne-au cedat, ba ei, săracii... Mi-a povestit Cobana cum a fost când s-au retras bieții soldați români prin Călărași...

- Numai la Călărași? Peste tot pe unde treceau coloanele în retragere așa au făcut bolșevicii: și-au adus agitatorii în camioane, de dincolo de Nistru, i-au chemat pe ovreii de dincoace de Prut (să alerge să construiască socialismul în Basarabia și în Bucovina de Nord!) au mobilizat, pleava târgurilor - și nu doar ovrei, chiar dacă ăștia erau cei mai mulți și cei mai turbați, dar erau destui și de-ai noștri, putorile mahalalelor, julanii satelor, lipul Moldovei...

- Îi batjocoreau, azvârleau în ei cu pietre, cu lături, unii, mai ai dracului, zmulgeau din coloană pe câte un soldățel, îi rupeau epoletii, îi tăiau nasturii de la pantaloni - mi-a spus Cobana...

- Am dat și eu, prin lagăre, de câțiva din ăștia: n-avuseseră norocul să fie lăsați în pace, fie și desculți, îi înhățaseră comisarii în civil și-i trimiseseră în lagăre - ca prizonieri de război, oameni buni! Dintr-un război care nu existase! Ce era în inima ăstora, Gheorghe ori Vasile ori Ion, țărani din Oltenia, din Banat, din Ardeal: după ce primesc ordin să se retragă din Basarabia și Bucovina; după ce li se interzice să răspundă la provocări; după ce îndură lăturile și pietrele "narodului maldaviniesc" adus de comisari din Transnistria; după ce aud că ei sunt capitaliști, burjui, exploatatori, fasciști - ce li se întâmplă, tocmai pentru că nu răspuseseră la provocări? Sunt înhățați din coloană, de niște muieri cu spume la gură, care abia o rupeau pe românește, palmuiți, pumniți, dezbrăcați, călcați în picioare, pișați...

- Te rog - copilul...

- Dar ăsta-i adevărul! Mi-au spus ei, "răpiții", că muierile acelea, înainte de a-i lăsa pe mâna comisarilor, s-au... în fine...

- Și Cobana a asistat la o scenă din asta, dar vorbește și tu mai cu perdea.

- Să se fi purtat ele, muierile, cu perdea! Ce era în inima răpiților...

- Vezi că vii la vorba mea? Oamenii n-au nici o vină, ba chiar au tras-o și ei de pe urma Cedării. Guvernul de atunci, al lui... Am uitat cum îi zice, e copilul de față...

- Puță Căcărescu! Să știe și copilul ce era și ce este domnul-tovarăș Guță Tătărescu!

- Vezi? Guvernul, nu oamenii.

- Guvernul ne-a cedat, dar oamenii de ce ne acuză pe noi, cedații, de bolșevism? Și cine: Ardelenii? Care-i așteptau pe ruși ca pe Mesia, să le deie Ardealul de Nord! Și tot ei îmi zic mie bolșevic! Și că nu mă doare de Soarta-țării! Dar să mă întrebe unde eram eu, bolșevicul, la 8 noiembrie?, la 6 martie?, la 9 mai? Unde: prin păduri, prin peșteri, hăituit de ruși, după ce fusesem ciomăgit, prins și legat cu sârmă de mioriticii băștinași! Dus, cu jandarmul la spate și băgat în Centrul de Repatriere!

- Exagerezi, zice mama. Prea generalizezi.

- Auzi, domnule!, se indignează tata, semn că se potolește. Să spună ei că nouă, Basarabenilor, nu ne pasă de soarta-țării!

Sunt martor: ne pasă, vorbim despre asta, chiar dacă nu-i spunem: soarta-țării. Vorbim despre ceea ce prevăzusem și, uite, se împlinise. Adevărat, nu ne mirăm că așa-ceva-e-posibil; noi nu-i așteptăm pe Americani, ca să ne scape de ruși, noi am vrea să scăpăm de ruși, ducându-ne, încolo, spre Americani, de pildă la Cleveland; spre exemplu, la domnișoara Coban.

Ba vorbim despre asta. Am vorbit despre procesul lui Antonescu, vorbim, acum, despre execuția lui Antonescu, tata zice că asta-i soarta oamenilor mari: să fie împușcați la zid. Vorbim și despre alegeri, tata zice că oricine are să piardă, tot comuniștii or să câștige. Și despre secetă:

- Dacă aici, în ce-a mai rămas din România, mor oamenii de foame, ce-o fi la noi, în Basarabia? Seceta n-o oprește un râu, nici o nouă graniță: măcar Moldovenii dintre Carpați și Prut se pot trage în Regat, în Ardeal, dar cei dintre Prut și Nistru, Basarabenii noștri, unde să fugă de secetă: dincolo, Ucraina? Și dacă seceta a făcut-a Dumnezeu-pe-stil-nou, Stalin? La așa ceva se pricepe, a mai făcut două, în Ucraina, prin '30 și prin '32-'33...

12. NE PREGĂTIM DE PLECARE

Plecăm mâine, cu trenul, tata și cu mine, mama rămâne acasă, fiindcă avem un acasă, la Tizu, iar o acasă fără cineva care s-o păzească e ca și cum n-ar fi deloc.

Plecăm mâine, bagajele ni-s gata. O să stăm la hotel - tata și cu mine. El îi spune și pe nume și pe adresă, dar numai mama îl știe. E un hotel din Sibiu, nu din Sighișoara. Ne ducem la Sibiu, la examen.

Așa vorbește tata, de cum am terminat a IV-a:

- Ne ducem la examen, la Sibiu...

Adică el și cu mine. Mama nu zice, ea zice doar de băiat, că se duce la examen, la Sibiu.

Cât eram încă la primară, la noi în casă se vorbea mereu de Sibiu - acolo o să fac eu liceul. La "Gheorghe Lazăr", poate cel mai bun din Ardeal așa spuneau ortodocșii din sat și refugiații; uniții ziceau că cel mai bun din Ardeal, poate din țară, e "Sfântul Vasile" de la Blaj. Eu n-aș fi putut merge la Blaj, cu aproape toți domnișorii din sat (în afară de fetele notarului, eleve la Sighișoara): sunt ortodox. Nu-i nimic, ziceau ai mei, o să fiu singurul Buian-la-Sibiu - și încă la "Gheorghe Lazăr", cel mai celebru liceu ortodox din Ardeal, poate din țară.

Îmi brodasem, ciuruindu-mi degetele cu acul, pe un dreptunghi de pânză albastră, numărul-de-mână. Scrisesem cu ață neagră pe albastru cele trei litere celebre: "LGL" îmi prinsesem numărul de mâneca stângă a bluzei și umblam așa, prin sat, cu cotul stâng împins în față. Dacă vedeam un om sau mai mulți în dreapta mea, făceam ce făceam, mă roteam, mergeam de-a-ndăratelea, numai să-mi vadă Buienii numărul. Unii mă întrebau ce-i aia, însă eu le explicam și celor care nu mă întrebau că e numărul de Gheorghe Lazăr de la Sibiu. Până când mama a spus că parcă-parcă elevii din cursul inferior poartă numere roșii scrise cu auriu, cel superior au albastru, însă de altă nuanță. Așa că n-am umblat cu numărul decât prin curte.

Încă din primele zile de vacanță-mare s-a dus tata la Sibiu, să se intereseze, să afle condițiile... Când s-a întors, a zis că noi nu ne putem permite Gheorghelazărul: prea

scump. Dar cum primele clase la școlile secundare, contează ca gimnaziu-unic, ce mi-e că îl faci la un liceu industrial, la un liceu-liceu, sau la...

Îmi aduc aminte pauza lăsată de tata. Și am început să plâng și să spun că eu nu vreau să mă fac învățător; că nu așa fusesse vorba, vorba fusesse că pe mine or să mă dea mai-departe, să mă fac doctor sau avocat sau inginer, fie și profesor, dar nu învățător, ca ei - doar ei, părinții, ziceau că învățător nu mai era, de când cu comuniștii, o profesie de viitor.

Mama n-a zis nimic. Și, ca să nu zică nimic-nimic, de tot, și-a făcut de lucru în altă parte. Tata mi-a explicat numai mie că, privitor la studii și certificate, nici o diferență între primele clase făcute la un liceu și cele făcute la o școală normală; le fac la Normală și, dacă posibilitățile materiale ne vor îngădui, o să trec la liceu, chiar după un an - cu ceva diferențe, dar nu-i o problemă, sunt un element-bun. Fiindcă nu se poate să nu ni se îmbunătățească situația (dacă au ajuns ei să dea aproape un salariu pe o ferdelă de grâu), trebuie să crape buba cu milioanele, nici comuniștilor nu le convine inflația. Și, cu toate că nu stau ei în doar nădejdea salariului, pe măsură ce se vor așeza, făcându-și o adevărată gospodărie, ca să nu mai bage mâna în buzunar pentru absolut totul, atunci, da, or să facă față întreținerii mele la liceu. Altfel, nu. Și a mai zis tata că la Școala Normală se dau burse...

- Și la liceu se dau burse, a zis mama, între timp revenită.

- Mai puține și mai greu examenul - liceul e liceu și nu oricare: cel mai bun din Ardeal.

- Și ce, băiatul nostru n-ar fi capabil? Nu că-i al nostru, dar...

- Așa mi-am zis și eu, dar după ce m-am sfătuit cu Moro'...

- Aaa!, a zis mama. S-a stabilit la Sibiu, în oraș - calorifer în casă, asfalt afară, closet cu apă... Totdeauna s-a descurcat flăcăul ăsta, cu toate că, în privința meseriei... Și ce te-a sfătuit Morozan? Nu spune, că știi: să nu ne dăm băiatul la liceu, acolo nu-i de nasul nostru; să ni-l dăm la normală - acolo-i de noi!

- Nu chiar așa, dar, în mare... Mi-a explicat care-i

situația în mediul urban - pe care noi n-o cunoaștem... Liceul e bun, celebru, dar nu intră numai elementele cele mai bune - ca la Normală, unde contează media și, într-o măsură, starea materială a părinților, adică, la medii egale, cel mai sărac are prioritate... Așa-i și la liceu, dar pe dos. Nu vreau să spun că neapărat bogății au prioritate, dar, la medii egale, între băiatul învățătorului din Buia - în plus, refugiat - și băiatul judecătorului sau al doamnei directoare de la liceul de fete, e ușor de aflat cine intră...

- Dar al nostru nu-i de coada-listei, ca să fie pus în cumpănă!

- Așa e, dar dacă se întâmplă ceva, un fleac, un moment de neatenție - ca la examene? Dar hai să spunem că băiatul intră - nu-i putem plăti internatul. Iar la gazdă e și mai scump și nici nu știi peste ce fel de oameni nimerești...

- Să stea în gazdă la Morozaan - îi plătim cinstit.

- Am aruncat eu o nadă, nu merge, are fată mare.

- Și se teme că biatul nostru o... perturbă? Atunci? Îl faci și pe el învățător? Bravo! N-ai nici scuza că nu știi ce-i un învățător și la ce slujește el!

S-au ciorovăit multă vreme, restul vacanței. Dar a rămas pe a tatei: o să merg - deocamdată - la Școala Normală "Andrei Șaguna". Șaguna a fost un mare mitropolit, acum o sută de ani - la Sibiu. Am scris pe hârtie numărul de la Normală. Dar nu l-am trecut cu acul pe pânză. Nu arată bine: "ȘNAȘ". Și nici nu știu pe ce culoare să brodez.

III. SIBIU

1. NE MUTĂM, NE MUTĂM!

Ne mutăm. Sigur-sigur, l-a auzit careva pe însuși Directorul: examenele mari, de sfârșit de an, o să le dăm acolo, în noul local la Școlii, la care am lucrat cu mic, cu mare, elevi, pedagogi, profesori, în după-amiezile libere și duminicile după masă. La curățat, nu la construit - deși au lucrat și zidari la re-constru-irea unor ziduri, scări, pereți interiori, mă rog, tot ce de-construiseră Rușii. Ne mutăm, careva se jură că l-a auzit chiar pe Înalt Prea Sfinția Sa, Mitropolitul. Așa că circulă și mai cu foc gluma pe care, într-o învoire, am auzit-o până și în oraș:

- Știi că pleacă Rușii?, întreabă întrebătorul.
- Pleacă Rușii?!, se bucură răspunzătorul. Să plece!
- Pleacă - de la Școala Normală...
- Numai de la Normală...?

Asta nu-i bine, pentru nenormaliști. Noi însă, Normaliștii, suntem în al nouălea cer: ne mutăm în locul ciolovecilor. Care, la început, se mutaseră în locul nostru. Seria mea nu a apucat acea mutare, cei care sunt acum într-a IV-a, erau atunci într-a-ntâia. Noi am fost o serie norocoasă: am stat în gazdă la Teologie numai un an și ceva mai mult de jumătate - dacă ne mutăm acum; și mai norocoși, cei mici, din a-ntâia, ei au stat doar câteva luni la Teologie...

- Băiatul nostru a dat admiterea la Teologie și a intrat. A dat și examenul de bursă - l-a luat și pe acela, zicea tata, în toamna lui '46, în trenul care ne întoarcea, victorioși, la Buia.

Oamenii se uitau la mine, căutau din privire pe altcineva, un alt băiat al lăudărosului. Tata îl lăsa o vreme, să caute, apoi zicea:

- Școala Normală de băieți funcționează acum în localul Teologiei, vis-à-vis de Catedrală. Din cauza Rușilor care le-au ocupat Școala - trebuie s-o știți, dincolo de Cibin, clădirea nouă, cu turn, dincolo de Cibin...

Dacă nu de la prima oră a clasei întâia, atunci din a doua, am auzit de la profesori, asta. Că noi, Normaliștii, nu sântem la noi acasă, ci în gazdă la Teologie. Să fim, deci, de două ori mai cuminți: în primul rând, ca să nu-i deranjăm pe studenți; în al doilea, să nu-l tulburăm, Doamne ferește, pe Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Bălan, care se reculege și cugetă alături, doar un gard-spalier desparte curtea Școlii (adică a Teologiei) de grădina reședinței Înalt Prea Sfințitului. Să ne jucăm în liniște, preferabil: deloc; în nici un caz să nu jucăm fotbal: pe lângă urlete, stârnim praful, iar alături, dincolo de gardul spalier, sunt copăcei, floricele, alei și statui care nu suportă praful iscat de fotbalul nostru.

Clădirea nouă, cu turn, de dincolo de Cibin... Imediat ce am aflat că nu suntem în casa noastră, am aflat și că a noastră e dincolo de Cibin, o clădire mare, nouă, cu turn... Unii profesori adăugau că acolo, la noi, stau acum Rușii, alții nu adăugau nimic, însă țin minte: primul drum din prima învoire duminicală în oraș acolo a fost. Nici unul dintre noi, bobocii, nu cunoștea orașul, nu știa pe unde curge Cibinul, ne-au condus cei mari; nu am mers cu-rândul, ci în grupuri mici - așa ne-au sfătuit marii: grupuri mici, dar care să nu se piardă din ochi.

Am trecut Cibinul, împiedicându-ne, chiar căzînd - aveam privirea ațintită la Turnul Școlii - nu ne-am putut apropia: Rușii ocupaseră și casele din jur, interziseseră circulația pe străzile învecinate. Tot împiedecându-ne, călcîndu-ne, căzînd uneori, ne-am învârtit după Turn. Pe departe. Cei mari ne-au explicat în care parte a clădirii sunt clasele, unde laboratoarele, Aula, sălile de sport, biblioteca, dormitoarele...

- Dar cantina? Unde-i cantina?

Asta a fost prima întrebare a noastră.

- De-aici nu se vede, e la parter.

După ce că ne ocupaseră Școala, Rușii nu ne lăsau să vedem, măcar de-afară, cantina. Ei, dac-am vedea cantina...

Fiindcă ne e foame. Tot timpul. Ne culcăm, lăcrimînd de foame; ne trezim, sperînd că fusese adevărat visul cu movilele de cârnați, munții de pâine (o, dacă am avea măcar pâine pe săturate, fie și din asta, reală: cleioasă ori nisipoasă, după zile, dar mirosind, duhnind, trăznind numai a gaz,

numai a gaz); ne spălăm în viteză și în viteză ne ducem la meditația de dimineață, iar când auzim clopotul de capelă, pentru utrenie, suntem fericiți: după capelă - cantina, ceaiul! La prânz nu avem capelă, așa că ne așteptăm rândul la cantină (la amiază primim două feluri!), seara însă e cel mai trist din lume, ni se dă cina devreme de tot, avem timp să flămânzim la meditația de seară, iar vecernia, la capelă, e un prohod: după, nu mai primim nimic, nimic de mâncare - și ne e o foame...

Dar nu-i nimic, ne mutăm noi în Școala noastră! Când, astă iarnă, am fost pentru întâia oară duși la curățenie, am mers prin oraș cum știm noi, Normaliștii: disciplinat, în coloană, pe clase și cântînd; și bătînd pas de defilare. Însă cum am trecut podul peste Cibin, cum am simțit că nu mai batem pasul, că nu mai suntem în ritm, nici cu cântec, nici alinierea. Pedagogii n-au strigat la noi - să păstrăm. Ne-au lăsat, nici ei n-o păstrau. Așa că, de pe la vreo sută de pași de Turn, am început să alergăm; am luat Școala cu asalt; i-am alungat pe ruși, i-am dat peste cap, am pășit bărbătește peste parapetele de moloz, am sărit tranșee, vitejește am înaintat printre mormane de scânduri și fiare ruginite; strigînd "La atac! La atac!!" - deși nu era nevoie, ce altceva făceam? Ne-am năpustit cu toții asupra redutei-centrale: cantina. Și am umplut-o. Era ea, cantina, mare, mare, însă noi eram mulți, sute.

Însă cantina nu era cantină: moloz, geamuri sparte, țevi, cabluri rupte, îndoite, scânduri, hârtii, fiare - ca după ruși. Ca după ruși, căcați-uscați peste tot, de-ai fi zis că Armata ceea Roșie cântă pe mai multe guri Calinca-Cacalinca, oriunde, numai la closet nu (mai târziu am văzut closetele: prăfuite, nefolosite - ce-or fi crezut Rușii că făceau nerușii, înaintea lor, în asemenea încăperi, în asemenea "oale" de faianță?; cvas?). Ni s-a spus, ne-am spus și noi că, după ce vom curăța, repara, șterge, spăla, atunci cantina are să fie o adevărată cantină, ca înainte-de-ruși, viața, în general.

Numai că pe noi, clasele mici, ne-au pus la nivelat curtea și stadionul (tancurile ușilor se jucaseră de-a războiul, lăsînd în urmă șanțuri și valuri); la scos moloz - nu din cantină; la șters pereții, tavanele - nu ai cantinei. Ei, dacă ne-ar fi lăsat pe noi să lucrăm la cantină...

Fiindcă ne era foame, de plângeam; ne apuca râs cu sughiț de plâns de atâta foame. Fericiți cei care primeau pachete; cărora le veneau părinții în vizită cu mâncare.

Eu n-aș avea dreptul să mă plâng: primesc două pachete pe trimestru și uneori în fiecare trimestru îmi vin părinții. Sunt însă băieți, mai ales olteni, care nu primesc prin poștă decât scrisori, uneori îi cheamă la poartă vreun neam, vreun vecin, cu treabă la Sibiu, le dau câțiva lei, o pâine de țest și ceva slăninuță de-a lor, oltenească, subțire, crestată - și se topește în gură de parfumată ce-i... Ardelenii, chiar cei săraci, primesc, la poartă, slană și cârnați. În mare, ne împărțim pe grupuri: ardeleni, olteni și nici-nici (unde intrăm noi, refugiații); sau pe sate de origine - sau doar pe prietenie: așa funcționează împărțitul. În grupul nostru sânt doi băieți care nu primesc niciodată nimic de-acasă, le facem noi parte: Mișu Velicoglu, de la noi, dar Stratulat...

Vorbesc de Stratulat, băiatul căruțașului din Negureni, cu care pornise încotrova domnișoara Coban. Merseseră și merseseră până într-un oraș mare, cu castel mare - băiatul nu-și aduce aminte cum îi spune orașului cu castel, o să-l întrebe pe taică-său, în vacanța viitoare (îl tot întrebă, de doi ani) - acolo domnișoara Coban coborîse, să-și cumpere țigări - și nu se mai arătase. O jumătate de zi și noaptea întreagă o așteptaseră, dar a doua zi trebuiseră să plece. Au dat peste front, s-au întors, a dat frontul peste ei, s-au învârtit o vreme, apoi, s-au tras iar înapoi - acum au domiciliul în Hamba, un sat, încolo spre Buia noastră.

Așa e cu prietenii la internat: nu ești prieten cu cineva doar pentru că acela împarte mâncarea cu tine; și poți fi prieten cu cineva care nu primește de la tine, e prea mândru, ca tot săracul. În nici un caz nu legi prietenie cu zgârçii, cei care se bagă-n dulap și mănâncă singuri. Aceia nu sunt oameni - chiar așa le zicem: «Mă, tu nu ești om!». Pe ei îi bate Dumnezeu, prin hoții-de-dulapuri, elevi din clasele mari.

Noi avem unul care nu-i om, cu toate că nu are mâncare în dulap: un tăntălău gras, băiatul unui pădurar de pe lângă Agnita; ăsta nu primește nici prin poștă, nici la-poartă, însă în aproape fiecare zi cere (și capătă, al dracului!) bilet de voie în oraș. Când se întoarce, arată și mai stacojiu la obraz,

și mai unsuros, râgâie bine a usturoi ba, uneori, a băătură. El zice că se duce la soră-sa, elevă-în-gazdă - am aflat noi: și soră-sa e la internat, dar își țin mâncarea la o mătușă, ca să nu și-o împartă, zgârciții! Însă Dumnezeu l-a bătut: l-a lăsat repetent, a rămas tot într-a-ntâia - din păcate, tot în dormitor cu noi: ne chinuie și în somn cu usturoiul pe care-l mănâncă, în oraș, cu soră-sa.

2. SIGUR NE MUTĂM!

Ne mutăm. Si-gur. Într-o săptămână, cel mult două. Deși unii spun că, pentru doar o lună - atâta a mai rămas din anul școlar - ce rost are: vin examenele, chiar atunci să ne mutăm? Alții spun că ne mutăm noi, elevii, întâi, apoi, dupăamiezile, ajutăm la transportarea lucrurilor Școlii: mobilier, bibliotecă, ateliere cu camioanele. Totul e reparat dincolo, în afară de încălzirea centrală - dar nu avem nevoie, e primăvară.

Acum gluma care circulă sună așa:

- Știi că ne mutăm la Școala noastră?
- Am auzit - ne mutăm cu totul, cu totul?
- Cu totul, cu totul - în afară de bucătar și de Mitropolit.

Circulă gluma, dar costă: de la domelevi, o pereche de palme; de la pedagogi două perechi și un avertisment; de la profesori, în afară de bătaie și o predică lungă-lungă.

De bucătar, ca de bucătar (deși nu-i adevărat: se mută și el dincolo, nenorocitul!), dar să se rostească asemenea vorbe proaste, în plus, păcătoase, despre Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Bălan, continuatorul în Scaun al Marelui Șaguna? Și cine să spună așa ceva: un elev al Școlii Normale purtând numele lui Șaguna?; un elev și creștin și ortodox?; și unde: în chiar localul Teologiei, unde am fost primiți cu dragoste creștinească de către frații mai mari, teologii, care ne cedaseră jumătate din sălile de clasă și jumătate de cămin și, la urma urmei, întreaga curte, unde noi urlăm și alergăm, tulburând cu fotbalul nostru cugetarea în reculgeră a IPSS Mitropolitul Ardealului? Nu se făcea, era un mare păcat. Doar eram creștini. Ortodocși.

Va fi fost oarecum greu, pentru noi, micii, de 10-11 ani, cu slujba la capelă, dimineața și seara, dar eram noi școală bisericească? Eram. Cât ținea capela: un sfert de ceas, nimica toată față de ceasurile și zilele și anii de rugăciune și de post ai Părinților Bisericii; față de permanenta rugă în reculegere a Înalt Prea Sfințitului - care numai la noi se gândește, doar pentru noi se roagă.

Așa e, dar și noi ne rugăm. Și nu doar la capelă. Și nu

doar seara, înainte de culcare; și nu doar înainte de cantină. Noi, cei mici, ne rugăm tot timpul: pentru Rege, pentru Mitropolit (pentru Patriarh, nu: știam că Rușii îl unseseră), pentru părinți, pentru... Și ne mai rugăm pentru noi, pentru sufletele noastre.

Întâi și-ntâi ne rugăm lui Dumnezeu pentru sufletele noastre, ca să nu mai fie el bătut. Că pe noi, cei mici, ne bat mai-marii: normal, și noi, când o să fim mari o să-i batem pe mici. Dar ne bat supraveghetorii de meditație, domelevii; ne bat pedagogii; ne bat profesorii, chiar când știm lecția, chiar când sunt mulțumiți, așa își arată ei mulțumirea: cu câte o palmă, cu câte un ghiont. Cei mari spun că bătaia-i ruptă din rai - asta o spun acum, când sânt mari și ne bat pe noi, cei mici, dar pe noi nimeni nu ne întreabă din ce-i ruptă. În al doilea rând, ne rugăm pentru sufletele noastre chinuit tot timpul de foame. Să zicem: bătaia-i ruptă din rai - dar foamea? Noi nu vrem să ne face popi, nici călugări, de ce să to-ot postim? Și dacă bătaia e, totuși, suportabilă (cu condiția să nu cazi între labele pedagogului-șef, Chișu - noi îi zicem în gând: Pișu - ăsta, pe cât e de scurt și de urât, pe-atâta e de rău); dacă în dormitoare suntem câte cinci în două paturi alăturate - din cauza rușilor care ne luaseră localul, dar ce vină aveau Rușii la cantină? Furau ei, totul, de peste tot, dar nu și din cantina noastră - unde nu mâncam pe degeaba, până și noi, bursierii dădeam atâtea kilograme de făină, atâtea de slănină, atâtea de fasole, de ulei, de dracu mai știe ce (tata cumpără din piață, din Sibiu, tot ce se cere, doar n-o să le cumpere din Buia și să le mai și care; ceilalți părinți trag căruțele pe stradela din spate, unde e magazia și descarcă sacii cu făină, fasole, cartofi...). Și-atunci de ce ne e mereu foame? Doar pentru că suntem în-creștere?

Tare ne mai rugăm lui Dumnezeu, în așteptarea clopotului de cantină, ca măcar azi la prânz să ne săturăm. Și nu: unora mai mici, le picură lacrimile în farfuria cu supă, atât de chioară e. Și dacă intrarea în sala de mese e cu vioșie, ieșirea e înmormântare. Că nu recunoaștem, în porția primită, alimentele aduse de părinți - cum să recunoști, de la cazan? Dar cum se făcea că nu recunoșteam, în mâncare, stelutele de grăsime? De ce, chiar dacă făina de grâu se amesteca, de ce pâinea mirosea totdeauna a gaz?; și de ce

parcă nu din grâu era făcută? Internat, internat, dar nici așa... Ne-am mai rugat lui Dumnezeu și când a fost cu Ajutorul American:

Astă toamnă am fost duși la gară, pentru Ajutorul American - ne venise și nouă rândul, Teologilor și Normaliștilor. O dupăamiază întreagă am descărcat din vagoane, am încărcat în camioane lăzi și saci. Știam că nu erau (în saci, în lăzi) haine, nici ghete din acelea frumos colorate, cu talpă de cauciuc și el colorat; nici rechizite americane - din' acestea primiseră băieții de la Orfelinat. Noi nu eram orfani, eram doar interni, primiserăm de la Americani alimente: orez, griș, zahăr, fulgi de ovăz - în saci; în lăzi: cutii cu lapte praf și praf de ouă...

Nici unul dintre noi, descărcător-încărcătorii nu știa ce gust are oul-praf; câțiva cunoșteam laptele-praf (eu gustasem, la Buia, nu-mi plăcuse - dar atunci era Buia și vacanță-acasă), însă nimeni nu crezuse că ovăzul se mănâncă; la noi, numai cailor li se dă ovăz. Mai degrabă din curiozitate, niște elevi mai mari au spart un sac, au gustat. Și s-a răspândit știrea: sunt buni fulgii de ovăz!; așa, cruzi. Am spart și noi un sac, am gustat, regustat: nu erau răi, chiar buni erau fulgii; ne-am umplut gurile, buzunarele și am descărcat-încărcat cu avânt, gândindu-ne că or să fie și mai buni când o să-i primim, la cantină, cu lapte, îndulciți cu zahăr... Teologii așteptau camioanele în curte: ei au descărcat sacii și lăzile și i-au dus în Aulă. Din curte se vedeau, pe ferestrele Aulei, sacii și lăzile, frumos clădite, până spre tavan.

După ce am terminat cu căratul, am așteptat. N-ar fi stricat ca, în aceeași seară, să primim câte o mână de fulgi de ovăz, așa, cruzi, cu puțin zahăr - înțelegeam: nu era timp să-i fiarbă în lapte (care trebuia dizolvat, operație lungă). N-am primit așa ceva, la cină. Nu-i nimic, n-au avut timp - dar mâine, la ceai, si-gur o să primim și lapte! Poate și altceva, pe lângă lapte - ce, ar strica o omletă americană?, fie ea și din praf de ouă? Sau orez cu lapte; măcar griș cu lapte - doar cărasem sute și sute de saci cu bunătați americane...

Nu s-a dormit în noaptea aceea. Nici la noi, nici la mari; nici Teologii nu dormeau, îi auzeam vorbind, pe galerie și fumînd. Vorbeam și noi: despre ce-o să mâncăm, începînd cu ceaiul de mâine. Chiar dacă n-o să primim porții pe sătura-

te, are să fie ceva bun, consistent - și american.

Dimineața, la ceai, am primit ceai. Careva a întrebat: Unde-i laptele?, însă l-a întrebat pe elevul de serviciu: era el de serviciu, dar tot elev, nu știa. Bucătăresele, nici ele: știau că Aula e plină de bunătăți americane, dar ele pun la cazan ce le dă magazionerul. Domelevii i-au întrebat pe pedagogi: nu știau nici ei, erau și ei abătuți, mâncau tot mâncare de-a noastră, nu le-ar fi stricat și lor altceva, ceva american...

Nici la prânz vreun semn. Nici la cină. Nici la ceaiul din dimineața următoare. În recreații făceam scara-hoților, pe rând, să vedem, de aproape, sacii, lăzile din Aulă. Ca și cum din curte nu s-ar fi văzut - ba se vedeau bine de tot, dar mai bine vezi Ajutorul American din vârful scării-hoților. Oricum, nici un semn că ar fi scăzut grămezile.

Noi cei dintr-a doua l-am pus pe șeful clasei să-l întrebe pe diriginte, părintele Bojoc, de ce nu primim, la cantină, Ajutorul... Șeful - un limbric premiant și extern (nici el nu înțelegea de ce-l dăduse tată-său, mare director de mare uzină, la Normală, școală de băieți săraci și interni) a miorlăit că el nu-și periclitizează (așa a zis, limbricul) postul de șef de clasă, pe o chestie internă, el fiind extern. Nici măcar nu l-am bătut, l-am lăsat în plata Domnului, de premiant nenorocit și șef de clasă, extern, m-am ridicat eu și am întrebat. Părintele nu s-a supărat, pe față, că vorbesc eu, un ne-șef, s-a apropiat, mi-a pus o mână pe creștet, cu cealaltă s-a ținut de brâul de mătase vișinie. Și mi-a spus, cu blândețe creștinească: el nu știe nimic, de unde să știe un profesor de geografie, în plus, preot, dar o să-i facă întrebare Domnului Director... Când am simțit că părintele Bojoc a terminat de vorbit, am strâns pleoapele, mi-am scurtat gâtul. Nu m-am înșelat: popa mi-a ars o palmă usturătoare după ceafă. Așa. Așa-i obiceiul. Din fericire, părintele nu dă tare-tare; nu dă atât de foarte-tare, ca "Ursul" de matematică (întâi te năucește cu un pumn în creștet, apoi te ia cu tăișul palmei peste gâtiță); nu dă la palmă cu rigla cu șină de fier, ca Franțuzul, Môsieu Lapulancur (care ne urăște, nu pentru că nu învățăm, ci pentru că suntem murdari și puțim - îi mai zicem și Môsieu Tüpüți); și nu se compară Popicul Bojoc, la bătaie, cu Munteanu, "țăranul" de română (îi zicem așa, pentru că el ne zice: «Băi țărane, cap-de-bou!»), de asta să te

ferească Dumnezeu: din nimica te ia la bătaie - zice: «Vină-ncoace, băi țărane, să te boxez!» - și după ce te boxează cu pumnii, te boxează cu picioarele, Țăranul dracului!

Popicul Bojoc nu ne-a spus dacă a vorbit cu Directorul; noi nu l-am mai întrebat, cu glas, deși la orele lui - destule: religie-geografie-dirigenție - ne atârnam cu privirile și cu sufletele de bărbuța lui, doar-doar ne-o spune ceva de bine despre Ajutorul acela American.

Când ne-am întors din vacanța de Crăciun - Aula goală. Dar tot închisă (consemnații de duminică am fi vrut măcar filmul cu Viața lui Isus dat de cei din Oastea Domnului). Nimic, în ea; și închisă.

Din primăvară, am început să furăm cartofi din pivniță: tăiem felii subțiri și le lipim de sobele încinse. Dacă se apropie pericolul (pedagogii) le dezlipim și le ascundem. Dacă nu putem să le coacem de tot, le mâncăm așa, aproape sau de tot crude. Nu sunt buni cartofii cruzi. Dar nici prea răi. Îi mâncăm, visînd la orez cu lapte, la fulgi de ovăz - fie și cruzi, Doamne, ce buni erau, în gară, aveau gust de alună, alții jurau că de nucă, alții găseau că, nucă ori alună, alună și nucă, dar cu un ceva de scorțișoară... După ce înfulecam cartofii cruzi, cu gândul la americani, ni se făcea rău: crampe, grețuri, vomă cu lacrimi - era însă un rău bun. Mai rău, răul de ceapă verde - când suntem duși la ferma Școlii. Dacă am mânca-o cu pâine, treacă-meargă, însă porția de pâine se topea, goală, de cum o primean. Unii mai cu experiență - și voință - se stăpâneau, nu mâncau decât o frunză-două de ceapă verde. Însă majoritatea nu avea experiență, nici voință, majoritatea își vărsa apoi, în patru labe, fierea - nu știu câtă fiere de la fiere și câtă fierea cepei verzi.

După o asemenea vărsare de fiere, m-am hotărât să fug. Nu mai voiam școală din asta, cel puțin acasă, la Buia, o să am pâine la ceapă. Așa că seara, pe drum spre internat, i-am zis lui Stratulat:

- Eu nu mai pot. Fug acasă - mi-e dor de casă.

Stratulat a zis că, dacă mi-e dor de casă, să mă duc - acasă... Și a râs. Când râde, Stratulat e și mai hârcă. Încolo, așa și-așa, învață bine, fără să tocească - doar e și el basara-bean - nu e premiant, iar ca forță te și miri de unde, că e slab

ca un cui... Mai ales capul: are cap-de-mort; atât, că clipește. Nu i-am văzut pe ai lui, așa le-o fi neamul, cu cap-de-mort. În afară de soră-sa mai mică, i-am văzut fotografia, ea e vie.

- Măine, dacă ne duce iar la fermă, eu fug, i-am zis. Mă duc acasă. Vii cu mine? Acasă la mine?

- La Buia? Numai să ajungem... - a râs cap-de-Stratulat. Până la noi, la Hamba, merge: numai zece kilometri, dar de-acolo încă vreo douăzeci, și numai prin păduri și peste dealuri ca munții...

- Ajungem noi, doar suntem sportivi!, am zis.

- Și, dacă ajungem, cât socotești că rămânem? La tine, la Buia? Au ai tăi de mâncare și pentru mine?

- Au!, l-am asigurat. Noi avem două salarii!

Așa că a doua zi am fugit - agale: când coloana a luat-o la dreapta, să intre la fermă, noi am tras-o și mai la dreapta, în tufișuri, să ne pișăm. După ce ne-am ușurat, am pornit-o încolo, spre Buia mea. Spre prânz, am ajuns la Hamba. Stratulat a zis că să trecem pe la ei, pe-acasă.

Am trecut. Stăteau într-o casă. Casă, nu bôcază. Casă întreagă, adică și curtea în folosință. Casa mititică, două odăi, scunde, însă curate. Taică-său lipsea, era plecat în căraușie. Acasă, mama lui și sora, o fată destul de în vârstă, după obraz, deși eu o știam mai mică și mai frumoasă - o fi fost altă soră, n-am întrebat.

S-a bucurat maică-sa - ea era frumoasă. A plâns oleacă, de bucurie, apoi s-a speriat: plecasem de la școală, fără voie? Stratulat a mințit că ba cerusem voie, oricum, nu mai făceam clase, lucram la curățat Școala nouă și pliveam la fermă. Mama s-a liniștit. Fata nu era nici neliniștită, nici altfel: stătea pe un scaun, la fereastră, dar cred că la noi se uita - cu ochiul din ceafă.

Mama lui Stratulat ne-a întrebat dacă ne e foame; și dacă vrem malavancă. N-o fi ea ca la noi, în Basarabia, acum suntem în refugiu - și m-a întrebat dacă mama făcea malavancă.

Cum de nu? Știam, nu numai cum se mănâncă, dar și cum se face - fii atent: cerni făină de păpușoi din cea mai bună, o amesteci într-un chersîn, cu un ulcior mare cu chișleac (cu tot cu smântână, însă dacă laptele-i prea slab, pui smântână din altă parte, dacă nu, pui unt), pui zahăr mult (dacă n-ai miere), pui vanilie, scorțișoară... După ce ai

amestecat totul, pregătești tava: o încălzești, o ungi cu unt, verși amestecul, nivelezi, ungi pe deasupra cu gălbenuș de ou - și bagi la cuptor. Și aștepti...

Mama lui Stratulat a zis că aproape așa o făcea și ea, la Negureni, atât că nu punea scortîșoară; lor nu le place scortîșoara. Așa că nici aici, la Hamba, n-a pus. Scortîșoară.

Ne-a dat nouă, băieților, câte o bucată. Fata era tot cu spatele spre noi.

Capul lui Stratulat s-a făcut de mai-mort. Și cu dinți albaștri, de mort, a început să mănânce. Eu știu că peste tot în mine, când gospodina îți oferă ceva gătit-făcut de ea, rămâne - lângă tine: să-i spui; dacă tu întârzi cu spusul, te întreabă ea, așa, în trecut, cum ți se pare, dacă i-a reușit, ori, cum se teme ea... Tu îi spui - numai de bine. Singură mama lui Stratulat n-a așteptat, a ieșit pe-afară. Însă eu am apucat să spun că e foarte bună malavanca ei, exact așa o face și mama!

Știu că m-am purtat ca un mare - în plus, refugiat: am spus că e bună. După ce am terminat, am băut două căni mari cu apă. Mama lui Stratulat se întorsese, aduna firimiturile, fata se uita iar încoace. Am mulțumit pentru masă, am pupat mâna mamei lui Stratulat, am vrut să dau mâna și cu fata - s-a răsucit cu spatele, ba a ridicat din umeri, că ea nu dă mâna cu mine. Mi-am șters pe pantaloni mâna cu care nu putusem da mâna și am spus că e timpul să plecăm, mai avem drum lung.

Am ieșit în curte. Acolo, Stratulat a zis că el nu mai vine; să nu mă supăr, dar el se întoarce la Școală, chiar azi - dacă se grăbește, îi prinde pe băieți la fermă. Am spus că nu mă supăr și nu l-am întrebat de ce anume nu mai vine la noi, la Buia: nu știam, dar simțeam, doar și eu sunt refugiat; și eu, când văd că la noi acasă nu-i bine, rămân cu ai mei; chiar dacă nu-i în puterea mea să alung răul, nu plec undeva unde numai mie are să-mi fie bine. L-am rugat pe Stratulat să-mi arate drumul, atât.

Din poartă, m-am întors, s-o văd pe soră-sa. Am văzut-o: era cu spatele încoace. Însă când să mă desrăsucesc, a răsărit capul-de-mort în fereastră. Un cap de mai-mort decât al lui frate-său. Înfricoșător. Și nu s-a făcut mai vesel când a scos limba la mine. Poate n-am văzut eu bine, din

pricina sticlipirilor geamului, în soare, dar așa mi s-a părut: că nu era limbă, ci os; un alt os, din altă parte, dar os, nu limbă de carne.

Stratulat m-a scos până la marginea satului. Ne-am dat mâna. Eu aș fi vrut să-l iau în brațe, să-l sărut pe capul de mort și să-i spun... Ce? Aveam ce, dar tot n-ar fi slujit - apoi el mi-a făcut cu ochiul și a râs - ca el, dar râs, era. Am pornit-o spre Buia, aproape alergând. Apoi alergând.

Îmi cobâlțâia apa în burtă, ca la cal. Alergam. Și-mi mișcam și mai mult trupul, ca să cobâlțâie apa și mai ca la cal, fiindcă trebuia să beau doar apă, să nu primesc malavanca; să fi făcut pe prostcrescutul, să spun cu glas adevărul: malavanca lor, în afară de făină, apă și sare nu mi avea nimica; să fi spus că nu-mi place - s-ar fi supărat, dar le-ar fi rămas porția mea și capul de mort nu ar fi scos osul la mine, pe fereastră.

Am mers - acum la pas - și am mers. Nu m-am rătăcit. Cât a fost lumină i-am întrebat de drum pe oamenii de pe câmp. Înainte de a-mi răspunde, mă întrebau ei câți ani am și de unde sunt și dacă n-am fugit de-acas'. Ziua se mărise, dar tot m-a prins noaptea în pădure - pe-aci, pe undeva, trebuia să fie Stâna Directorului. Nu mi-a fost frică de întuneric, nici de pădure, nu mă dureau picioarele, nu-mi era foame, nici sete, știam doar că, dacă mă opresc, fie și pentru o clipă, n-o să mă mai pot urni din loc.

Acasă am ajuns după miezul nopții. Lumina stinsă. Am sărit peste porțiță, ca să nu bat - am bătut numai la ușă. Ca să nu fiu certat, am început să plâng de cum am auzit pașii mamei, venită să deschidă: că eu nu mai vreau la școala ceea, că murim de foame la școala ceea, că aproape toți elevii pleaseră la casele lor, de foame, ultimii fiind Stratulat și cu mine.

Mama a aprins focul, a tăiat o găină, dar până la supă, am băgat în mine slănină și dulceață, ouă-ochiuri și zahăr tos, cu lingura. Ca un spart. A doua zi eram bolnav. Am crezut că de crăpelniță. Mama a adus doctorul: da, și o mică indigestie, dar mai grav: pneumonie.

O săptămână, două, trei, ca în sânul lui Avram. Toți în jurul meu, îmi căutau în coarne. M-au vizitat Directorul, Doamna Directorului. De două ori pe zi aveam parte de

Doamna Velicoglu, să-i spun ce mai face Mișu al ei - ce să facă, bine face, merge bine cu școala, ziceam și numaidecât mă apucam să gem, ca să o silesc să plece. Ce să-i spun: că și Mișu suferă de foame, chiar mai rău decât noi, cei cu pachete?; că și Mișu al ei plânge, sub plapumă, de foame și de dor de casă, când știam că nici acasă Mișu nu mănâncă mai bine, ei sunt cinci pe un singur salariu?

Cu boala am obținut ce am vrut: promisiunea fermă, jurată, a tatei că, delă anul, trec la liceu.

Fiindcă s-a supărat cumplit mama pe popi:

- Nu numai că nu le dau copiilor ce-au primit, pentru ei, copiii, de la Americani, dar le iau de la gură ceea ce ne-am rupt noi de la gură, ca să dăm pentru cantină! Au ajuns să mănânce cartofi cruzi! Mă mir că n-au păscut iarba!

Tata, gelos că mama îi uzurpase rolul de indignat de serviciu, încerca să spună că nu popii, ci bucătarii, magazionerii...

- Dar Ajutorul American cum a dispărut din Aulă? (povestisem tot). Dar nu stăm noi în ajutorul Americanilor! Să știu că mănânc eu cartofi cruzi, dar pe băiat nu-l mai las la școala lor, popească, de hoți cu barbă! Că, zău, îmi vine să trec la papistași! De n-aș ști că și pe ei îi strâng comuniștii de gât, i-aș reclama la București! Să afle toată țara că popii delă Sibiu fură din mâncarea copiilor!

- Exagerezi...

- Ca să nu mai exagerez, îl mutăm pe băiat la Gheorghe Lazăr.

3. ULTIMA CLASĂ DE NORMALĂ ȘI MĂ MUT LA LICEU

Ne mutăm, azi-mâine. Poate săptămâna viitoare; în cel mai rău caz, în săptămâna de după săptămâna viitoare. Si-gur!

Ne mutăm, nu ne mutăm, puțin îmi pasă, eu mă mut de tot. La liceu, la Gheorghe Lazăr.

Tata s-a jurat. Așa că mult a fost, puțin a rămas, mutarea în localul nou nu-i mutarea mea, chiar dacă o mai apuc.

Păcat, totuși. Vreau să spun: păcat că nu-i pot lua pe câțiva dintre colegii de la Normală dincolo, la Gheorghe Lazăr. Nu știu care-i nivelul, dar sunt convins, nu-i mai înalt decât îl avem noi, prietenii mei și cu mine. Nici unul dintre noi nu este premiant, dar cine nu știe că noi suntem mai buni decât premianții care, cu toții sânt tocilari și papă-lapte, nimeni dintre noi, prietenii, n-ar vrea să fie premiant, ca ei. Tocilari și pârâcioși. Dacă am putea să trecem, în grup, la liceu, să-i tragem acolo, un grup, să le arătăm, noi că și la noi, la Normală, se face carte! Și nu doar carte.

Păcat. Păcat că nu-i bună cantina, aici, la Normală. Fiindcă numai din cauza ei am fugit acasă și am făcut și pneumonie și mama s-a speriat că fac oftică - și i-a, zis tatei să mă mute urgent, adică de la anul, din clasa a treia. Cantina e tot așa de proastă ca și înainte de boala mea, ba mai proastă, fiindcă suntem în sezon-de-spanac și ne omoară cu spanacul, nu mai suntem o Școală Normală, suntem un cârd de găște, ne căcăm mereu tot verde... Mi se rupe inima de prietenii mei, care și la anul or să fie aici, chiar dacă în localul nostru. Fiindcă dacă Școala nu se mută în noul local, cu Mitropolitul, se mută cu bucătarul; și cu magazinierul. Și, într-o școală, nu totdeauna director este Directorul, ci bucătarul; și magazio-nerul - asta am auzit-o eu și din gura unui pedagog.

I-aș lua, dincolo, la Gheorghe Lazăr, nu numai pe prietenii mei, colegi de clasă, l-aș lua și pe Nicola dintr-a șaptea, care ne este domelev, de când Roșca nu mai este domelevul nostru. L-aș lua pe Roșca - dar de unde?

Pe când eu eram acasă, la-pat, au venit aici, noaptea, în

dormitor, cei cu pălării și revere ridicate; și l-au ridicat. Au ridicat pe vreo zece de la noi, de la Normală, pe încă vreo zece teologi.

Siguranța. Eu știu ce e Siguranța, de la tata, colegii mei aud pentru întâia oară cuvântul. Adică l-au auzit în noaptea aceea. Cică pălăriile au aprins luminile în dormitor și trei dintre ele s-au năpustit asupra lui Roșca, l-au luat pe sus, așa, dezbrăcat, l-au scos pe coridor și când copiii, treziți, au întrebat ce e, a patra pălărie a tras cu revolverul în geam și a zis:
- Siguranța!

Asta o spun unii, alții spun că nu, pălăriile n-au aprins lumina, de asta s-au și speriat copiii, fiindcă la patul domelevului Roșca era bătaie mare, pe întuneric - și pe întuneric l-au ridicat; când, mai târziu, Pișu (așa-i ziceam noi pedagogului-șef Chișu) a aprins lumina, Roșca nu mai era în patul lui și Pișu a strigat la elevi să se culce i-me-di-at, că nu-i nimic, nu-i nimic, au fost arestați niște bandiți care intraseră să fure, iar geamul era spart de cu seară - așa le-a spus Pișu copiilor să spună. De asta, acum, în patul lui Roșca stă Nicola.

Domelev Nicola e foarte simpatic, fiindcă e boxer. Bun de tot. Simpatic și pentru că spune mereu că el n-are să ocupe mult timp patul lui Roșca, Roșca o să se întoarcă, azi-mâine, a fost luat puțin pentru cercetări, dar după ce-o să fie cercetat, o să-i dea drumul, fiindcă Roșca nu-i bandit (cum spun unii și alții), or să se întoarcă toți băieții normaliști și teologi, fiindcă el, Nicola, îi cunoaște bine pe toți și bagă mâna-n foc pentru ei, că nu sânt bandiți (cum spun unii și alții).

Dacă aș avea eu puterea aia de să să ne mutăm în locul nou, fără bucătar și magazioner nu m-aș mai gândi să mă mut la liceu. Numai din cauza lor, bucătari și magazioneri, toate necazurile; fiindcă, uite și la Orfelinat e ceva-ceva, ne-a spus un coleg orfan-de-la-Orfelinat, Aldea, că la ei e anchetă și inventar la magazie și tot de Ajutorul American se vorbește - adevărat, mâncarea, la cantină) a Orfelinatului, e bunișoară, să nu-l supere pe Dumnezeu și destul de destulă, însă tot se face anchetă și inventar și umblă o vorbă (dar să nu spunem nimănui, fiindcă dacă se află și-l dă afară din Orfelinat, unde se duce el, care-i din Nordul Ardealului?,

acolo fuseseră lupte crâncene și satul lor nici nu mai există, pe el și pe încă o fată îi scosese din pământ soldații români după o săptămână, din colțul de pivniță unde se ascuseseră), așa că dacă noi suntem băieți de încredere, el ne spune ce-a auzit, de la oamenii mari, de fac ancheta: că nu doar magazionerul și bucătarul au furat; că ei au scos din magazie, de la Orfelinat, mai ales încălțăminte și valuri de stofă din asta, cu dungulițe albe și verzi, din care li s-a făcut lor, la început, uniforme-de-Orfelinat, dar hoții ăștea mici sânt în legătură cu hoți mari, din oraș, cu hoți-mari-și-cu-barbă, așa ziceau făcătorii de inventar de anchetă...

Dacă aș avea eu puterea aia, să pun laba pe hoții cu-barbă de la noi, de la Normală, să-i boxez eu pe ei, să-i dau eu afară cu șuturi în cur, de la magazie și de la bucătărie, atunci ar fi bine de tot, la Normală. Uite, nu le-aș cere să ne dea înapoi Ajutorul American, dar să promită că nu mai fură din alimentele pe care le aduc părinții noștri pentru cantină. Fiindcă de asta trebuie să plec eu, să mă mut la liceu: de foame. Dar cine, dintre colegi, mai are două salarii pentru doar trei guri - ca să-și permită?

Și era așa de bine, atât de frumos, aici, la Normală - mai ales duminica, în învoire... Putem să ne ducem unde voim noi, duminica după amiază - dacă nu suntem consemnați...

Eu mă duc întâi și-ntâi în Piața-Veche; întâi și-ntâi, mă opresc la domnul care repară stilouri. Mă uit, prin vitrină, la minunăția stilourilor de vânzare sau reparate, care-și așteaptă stăpânul, cu etichetă. Acum, la mare modă sânt stilourile cu peniță de sticlă. Am și eu stilou cu peniță de sticlă, mi l-a cumpărat tata încă dintr-a-ntâia, merge bine, însă duminica, după ce mă uit bine-bine prin vitrină, intru în atelier, dau bună ziua - și domnul îmi răspunde și-mi zice pe nume, mă cunoaște, de la el mi l-a cumpărat tata - și spun că stiloul meu curge un pic... Și domnul râde, îmi ia stiloul, îl desface, îl spală, îl șterge cu cârpele lui și, tot zâmbind, îl umple cu cerneală dintr-o sticlă mare, de un litru aproape și pe care scrie: Pelikan. După aceea îl șterge, îl încearcă pe hârtie, mi-l întinde să-l încerc și eu, apoi îl mai șterge o dată și mi-l întinde, închis. Și zice că acum e reparat, nu mai curge. Și râde. Știe el, știu și eu de ce râde domnul dela stilouri: fiindcă, cerneala e Pelikan veritabilă, de dinainte de

venirea Rușilor; știe el că, la prăvălii se găsește numai cerneală din asta, “nouă”, apoasă și care-și schimbă culoarea după ce scrii cu ea; și că alții își fac singuri cerneală din creion chimic dizolvat - dar aceea nu-i bună pentru stilou, arde cauciucul pompei; râde, fiindcă știe că eu pentru cerneala lui, Pelikan veritabilă, venisem: măcar o pompă...

De la stilouri mă duc la sifon. Sânt în piață doi vânzători de sifon, cu cărucioarele lor cu umbrelă și roțile de făcut gaz și baloane nichelate. Se vinde la șa ori la halbă; numai-sifon sau cu-sirop; cel mai bun sifon e cel cu sirop de vișine: beau un șa: Și, după ce îmi țâșnește dampful pe nări și mă face să râgâi (pun, binecrescut, mâna la gură), mă duc la celălalt vânzător de sifon. De la care nu cumpăr sifon, cumpăr zahăr de cartofi. E cel mai bun zahăr de cartofi din tot Sibiul. Bomboane nu se găsesc, de când ne-au năvălit Rușii, deși toată lumea știe că bomboanele de Sibiu erau, înainte cele mai vestite din țară și chiar din străinătate, că fabricile merg - dar nu pentru noi; numai pentru ruși.

Așa că noi mâncăm zahăr de cartofi.

Din piață pornim, în mici grupuri, pe Corso. Ne uităm la vitrinele magazinelor, trecem repejor prin dreptul restaurantelor (și nu doar pentru că sunt pline de ruși), ca să zăbovim la cinema. Ne cumpărăm bilete preț-redus și, până să vină timpul de intrare, mai dăm o raită pe Corso. Cel mai mult și mai mult, pe Corso, ne uităm la fetele de la liceul Domnița Ileana. Nici nu ne uităm la cele de la Normala de fete, știm: fetele de la liceu sânt cele mai frumoase. Chiar dacă ele nici nu se uită la noi - care suntem și normalști și mici. Fetele se plimbă pe Corso de braț. Unele, cele mari, se plimbă și cu băieți - dar tot liceeni și ei, n-am văzut un singur normalist, oricât ar fi el de frumos, să se plimbe pe Corso, cu fetele de la Domnița Ileana. Așa. Se uită la noi (adică la colegii noștri mari) fetele de la Normală; și cele de la liceul Comercial. Și cele de la Scoala de Gospodărie. Noi însă nu mai avem timp de fete, trebuie să ne grăbim, să intrăm la cinema, unde, cât ține filmul, nu suntem nici normalști, nici interni...

Dacă-i toamnă sau primăvară, în unele duminici mergem la meci. Noi ținem cu Arsenalul. Asta așa, ca să se știe. Dacă timpul e urât, mergem cu tramvaiul, dacă nu pe jos, e grozav Parcul Arinilor, pe care îl străbatem. La poarta

stadionului, așteptăm. Să vină din oraș vreun jucător, ori să iasă, dacă a venit mai demult și noi să zicem aproape în cor, fiindcă așa se zice:

- Bagă-mă, nene, și pe mine...

Ardelenii nu zic nene, zic bade, însă la poarta stadionului, zicem: nene. Și jucătorul ne face nouă semn din cap, face cu ochiul celor care rup biletele - și noi ne repezim să intrăm.

Cel mai mare jucător din Sibiu (și chiar din țară) e Suciu, potarul. Suciu e mare-mare, ajunge cu capul în bara transversală, poartă o mustață frumoasă și maioul cel frumos galben cu putință, pe care scrie, roșu: ARSENAL. Când avem meciuri, la noi, la Sibiu, Suciu, vine primul la stadion și se încălzește în stânga porții de intrare. Se încălzește un pic, și numai ce ridică mâna; și face cu ochiul, în jur. Se duce spre poartă, iese pe poartă, așa echipat și intră iar - înconjurat de copii. Și iar se mai încălzește și iar ridică mâna - și iar bagă copii.

Cibi e extremă dreaptă. Mic, crăcănat, chel, vorbește stricat românește, iar cu noi nu vorbește deloc. E bună extremă-dreaptă, Cibi: când o ia el pe extrema-dreaptă, se aud din centrul orașului urletele spectatorilor; dacă suntem înăuntru, îl încurajăm și noi; dacă încă n-am intrat, nu zicem nimic. Cibi nu bagă copii. Când intră pe poarta stadionului, copiii nici nu-i cer să-i bage. E bună extremă-dreaptă, Cibi, dar numai de la Arsenal Sibiu.

Kucera e cel mai bun bec. Joacă și centru-half, dar parcă bec-drept e cel mai bun - poate chiar din Ardeal. Kucera e ceva mai înalt decât Suciu al nostru, însă mai slab - deși foarte solid: când se încălzește, cu jambierele nelegate sub genunchi, îi vezi mușchii gemeni mai groși decât coapsele noastre. Kucera bagă copii, dar numai o singură dată, când vine el pe stadion. Kucera e ceh, a fost cel mai bun bec-drept din Cehoslovacia, acum e cel mai bun de la noi, de la Arsenal.

Însă cel mai bun și mai bun e Dobay. Cine nu-l știe pe Dobay? Toată lumea. Noi cel mai bine. Dobay joacă la Oradea, în echipa de acolo, încă nu a jucat cu Arsenalul nostru; Arsenalul nostru nu-i încă în Divizia A. Dar îl știm bine de tot pe Dobay: are un picior de aur. De asta poartă genunchieră înaltă: ca să nu se vadă cum sclipește aurul

picioarului de aur. Și, în plus, Dobay are piciorul stampilat. Asta, de când România a jucat cu Spania și Spania avea în poartă o maimuță. Trăgeau ai noștri, trăgeau: nimic, nici un gol - dacă portarul era maimuță... Și, uite, se dă un unșpemetri, pentru noi. Și îl trage Dobay. Măi, și când îi trage Dobay un șut de-al lui... Trage pe mijlocul porții, Dobay - îl ia pe portar pe sus, îl bagă-n poartă pe portar și rupe plasa! Și omoară maimuța (în spaniolește, maimuță se zice: Zamora). De tot, de tot! Și-atunci, Federația ce face: îi interzice lui Dobay să mai tragă cu dreptul, cu piciorul acela de aur. Și, ca să se știe că piciorul acela nu mai are voie să tragă, i-l stampilează. Da, domnule, i-au stampilat lui Dobay piciorul de aur, cu o stampilă specială, inventată pentru Dobay și pe ea scrie că-i interzis să omori portarul chiar dacă-i o maimuță pe care o cheamă Zamora!

Așa e cu fotbalul: numai duminica.

La box însă mergem și în timpul săptămânii, seara. Cu bilet-de-voie-special și numai cine are bani de preț-reduc (în sala Victoria nu ne bagă boxeurii cum ne bagă, pe stadion, fotbaliștii, mai ales Suciuc, cel mai mare portar din România, boxeurii nu se încălzesc lângă ușa sălii - de asta). Știm cu câte o lună înainte, cine-cu-cine, la box. Domelev Nicola ne duce la gale, el ne-a dus de pe când eram în clasa-ntâia și el abia într-a șasea. Ziua, Victoria e cinema, de două ori pe săptămână, seara, se fac gale. Eu mă duc la toate. Fiindcă și eu sunt boxer. Când eram într-a-ntâia, i-am bătut pe toți din clasa mea; după aceia pe toți dintr-a doua; de când sunt într-a doua, am devenit campionul cursului inferior, i-am bătut și pe cei dintr-a patra. O dată pe lună avem voie de la Director, să facem gală la școală: într-o sală de clasă, de obicei, în sala clasei întâia, e cea mai încăpătoare. Așezăm băncile pe lângă pereți, vin spectatorii, vin antrenorii, vin boxeurii. Arbitru: unul singur: Domelev Nicola.

Nu avem corzi la ring - nu contează, spectatorii îi împing înapoi, în ring, pe luptători; nu avem ghete de box (din cele frumoase, cu carâmb înalt și cu șireturi lungi, atârând, buclate, ca panglicile), nu contează, boxăm desculț, avem priză mai bună pe parchet (doar n-o să boxăm în bocanci!); nu avem mănuși - nu avem, de unde mănuși adevărate, pe timpurile astea? - dar avem fulare, avem

căciuli: îți învârtește antrenorul în jurul pumnului un fular mai scurticel și, după aceea, tu bagi mâna, astfel bandajată, într-o căciulă; și închizi pumnul, ca să nu pierzi căciula. Câte două fulare și câte două căciuli de fiecare boxeur. Nu-i periculos, pumnul, în asemenea mănuși - cu condiția să nu pierzi căciula, în încăierare și să lovești periculos: un prim avertisment, fiindcă la a doua abatere, ești descalificat!

Și boxăm. Pe categorii. Cântarul nostru e chiar Nicola: ne apucă de subțiori, ne ridică un pic și anunță greutatea exactă: atâtea kilograme și atâtea sute de grame. Pe cei mari îi cântărește din ochi. E grozav, Domelev Nicola, cu cântarul lui. Și mare boxeur: el are voie să se ducă, o dată pe săptămână, la antrenament, la Cazarmă, în Școala de Cavalerie. E singurul nemilitar care e primit, la Cavalerie, să se antreneze. Când boxează însă, la Victoria (l-am văzut de două ori, două victorii), e anunțat că apără culorile Clubului Sportiv al Școlii Normale Andrei Șaguna. Spectatorii râd, știu ei că nu există nici un club al Normalei - dar noi normalişti, nu râdem: dacă îl avem pe Nicola-cel-care-boxează-la-Victoria, e ca și cum am avea și Clubul acela.

Și, la urma urmelor, îl avem. O dată pe lună, ce dracu' facem noi, dacă nu gală de box? Iar cine face gale de box are și Club. Chiar dacă Clubul nostru nu are nici ring, nici ghete, nici măcar două perechi de mănuși; măcar o pereche: un boxeur ar avea o mănușă adevărată pe o mână, pe cealaltă fularul-și-căciula; celălalt boxeur ar avea cealaltă mănușă... Dar n-avem. Că n-avem. De unde și mănuși de box, pe vremurile astea?

Dacă nu avem noi măcar o minge de fotbal, adevărată... N-am juca în curte, Doamne ferește, ca să nu-l tulburăm din cugetare pe Înalt Prea Sfințitul, însă când avem voie în oraș, ne-am duce cu mingea adevărată, încolo, pe șoseaua spre Alba Iulia, unde sânt și terenuri adevărate, și maidane. Dar nu avem. Când, la stadion, în timpul încălzirii jucătorilor, punem și noi mâna pe minge și îi dăm și noi un șut, suntem fericiți timp de o săptămână, de o lună. Au minge adevărată cei de la Gheorghe Lazăr - ne ducem uneori, la internatul lor și ne uităm - dar și ei au doar una singură (cârpită, nu prea rotundă, se sparge des), iar ei, Legheliștii, sânt și mai mulți care așteaptă la o minge adevărată...

Când eram într-a-ntâia, un băiat dintr-a treia avea o minge de tenis pe care o băteam, în recreații, jos, în curtea internatului; numai că și din curtea internatului se auzea la reședința Înalt Prea Sfințitului. A venit un popă tânăr și ne-a certat smerit, ne-a zmulș urechile cu blândețe creștinească și ne-a confiscat mingea. Băiatul s-a rugat de el să i-o dea înapoi, că nu-i a lui, e a unui văr, promite că i-o dă vărului înapoi și nu mai facem gălăgie și praf. Popa tânăr i-a dat-o; și n-am mai jucat.

Ne facem facem câte o minge din ziare vechi. Le cocoloșim, bine-bine, le legăm cu sfoară - o adevărată tehnică, să împletești, din sfoară, plasă în jurul ziarelor. Mingea asta e grozavă: sare! Nu ca o minge adevărată, dar nici nu se compară cu una de cârpă. Numai că săritul ei ține cam un minut, iar după vreo cinci minute, batem mai mult plasa de sfoară, hârtia dinăuntru s-a rupt, s-a măcinat, a ieșit printre ochiuri. Nu-i nimic, în timpul orei următoare (dacă nu-i matematică, dacă nu-i română), facem alta. Pentru încă o jumătate de recreație.

Dacă aș avea eu puterea aia, să pun mâna pe bucătar și pe magazioner, să le trag câte-un șut de-al lui Dobay, de să-i scot prin plasă, gata-morți... Atunci aș rămâne la Normală, cu prietenii mei cei buni. Și cu profesorii mei cei buni - fiindcă pe Munteanu, țăranul-de-română, îl las aici, la Teologie, când ne mutăm dincolo, în Școala noastră. Și pe cel de matematică. Nu le-aș da șuturi de Dobay, ca bucătarului și magazionerului; șuturi cum ne dă el, Munteanu de română, de ne ia pe sus și ne azvârle în perete - și pe degeaba, doar așa, fiindcă e el mereu supărat de când a divorțat...

Pe popa Bojoc l-aș lua, dincolo. Bate și el, dar nu tare. Om bun și destul de bun profesor de geografie - iar mie îmi place grozav geografia: când popa Bojoc e în toane bune, mă scoate la tablă, mă leagă la ochi cu un fular, îmi pune creta în mână și îmi zice să desenez Europa. Uneori, mi se întâmplă să încalec golful Leului peste golful Biscaya, să nu-mi iasă cizma Italiei cum trebuie - sau când mă întorc din Marea Neagră, să suprapun cele două fălci ale Mării Marmara - dar ia să-l văd eu pe cel care n-ar face asemenea greșeli, cu ochii legați! Popa mă laudă și-mi arde o palmuță după ceafă, zicînd că eu geograf să mă fac, nu boxeur.

L-aș lua dincolo și pe Micu, de muzică. Și el bate - dar las', că și noi, la cor... Nu prea suntem disciplinați... Micu ne ciupește cu bagheta, însă nu prea tare, deși uneori i se rupe, bagheta ceea...

L-aș lua și pe încuiatul de franceză, pe Mōsieu Lapulancur Tūpūți: la clasă e scārbos, mereu zice de noi că suntem murdari, că mirosim urāt - de asta, când ne bate, nu ne atinge cu mâinile, folosește rigla... E un an-ti-pa-tic, Franțuzul, dar îl iau: fiindcă, așa strāmbă-nas, cum e, vine la galele noastre de box, atunci nu se mai ferește de noi și de hainele noastre, strigă și dă sfaturi și se bucură și se întristează pentru favoriții lui - la box, eu sunt favoritul și, după ce înving, îmi dă mâna - cu mâna lui!

Și, nici o ezitare: o iau, dincolo, pe Pistilica, Doamna de Naturale. E cel mai bun om din lume, Doamna de Naturale. E atât de bun, încât, cu toate că știe că-i zicem Pistilica, nu se supără ba chiar zice ea, despre ea, că Pistilica o să se supere, dacă data viitoare nu știm ca pe apă lecția la botanică sau la zoologie. Și apoi e singurul nostru profesor femeie. Chiar dacă Pistilica noastră nu ar fi cel mai bun om de pe pământ, tot am lua-o, dincolo, doar n-o s-o lăsăm aici, pe mâna Înalt Prea Sfinției Sale, Mitropolitul Ardealului. Care, se zice, nu are voie să iubească femeie, numai pe Domnul Dumnezeu trebuie să-l iubească. Și noi îl iubim pe Domnul Dumnezeu, dar o iubim și pe Pistilica. Așa că o luăm cu noi, dincolo.

Vreau să spun: or s-o ia Normaliștii, fiindcă eu termin clasa asta - și gata, la toamnă trec la liceu.

IV. BUIA

1. NICIO INDOIALĂ: MĂ MUT LA LICEU

Mă mut. La toamnă o să fiu tot la Sibiu, dar la liceu. La sfârșit de an școlar, a venit tata să mă ia, cu care ocazie a trecut pe la Gheorghe Lazăr, să se intereseze de condiții.

Nu mi-a spus nimic, acasă discută cu mama. Aud și eu: internatul liceului e tot atât de scump oricum, în leii noi te înșeli mereu, deși banii s-au schimbat de un an și ar fi trebuit să ne obișnuim; când auzi prețurile, ți se par mici, dar când bagi mâna în buzunar, constai că ai și mai puțini bani decât prețul... Mama îl întoarce cu discuția la internat:

- La liceu e tot atât de? Înseamnă că băiatul a pierdut doi ani de zile cu Normala! Si a și murit de foame!

- Dacă așa arată un mort de foame..., râde tata. Uită-te la el...

Îi aud mereu, de când sunt în vacanță, cum mă arată, cum se îndeamnă unul pe altul să se uite la mine; aud și de la alții că m-am schimbat, că am crescut - dar toți copiii cresc! Și mai vârtos, în vacanță: mă îndoapă mama; tot la trei zile taie o găină mare - ține atâta, fiindcă ei nici nu se mai prefac că o gustă, ei mănâncă altceva. Eu spun într-una: Asta-nu-se-face! - dar înfulec. Cu noduri: știu că și lor le place și supa și piftia și ciulamaua, însă totul, toate sânt numai pentru mine. Fiindcă eu cresc. Se spune că atunci când crești, trebuie să mănânci bine. Eu credeam că crești, fiindcă mănânci. Deși nu se prea lovește: eu începusem să mă întind la internat. Or fi avînd cei mari dreptate: copilul trebuie să mănânce, ca să umple golurile provocate de creștere. Mi le umplu și eu. Cu noduri. Umplu golurile trupului cel de-afară, nu și pe ale celuiilalt, pe care numai eu îl simt ca un burete stors. Stiu: când mănânci în silă, te îngrași, însă eu nu m-am îngrășat, nu m-am întins pe lat, ci pe înalt în sus; și pe înalt jos, judecînd după picioare; și după mâini, când le țin pe lângă trupul altuia, atârînd ca la spânzurați.

Se întâmplă ceva cu mine, de la o vreme. Încerc să nu arăt și nu știu dacă izbutesc să ascund: plutesc în ceață. Nu

cu capul în nori, am auzit ce-i aceea; eu cu ceața, nu cu norii. Îmi dau seama de ea, când ies - atunci, dacă nu mă sperii de cegănesc afară, nici plăcut nu-mi este. Parcă li-aș trezi din vis, din somn; nu somn, ci jumătate-jumătate - iar treaz, afară, îmi spun că mai bine rămâneam acolo, în somn, în cald. Înțeleg că numai părinții înțeleg. Eu, nu. Nu știu cât observă tata singur, cât îi explică mama (sau invers), dar știu, simt, că ei, simt ceva, altceva, însă mie nu-mi spun. Nu-i un secret - pe acelea mi le spun, ori nu se feresc atunci când și le împărtășesc - dar despre ceața mea, nimic. N-o fi ceața un adevărat secret. Adică politic.

Cele politice s-au înmulțit, aproape totul a devenit politic, chiar foarte. Înainte nu prea existau secrete - tata spune, acum: Ce secret să fi fost, înainte, faptul că noi ne refugiasem de răul Rușilor?; că Rușii ajunseră și în Ardeal? - numai pe noi ne căutau, ca să ne repatrieze?; ce secret să fi fost că numai noi, refugiații, ne temeam de ruși, Ardelenii n-aveau treabă, treabă ei aveau cu Ungurii; și ce secret să fi fost că noi ziceam, noi ne auzeam când ziceam că Rușii au adus, nu numai rusismul, ci mai ales comunismul - astea erau vorbe de-ale refușiților...

- Cum să fi fost secrete-politice acelea?, zice tata. Când ne priveau numai pe noi - așa credeau Ardelenii. Acum ei cred că îi privește și pe ei, dar tot nu acceptă că noi aveam dreptate, când le spuneam ce le spuneam. Și nici acum, când le tot spun: Oameni buni, anul 1947, a fost an de răscruce, să băgăm de seamă...

Numai că tata a zis despre fiecare an, fiecare eveniment că e de-răscruce; de aceea nu-l vor fi luat în seamă oamenii-buni. Acum, de când simt pe pielea lor răutățile Rușilor, cred că ei le-au descoperit, de aceea le zic secrete-politice... Au prins Ardelenii să se uite bine în jur, înainte de a schimba câteva cuvinte cu un vecin, cu un cumnat, cu o soră; a început să li se strâmbe gura de șoșotit cu palma pavăză, nu li se mai opresc ochii din rostogolit, din cătat în laturi - de secret-politic.

N-am prins schimbarea oamenilor din sat, eram la școală, cu schimbările noastre, ale mele. Adevărat, în vacanța de Crăciun, când comuniștii l-au dat jos și pe Rege, tata a tăcut multe ceasuri, fumînd la gura sobei, iar când a

deschis gura, a zis:

- Gata, s-a mântuit cu noi! Regele a fost ultima redută în fața năvalei, de-acum nimeni, nimic nu mai stă în calea tătarilor de Ruși!

Și mama și eu am fost mânăniți de detronarea Regelui. Mihai era frumos în portrete și atât de tânăr (mama îi zicea: Regișorul și: Mihăiță); tata nu vorbea de tinerețea-frumusețea lui Mihăiță, numai de tron și de simbol - despre astea vorbea cu oamenii și zicea că e răspântie (de fapt, spunea: "ultima răspântie").

L-am auzit și eu când spunea oamenilor:

«Oameni buni, semnalul răspântiei a fost, pentru nerefugiați, anul '46, cel cu alegerile. Atunci măcar să fi deschis ochii oamenii politici în amândouă părțile: la comuniștii aduși de Ruși din Rusia, din Ungaria: uite-i cum înțeleg ei democrația: tu îi bați în alegeri, dar ei dau la ziar că ei te-au bătut!; să fi deschis ochii și la Englezi și Americani - care au închis ochii la ce făceau Rușii în România, i-au închis atât de tare, de s-a văzut până în Buia!»

Mai zicea tata că dacă ar fi fost el om-politic, s-ar fi dus la Rege:

«Majestate, țara e în pericol, fă apel la popor!»

Bine-bine, poporul nu ar fi putut bate milionul de Ruși din armata de ocupație, dar istoria nu se face numai cu bătăi date altora, ci cu bătălii duse, chiar dacă ești învins. Învins pe câmpul de bătaie, dar nu belit la Abator, unde te-ai prezentat singur - ca la cedarea Basarabiei, ca la cedarea Ardealului, ca la 23 august '44. Să fi arătat că suntem un popor, nu o cireadă! Asta să le fi arătat, în primul rând dușmanilor, în al doilea, prietenilor: Englezii și Americanii ne-ar fi luat în serios, măcar n-ar fi dormit liniștiți, zicându-și că Românii ceia, dracu să-i ia, nu știu decât să se plângă de marile-puteri - în timp ce merg ba cu Hitler, până la Caspica, ba cu Stalin, până-n Tatra și după aceea așteaptă să fie răsplătiți, că ei au fost imparțiali - ca Rumânul...

Am auzit ce le spunea tata oamenilor, însă nu aflam nimic nou: eu știu politică, nu ca Ardelenii - care, după ce nu ne-au luat în seamă, înainte, când încă nu era prea târziu, acum, după "răspântie", s-au lăsat cuprinși de secret, de frică, iar fiindcă pe undeva le-o fi rușine de orbirea dinainte,

de spaima de acum, se răzbună pe noi, refugiații, spunînd: Basarabeni grăiesc în gura mare secrete-politice, pentru că-s borșovici, îi scurmă la vorbă pe ei, oamenii de-loc, numai ca să-i baje la apă!

Zice tata, acum:

- Înainte, Ardeleanul îl aștepta pe Rus, să-i dea Ardealul de la Ungur. Când "liberatorul" n-a mai vrut să plece, Ardeleanul l-a simțit pe Rus ca doar ocupant străin, n-a priceput că, mai grav decât străinismul e comunismul. De asta zice: Țăgani și Ungurii și Jidovii de la oraș, ei îs de vină! Însă dacă vinovatul nu-i țăgan-ungur-ovreu, zice: Răgățanu-ăla; oar' Olteanu, oar' Băsărabeanu' - totdeauna altul-i de vină. Dar ia încearcă să te-atingi de Groza al lor...

- Mai zilele trecute am vorbit cu notărița despre el, l-am forfecat împreună pe «Pătru Bumbac de-o adus Gròza din Rusia»..., zice mama. A fost și ea de acord că Groza e o lichea, un vândut Rușilor, un porc de câine... Dar, la urmă: «Așa e, dar îți dai seama, doamnă dragă: Groza-i prim-ministru al țării întregi! Prim-ministru, un ardelean de-al nostru - asta nu-i de uitat...»

- Ei, dacă și Regele ar fi fost ardelean de-al lor..., râde tata, apoi, brusc, se posomorăște. Anul trecut, când l-au detronat, iar eu spun că, gata, ultima redută, că am trecut și de ultima răspântie, ce-mi răspunde un ardelean: «Așè-i trube, că ne-o pus cote!» Îi spun că nu Regele i-a pus cote, ci comuniștii în slujba Rușilor, ca Pătru Groza al lor. Răspuns: «Ba! Groza-i ardelean de-al nost', el țâne cu țara, nu ca Rejele, care-i șî răgățian șî niamț!»

Ai mei continuă să discute, în casă, acasă. Tata nu mai vorbește în sat, dintre buieni, numai cu Heinrich mai discută politică.

Eu aș asista, chiar participa, îmi place politica, mai ales cum o explică tata. Însă nu-mi mai vine. Nu pentru că nu m-ar mai interesa, ba da, însă, aproape fără să vreau, intru la loc, în ceața mea. Unde mi-e mereu somn. Sau poate că a încetat să mă intereseze politica - de aceea voi fi lăsat întâmplările din afară să treacă, fără să mă atingă - de pildă, cotele. Se vorbește, se vorbește în casă, despre nenorocirea cu cotele, aud și prin sat, dar vorbele îmi trec pe lângă urechi.

Eu le am pe ale mele: mutarea în localul nou, plecarea de la Normală, în așteptarea plecării la liceu. Să le fi pus la inimă cotele acela? Parcă da. Parcă și nu.

Aș vrea să mă bucur de liceu. Și nu pot. Ceva, ceața nu mă lasă, nu mă lasă. Mi-e ceață, mi-e somn dacă mă trezesc, ies și mi-e frig, mi-e singur, mi-e rușine să fiu văzut gol - am ieșit din haine și din pantofi, am ieșit și din propria-mi voce, parcă altcineva ar vorbi în locul meu, iar acela spune numai prostii, numai prostii și nimeni nu-și dă seama că nu eu le spun, fiindcă nu al meu este glasul - fiindcă nu sunt eu.

2. PÂNĂ LA LICEU, SĂ NE MUTĂM PE-AICI...

Ne mutăm. Într-un fel, ne-am mutat, de când tata doarme dincolo, ca să nu ne fure cineva uneltele, materialele. Plecăm din casa lui Tizu. Din păcate, nu pentru că s-ar fi întors stăpânii din Rusia, ci pentru că primarul a pus ochii pe ea - pentru el, nu pentru partid. Victor îi va fi spus tatei de planul primarului, el va fi avut ideea și cu casa lui Engelmann.

Engelmann a avut mai multe case, în Buia. Cele mai faine. Acum, în una e postul de jandarmi, locuința șefului de post, iar în două camere șade bătrânul Engelmann cu fiica lui, o doamnă și ea, în vârstă. Aici, lângă școală, Engelmann a avut altă casă, unde, cică erau și prăvălii. Ce se va fi întâmplat înainte de venirea noastră în Buia nu știu, dar noi am găsit o ruină. Mai încoace, într-o încăpere oarecum reparată, s-a deschis o boltă. Mai era una, lângă popicărie, poate de aceea bolta lui Engelmann a devenit și crâșmă; apoi numai crâșmă.

Clădirea este în formă de L; piciorul din curte are două odăi mari, pe o galerie. Acoperișul a fost reparat de curând, însă odăile nu au uși, nici ferestre, podeaua a fost smulsă pe alocuri. Primăria dă ceva materiale, dacă chiriașul se mulțumește cu atât: să facă el reparațiile, intră în contul chiriei-la-stat.

Așa că reparăm casa lui Engelmann. Heinrich, priceput la tâmplărie, face uși, cercevele. Tata și cu mine zidărim. Închidem galeria acolo unde face colț cu a crâșmei, pentru ca bețivii să nu vină la noi, să se pișe pe pereți, ca până atunci. De fapt, ridicăm două ziduri, între ele o să fie o debara. Când o să facem și un paravan-spalier, pe colț, o să fim oarecum la adăpost și de privirile celor veniți la crâșmă.

Heinrich lucrează încet, ca un bolnav ce este. La căratul ușilor, cercevelor - cu faetonul - ne ajută și fetele, care rămân și pentru curățatul grădinii, pentru tencuieli. Mă înțeleg bine, dar evit să mă uit la ele, chiar când le vorbesc.

Am curățat, am izolat chiar și un colț de pivniță; lângă privata noastră (am făcut una și pentru crâșmă), am ridicat și

un coteț de găini; am lăsat loc și de cocină - dacă părinții or să fie în bani, să-și ia porc.

Ne mutăm, seara, târziu, pe întuneric, cu faetonul. Mai multe transporturi, acum avem multe lucruri - deși nu cele de la Buda. Îmi pare rău că plecăm de la Tizu, dar asta-i viața. Îmi pare rău de curtea mare, curată, de livadă, de pădurea apropiată. Și de Iancu - nu de Pușa notarului, care nici urât nu se uita la mine, de parcă numai ea ar fi la liceu...

Ne-am mutat. Nu avem ochiuri la toate geamurile dar e vară, cald; nu avem ușă între cele două camere și nici la debara, dar astea se fac, încet, încet, cum poate și Heinrich - după ce că ni le face gratis... Heinrich zice că nu: în contul tâmplăriei, mama să le mediteze pe fete la română, tata la istorie-geografie - tot în românește. La un moment dat, Heinrich a zis că eu aș putea să le dau ore de franceză - am simțit că-mi iau foc obrazii, am bâiguit că nu știu atâta franceză - și în acel moment, nu spuneam tot adevărul: dacă m-ar fi întrebat cineva, n-aș fi știut să conjug nici verbul aimer - cel mai ușor verb - la indicativ prezent.

Ziua lucrez la casă, iar seara ies cu domnișorii. Am fost primit. În cercul domnișorilor. Ca vârstă, sunt cel mai mic, dar ca înălțime - și mai ales ca voce... Mi s-a schimbat, acum sunt aproape-bas, ai mei au zis că mi-o recunosc de departe, atunci când cântăm serenade. Aici, la Buia, cântăm serenade, nu doar sub ferestrele fetelor, ci oriunde găsim loc: pe pod, pe o bancă, la poarta vreunui băiat pe care-l așteptăm. Aici, la Buia, cântă serenade și fetele - tata se tot miră de asta, zice că serenada se cântă numai la fereastra fetei și o cântă numai băieții, mama zice că Ardelenii înțeleg prin serenadă adevărul: cântec-de-seară.

Suntem vreo cincisprezece domnișori în Buia; șeful nostru e Lena lui Ionel, elevă în ultima clasă la Comercial, în Blaj. Îl înlocuiește pe frate-său, Victor, student la Comerț, acum pe un șantier național, Salva-Vișeu îi spune. O știu pe Lena, de pe când nu eram în cercul domnișorilor: grăsulie și veselie și îmi dă țigări (le ia de la tată-său, care-i vânzător la cooperativă, bolta de lângă popicărie). E veselă, Lena chiar și de când umblă îmbrăcată în negru; și de când nu mai aduce țigări pentru fumători. Adevărat, acum se stăpânește, când o gădilă râsul ei nebun și, la serenade, nu mai ține sopranul, ci

doar alto-ul: de când a fost ridicat tată-său, Ionel - cu cotele, a zis ceva și l-au ridicat. A fost ridicat și fratele lui Ionel, fostul primar, Aron (tatăl Mărioarei și al lui Ronel) - tot cu cotele. Mărioara și Ronel vin în fiecare seară cu noi, domnișorii, dar nu cântă serenade. Verișoara lor, Lena, chicotește că mai bine așa, tot nu au voce. În afară de mine și de fetele notarului, toți ceilalți domnișori sunt la-Blaj: la liceu, la comercial, la Normală; Victor, studentul, tot la Blaj a făcut Comercialul.

Cântăm ce cântăm apoi Blăjenii discută despre ale lor: umblă un zvon că are să se desființeze Blajul. Nu numai Episcopia și Teologia, dar și școlile secundare. Blăjenii spun că nu numai ale lor: toate școlile din țară. Nimic precis, dar fum fără foc... Fuseseră multe arestări și la Blaj, în luna mai, și nu doar de legionari, cum se zicea; și nu numai studenți și elevi, ci mulți profesori, dintre care unii nu făcuseră politică, chiar un episcop... Și cum se arestează mereu și mereu și pe sate... Uite, numai în grupul nostru avem trei arestați: tatăl Lenei, frate-său, Aron și popa unit, Lincariu - tatăl lui Traian - dar în sat mai sunt și alți ridicați, vreo zece...

Eu ascult. Și nu spun nimic. Țin la Lena și mă gândesc cu milă la taică-său - dar nu și la unchiu-său, Aron. Cu toate că sunt bun prieten cu Mărioara și cu Ronel. Dar țin minte, fiindcă am fost de față și am auzit cu urechile mele: a doua zi după ce ne-am întors de la Sighișoara, de la re-pa-tri-ere și m-am dus cu tata la boltă să cumpărăm sare și gaz, fostul primar, Aron, zisese, către ceilalți oameni, dar tare, să auzim și noi:

- Mai bine făcè de se-nturna la el, în Rusia, nu să vie iar peste noi, aci-n Ardial...

Frata-său, Ionel, îi zisese să nu grăiască cu păcat, însă Aron:

- D-apăi că dacă n-or putut Ruși' să și-l ieie, '1 trime-tem, noi, Rumâni, de un'e-o vinit...

Tata, după ce a cumpărat și a plătit, a zis, țeapăn:

- Fiindcă vorbește vinarsul pe care l-ai băut, nu-ți urez să ajungi în situația mea, de venetic în proprie țară, însă când ți-o veni și dumitale rândul să te strângă comuniștii de coaie, să-ți aduci aminte ce mi-ai spus, azi, aici!

Așa că eu tac. Mă întreb doar dacă Aron, pe-acolo, pe

unde-o fi închis, își aduce aminte, simte durerea de-o știu numai bărbații. Poate că da, poate că nu, vorba Odoamnei de la Centrul de la Sibiu.

Tac și fumez - Lena m-a învățat, îmi dă și pentru-acasă. Eu însă fumez numai cu ei, cu băieții, dar mai ales cu fetele, singur ce rost ar avea? Când mă întorc acasă de la serenade, mestec bine-bine frunze de lămâiță, se zice că șterge mirosul, gustul de tutun - ți-ai găsit cu mama, are nas de câine de vânătoare.

- Iar ai tras mahorcă, o aud, când intru tiptil în casă. Vorbim noi, mâine dimineață...

Ce să-i răspund? Tac, mă bag în așternut și sforăi fulgerător.

Dar nu dorm multă vreme. În urechi îmi stăruie serenadele pe care le-am cântat, poveștile pe care le-am auzit, glumele la care am, și eu, participat, ca un adevărat domnișor.

Apoi încerc să-mi aduc aminte cum anume mirosea Pușa, în astă seară - față de aseară. Și nu găsesc. Toate fetele au mirosul lor, unele mai așa, altele mai altfel - numai Pușa nu miroase. Și doar am făcut pe dracu-n patru, să rămân cât mai mult timp lângă ea. Ca s-o adulmec. Uneori mi se face rușine - dar ce sunt eu: câine? Și ce e ea?

3. NE MUTĂM, NE MUTĂM, PUȚINTICĂ RĂBDARE

Ne mutăm. Nu doar noi, refugiații, mutători de meserie, ci și ei, ceilalți. Nu știm unde, cum, dar asta-i: suntem ca și mutați.

Ai mei - mai ales tata - au un nou prilej să spună că ei știuseră, că ei prevăzuseră, că chiar vorbiseră de ultima-răspântie - dar asta-i soarta profetilor: să profetească în pustiu. Iar se supără tata pe ardeleni, că nu-l crezuseră când le spunea că răul adus de ruși e nu atât rusismul, cât comunismul când le zicea să nu râdă de ruși, că sunt înapoiați - așa cum râdeau, în '44, de soldatul sovietic, rătăcit pe un drum lăturalnic, în căruța lui țigănească, târîta de caii lui tătărăști și care întreba: «Gde Berlin?», că el acolo se duce, acolo are el o treabă, na Berlinu - fiindcă a ajuns! Și mai dincolo de Berlin a ajuns, de-a înghițit jumătate din Europa. Tot așa înaintaseră, tăvălugiseră, "consolidaseră terenul" în țările ocupate: azi se prefăcuseră că fac guvem de coaliție cu democrații, mâine se prefăcuseră că se înțeleg cu legionarii, ca să-i învingă (în alegeri!) pe liberali, pe țărăniști, pe social-democrați, poimâine îl arestaseră pe unul de-al lor, răspoimâine pe legionari după ce alungaseră din guvem pe toți burjuii și, de pe tron, pe Rege - calea era deschisă: naționalizare, deblocare, epurare - pe țărani i-au pus deocamdată la cote, dar mâine vine colhozul, închiderea bisericilor, ridicarea popilor, deportarea unei treimi din populație - ca la ei, în Rusia: o treime lucrează "afară", o treime înăuntru, în lagăre, iar ultima treime supraveghează, cu pușca, și afara și înăuntru...

Fac ei, mama și cu tata, pe supărații - că Ardelenii nu-i crezuseră - dar, de astă dată, și ei au fost surprinși: nu se așteptau la ultima "reformă" - a învățământului. Nu erau ei chiar atât de știutori: când nerefugiații îi întreabă cum are să fie - doar ei știu, din Basarabia ocupată de ruși - ai mei răspund doar că, la ruși, pedagogul (învățător, profesor) nu mai are autoritate asupra elevului, elevul e încurajat, chiar obligat să-l critice, chiar denunțe la partid pe învățător

pentru orice. Oricum, spun ai mei, vom afla cu toții cum va fi la noi, când se va publica legea - dar mai înainte, or să afle ei, de la Inspectorat, unde au și fost convocați.

Până să se ducă învățătorii la Inspectorat (mama zice: "Expectorat"), printre noi, Domnișorii, umblă un zvon neliniștitor: nu numai că or să se desființeze o mulțime de licee, facultăți, dar noi, încă elevi, o să fim trimiși cu forța la școlile lor, comuniste - și, în plus, o să pierdem un an, doi... De ce să pierdem? - nimeni nu știe, decât că clasele se vor număra altfel, după moda rusească și atunci mulți dintre noi vor fi retrogradați, lăsați repetenți...

Pentru mine... salutare, Liceu! Salutare, Normală! - fiindcă e școală bisericească, ține de Mitropolie. Și-atunci, unde mă duc? Cine știe, să așteptăm legea, să așteptăm lămuririle.

Lena zice, râzînd, că puțin îi pasă - se mărită. Cu cine? Găsește ea cu cine, doar e fată simpatică și în plus, nu mai e fiică de bandit: taică-său a fost liberat. Verișoară-sa, Mări-oara, zice că, dacă-i pe-așa, se mărită și ea: și taică-său, Aron, a ieșit. Dintre fete, numai Pușa, nu zice că se mărită: o fi lăsând pe soră-sa, Puia, înainte, ca mai mare.

S-a întors de pe șantier și brigadierul-național Victor. Umblă vorba în sat că l-au liberat pe tată, fiindcă fiul a fost mare-brigadier, pe șantier-național. Eu nu cred (nici ai mei), însă Victor prea face pe grozavul și-și bate gura, lăudîndu-se că, dacă se desființează facultatea lui de Comert, el trece la alta, la oricare - pe bază de diplomă de brigadier; mai zice că pe bază de brigadier, el poate intra și la facultatea de diplomatie! Nu știu ce-i aceea, dar nu cred.

Nici ai mei. Părinții se duc la Sighișoara, la Inspectorat, la instructaj; și la prelucrare.

- Înțeleg: instructaj, zice mama. Adică militarie, fiindcă, pentru Ruși, războiul nu s-a terminat, comuniștii sînt mereu pe picior de război. Dar de ce să mă pre-lu-cre-ze? Adică să bage materia primă printr-o parte, să scoată, prin cealaltă, produsul finit? Asta am ajuns? Materie primă?

- Oțelul se face, nu numai din minereu, ci și din fier vechi...

- Eu, fier-vechi?, se indignează mama. Dar sunt încă tânără, sunt un bun cadru didactic - fie și specializat la clasa-

ntâia - de ce să mă dea la topit? Ca să mă transforme în ce: în tractoristă?

- Mă tem că n-or să ne topească, să facă din noi altceva. Pe noi or să ne călească - după ce ne-ar decăli... - să facă, din noi tot învățători, dar de tip-nou, după rețeta din cartea de bucate a lui Ostrovski, *Kak zakalialsia stal'*. Or să înceapă zakaliania prin a ne obliga să învățăm limba rusă - cea mai lungă, cea mai roșie limbă... Ah, dacă am fi plecat, din Gusu, încolo, spre Apus...

- Oare din vina cui n-am plecat? - dar am hotărât: nu mai vorbim despre asta, n-o să ne trecem viața, întrebându-ne «Cine-i de vină?» Nu e nimeni de vină, dar... «Ce-i de făcut?», vorba celeilalte cărți de bucate...

- Văzînd și făcînd, zice tata. Oricum, tu ai să fii favorizată: ruși, sovietici, și ei încep învățămîntul tot cu clasa-ntâia, tot cu Azbucnea...

- În rusește? Dar nu știu și nu vreau să-nvăț!

- Uiți cartea de bucate a lui Lenin și rețeta: “Nu poți - te-ajutăm; nu știi - te-nvățăm; nu vrei: te-obligăm”? Fluierînd or să-nvețe rusește cu toții, nu numai cadrele didactice. Tu ai noroc cu mine: o să-ți dau meditații...

- Mersi! face mama, înțepată, apoi, îngrijorată: dar de la cine or să învețe învățătorii rusește ca să-i poată învăța pe elevi?

- De la învățătorii care știu ceva-ceva....

- Adică de la... de la tine! Să nu cumva să spui că știi rusește! Ai mai spus, la Gusu, și știi ce-a ieșit!

- Am glumit, ce naiba, întîi să vedem ce-i cu legea.

Am văzut ce-i cu legea. Am văzut cu toții, după ce s-au întors învățătorii de la instructaj-prelucrare.

- Ne-o instructat dracu, pe toți!, bombănea Directorul. Ne-o pre-lu-crat!

4. VARA LUI '48: NE MUTĂM ÎN ALTĂ LUME

Mă mut. Gata, nu mai e nimic de făcut: sunt prelucrat!

Nu doar eu. Nu numai noi, elevii. Reforma învățământului ne-a instruit-prelucrat pe toți: învățători, elevi, profesori, studenți - părinți...

Pe unii, rău de tot. Pe alții doar foarte rău.

Mama tace - oricum, vorbește mult mai puțin, ca de obicei. Poate fiindcă ea este cea-mai-favorizată de prelucrare; fiindcă nu vrea să recunoască cinstit că tata avusese dreptate când zisese că, oricum ar întoarce-o comuniștii, numărătoarea tot cu cifra 1 începe...

- ...Dar când se pornesc, greu se mai opresc din numărât, adaugă el. Și nici o nădejde că au să adoarmă prea curând, ca în zicală...

Eu bag de seamă, cu glas, că nu e chiar rea numărătoarea în continuare, după moda rusească: nu riști să te încurci...

Mama dă din cap a încuviințare prudentă, apoi ridică bărbia a întrebare: ce crede el, tata?

- Auziți, oameni buni!, crede el, tata, plimbându-se cu mâinile la spate, cu tot cu pensulă (vopsim ușile, cercevelele - apoi, de când cu reforma învățământului, tata nu mai poate vorbi în timp ce lucrează). Ca să arate lumii că școala lor, săvietică, e cea mai balșaiă, cea mai șirokaia - precum rodina - Rușii numără clasele ca kilometrii spre Berlin, de la zero la cât o fi... Asta înseamnă că mucea care termină a șaptea primară trece într-a opta! Dar, domnule, când zici: clasa a opta, zici: bacalaureat!; zici: capăt de linie pentru secundar, pentru Școala Normală, pentru...

- Pe vremea noastră, capăt de linie era a șasea, zice mama.

- Pe vremea noastră! Am fost prima serie, dar de-atunci s-a normalizat și învățământul - auziți, oameni buni: clasa a noua! Cum adică, a noua, ce-i asta: a noua? Și a zecea! Și a...

- Acum, ultima clasă de liceu are să fie a unsprezecea, zic. Când o să trec la Universitate, o să intru într-a două-

sprezecea; dacă fac Literele, termin într-a... cincisprezecea, însă dacă merg la Medicină, atunci... Şaisprezece, şaptesprezece...

- Nu mai număra atâta, mă doare capul, zice mama.

- Lasă-l să numere, tot nu iese la socoteală: dacă o să mai existe învățământ superior...

- O să existe, așa am auzit, zic. Până atunci, sunt favorizat! Din clasa a doua sar tocmai într-a șaptea - sunt elev într-a șaptea!

- A șaptea, dar la Șeica Mare!, pufnește tata. Dacă-i pe-așa, rămâi s-o faci la Buia, ca să nu mai plătim internat, cantină...

- Internat-cantină - la Șeica Mare?, zic. Dar Șeica-i un sat, ca Buia, atât că are gară...

- E reședință de plasă, a avut și gimnaziu, acum îi zice: ciclul doi. Acolo o să-nveți tu carte: la ciclul doi al Șeicii! Mama lor de reformatori, cum au stricat ei învățământul!

- Și dacă nu-i chiar totul rău în reforma lor?, întreabă mama, însă văzînd încruntarea tatei, o drege: Poate că n-o să se aplice, întocmai...

Degeaba: tata a luat foc, gesticulează cu pensula, pistruiază de vopsea maron pereții și podeaua. De astă dată, mama nu scoate un cuvîntel, vânează stropii cu o cârpă umedă.

Eu am ieșit din vorbă, deși am rămas în casă. Nu-mi prea pasă. Aș vrea să fiu în rînd cu lumea, dar nu pot participa la îngrijorare, la indignare. Apoi chiar sunt un favorizat: trec într-a șaptea, dar nu pierd nici un an. Nu știu de ce numai eu, de ce numai noi, care am terminat a doua de secundar: cei care au absolvit a treia, tot într-a șaptea vin, cică așa sună legea. De ce sună așa? Fiindcă-i rusească: nu se explică, se aplică! Așadar, cei dintr-a treia de secundar, după ce că sunt retrogradați la ciclul-doi, sunt în plus lăsați repetenți! Umblă vorba că și anume clase a patra vor continua... cu a șaptea, așa, ca să ne alinieze, grupeze... Asta nu e singur, mai sigur e că școlile dela Blaj au fost desființate, a scris și la ziar. Dar nu a scris de ce: fiindcă erau catolice.

Povestesc ai mei că la Sighișoara, la instructaj, prelucrătorii au spus că Blajul a fost, de totdeauna, un cuib-de-bandiți-mistici, o fabrică-de-întuneric, o închisoare-a-sufle-

tului-omenesc. Zice tata că ce bine-i să fii basarabean și ortodox, pe timpurile astea și nu catolic ardelean, ca "tovarășul" care-i prelucra - îl cunoșteau Ardelenii: făcuse liceul la Blaj, teologia la Viena, călugăria la Roma, dracu știe ce i se întâmplase, de se-ntorsese pe dos, ca o mânășă, de scuipa-pe-trecut, instructa-prelucra și amenința cu mânia-poporului'-ncitor...

- Mama lui de iezuit, azi-mâine o să-l vedem mitropolit ortodox, zice tata, iar mama:

- Nu-i bun de mitropolit, că-i spân... - și tata:

- Nici o grijă, îi pune partidul barbă...

Tata profetește, în continuare, aghezmuind cu pensula de vopsea. Zice că dacă au desființat Școala Blajului, azi-mâine - or să desființeze și Biserica Unită, cine să-i împiedice, ba chiar o să le sară în ajutor Sfânta Biserică Ortodoxă, crezând că astfel are să întoarcă la turmă oițele rătăcite la 1700... Mai zice tata ce-a mai zis, că vrem, nu vrem, greco-catolicii ardeleni ne-au învățat carte - din păcate nu și pe noi, Basarabeni, căzuți sub Ruși. Ne ține tata, pentru a nu știu câta oară, conferință cu Școala Ardeleană și zice că, de n-ar fi fost papistașii Maior, Micu, Șincai, și în ziua de azi ar fi moțăit Românul la umbră turcească, neînstare să se apere măcar de muștele care-i intrau în gură; ar fi pirotit și-acum pe ceardac, pufăind din narghilè și horpăind, în somn, din cahfè...

- Știe Rusul unde să lovească: la cap! Ia-i poporului școala - mărșăluiește singur, înapoi, în peșteră! Ia-i poporului cartea în limba lui - nu mai ai nevoie de nagaică, de ciomag, de pușcă!, l-ai terminat, l-ai pus la pământ, nici măcar în patru labe, ci pe burtă... Când mă gândesc că nepoții mei or să fie niște analfabetizați...

- Ca de obicei, exagerezi, zice mama - ca de obicei.

Chiar dacă nu exagerează, puțin îmi pasă.

De unde o să aibă tata nepoți, dacă eu nu fac copii - cu cine? Pușa trage cu ochii ei albaștri numai spre brigadierul-național, tot timpul se înalță pe vârfuri și-și lungește gâtul la Victor - asta mică, Pușa. Gina? Ar fi bunicică, are niște ochi negri-negri... Și cum arde, când o ții de mână... Și ce țâțici are, în față, pe piept și ce sâni are, pe la mijloc, când o vezi din spate - altfel le zice, dar Gina are, sigur, sfârcuri și la

buculițe, ai zice că fata asta nu merge cum se merge, ai zice că fata asta ronțăie, rumegă, mestecă și vine la tine chiar când se îndepărtează și tu te uiți în urma ei și vezi ce piepți are ea, tot doi, mai jos de cordon și cu, sigur, sfârculețe... Numai că o fi ea, Gina, mai scundă decât mine, însă e mult mai... cum ar zice tata: coaptă. Parcă eu nu știu că Gina e coaptă?, doar am miros bun, știu când cineva e copt. Pentru mine, de-acum, Gina e cam prea, nu ne potrivim. Lena? Lena e și ea coaptă, se și mărită - dar nu cu mine. Cu Mărioara să fac ceva copii? E prea... nu știu cum; și are gura mare.

Găsesc eu, la Șeica, la mixt, fete mai frumoase decât sclifosita notarului că, dacă te uiți bine la ea, vezi ce gură prea mare are și prea roșie, fiindcă prea își mușcă buzele și și le îmbălează cu limba, când se alintă pe lângă Victor-brigadierul; și, dacă te uiți cu atenție, bagi de seamă că ochii i-s din cale-afară de mari și de albaștri, e o holbată, Pușa, te și temi să nu-i iasă din cap ochii, ca la melc, atunci când se zgâiește numai la Victor; și nu trebuie să te uiți bine-bine, ca să vezi că e mică - eu, dacă vreau, mă uit drept în creștetul ei. O piticoasă, o guroasă, o holbată; în plus, nu miroase a om - singurul lucru care miroase la ea: rochiile; a fier de călcat. De parcă ar fi o rochie cu gură. Și cu ochi destul de albaștri.

Eu, dac-aș vrea și aș vrea, m-aș avea bine cu fata lui Heinrich. Cu oricare dintre ele. Alea, da, fete, voi fi crescut eu ca un nebun, dar ele sunt, în continuare, mai înalte. Țâțicile-s încă mici, numai sfârcurile de ele - dar lasă, or să crească. Și nu se holbează la Victor, ca zgâita notarului, se uită la mine, ca ele: pe furiș se uită. Și eu, tot pe furiș, iar când se întâmplă să ni se bată cap în cap privirile, pufnim și întoarcem capetele în altă parte și ne vine să scuipăm de trei ori, ca atunci când chiar te ciocnești cap în cap cu cineva și nu vrei să faci bube-dulci. Ele, da: miros bine, a fată. Așa, nu știu cum să spun, dar spun că chiar dacă ții ochii închiși, vezi, știi că, la doi-trei-cinci pași e un om, o fată. Când, din greșală, ni se ating mâinile, suntem curențați. Așa simt eu, am simțit că și dincolo se simte așa: de parcă ne-ar fi nu știu cum să spun.

Dacă aș vrea și aș vrea, uite ce-aș face: seara, după ce mă spăl bine-bine și mă îmbrac curat, mă duc la Heinrich. Îi

cer voie să-i dea voie. Să iasă în sat, să ne plimbăm. Sunt convins: i-ar da.

Asta-i, că sunt două. Și nu știu care dintre ele e Karin și care-i Ingrid. Sau Inge. Nu le-am zis niciodată pe nume, ca să nu mă încurc - în capul meu, cele două prenume sunt ori prenume și nume, ori prenume dublu. În vacanța asta n-am scos aproape nici un cuvânt, necum să le spun pe nume, deși am lucrat împreună, atâtea zile, aici, la noi.

Dar chiar dacă aș ști cum o cheamă pe una, cum pe alta - pe care o aleg? Nu seamănă între ele, nu sânt gemene, dar îmi plac. Și mai tare mi-ar plăcea una care să semene, într-o privință, cu Karin, în altă privință, cu Inge : (sau cu Ingrid). Dar nu știu care-i una, care-i alta și ce anume îmi place mai mult la una, ce, mai mult, la cealaltă.

Noaptea, târziu, când mă întorc de pe la serenade, îmi zic: Ce-ar fi să trec prin fața casei lui Heinrich? Care dintre fete o fi la fereastră aceea să fie!

Dar dacă una e la fereastră, alta la porțiță?

Nu, mai bine îmi văd de drum, spre casă.

În așternut, cu ochii deschiși în întuneric, nu sunt obligat să aleg, silit să mă hotărăsc numai pentru una. Fiindcă atunci chiar este una singură: fata lui Heinrich.

5. LA TOAMNĂ MĂ MUT LA ȘEICA

Ne mutăm la Șeica Mare, la cicludoii, asta-i viața - până atunci, profit de vacanță.

Am terminat cu roboteala la casa lui Engelmann, așa că și ziua umblu. Iar seara e altă zi, cu serenadele.

Prietenii mei sunt cu toții binișor mai mari decât mine, începînd cu Lena lui Ionel, cea mai bună adevărată prietenă a mea; continuînd cu fratele-său, Victor - studentul-brigadierul; apoi cu verii lor, Mărioara și Ronel; apoi cu Luc și Emil, contabili la cooperativă. La orice oră mă pot duce la ei, la birou: bat în ușă, intru, dau bună-ziua; vorbim, spunem bancuri, fumăm. Adevărul fiind că, în biroul cooperativei numai eu fumez, ei nu. Emil e un flăcău zdravăn și ficior fain, gata să rîdă la cea mai neînsemnată adiere de glumă și umblă încălțat cu cizme, chiar și acum vara. Luc e mititel, sfrijițel, cu părul numai inel' - și nemaipomenit de comic: te îmbolnăvești de rîs, când îl imită el pe Chaplin; și pe Stan (pe Bran nu, că-i gras), iar când e în toane bune îi imită pe Chaplin și pe Stan, de-ai zice că-i unul și același. I-a văzut la film, la Sibiu, când a făcut școala de contabili. Nici el nu fumează. La școala aceea tata l-a îndemnat pe Luc să meargă. Și pe Emil, tot tata - încă înainte de reformă, constatînd căte elemente-bune sînt condamnate să rămână la coada-oii, doar pentru că nu se găsește careva, un învățător basarabean, să discute, să se certe cu părintele ardelean să-și deie copilul mai departe, la școală.

Acum, că se anunțase reforma învățămîntului, tata își întetise sfaturile, insistențele, prin sat: dacă reforma era o pacoste pentru unii, putea fi bună pentru alții, pentru acele elemente-bune care, după ce terminaseră clasa a șaptea în sat, din... obișnuință, se opriseră, nu se duseseră mai departe, cu școala. De ce, acum, că lucrurile se anunțau rele, ei, rămașii, să nu meargă întâi la cicludoii de la Șeica, acolo să se reobișnuiască cu școala, apoi să continue - la Sibiu, la Sighișoara, chiar la București (dar nu la Blaj, cu Blajul se terminase).

Și uite-așa: tata, deși continuă să tune și să fulgere împotriva reformei ("campania de alfabetizare", zice el),

profită de ea: dă meditații la vreo cinci băieți și fete, ai căror părinți fuseseră bine speriați de tata, cu colhozul. Vine la meditații chiar și Mărioara lui Ionel: ea a terminat trei clase de liceu, la Blaj, dar tată-său a insistat să o primească (după ce i-a cerut iertare pentru ce zisese în 45, când ne întorsesem de la “repatriere” și tot în boltă, de față cu oamenii), zicând că clasele, la Blaj ale Mărioarei, le trecuse el, cu desagi și cu damigene...

Așa că vine la meditații și Mărioara. Și se plic-ti-seeeește, Mărioara la meditații, la masa de pe galeria noastră de la Engelmann. Poate din pricină ca e vară și e cald - deși pentru ceilalți nu e. Mă rog, așa e Mărioara: frumoasă. O știu de mult, de când am venit în Buia, eu eram într-a treia, ea într-a patra - dar ne jucam amândoi, nu făcea pe nebuna, ca Pușa notarului. Uite, chiar aici, dedesubt, în pivnițele părăsite ale lui Engelmann; aproape în fiecare recreație mare ne jucam pe-aici, de-a ascunselea. Un fel de a vorbi, noi doi ne ascundeam de-a împreună. Și ne pupam, doamne, cum ne mai pupam, pe-pe-pestă tot. Pe atunci și ea era copilă și de-la-țară și umbla fără chiloți, așa că oricând îi vedeam puțica ei cea dulce și roșioară, puneam și mâna și nasul și limba. Însă de când s-a făcut elevă de liceu, nu i se mai vede - și ce frumoasă i s-o fi făcut puțica minunată și îmbujorată... Când eram copii, nu știam ce-i rușinea - acum însă știm și numai gândul că aș putea să-i zic Mărioarei, ca în copilăria noastră: «Mărioară! Dă să ți-o văd!» mă omoară - de rușine...

Așa că mă uit, în mare-trecăt la Mărioara, cum șade ea pe scaun, la masa din galerie, cu obrazul rezemat în pumn și cu ochii ei cei frumoși tulburați de plic-ti-seală; și, desigur, de căldura verii; probabil și de căldura ei internă, cum se zice, fiindcă s-a dezvoltat binișor, are țâțe adevărate și restul adevărat, dar nu i se mai vede, ca pe timpuri, când eram copii și i-o vedeam cum te văd.

Mai am un prieten - el vine - de două ori pe zi la meditații, e un “caz special”, cum zice tata: Ilă.

Ai lui și lumea din sat îl strigă: Ilă (de la Mihăilă), însă pentru că tata i se adresează ca la școală: Mihai, Ilă a început și nouă să ne ceară să-i spunem așa, fiindcă e mai ca-la-școală: Mihai. Îi spunem - și-atunci Ilă e foarte mulțumit;

când îi mai scapă cuiva câte un: Ilă, Mihai se posomorăște pe dată, i se îngroașă fruntea, buza de jos îi atârnă, tremurînd, ditamai ciobănoiul gata să dea în plâns.

Îl știu pe Ilă de pe când stăteam la Tizu: dacă o luam în sus, prin livadă, saream gardul spre pădure și treceam de tufișurile de liliac și de rugii de mure, dădeam într-o pășune. În vârful dealului. Acolo își pășteau oile ai lui Nonu. Are multe oi, Nonu și Ilă e cioban-la-uăi, cum se pronunță oile pe-aici. Terminase demult a șaptea, avea spre șapte-sprezece ani și făcea ce făceau mai toți băieții din Buia: erau-ciobani-la-uăi.

Mă duceau destul de des la Ilă, sus, pe deal. Îl auzeam din curte de la noi, de la Tizu, când striga la oi, la câini - sau cânta.

În Buia, feciorii cântă seara, după asfințitul soarelui, când se întorc de la câmp (ei zic “de la moșie”, tata râde și acum de “moșia” lor de un iugăr, hai două, însă mama zice că moșie însemnează nu mare-proprietate, ca în Regat, ci pământ-moștenit-de-la-moși-strămoși), cu carul. Încărcat sau gol, carul, Buienii șed tolăniți în car și cântă. Numai doine. Cântă Buianul o strofă, ori numai un viers - și îndeamnă vitele. Vitele n-au nevoie de îndemn, dar așa-i cântecul, când Buianul zice: «Cea, nè, că mândra-i grè!», nu chiar zice cuvinte, vorbe, asta-i partea zisă din muzică, din doină. Așa că vitele, învățate, n-o iau cè, mândra aceea n-o fi chiar rè - dar asta-i doina, la Buia.

Cântă nemaipomenit de frumos Buienii, seara; devreme, imediat după asfințit, cu carul; mai târziu, spre miezul nopții, când se întorc de la crâșmă; ori de la drăguțe - atunci merg pe picioarele lor, nici picior de vită pe uliță, dar Buianul, după fiecare vers, după fiecare strofă: «Cea, nè, că mândra-i grè!» Dacă le ascuți pașii - doar că nu le scârțâie carul: mersul lor e de car. Și ce dacă nu sunt, acum, vite - numai acum nu sunt vitele...

Mama și cu mine, chiar dacă uneori eram pe punctul de a adormi - ori ne trezeam din primul somn - ieșeam la fereastră; uneori, vara, chiar în curte ieșeam. Și ascultam.

Venea Buianul cu doina lui, de depaarte, ‘departe, de mult mai departe decât crâșma aceea; cel mai aproape: din alt sat venea... Și străbătea Buia povestind, cu doina, mai

puțin cu cuvintele învățate de la cei care le învățaseră și ei; nici cu melodia, pe care o mai dregeau, pe ici, pe colo, povesteau ei - ci mai ales cu felul în care îndemnau vitele, ritmic - care erau sau nu, în acel moment, nu conta. Știai, după Cea-nè, dacă mândra i-o fo', în ia' sară, rè; ori nu prè; ori bună de tot, ăăăi, da ce bună' o fo' mândra mè. Ori din contra. Știai, după doină, după cea-nè-uri, aproape totul despre cântător, chiar dacă, uneori, nici nu știai cine-i.

Cel mai frumos și mai frumos, din Buia, cântă Candit al lui Munteanu. El e vătaful ficiorilor din sat, a făcut demult armata, nu s-a-nsurat, cu toate că umblă după el fetele din șapte sate îm-prejur. Ce să mai vorbim de vădane; chiar și de muieri măritate.

Ficior-fain, Candit, la horă joacă Învârtita cu două și Purtata cu patru - nimeni nu are nimic de zis. Iar dacă se găsește careva să zică ceva, se face pustiu în jurul lui Candit, înainte ca el însuși să fi auzit zisul. Atunci vine partea a doua (și ultima) a horei: Candit scoate cuțitul și-ți pune mațele-n palme, una-două! Poate și de asta e încă neînsurat. Fetele mor după el, nevestele leșină, văduvele, ce să mai vorbim - dar când e de dus la biserică, pentru cununie (acum vorbesc numai de fete), părinții, neamurile se încontrează: o fi el ficior-fain, Canditul Munteanului, dar cam prea zăltat; și nu se omoară de loc cu munca, lustruise, de cât rezemase, mai toate porțițele din Buia (și nu numai), umbla vorba că un copil din cinci ar fi ai lui, iar pentru nimica toată, o vorbă în doi peri, o privire mai nu știu cum, Candit scotea cuțitul din cizmă. Degeaba îl băteau unii, în ceată, de-l lăsau mai-mort; degeaba îl mai luau jăndarii și băteau la el ca la hoții de cai; degeaba făcuse și închisoare - tot pentru bătaie. Încăierările la horă - din astea întâlnești în toate satele, însă în Buia, Candit nu lasă nici o nuntă ne-stricată, nici o mireasă nefurată. Cât de urâtă ar fi fost, chiar schiloadă (și acelea sânt ființe ale lui Dumnezeu, vorba mamei) - era ea mireasă? Era. Atunci era și de-furat: Candit o lua de pe treptele bisericii, o zmulgea din fața altarului, înainte de cununie; sau după, când mirii se îndreptau, cu alai, spre casa nașilor (așa-i obiceiul la Buia) - oricând, oricum, Candit făcea el ce făcea, dar mireasa tot o fura.

O dădea înapoi, a doua zi (uneori cu plânsete, mireasa

nu mai voia la mire), dar se chema că aceea fusese furată. Am auzit-o pe mama spunându-i tatei că ei i se pare că fetele din Buia se mărită, mai puțin pentru măritiş, mai puțin de dragoste pentru cutare flăcău, cât din dorință de a fi furate de Candit...

În zilele de lucru, când nu-i nici horă, nici nuntă - deci nici bătaie - pe lumină, deci, Candit e de nevăzut: doarme - se zice: Doarme Candit, de pute pământul sub el; de cum se înnoptează, cum o pornește, pe după garduri, pe la porțițe, după un popas la crâsmă (cu o încăierare pe săptămână), se întoarce acasă, cântînd.

Nu știu de ce atîta jale în doinele lui Candit, însă când îl auzeai cântînd, dacă nu știai cine-i și ce le face el fetelor, miresele, nevestelor, vādanelor - credeai că-i șchiop și ciung, lepădat pe pragul bisericii, unde toată lumea-l bate - și numai în cap, săracul - vai de steaua lui, de om fără' de noroc...

Ilă nu se compară cu Candit, însă și el cântă. Ilă e singurul Buian care cântă și ziua. Oamenii cam rîd de el, însă Ilă zice:

- Ōminii-s proșt', ciobanu' cântă când îi vine lui și când are vrieme, nu când n-are. Io vrieme am zua: cân' șed în bătă, mă uit, așe,-n zare și cujet. Și din ce cujet, din aia mi-i mai jele...

Așa îl știu pe Ilă: cugetător, pe vârful dealului - și jelălalnic.

Când urcam la el, vorbeam de una, de alta, îi arătam jucăriile mele, îi povesteam de la noi, de la Mana, îi spuneam cărți... Într-o zi m-am supărat, mi-am luat jucăriile și i-am spus că, dacă nu-i place cum povestesc eu cărțile, n-are decât să le citească el, cu ochii lui. Dar Ilă m-a rugat să nu plec, că i-i urât singur; că i-i jele. Și mi-a spus că lui îi plăcea să cetească, la ișcolă, dar de când e la oi, n-are nici cărți - și chiar de-ar avea... Că se teme că a uitat literele, de-atîta oaie... S-a ridicat, a aruncat cojocul și a început să dea cu bâta în pămînt. De ciudă. De soarte. Că el era cel mai bun din clasă la aritmetică și ce-i plăcea lui să cetească din cărți, dar soarta l-a trimes la oi, de-a uitat literele și nu mai știe cât fac șapte-ori-opt... Am zis că îi dau eu cărți. Și i-am adus **Ion** de Rebreanu. Când l-am revăzut, Ilă era trist; îi era jele;

nu-i plăcuse cartea, prea era ca la noi, în Buia. I-am adus alta, **Cavalerii Teutoni** de Sienkiewicz - nu i-a plăcut: prea era ca în altă-parte; i-am adus **Poveștile** lui Creangă - le știa, de la școală, nu-i plăceau, prea erau moldovenești; i-am adus **Poezii** de Alecsandri - și pe astea le știa, de la școală, altceva nu aveam? Altceva, ce? Nu știa ce, dar altceva, altceva.

I-am zis să vină la noi, să aleagă singur. Asta, da. A venit, într-o seară, în straie curate, cu, în brațe, un caș, învelit într-un chindeu și cu o glajă de vinars. Că așa-i obiceiul, la noi, la Buia.

N-a schimbat nici un cuvânt cu mine, a vorbit numai cu părinții, mai mult cu tata, bînd vinars, ca oamenii. Când a plecat, tata l-a asigurat că, lasă, vorbește el cu Nonu.

A vorbit tata cu Nonu, a re-vorbit. Degeaba. Că nu-l poate da pe Ilă mai departe; că numai pe el îl are ficior-la-uăi, și-apăi, -i cam târziu, azi-măine-i de armată, nu-i stă mîntea la carte. Si cu ce să-l ție la ișcòlă? Domnii cred că dacă Buianul are cîteva sute de oi e bogat - o fi bogat în oi, dar ișcòla se plătește în lei...

- Vinzi cîteva oi și uite leii!, a zîmbit tata.

- Să-mi vînz oile?, s-a speriat Nonu. Io, cu mîna mè,' oile mele?

- Când vrei să cumperi cuie, bocanci, vinzi oi, ca să ai bani...

- Ba!, a zis Nonu. Vindem caș, brînză, lîna, miei - dar numai berbecuți. Si numai de-i ceva de mare trebuință, pentru casă. Ișcòla lu Ilă nu-i de mare trebuință, pentru casă...

- De acord cu dumneata!, s-a supărat tata. Ca să stai la curu' oii și să fluieri la câini, nu-i mare trebuință de ișcòlă! Poți să fii și analfabet ca dumneata, fiindcă numai un analfabet nu pricepe că băiatul lui a fost un foarte bun element și-i păcat de Dumnezeu să-l țină la oi!

- O hi păcat, a zis Nonu, da ce să facem, asta-i soartea.

Asta fiind soartea, doinele cîntate de Ilă, ziua, pe soare, nu mai erau doar jălalnice; și parcă nu mai erau doine, ci bocete.

Noroc cu reforma învățămîntului. Tata s-a dus iar la Nonu și l-a speriat cu colhozul. I-a zis că, dacă nu-l lasă pe Ilă să meargă mai departe, la școală, să invecțe o meserie, ceva, o să ajungă cioban-la colhoz! Nonu a rîs, a zis că ce-i

de rușine să fii cioban, și la colhoz - dar în aceeași seară, destul de târziu, a venit la noi, cu un caș, cu o glajă de vinar și, spre miezul nopții, a bătut palma cu tata: dacă băiatul răușește, la Șeica, el pentru meditații, îi dă tatei cinci oi - le paște el, în turma lui, până vine colhozul, peste toți.

Așa că Ilă iese cu oile, de cu noapte: când bate turnul sașilor de opt, urcă din sat Nuța, soră-sa (a fost colegă cu mine), să aibă grijă până se întoarce frate-său de la meditații. Eu nu am ce face pe-acasă, Marioară e acoperită și adormită, așa că o ajut pe Nuța, la oi. Râde fata asta tot timpul și arde ca focul. O ajut bine de tot la oi.

Doar cu ea să fac ceva copii. Să-i zic: Hai, Nuțo, să facem și noi nește copii! - dar nu apuc să spun, totdeauna am gura ocupată.

6. ÎNCĂ ÎN VACANȚĂ

Nu mai am loc în casă (acasă, la Engelmann): meditații și dimineața și după-amiaza. Apoi mama a instalat un război de țesut în odaia-a-doua cea care ar fi trebuit să mă primească și pe mine în ea, fiindcă, dacă plouă sau bate vântul, meditațiile se mută: de pe galerie în odaia-mare.

Și în plus (mai bine zis: în minus!), în unele seri în care nu ies cu domnișorii mei, când mai vorbim și noi între noi, ori să tăcem împreună, în familie, uite-l pe greșosul de Bici! Cu șahul lui împuțit!

Așa i se zice în sat: al lui Bici. Dracu știe cum l-o fi chemând cu adevărat și nu mă interesează. Greșosul ăsta, cu cutia de șah la subsuoară și cu șleapcă rusească e un fel de văr de-al lui Heinrich - el zice despre văru-său - că e un fel de sas... Un fel-de, dar destul de sas, ca să fi fost și el deportat în Rusia.

Uite-l, acum, întors. Dracu știe de ce - deși mai știm noi câte ceva: sânt, în Buia, doi sași mari și lați întorși de la Donbas: Heinrich - care tot moare de piept și nu mai isprăvește, săracul - și văru-său, putoarea de Bici - ăsta pretinde că tot pentru motive de boală a fost lăsat să se întorcă, dar ce boală, că e zdravăn ca un ghivol, are ceafă de taur, revărsată peste guler, bot de guzgan și ochi mici, de porc!; și în plus, bea ca un butoi fără fund; și și mai în plus, ne bate la cap și la urechi și peste tot cu vizitele lui și cu șahul lui!

Bici ăsta îmi aduce aminte de șeful de post de la noi, de la Mana. Cu acela ar trebui să fie Bici văr, nu cu Heinrich! Chiar frate - întru porc! Ca și pe acela mama nu-l poate suferi și îl nesufere din adâncul inimii ei de femeie și învățătoare basarabeancă: un pahar cu apă nu i-ar da. Când îl vede arătându-se, pe galerie, îl întreabă, iute: .

- Pe cine cauți dumneata? - aaa, ești un client al crâșmei, ai venit să te ușurezi pe pereți - nu vezi că acum sînt pereți de casă de locuit?

Săsălăul de Bici se râde, crede că mama glumește, zice de fiecare dată:

- Hă-hă-hă, da comică mai sânteți, dîmnă dragă...

- Eu nu-s draga dumitale!, i-o taie mama. Și nu-ți permit

să zici de mine că sunt comică - eu sunt tragică, domnule, care-i fi!

De obicei, prin punctul acesta intervine tata. Mama se îndepărtează, boscorodind și bătînd, vizibil, aerul cu palma, în față nasului; că adică pute...

- Nu-l mai repezi atîta și nu-l mai umili și tu, zice tata, luîndu-i apărarea lui Bici. Gîndește-te că a trecut și el prin ce-am trecut eu, a tras în același jug. Cu cine să vorbesc despre lagăr, despre Rusia?

- Cu văru-său, Heinrich!, zice mama.

- Da, dar Heinrich e bolnav...

- Bolnav! Adică nu bea, ca bețivanul ăsta nenorocit! E prima oară când văd un sas bețiv - și de ce, mă rog ție, trebuie neapărat să vorbești cu cineva despre lagăr și despre Rusia? Ai amintiri atît de plăcute?

- Tocmai, că sînt neplăcute. Și, decît să-mi vină în vise și să mă chinuie, mai bine le împlînzesc la trezie, vorbind despre ele, vorbindu-le. Așa, las abur, ca la locomotivă, supapa de siguranță. Mă ușurează.

- Te-o fi ușurînd pe tine, dar pe mine mă încarcă! Și cum n-am supapă de siguranță, într-o bună zi, o să explodez! Și-o să vă trimit pe-amîndoi, să vă jucați pe islaz - cu lagărul vostru, din Rusia! Că toată ziua mi se vîră-n ochi, că-mi ocupă spațiul-vital, pe galerie - treacă-meargă, îmi spun că e un client al crâșmei, rătăcit... Dar te antrenează și pe tine la băutură! Și asta nu mai admit! De cînd cu șlepcosul ăsta, ai început să te cinstești peste măsură! Și miroși urât, a băutură proastă!

- Bem și noi ce găsim, se hlizește tata, bucuros că a găsit de ce să se agațe. Și doar câte un strop, cât să ne aducem aminte de ale noastre. E ca și cum am fi fost colegi de baracă...

- Ei, uite, eu nu mă simt deloc obligată să-l cultiv, să-l suport pe un oarecare coleg de baracă de-al tău - altul n-ai găsit? Chiar pe... Pe... Deocamdată zic: antipaticul ăsta?

- În plus, zic eu, care abia mă stăpânisem, în plus, a fost brigadier acolo, în minele de cărbuni.

- De asta l-au lăsat Rușii să plece: și-a făcut datoria de brigadier al rușilor!

- Asta o știi de la Heinrich, zice tata. Heinrich nu minte,

dar nici cestălalt nu ascunde. Da, a fost brigadier, dar nu unul rău - vreau să spun: bun, pentru ruși. Dacă ar fi fost așa, nu i-ar fi dat drumul, Rușii au nevoie de astfel de elemente dacă-i adevărat...

- Cum să nu fie adevărat, dacă spune Heinrich?!, se supără mama.

- Și fetele lui, adaug eu și roșesc, fulgerător.

- Fetele au auzit ce spunea taică-său!, face tata. O fi fost adevărat, atunci, în '45, când a fost deportat Heinrich, dar el s-a întors în același an de atunci au mai trecut trei, de ce să nu admintem că omul se mai și schimbă...

- Uită-te la el, zic eu, mânios din pricina fetelor, că n-au fost crezute. S-a schimbat! În ce? Din ce ?

Mama bate din palme. Mă pupă zgomotos.

- S-a schimbat din câine în porc!, zice ea. Ca un câine s-a purtat cu Sașii lui, în Rusia - de asta a venit de-acolo gras ca un porc! Oare de unde va fi avut un deportat sas de mâncare, în Rusia, când și Rușii liberi, vai de steaua lor, ce foame or fi făcând! De unde! Din porția celorlalți sași! Din mâncarea și din viața semenilor lui, porcul!

- Când careva din deportați nu-și putea face norma la scos cărbune, Bici îl băga la carceră! Și-i tăia porția! Și-o înfuleca el, porcul! Der Schwein! - știi de la fete, ele mi-au spus totul, totul.

- Dacă numai atâta ar fi făcut, herr... Schwein - dar îi și bătea, bestia! Pe-ai lui! Gardienii ruși nu-i băteau pe sași, dar Sasul ăsta nenorocit... Știi bine că a omorât oameni în bătaie, acest tâlhar de drumul mare, acest criminal! Și tu dai mâna cu el! Joci șah cu el! Când știi bine că a ucis cu mâinile lui o fată din Slimnic, după ce mai întâi...

- Măi, voi vorbiți cam în neștire, vă aprindeți singuri... Voi n-ați fost în lagăr, la Ruși, ca să știți că... Ce să mai vorbim, acolo omul devine neom și nu numai cei răi, de-acasă. În condiții nenormale, omul se a-normalizează, nu poți să-l condamni.

- Cum nu pot să-l condamni ?, strigă mama. A ucis ori n-a ucis?

- L-am întrebat și eu de-de-de...

- Ți-a și spus adevărul!

- A zis că, da, se simte vinovat de moartea ei, dar nu el

cu mâna lui a omorât-o, el a băgat-o la carceră și acolo...

- Săracul de el, porcul de câine! Se simte vinovat, numai pentru că a băgat-o la carceră ca și cum n-ar fi o legătură între carceră și moarte! Să auzi și să nu crezi: se simte, nesimțitul! Dacă nu simte din atitudinea, din vorbele mele că aici e nedorit... Uite ce e: Dacă pe tine te mănâncă amintirile din lagăr, din Rusia, te poftesc să ți le scarpeni la șlepcos acasă - dar să nu mi te-ntorci băut, că... Auzi! Amintiri de lagăr, de război - dar am eu războiul meu!

Are, într-adevăr: l-a declarat, așa zice. Face și ea ce face toată lumea pe timpurile astea, nenorocite: țese. Nu bumbac și nu in și nu cânepă - pentru cămăși, cearceafuri, ștergere, din astea a făcut, la Tizu; acum țese lână-n lână - de haine. Pentru noi, bărbații, dar și pentru ea: uite, paltonul vechi s-a cam... Și nici n-o mai încape.

A cumpărat lână bună, țigaie; a tors-o, a vopsit-o și a declarat-războiul: urzeala e neagră (coajă de arin), băteala maronie (coajă de nucă, verde), acum țese; în patru ițe, ca să iasă în-brad. Pentru noi, bărbații, câte un costum; iar dacă rămâne de la noi și de la paltonul ei, atunci și o fustă groasă, de iarnă, pentru la-clasă.

Vine în vizită doamna Velicoglu: ca să se mire cât de pricepută e mama - de astă dată la lână-n lână, în patru ițe; și să dea târcoale, cu vorba, poate-poate mama are să zică: Bine, țes și pentru voi. A mai țesut, la Tizu: băteală de bumbac, urzeală de cânepă, însă doamna Velicoglu a fost taaare dezamăgită - chiar așa a zis:

- Vai, scumpo, dar sunt taaare dezamăgită: era vorba de in, ce fac eu cu asta, de cânepă: zgârie...

Atunci mama a înghițit în sec. Nu a scos un cuvânt: s-a ridicat, și-a luat un caiet de Monografie și a plecat, lăsându-ne singuri. Iar eu știam că nu fusese vorba de in, vorba fusese de cânepă-cânepă, pentru Mișu; însă mama a zis: bietul Mișu, e prea aspră cămașa din numai-cânepă - și i-a pus băteală de bumbac; de la noi, ca și urzeală. Cu toate astea, nu știu de ce nu m-am supărat foarte tare pe doamna Velicoglu că o supărase pe mama.

Ba știu: fiindcă doamna Velicoglu e frumoasă. O știam de când venisem la Buia, pe atunci era și grăsulie și elegantă, de te întrebai cum de se rătăcise doamna asta de-București

cel puțin, prin noroaiele și printre oile Buii? Însă de atunci au trecut, iată, unu, doi, trei, patru ani, doamna Velicoglu a avut vreme să slăbească, slăbească, de să rămână doar cu ochii - ochii doamnei Velicoglu... - iar toaletele ei să se învechească, să se decoloreze, să se zdrențuiască. Și cum ea nu știe să coasă, nu are dexteritate...

- Dar eu n-am nici o dexteritate, scumpo, zicea ea, când mama îi sugera să pună pe ac și ață, să repare hainele - măcar ale ei, care-i o doamnă, dacă n-o deranjează halul în care umblă copiii. La noi, la Silistra...

Doamna Velicoglu nu e de-București, e de-Silistra. Știu geografie și știu că Silistra e un târg din Cadrilater, cam tot atât de puchinos ca și Orheiul nostru, atât că e frumos așezat pe malul Dunării. Și ei sânt refugiați, dar nu au cunoscut pădurile, nici Sincera Alianță de la Sighișoara, Cadrilaterul lor a fost ocupat de bulgari, nu de ruși, iar Bulgarii au făcut invers decât Rușii: i-au alungat pe toți Românii din Cadrilater, nici gând să-i repatrifeze în Bulgaria lor pe cei fugiți. Cu toate astea, ei o duc mult mai greu decât noi: au un singur salariu și acela nesigur - uite, domnul Velicoglu care, la el, la Silistra fusese în import-export și avusese o casă ca un vis («Ca un vis, ca în O mie și una de nopți», zicea doamna), la Buia a lucrat întâi la percepție, dar acum e la Oraca așa-i spune la o chestie cu vite pentru abator; câștigă puțin, lipsește cu săptămânile, iar acasă, ai lui îl așteaptă fără să miște un deget. Bine, soacră-sa e bătrână, dar nevastă-sa? Ar fi putut să intre la Telefoane - a zis că dacă s-ar afla la Silistra că ea a ajuns domnișoara-de-a-telefoane...; ar fi putut să fie suplinitoare, deocamdată, la grădiniță - a zis că n-are dexteritate și dacă se află, la Silistra?

- Dexteritatea se câștigă - scumpo, îi zicea mama. Uite, nu-i nici o filozofie, ai văzut cum fac eu, continuă...

Doamna Velicoglu ar fi vrut ca mama să continue; fiindcă ea nu avea ață; nici ace; și, mai ales nu avea degetar, trebuie să fie te-ri-bil, când te înțepi cu acul! Mama îi puneă în palme altă ață, alte ace, încă un degetar, însă doamna Velicoglu rămânea cu lucrurile în mână și se uita la ele ca la niște gânganii veninoase, ca la o floare cu dinți.

- Nu te supăra, scumpo, îi zicea mama, dar ajutorul e una - te ajut oricând ai nevoie și cu ce am și eu - și alta-i

slugăreala. Știu că ai avut slugi la Silistra, că îți făceai rochiile la Madam Șarlota, că, acolo, n-ai fost obligată să coși măcar un nasture... Din nefericire, pentru toți, nu mai ești la Silistra, ești la Buia...

Eu înțelegeam tot ce spunea mama; chiar ce nu spunea; și nu doar pentru că e mama mea. Însă doamna Velicoglu, nu - eu cred că nu voia, în felul ei, să înțeleagă. Nu răspundea la întrebările, la îndemnurile mamei. Și, la dreptul vorbind, nici nu se plângea că fusese ce fusese, uite ce ajunsese, ea spunea doar cum era la ei, la Silistra.

Acum mama țese lână-n lână și doamna Velicoglu ar dori să țese și pentru ei - dar lână-n lână, ca să nu fie dezamagită. Mama însă, pentru că, după obicei, doamna Velicoglu nu spune, limpede, cu cuvinte, ce vrea, se preface că nu pricepe.

M-aș băga în vorbă. Nu: în treabă, însă războiul e pus pentru lână-n-lână. Dacă ar fi cu, măcar bumbac - deși cel mai bine ar fi borangic (însă mama nu a țesut niciodată așa ceva). Da, borangicul ar fi bun...

Atunci, când cu "cânepa" și cu supărarea mută a mamei, eu eram în pat, cu pneumonia. Tata era la școală și cum și mama plecase în sat cu Monografia ei, crezusem că și doamna Velicoglu are să se ducă în treaba ei - mai ales că o supăraseră pe mama.

A și plecat - după obiceiul ei, fără un cuvânt. Cred că nici n-a ajuns la poartă și s-a întors. Am întrebat-o, frumos, dacă uitase ceva. Nu mi-a răspuns. După un timp - în care a privit în jur, a dat cu ochii de mine. De parcă acum mă vedea întâia oară (cu toate că, la venire, mă întrebaseră de Mișu al ei, ce-o fi făcând Mișu, la internat, la Normală), a venit repede la mine, s-a așezat pe marginea patului, mi-a pus mâna pe frunte, a zis că am febră (nu aveam); a zis că, vai, dar cum mai slăbisem (mă îngrășasem); apoi m-a întrebat dacă fumez.

N-am știut ce să răspund - și n-am răspuns. Ea a zis că ce păcat, ce păcat, fiindcă ea își uitase țigările acasă - și iar m-a întrebat dacă fumez. De data aceea i-am răspuns că nu, sunt prea mic, dar dacă vrea Naționale de-ale tatei, trebuie să fie sus, pe bufet, aici, la capul patului meu. Ea și-a lăsat poșeta pe masă și a început să caute, pe bufet, cu mâinile

întinse. Ajungea, însă nu destul. Iar eu, culcat, nu puteam vedea unde anume, pe bufet sânt țigările de rezervă ale tatei. Și nici nu puteam să-i spun să urce pe un scaun. Așa, pentru că l-ar fi pus, scaunul, chiar lângă capul meu.

Ea însă nu a găsit soluția cu scaunul, a găsit-o pe cea cu patul meu. Fără vorbă și fără să se descalțe, a urcat cu pantofii ei deșelați, murdari, pe marginea patului. M-am retras, cu tot cu pernă, spre perete. Ei însă nu-i ajungea nici înălțimea patului. Dacă ar fi urcat cu amândouă picioarele pe tăblie... Dar a înălțat numai un picior.

M-am răsucit pe burtă, cu fruntea la perete, ca să nu privesc. Și n-am privit, jur. Deloc, deloc. M-am întors pe spate, numai după ce am simțit, după zdruncinăturile patului, că ea coborîse. Chiar coborîse, acum, din nou, nu era decât rochia - așa cum era, însă rochie. Atunci, cum de văzusem eu tot-tot-tot, chiar mai mult decât tot-tot, fiindcă nu era bine; fiindcă era rău; fiindcă era, de m-a podidit plânsul, de jale?

Ea însă nu a băgat de seamă, era ocupată cu țigara. Aprinsese și trăgea din ea, cu ochii închiși. Cu pleoapele coborîte, ochii doamnei Velicoglu sunt și mai mari și mai frumoși și mai triști - tristețea ei, de doamnă de-București, care se crede încă la Silistra, cu toate că aici, la Buia, fumează Naționale de-ale tatei - și n-are. Ba are, dar e ca și cum n-ar avea. Ba, mai bine ar fi de n-ar avea deloc-deloc, ar fi mai cinstit, mi-aș zice că suntem încolo, sus, în livadă, sau în pădurea dinspre pășunea lui Nonu și, după un tufiș, ne-am juca de-a arătatul. Ochii ei, prin pleoapele străvezii și albastrii..., când trage din țigară, când trage fumul în piept, când, după mult timp, dă fumul afară - ai zice că nu mai fumase de la Silistra.

Imediat după plecarea ei, cotrobăisem prin lucrurile mamei și luasem ceva și ascusesem bine, în șură, în fân. Mama nu și-a dat seama, cât am mai rămas acasă, cu pneumonia, abia în vacanță auzisem mirarea și ciuda ei că îi dispăruseră; și că asta era a-nor-mal, însă nici eu nu avusesem ocazia. Să i-i dau. Ca să nu-mi mai umble așa - așa, adică nici ca țărăncile, cu-fără-deloc, nici ca doamnele, cu adevărați - și, dacă se poate, de mătase. Așa că i-am luat din fân și i-am pus în alt geamantan. I-a găsit mama și s-a tot întrebat singură când îi pusese ea acolo unde nu le era locul?

Anul trecut, după pneumonie, cum m-am întors la Sibiu, la internat, cum l-am luat la bătaie pe Mișu al ei. Așa. Fiindcă îl știam eu pe Mișu al ei, doar cu el în pat dormeam: are pleoapele străvezii, albastrii, îi vezi ochii ei prin ele. L-am rupt în bătaie pe Mișu al ei, la internat. Anul trecut, după pneumonie.

De ce spun; anul trecut? Fuga de la școală, pneumonia, "cânepa", apoi mătasea, au fost anul ăsta, în luna mai. Adevărat, la Tizu, dar abia acum trei luni, iar mătasea am pus-o la loc atunci când ne-am mutat dincoace, la Engelman. De ce mi se pare că a trecut atâta vreme? Poate că a chiar trecut, însă calendarul oamenilor mari s-a oprit; sau al meu s-a prea grăbit.

Nu mai e atât de foarte-frumoasă. Iar povestea cu văzutul nu-i adevărată, eu am inventat-o. Așa, pentru că eram bolav și mă plectiseam, în pat și atunci mi-am zis, ia să o luăm noi și să o urcăm, nu pe un scaun, e prea scund; ci pe patul meu; ci pe tăblie - însă nu cu amândouă, numai cu unul singur: ca să se vadă.

Acum vorbește cu mama - despre lână-n-lână, despre ce bine i-ar prinde și lui Mișu, măcar de-o pereche de pantaloni de iarnă. Acum fumează țigară de la țigară, dînd târcoale războiului de țesut. Mama se preface că o ascultă, însă dă mai tare ca de obicei din vătale, nu cred că o aude, cu toate că încuviințează mereu din cap.

Dacă ar sta locului și undeva, măcar în dreapta sau în stînga mamei, m-aș aranja eu să pierd ceva pe jos. Cu oglinda-pe-bombeu nici vorbă - în primul rînd că n-am făcut-o niciodată, apoi: cu mama de față? Și chiar dacă n-ar fi mama de față - nu se face.

Nu, n-a fost nimic, n-am văzut nimic, pe Mișu îl chelfănesc de cum pun laba pe el, doar așa pentru că e anti-pa-tic. Și pentru că nu se apără. Și, cu toate că știe ce-l așteaptă, nu fuge. Mișu e și antipatic și copil. De asta.

Oricum, dacă mama termină lână-n-lână, bine-ar fi să pună de borangic. Măcar de bumbac. Când ar lipsi ea de acasă, aș țese eu - de cât ar fi nevoie, nu de mai mult de un metru. I l-aș da, metrul, ca să aibă și ea, dacă nu chiar ca la București, atunci ca o doamnă de la Silistra în refugiu la Buia. I-aș da metrul de pânză și i-aș spune, ce? Că e, pentru?

Dar ea nu știe să croiască, nici să coasă, nu are nici o dexteritate. Să i-i cos eu? Aș putea, dar cum i-i dau, cusuți? Ce-i spun, când i-i dau? Că, așa, ca să aibă și ea, ca lumea? Dar dacă ea nici nu știe că nu are ca-lumea?; dacă o fi crezând că așa e când ești în refugiu și nu ai nici o dexteritate? Și dacă nu are nevoie - nu voi fi văzut eu bine ce am văzut când m-am întors cu fața-n jos, cu fruntea rezemată în perete...

Începe să mă plic-ti-seas-că. Fiindcă nu mai am nici un chef să-l bat pe Mișu. M-a întrebat Puia notarului, ieri, ce Dumnezeu am eu cu Mișu, care-i copil încă, eu, care umblu cu fetele și fumez?; eu care, într-un fel, îi sunt cumnat - așa a spus Puia, ieri. Însă eu:

- Umblu cu fetele, dar nu cu Pușa. Cu Pușa nu mai vreau, nu mai insist. Am tot insistat atâția ani, dar, vorba ceea, insistare cu sila nu se poate...

- Bine faci!, a zis Puia, aseară, aranjându-mi gulerul cămășii. Fie vorba între noi: Pușa nici nu merită să ții la ea - să insiști... E și prea mică pentru tine, uite, ești mai înalt chiar decât mine!

Așa că am terminat-o și cu Pușa. Nu mai insist. A fost ce-a fost, când eram copil de tot, atunci, da, mă jucam cu Iancu de-a-mblătitul, numai și numai pentru vioriul ei. Dar acum am terminat-o - și cu vioriul și cu fostul-roz și cu fostul-întreg. Treaba lor, eu nu mai insist.

Mai bine așa: când mă întorc acasă, târziu, spre miezul nopții, de la serenade, îmi place să-mi spun că, dacă aș vrea, aș face un ocol, ca să trec prin fața casei lui Heinrich. Drumul n-ar fi lung și, după atâta cântat și râs și fumat și vorbit, n-ar fi rău să stăm, așa alături, pe bancă și să tăcem. Pe banca lor, de la poartă. Aș ține-o de mână, atât. Și uneori, i-aș lua o mână și mi-aș mângâia obrazul cu ea mai ales ochii, pleoapele. Apoi ne-am ridica, ne-am plimba, un pic încolo, un pic încoace, numai prin dreptul casei lor. De mână. Pentru că cel mai bine și mai bine, în viață, e să știi să te plimbi, frumos, de mână, chiar pe sub ferestrele părinților ei, cu cineva care nu poartă deloc. E mai frumos. Cel mai bine, în viață, e să i-o știi de mică, de sus, din livada lui Tizu și din pădure. Ne știm de mici, i-o știu - și e ca și cum ar fi a mea; nici de rușine, nici de ciudă, nici cu probleme de furat

de la mama, ori de țesut ori de croit-cusut. Când te plimbi, frumos, de mână, nici nu te gândești tare la ea, decât atât cât te gândești la tine - adică deloc. Adică te gândești la ea și îți zici că nu te gândești, fiindcă o știi ca pe a ta; fiindcă e a ta.

Cel mai bine, pe lume, după ce ai început să fumezi și să umbli pe la serenade, cu domnișorii, e să știi că, dacă vrei, nu te duci direct acasă, faci un ocol prin fața casei lui Heinrich.

Să ne ținem de mână și să tăcem. Mai ales că ea nu-i atât de prea-mică față de mine, ca Pușa. Și nu-i atât de cu-dar-fără. Ea e ea - și, în plus, miroase bine, a fata lui Heinrich.

V. SEICA MARE

1. IRINUCA ARDELEANĂ

Suntem mari elevi, mari, la marele cicludoii de la Șeica Mare, județul Târnava - și ea - Mare. Păi, când ieșim noi, elevii mari, pe Ulița Mare, vreau să spun: Corso, toată lumea se...

Se, pe dracu! N-au nici Corso, nici lume, n-au nimic; ca sat, o fi ea, Șeica, destul de Mare (deși cea Mică, peste deal, e mai mare decât Marea, atât, că n-are gară), însă pentru noi, elevii dintr-a șaptea, absolvenți de două-trei clase de liceu din cu adevărat marile orașe ale Ardealului de Sud, Șeica, așa, Mare cum se laudă, pe hartă, nu-i decât un cătun cu gară, așa-i zic ei haltei: Gară - ca să nu mărturisescă cinstit că singura lor distracție e halta: te pregătești, din ajun, pentru haltă (treacă de la mine: gară); de dimineață, îți calci hainele, ți le perii, îți cremuiești ghetetele - pentru gară; te bărbierești, dacă ai ce, te speli bine bine, peste tot, te dai cu parfum - pentru gară; cu inima ticăind, bubuind, curmat de haine, cu labele picioarelor martirizate de pantofii prea nepurtați - dar cuviincios și elegant și țeapăn, o iei - spre gară; singur ori în grup, în perechi (fetele, de brațetă) - la gară; și uite, vine un tren dinspre Copșa și pleacă spre Sibiu (dacă oprește!) - mare distracție, mare, la gară, la tren: te uiți la cei care urcă, te holbezi la cei care coboară, ți se lipesc ochii de curu- trenului și, într-un târziu, te întorci acasă, mulțumit de distracție și obosit, abia așteptând ieșirea următoare.

Eu nu mă duc la halta numită gară: fumul de cărbune îmi aduce aminte de refugiu - și nu-mi place. Abia m-am obișnuit pe-aici, pe unde am ajuns. Trec peste șină de două ori pe săptămână: sâmbăta după amiază, când ne ducem acasă, la Buia, în grup și duminica seara, când ne întoarcem; la marele cicludoii din Șeica Mare, Târnava la fel. Rar de tot rămânem și duminicile: doar când timpul e prea urât, ca să mergem pe jos, atât de urât, încât nu vin nici oamenii de pe la noi la târgul de sâmbăta, ca să ne ia în căruță. Atunci ne

adunăm la gazda câte unuia, fumăm, bem, ne mai și batem și, după ce ne împăcăm, ne întoarcem fiecare la gazda cui ne are; și așteptăm școala de luni.

Stau în gazdă cu Ilă - pardon: Mihai. La o doamnă... Încă din Buia bătrânul Nonu zisese că să n-avem bai, că are el, pentru noi, gazdă faină, în Șeica - o doamnă-de-București; și că a și vorbit cu ea - tot e singură și i-i urât, apoi nu-i strică un ban, un caș, un sac cu crumpene, un dărab de slană. Așa că ne-a dus Nonu, cu căruța. Peste sacii cu cartofi, cu făină de porumb, ne-am pus plapomele, cearcefurile, pernele și cuferele. Am ajuns în Șeica, am urcat pe o uliță priporoasă, am coborât într-o râpă, am ieșit din râpă - dar nu de tot: pe la mijloc, Nonu a oprit în fața unei porți. Ne-a zis să coborâm, dar să nu intrăm. A intrat el singur.

În dreapta porții: casa - faină, cu obloane albastre; în stânga se vedea un fel de boacăză. Nonu s-a întors, a deschis poarta mare, a băgat căruța în curte. Am început să descărcăm. Mihai și cu mine am pornit, cu cuferele, spre ușa casei, dar un glas ne-a strigat că nu acolo; că dincoace. O băbuță din ușa boacazei ne făcea semne. Nonu a zis că ea e doamna și că să-i pupăm mâna. Și că acolo să ducem cuferele; că acolo-i. În timp ce bătrânul ducea sacii cu cartofi în pivniță, doamna ne-a spus să luăm coșul de saltea și să-l umplem cu paie, de la șira din fundul curții. Le-am umplut, am făcut două saltele dolofane și ne-am întors. Însă doamna a zis că ea a zis de-un singur coș; să ducem o saltea la șiră, s-o golim, că a vorbit cu fată-sa numai de-o saltea, ne-ajunge una, ziua trebuie să se închidă.

M-am uitat la Mihai, el s-a uitat la mine exact așa cum trebuie să mă fi uitat eu la el. A aruncat salteaua lui pe jos, s-a dus la tată-său - și a început cearta. Mihai zicea de făcutul-de-rușine, Nonu ridica din umeri: ce rușine să fie? Mihai a zis că, decât așa, mai bine la oi, în Buia. Și tată-său a zis că nu-i bai de-aia: că nu el, Nonu, o vrut ișcolă.

Nu știam despre ce putea fi vorba, dar i-am spus lui Mihai că, lasă, ne descurcăm noi. Nonu m-a lăudat: uite, adevăratul domn: nu se sparie de viață și nu face pe domnosu, de cum și-a lăsat acasă cioarecii și opincile și-o pus pe el straie domnești - ca Ilă...

Apucasem să spun că ne descurcăm, nu mai puteam da

înapoi, nici când am aflat că o să stăm, nu în casă, ci în boacază; nici când ne-a spus doamna că o să dormim amândoi în același pat adică în lădoi; nici când am știut că o să stăm toți trei în aceeași odaie - numai una se încălzește.

Bătrânul Nonu a plecat înapoi, spre Buia: se grăbea, să nu-l prindă noaptea pe drum; noi nu ne grăbeam, am rămas.

Cu doamna. Simpatică. Vorbește iute-iute, altfel decât pe-aici, prin Ardeal. E de loc din Șeica, dar a stat patruzeci de ani la București, "în servicii", zice ea. A adunat bani, și-a ridicat casă faină, stă în ea fata și cu ginerele, de are servicii fain, la Copșa Mică, la negru-de-fum.

Când a ieșit, pentru nu știu ce, Mihai a făcut:

- Ce servicii o avut, la București? O fo' slugă la domni, nu-n servicii!

- La București, la slugă îi spune servitor, am zis.

- Dòr așè, a acceptat Ilă.

Când să ne culcăm, doamna a zis:

- În seara asta merge și-așa, fără rugăciune, dar să știți: la mine-n casă se zice rugăciunea și înainte și după masă; și la culcare și la deșteptare. Iar miercurea și vinerea - post...

Mihai a zis că nu-i bai de-aia, că doar creștini suntem. Ca să zic și eu ceva, i-am spus că făcusem doi ani la normala de la Sibiu, școală bisericească - dar, am mai adăugat că, chiar acolo, nu se respecta postul.

Abia am așteptat sâmbăta, ca să mă întorc acasă și să le spun părinților cum era faimoasa gazdă găsită de Nonu: doamna-de-București. Când a auzit mama că dorm cu Mihai în lădoi, a sărit ca arsă. Dar n-a mai sărit când i-am spus că și baba doarme cu noi - nu tot în lădoi, ci în patul ei, dincolo de masă. A deschis gura, a început să bată din pleoape...

- Fiindcă nu m-ai ascultat!, l-a luat la refec pe tata. Trebuia să te duci tu, tu să cauți gazdă! Și numai pentru băiatul nostru! Chiar dacă mai stă cu altul - dar nu în același pat, pentru Dumnezeu! Și încă într-un lădoi... Băiatul mamei, băiat... - m-a îmbrățișat și m-a udat de lacrimi. Tata era grozav de încurcat. Crezuse că Nonu... Dar acum ce să facă, era prea târziu pentru săptămâna asta, o să vină sâmbăta viitoare la Șeica, să caute altă gazdă.

A venit. A căutat și sâmbătă și duminică - a mas peste noapte la un coleg de-al lui de Normală, acum profesor al

meu de muzică și sport, Cojocaru. N-a găsit. Ce-a găsit era prea scump - mai scump ca la Sibiul.

- Deci, o să stau, în continuare, cu Ilă, în lădoi, cu baba-n odaie.

- Deocamdată... Te mai interesezi tu, l-am rugat și pe Cojocaru, o să mai vin eu, când s-o putea... Înțelege, de-acum ești mare...

- Cum să nu-nțeleg? În lădoi, pe lățime, cu Ilă, mai merge, dar pe lungime, nu prea - sunt mare...

Tata a râs, m-a lăudat că am umor și s-a întors acasă, la Buia.

La urma urmei, merge și-așa - deocamdată... Oricum, ziua suntem la școală, noaptea atât de obosiți, încât - pe lățime - ne încap lădoiul; doamna (așa îi spun eu, Mihai i se adresează cu: Mamă...) e simpatică, ne povestește de la București, a început să se laude prin vecini cu băieții ei care-s tare cumiți și citesc întruna, întruna.

Adevărat: acasă suntem cumiți și citim, citim, într-una până când baba ne zice să stingem lampa, că gazul e scump.

2. O DISCUȚIE POLITICA ȘI UN FURT: DE CĂRȚI

Mihai, coleg al meu de babă și lădoi, roade cartea. Așa se zice, așa spune el: «O rod, ceara ei de carte!». Un fel de a vorbi, în afară de cartea de rusă (venită spre Crăciun), nu are vreo carte-carte. Doar maculatoare. Mihai citește maculatorul-de-clasă, meșterit de el, din hârtie de ambalaj tăiată și cusută; repetă, cu glas, ochi închiși, nas îmbrobonat de sudoare, pielea frunții îngroșată de efort; după ce roade un pic cartea din acela, transcrie în celălalt, în caietul-de-curat - tot din hârtie de ambalaj, dar cusut mai îngrijit, cu lână colorată.

Coleg al colegului meu, nici eu nu am cărți - dacă nici profesorii nu au... Învăț și eu de pe maculator (adevărat: al meu e de-librărie, din rezervele mamei - și care provoacă lupta de clasă dinspre colegul meu, Ilă), însă eu citesc și cărți-cărți, nu chiar de școală, dar adevărate...

Ilă-Mihai roade ce roade maculatoarele, deschide ochii, și-i mută în direcția mea și zice:

- Tu iar cetești, mă... - gelozie, reproș, îndemn (să nu mai cetesc). Mai bine-nvață, că iar ne-ascultă și iar, zâci că nu știu ce, că n-ai manuale...

Ilă apasă pe cuvântul: manuale. Aproape m-am obișnuit cu lupta de clasă pe care mi-o poartă; nu-i dă pace, nu se tocește, din contra, cum, zice Marele Stalin: din ce crește, se belește... Îi zic: declasă, fiindcă de la clasă se trage: acolo am spus, în câteva rânduri, că nu avem manuale; nu ca scuză, că nu aș fi știut lecția, nici ca reproș la adresa profesorului, ci așa, ca să fie spus, să se știe că n-am uitat, că n-am trecut peste, măcar eu. Însă Ilă-Mihai, care, de aici, de la Șeica, se uită mereu îndărăt, spre Buia, temându-se că o să fie întors la oi, cum i se pare că eu zic ceva po-li-tic, cum mă înghiontește (dacă-i sunt alături), cum mă dăscălește - între patru ochi:

- U'te ce-i: io-s băiat de țăran-sărac, nu vreau să mă bage la ghiaburi și la reacționari!

Întâia oară l-am întrebat, nedumerit, râzînd:

- Cine vrea să te bage la... ghiaburi - eu? Dar ce, eu sunt

de la partid?

- Ce știi io, da' dacă-ți bați gura-ntr-una cu tot felul de vorbe politice și află ai de la partid că ședem amândoi în gazdă? Și că sântem pretini - nu mă bagi la apă?

De acea dată lăsasem lucrurile încurcate: îmi spusese că n-am înțeles eu ceea ce înțelesese el din politică. Că se declarase fiu de țăran-sărac: treaba lui, minciuna lui, dar cum de-i trecuse prin cap, că prietenia cu mine i-ar strica dosarul? Că îi era frică de ghiaburie - frica lui, frica țăranilor, pe care eu, băiat de funcționari n-o aveam - dar nu eram eu cel care să-și bată joc de acea frică; așa mă cunoștea el pe mine?

Însă într-o zi, când ne întorceam la gazdă, să prânzim, Ilă mi-a zis, asudat și găfâind:

- Io cu tine-n gazdă nu mai șed! Iar ai zîs de manuale! Pe tine te doare-n cur, de pățești ceva, te-ai dedat cu pățitul - ești refujat și tot nu mai ai ce cherde - da' io? Io-s ardilean! Io provin din țărani-saraci! Io vreau să fac carte, să beneficez! De tăte avantajele rejimului...

Aș fi vrut să-i spun vreo două Ardeleanului țăran-sărac, însă dacă se speriasse de cuvântul: manuale, cum are să reacționeze dacă o să-i spun, verde, în față, ce cred despre avantajele- rejimului? Și, la urma urmei, de ce să-i fac rău prietenului meu, Ilă? Am spus doar:

- Bine, îmi caut alta gazdă - dar îi spui tu babei că plec!

Însă, la gazdă, el n-a deschis gura. Pe sub masă, i-am ars un șut în țurloi și l-am somat să spună. Abia după al doilea șut a început să îngaime, cu gura plină și prefăcându-se că se îneacă - că eu mi-am găsit altă gazdă, mai bună, așa că mă mut... M-am ridicat, am luat fundul de lemn cu mămăliga fierbinte:

- De ce minți? Spune-i adevărul, că-ți iau mulajul, la cald!

Mai înecându-se, mai codindu-se, a spus că eu, la școală, tot mereu zic de manuale; că n-avem manuale...

- Și ce dacă zice, nu-i adevărat?, s-a mirat bătrâna.

- O fi, dar de ce să-l zică el, care șede cu mine și totă lumea știe că sântem pretini! Că io-am vinit să fac işcolă, nu politică!

- Bine, fă tu işcoală, nu politică, am zis. O să-mi caut altă gazdă, la noapte dorm la Iosif.

- La țâganu-ăla, borît?, s-a mirat Ilă.

- Lui nu i-i frică de ce-a zice lumea, fiindcă prietenul lui a constatat că nu avem ma-nu-a-le, am spus.

- Cum să-i hie frică, dacă-i țâgan!, a rânjit Ilă.

Am înghițit nodurile mămăligii și ale cuvintelor tăcute, iar după-amiază, la școală, i-am spus lui Iosif că în seara aceea eram liber, puteam să vin la el - unde mă tot chemase.

Iosif e cel mai înalt din clasă, va fi avînd vreo șaptesprezece ani, dacă nu mai mulți. Are cap de cal și polipi - altfel, simpatic-foc, știe o mulțime de bancuri politice, dar trebuie să ai urechea formată - ca să înțelegi ce fonfaie. Inteligent-spirit, dar puturos ce nu s-a văzut, nu-i arde de școală, vine doar pentru că așa l-a rugat maică-sa... Iosif e Țigan de Mătase auzisem de așa ceva, dar încă nu văzusem. Aici, la Șeica, atunci când am auzit de la colegi că Iosif e Țigan de Mătase, deși sunt băiat mare, care se bărbierește, iar la cor bas profund, m-am întrebat: «Dar de ce nu-i îmbrăcat în mătase?» Am aflat mai târziu că așa li se spune Țiganilor care făceau neguțătorie, ajungînd până la Lipsca și Breslau și Lübeck - și mi-am zis că or fi fost negustori de mătase.

În acea seară aveam să aflu că părinții lui Iosif - ca și bunicii, străbunicii - duceau, încolo, blănuri, ceară și miere de albine, aduceau înapoi, mai cu seamă porțelanuri - porțolan, ziceau ei. Li se zice: de-Mătase, fiindcă nu umblă în zdrențe, ca ceilalți țigani, ci îmbrăcați ca lumea; și pentru că erau bogați - cei mai bogați din Șeica Mare. Însă, de când cu comuniștii, gata, negoțul - și încă peste hotare! Drept, alte necazuri n-au avut: nu le-au luat nici casele, nici mașina, nici camionul, au fost trecuți la categoria: Romi și cum comuniștii spun că toți Romii au fost persecutați pe timpul burghejilor...

Am fost primit în casa lui Iosif ca un prinț, așa mi-a zis, de la început, mama lui Iosif: Prinț. La început, m-am simțit jenat: mă uitam la hainele pe care le purtam: "costumul" din lână vopsită de mama, țesută de mama, croit-cusut de mama, așa cum se pricepuse, ca pentru întâia oară; mă uitam la bocancii cu talpă de lemn - adevărat: talpă "flexibilă" (tăiată și prinsă în balamale de piele), care nu omora piciorul, la mers... Numai a prinț nu arătam - însă când am auzit-o

spunându-i lui Iosif: Kronprinz, m-am liniștit. Așa că am petrecut bine în casa-regală - bărbatului i se adresa cu: Majestät, altfel îi zicea: Kaisărică.

A doua zi, Mihai mă așteapta pe scările școlii. Că are el să-mi spuie ceva, dar să nu ne audă careva. M-a dus la closet, acolo mi-a spus că el s-a gândit; toată noaptea s-a gândit. Și că nu-i bine să-mi caut altă gazdă: ce-or să zică oamenii din Buia? Și aici, la școală: că ne-am certat - dar de ce ne-am certat, or să ne întrebe și or să afle că ne-am certat pe ceva po-li-tic. Și intrăm amândoi la apă. Că, uite, lui îi pare rău de ce-a zis ieri și că, timp de o lună, taie numai el lemne și aduce numai el apă - numai să nu plec. Dar să nu mai zic de ma-nu-a-le...

Am ridicat din umeri, am dat din cap. Că, da. Unde dracu să mă fi dus, la altă gazdă ? Avusesem de gând să strecor o întrebare lui Iosif, însă când am văzut ce casă mare și frumoasă și bogat mobilată și peste tot numai porțolanuri, am înțeles că, pe de o parte, nu aveau ei nevoie să ia elevi în gazdă, ca să mai câștige un ban - pe de alta, că nu aveau ce căuta un străin printre porțolanurile lor.

Și am rămas. Cu baba în odaie, cu Ilă în lădoi.

Ilă roade cartea. Din vreme în vreme, se duce în cealaltă odaie, unde se află lavoarul, îl aud spălându-se cu apă multă. Îl doare capul. Îl doare, dar nu se lasă: o roade, ceara ei de carte!

- Tu iar cetești, mă, îmi zice el, ritmic. Mai bine-nvață, că ne-ascultă mâne și iar zâci că nu știu ce, cu manualele...

Nu-i răspund, îi arăt cartea pe care o citesc, din ochi îl întreb dacă o vrea. Mihai ia cartea, o răsfoiește, mi-o restituie, offînd:

- Întâi, să-nvăț, că iar ne-ascultă, mâne - și n-avem... cărți...

Ba cărți eu am, manuale nu am; Mihai nu are cărți, iar de manuale nu zice nimic, de manuale numai alții zic...

Cărți am, slavă Domnului, vreo douăzeci, aici (mi-am pus lucrurile într-un sac, în cufăr: cărțile), vreo patruzeci-cincizeci, am dus la Buia, în, de atunci, fiecare sâmbătă, ca la încă o sută mai sunt în cei doi saci de la Iosif, în garaj...

Într-o zi, după ora de română, domnișoara mi-a zis s-o urmez. Am urcat la etaj, ea a descuiat o ușă pe care nu scria

nimic, dar scrisese: rămăseseră găurile cuielor și dreptunghiul de vopsea mai întunecată - am intrat, domnișoara a încuiat pe dinăuntru, a pus catalogul în picioare, lângă ușa, a arătat stivele de cărți scoase din rafturi, așezate pe podea:

- Noi doi avem o treabă, a zis și a zâmbit, s-a arătat cu degetul pe sine, apoi pe mine. Noi doi trebuie să rezolvăm problema bibliotecii...

- Cum?, am întrebat, grăbit. Pe autori, pe teme, pe limbi? Facem și catalog? Pot face și fișe, am mai ajutat, la Sibiu. Și la legat cărțile rupte - asta-i toată biblioteca? La noi, la Sibiu...

- Asta-i toată biblioteca, a spus domnișoara de română. Nimica toată față de a voastră, de la Sibiu, însă noi pe asta trebuie s-o rezolvăm.

- O rezolvăm! Vă rog să-mi spuneți ce trebuie să fac.

- S-o arzi. S-o ardem - asta-i treaba, problema de rezolvat.

Am încremenit. După un timp, după mult timp, domnișoara:

- Ordin de la partid, după lista asta... - și a arătat niște hârtii prinse între ele cu un bold.

Am dat să ies: ușa încuiată, cheia la domnișoara. Am început să bâigui că mi-e rău, mă doare capul, că trebuie să ies... Domnișoara se prefăcea că nu mă aude, stătea cu spatele spre mine. După un timp, a zis:

- Speram că pot avea încredere în cel mai bun elev al meu. Speram că am de-a face cu un bărbat - m-am înșelat...

- Da, domnișoară, nu sunt elev bun și nici nu... Nu pot!

- Nici eu nu pot, singură!, s-a răstit domnișoara. Tocmai de aceea am făcut apel la tine, cel mai bun elev al meu...

- Ca să arzi cărți nu-i nevoie să fii bun elev la română.

- Dar ca să nu le arzi?, m-a întrerupt domnișoara, s-a apropiat și m-a strâns tare, tare, de braț.

A-ha. Așa, da. Rezolvarea problemei ne-a luat vreo patru zile (adică nopți), însă pregătirea, o săptămână încheiată. În pauza următoare, i-am spus, în șoaptă, că singur nu voi putea, că am nevoie de un ajutor direct și de încă unul, indirect, primul să mă ajute la cărat, știind ce facem noi; al doilea să nu știe, dar să facă pe gazda cărților. Pentru direct, mă gândisem la Virgil din Șeica Mică - n-o fi el strălucit

ca elev, dar de încredere, mai ales că avea un frate arestat. Pentru gazdă, mă gândisem la Iosif... Domnișoara a fost de acord.

Am așteptat întâi sâmbăta - și luna: Virgil a adus de la ei, de la Șeica Mică, o sanie și saci. Chiar de luni seara, după ce am vorbit cu Iosif să ne aștepte, m-am dus cu Virgil la școală, târziu, spre miezul nopții. În curte am rezemat sania de perete, ca o scară, am urcat, am intrat pe geamul lăsat întredeschis și, la lumina zăpezii de afară, am umplut sacii, în ordinea pe care mi-o indicase domnișoara, de cu ziuă. Trei saci pe transport. Ocoleam tot satul, ca să ajungem unde trebuia, fără să atragem atenția. Din fericire, domnișoara locuia în apropiere de Iosif, când se întâmpla să avem saci "amestecați", ne era ușor să lăsăm la domnișoara ce era de lăsat, ce nu, să descărcăm în lada camionului din garajul lui Iosif. Domnișoara știa ce știa, dar Iosif știa, de la mine, că prietenul nostru Virgil își aduce biblioteca de acasă, însă cum, la actuala gazdă, nu are loc, le lasă la Iosif... Bineînțeles, Iosif nu credea o iotă, dar nu întreba. Când veneam cu cărțile, aruncam în geam cu un bulgăre de zăpadă, el ieșea numaidecât, ne ajuta, ne întreba dacă mai venim cu un transport; dacă era singurul din acea noapte, ne punea în mână câte o felie de pâine cu ceva și ne întindea o glajă, din care să tragem un gât, să ne încălzim.

După ce am făcut și ultimul transport, nu ne-am dus la gazdele noastre, să ne culcăm, obosiți de atâta... carte. Ne-am întors la școală, am urcat iar și am coborât cu ziare vechi, pregătite de domnișoara. Le-am ars, după aceea am adunat cenușa mare - lăsând să se vadă locul "rugului" - pe care am dus-o într-un sac și am aruncat-o în râpa de lângă baba mea.

Cărți am: de autori români și străini, romane și poezie și istorie și călătorii și chiar sfaturi practice: tot ce n-a ales domnișoara pentru ea. Cât timp cărasem la ele, nu mă gândisem la nimic rău și am fost surprins că domnișoara mă bănuise că o bănuiesc de... Mi-a zis:

- Să nu-ți închipui că... Am vrut să spun că poți să vii și să-ți alegi ce vrei - din ce-ai lăsat la mine. Dar numai tu, deocamdată, până se așează lucrurile - înțelegi? Nu sunt cărțile mele, sunt ale școlii, ale noastre - înțelegi? Însă, până

trec Tătarii - nu știu dacă înțelegi...

I-am răspuns că înțeleg, și tata vorbește de Tătari. Și i-am mai spus că, deocamdată, să le citesc pe cele de la mine...

- Tu iar cetești, mă..., îmi zice Mihai, ritmic.

3. DE CE RUSIA-I ȚARĂ MARE?

Mihai-Ilă, deși cel mai bătrân din clasă și printre înalți, s-a așezat într-o bancă-ntâia: ca să audă bine și să scrie pe maculator tot-tot. Ar fi vrut să stăm alături - ca să-l ajut, zicea el - însă eu am ales un loc în fundul clasei: mi-am zis că n-o să am nevoie să aud ce spun profesorii, eu veneam de la Sibiu, nu chiar de la Gheorghe Lazăr, dar ce să învăț eu, nou, la Șeica? Și de la cine: de la profesori care nu erau profesori (cu două excepții: domnișoarele de română și de... lucru manual), ci învățători, ca tata, ca mama?, ba chiar foști colegi de Normală: doamna Vladimirovi-ceanu, dirigintă și “profesoară” de fizică-chimie; domnul Verdeș, la istorie-geografie și domnul Cojocar, de sport și de muzică? La matematici îl avem pe Anghelina - care-i și director - însă, deși ardelean, tot învățător... Bine-bine, profesorii adevărați lipsesc și de la orașe: arestați, epurați sau doar înfricoșați, dar aici, la Șeica, unde am ajuns, ce să învăț de la niște învățători?

Sigur că știam de la ai mei că învățătorii basarabeni sânt foarte-buni - cunoșteam și motivul: dacă, după 1918, perceptorii, jandarmii, funcționarii pe care ni-i trimisese Regatul erau coada cozii și pedepsiții, în învățământ cu totul altfel se petrecuseră lucrurile: se înființaseră o mulțime de școli noi, licee, Normale, Universitatea, la care veniseră, de dincolo de Prut, numai profesori foarte buni; basarabeni erau puțini, dar câți erau, toți unul și unul; făcuseră totul, de la început, din nimic’. Sub Ruși nu aveam școale de nici un fel, în limba noastră - și de aceea făcuseră bine - așa am auzit în casă. Și nu i-am auzit niciodată pe ai mei vorbind despre vreun profesor de-al lor care să fi fost măcar mediocru. Poate și din pricină că elevii, mai ales normalişti, veneau, cu toții, de la țară, din familii de semianalfabeți, așa că tot ce aflau la oraș, la școală era și nou și minunat - de aceea și profesorii le păreau coborâți cu hârzobul din cer. Însă aici, în refugiu, s-a văzut că nu era doar o impresie: învățătorii basarabeni erau foarte bune pregătiți. Adevărat, Anghelina, de matematici e și el foarte-foarte bun - deși învățător; deși ardelean - o

fi el o excepție...

De aceea mă așezasem în fundul clasei. Ca să omor timpul. Și, ca să nu-l pierd cu totul, să citesc. Romane.

În curând, aveam să bag romanele la loc, în pupitru: învățătorii unși peste noapte profesori, la Șeica, sânt mai buni profesori decât profesorii mei de la Sibiu. Știu să predea astfel, încât, oricât de rău-element ai fi, înțelegi. Fără să zbiere, să bată, ca la Sibiu - și nu doar pentru că reforma interzisesse bătaia; fără să se arate exasperați de halul-de-vițel-la-poartă-nouă al elevului - ca marii mei profesori de la Șaguna. Aceia nu ajungeau nici până la glezna învățătorilor de la Șeica - poate doamna de naturale, Pistilica, ea era atât de altfel, ca profesor și ca om, de parcă ar fi fost învățătoare; și basarabeneancă.

Când am înțeles asta, mi-am spus: Mi se pare mie, pentru că nu avem manuale. Dacă am avea, și învățătorii ar face ca profesorii de la Sibiu: datoria-la-clasă, adică ne-ar spune să ne facem datoria-acasă: să citim, mai departe, din manual. Însă cum nu avem, ei sânt obligați să învețe, acasă, lecția de predat. Sau poate că nu: și mama și tata se pregătesc, din ajun - de totdeauna; chiar și mama care, la a-ntâia, face același lucru de douăzeci de ani, deși a-ntâia a avut totdeauna manual - abecedar.

Noi nu avem manuale. Toate cele "vechi" au fost, nu doar retrase, ci și arse - ca "burgheze", "dăunătoare"; și cele de fizică, de botanică, de chimie, de matematici - chiar și culegerile de probleme; toate, totul a devenit vechi, burghez, reacționar, dușmănos; totul, toate trebuia făcut din-nou; după noi-metode - metoda cea mai înaintată din lume: sovietică. Așa că, până să primim noile manuale, trebuie să fim atenți la predare, să luăm notițe cât mai amănunțite - în special la noile materii: chimie, geometrie, algebră; și la cea-mai-nouă dintre toate: limba rusă.

Pe care ne-o predă domnul Vladimiroviceanu, soțul dirigintei. Un moșulică băbos și ticăit - așa ni s-a arătat de la prima oră; și, în plus (mai bine zis: în minus) semănând ca două picături de apă cu Lenin: aceeași țacălie, aceeași chelie, aceiași ochi tăărăști... Și tot în minus: soțul doamnei noastre - ce va fi găsit o femeie atât de frumoasă, de bună - și mai ales, atât de tânără - la moșulică-de rusă, care trebuie

să fi fost un moșulică-de-rusă din frageda tinerețe? Eu îi știu, de-acasă. Nu-i țin minte de pe când îi vizitam la Isacova, ne vizitau ei, la Mana, ci abia din refugiu: am venit înapoi în același vagon, la Sibiu, la Centru, am stat în camere învecinate. Și pe tren și la Centru, moșulică se purta de parcă ar fi fost un geamantan, un balot: nu vorbea cu nimeni, nu răspundea la întrebări, citea tot timpul, iar când nu citea, moțăia - și nu sforăia: el fluiera, șuiera, țiuie când doarme.

Am auzit în casă: doamna are cu șase ani mai mult decât mama, însă bărbatu-său cu cel puțin douăzeci de ani mai mult decât doamna. Mai știu că umblase pe la o mulțime de universități rusești, nemțești, franțuzești, italienești - ba chiar și la una din India - însă nu terminase nici una, deci nu avea diplomă; deci, nu funcționase în învățământ, nici măcar ca suplinitor pe la vreo primară. Acasă, în Basarabia, nu avea nevoie, era bogat, avea case, vii, cai de curse - dar nu de astea se ocupa: ori stătea în casă și citea, ori pleca în lume - pe câte un an, doi, cinci, după care se întorcea acasă, ca să citească. Acum însă, în refugiu... Apoi cine să predea limba rusă - la Șeica Mare? Nu existau profesori de așa ceva, iar învățătorii care știau ceva rusește nu voiau să se bage. Așa că fusese uns profesor de rusă moșulică.

De la prima oră l-am nesuferit - chiar eu, care-l știam și știam că nu e omul Rușilor, însă ceilalți, Ardelenii... După ce că Rușii ne ocupau, ne furau totul, ne stricau obiceiurile și școlile, ne puneau cote și ne băgau la pușcărie, acum ne obligau să le învățăm și limba? Și, în plus, e bătrân și urât - și când te gândești că e bărbatul doamnei noastre...

Întâia oară, doamna ni l-a adus. De braț. L-a ajutat să urce la catedră, apoi ni s-a adresat:

- Copii, iată profesorul vostru de limbă rusă... - a vrut să adauge ceva, mai degrabă să ne roage (își împreunase mâinile), dar a zis: Sunt convinsă: înțelegeți, sunteți adulți...

Și a plecat doamna. Și ne-a lăsat cu el - care ce-a făcut?

Și-a luat caietul cu care venise, a coborât de la catedră și, târș-târș, s-a îndreptat spre ușă. De pe la mijlocul drumului, ne-a făcut cu ochiul și a ridicat un deget în aer, dar fără să scoată vreun cuvânt. A ieșit în coridor, a închis bine ușa după el... Noi, crezând că a plecat de tot, am început veselia și hărmălaia de recreație-supliment. Însă ușa s-a deschis

numaidecât, moșulică a intrat, s-a îndreptat spre catedră, călcînd mărunțel și târșăit, a depus caietul, apoi a spus înspre noi:

- Zdravstvuite! - și a așteptat.

Am așteptat și noi, să vedeam ce urmează. A urmat coborîrea lui de la catedră, ieșirea, intrarea la loc, urcarea și:

- Zdravstvuite!

Am numărat: de cinci ori a făcut asta. Nu eram singurul care știa ce înseamnă cuvântul, însă nimeni nu pricepea de ce tot iese, tot intră; apoi, la început de tot, o salutasem pe doamna noastră, deci și pe el...

După a cincea oară, s-a supărat moșulică. Și a început să bodogănească, în rusește. Întâi, părea că se miră; apoi că ne ceartă; apoi că ne roagă, ne imploră să facem ceva, dar nu înțelegeam ce. Din clasă au izbucnit primele chicote. Moșul s-a încruntat, s-a strâmbat, era supărat rău, noi tot nu înțelegeam ce spune, ce vrea de la noi. Până când Iosif a zis:

Da' dom' pro'sor, 'mnevòstră rumânește nu știț'?

- Eeeu?, s-a uimit-supărat el. Cum îți permiți, domnule...? - însă iarăși nu s-a înțeles ce spune, deși românește vorbea.

În cele din urmă, am priceput ce voia: să-i răspundem, tot în rusește, la salut - e foarte simplu, ne-a asigurat el, se răspunde tot: zdravstvuite! - dar cu altă intonație...

N-am ajuns până la intonație: întreaga primă oră de rusă a fost închinată ieșirilor și intrărilor lui din clasă; salutului, răspunsului nostru. Degeaba: limbile noastre, românești, se poticneau iremediabil în cocoloșul de patru consoane: v-s-t-v. Degeaba ne-a luat pe fiecare și, de la jumătate de metru, suflîndu-ne în nas miros de tutun, arătîndu-ne măsele roase până la gingie, a încercat să ne arate cum să articulăm corect; în afară de o fată și de mine, ceilalți rosteau, fie: zdrastite, fie: zdraztvî-stvî... stevite! Ne-a mâncat și pauza, tot intrînd, tot ieșind, bodogănindu-ne, amenițîndu-ne:

- Dacă voi, dieti, limba lu' Lienii' sî Stalii' sî vrieț sî-nvațat' nu vrieț'... - nu mai spunea ce-o să pățim, nu era nevoie, știam.

Va fi fost el, moșul, o gumă, dar nu era de glumă cu el: și așa, pentru nimica toată, te bagă ăștia la pușcărie, dar pentru refuz de a învăța rusa... După ce s-au speriat unii pe

alții, colegii au găsit bună propunerea lui Iosif:

- I-o luăm înainte cu pâra: până să ne pârască el nu știu unde, de să ne ridice, îl pârîm noi Directorului! Zicem că... găsesc eu...

Am intervenit, promițînd că, de vorbit, vorbesc eu, dar nu cu Directorul, ci cu doamna dirigintă. Am pornit s-o caut, întrebîndu-mă ce anume să-i spun din ceea ce nu știam nici eu, limpede. Însă, pe coridor, mi-a venit ea în întîmpinare. Să fi ascultat la ușa? Nu cred, însă își cunoștea bine soțul. M-a luat de braț și mi-a spus, ca la un om mare, așa, în treacăt, că Domnul are, azi, o migrenă cumplită - de asta; dar, la ora viitoare, Domnul n-o să aibă migrenă... M-a întrebat dacă înțeleg. Am răspuns: da.

Într-adevăr, în ora următoare n-am mai fost puși să-l zdravstvim; a fost o foarte plăcută oră de caligrafie, am învățat literele.

Domnul Doamnei nu scrie, pe tablă, litere, ci le desenează; mînuiește creta ca pe o peniță: în urcuș, trăsătură subțire; îngroșată, în coborîre - și ce frumos rotunde sînt rotundurile lui! Dacă nu ne mai opunem limbii lui Lenin și Stalin, apoi numai pentru că e caligrafiată de moșulică.

Învățăm alfabetul, învățăm cuvinte. Le învățăm ușor, pentru că sunt ușure desenate. Mai greu cu pronunția, dar ne străduim să deznodăm gogoloaiile de consoane, să nu intervertim silabele. Dacă toate cuvintele lor ar fi ca papașa, ar fi ușoară limba rusă, mai ales că lui, profesorului, îi spunem: Papașa... Învățăm mai întîi cuvintele-de-rușine: kak și pișite - pe care le repetăm și în recreații, și în afară școlii, însă nu facem praf pe nimeni, toți elevii învață limba lu' Lienii și Stalii... După vreo două săptămîni, suntem binișor înaintați, chiar dacă tot nu avem manuale, învățăm de la tablă. Ba chiar am început să ținem la Papașa, nu neapărat pentru ruskii iazîk, ci pentru că el raskazește nemaipomenit de frumos:

Scrie ce scrie, pe tablă, apoi începe să dea mărunț-mărunțul din cap; îl auzim rîzînd, ronțăind șoricește, mărunț-mărunț. Din rîs, trece la blodogăneală, însă, fără veste, alunecă în povestit:

Cum a fost cînd s-a dus el întîia oară în Tibet?, știm noi, dieti, unde-i Tibetul? Știm, nu știm, el ne arată: șterge, de pe

tablă, fulgerător, cuvintele artistic desenate și desenează fulgerător harta Asiei; pune o cruce pe Tibet. Acolo, în Tibet, la o mănăstire - știți voi, dieti, că și Tibetanii au mănăstiri? - șterge harta, desenează niște case în terase. Și cântă călugării ceia niște cânticele - știți, dieti, cum cântă călugării cânticelele? Vnemanie! - Papașa cel mititel și sfrijițel și pricăjițel începe să scoată de nu știu unde o voce de bas, uite-așa de groasă - mult mai groasă și decât basul rusesc, cel de catedrală... La început, fetele au chicotit, chiar și câțiva băieți: nu era cântec, ci un fel de răget, întâi îndepărtat și atât de profund, încât îi vedeai vibrațiile, ca la ora de fizică. Papașa își scurtase gâtul, își proptise țacălia în piept, închisese ochii: din gura rotunjită vedeam cum iese, cum curge un șuvoi, un fluviu, o apă mare... Dar o fată s-a apucat să bată din palme și să zică: Bravo! Bis!! Papașa s-a oprit, s-a supărat, s-a bucurat la loc, a scuturat din cap, a dus degetul la gură:

- Șșșșt, dieti, tiho! Dieti, noi la școală venim, ca să limba rusă învățăm... - a șters de pe tablă casele-terasele, a refăcut coloana de cuvinte. Dar știm noi - dieti - cum a fost cu duelul dintre Pușkin și Dantès?

Auzisem noi ceva, dar Papașa ne-a intonat (are dreptate: spune poeziile rusești, cântându-le) din “Evghenii Oneghin” - n-am aflat cum fusese cu duelul, dar era frumos. S-a întors la tablă, a mai desenat ceva cuvinte, apoi: știm noi, dieti, cum dansează Scoțienii? Vnemanie! - a desenat Insulele Britanice, i-a pus Scoției cruce cu creta, cu glasul ne-a zis un cânticel scoțian, iar cu picioarele, cu ochii, dar mai ales cu mâinile care parcă ridicau niște poale, ne-a dansat Scoțianul.

Apoi, într-o zi:

- Știți voi, deti, cum Avidiu dipartat a fost iel?

Nu auzisem de Avidiu. Am aflat când i-a scris numele, însă eu știam că Ovidiu fusese surghiunit, se mai zice: exilat - deportați sânt numai Basarabeni și nu se rostește cuvântul: e nejust... Am înțeles că Papașa e un basarabean grozav: exagerînd accentul rusesc, nu numai că a zis cuvântul “nejust”, dar a făcut două din el: deportare și depărtare; am mai înțeles că latina e aproape mai bună, mai bogată pentru noi, Românii, decât pentru latini - când o rusifică Papașa: Avidiu dipartat a fost, din ukazul țarului Avgust - vnemanie:

țar vine de la Cezar, rostit: Țezar, Țț'aar - și Rușii l-au luat pe iel; Niemți rostit: Kezar - așa ieșit Kaiserul lor... - pentru că Avidiu o cărticică a scris, Ars amandi, în latinește, dar românește mult mai frumos vine: o fi ea, iubirea, artă, dar mai vârtos, ardere! Dar și mai ardere ieste arta, dieti! Videț ci limbî minănatî limba noastră, ramâna, ia ieste? - dar ne-a scandat, în latinește, din Triste.

- În dipartare, la Tomis - Canstanța de azi, Avidiu Tristili și Tamitanili scris iel...- Tamitanili, vras'dzîcă: Canstătenili...

Am ridicat mână, să spun ce știam: a Tomis, Ovidiu scrisese Tristele și Ponticele, dar Papașa nu m-a luat în seamă, ne-a încredințat, în șoaptă:

- Sicriet: Avidiu limba noastră învățat, în dipartare, la Tomis - nu chiar a noastră, de azi, dar Geții strămoșii noștri sunt! Avidiu învățat și scris în getă, Tamitanili - ci pacat, dieti: tot-tot-tot, pierdut, așa v-aș fi intanat, din Avidiu, în getă, Tamitanili...

Însă peste o săptămână, Papașa ne-a intonat din Ovidiu, în getă... Suna frumos și necunoscut-cunoscut. Degeaba știam, de la școală, de la mama, că Geții-sau-Dacii ne lăsasera doar vreo sută de cuvinte, de unde scotea Papașa restul? Apoi el spusese că Tomitanele se pierduseră - să le fi găsit el, de-alaltăieri? - suna frumos și adevărat, ca Arsamandi la Români.

În altă zi, n-am apucat să-i răspundem la salut, că Papașa:

- Știți voi, dieti, cum la mascheie, la biserica musulmană, clopotele sânt trase, iele? Adica la Turci, bre! - și a pornit-o cu râsul lui șoricesc.

Eu aș fi spus că Turcii nu au clopote la moschee, dar n-am avut timp: Papașa adus mâinile pâlnie la gură... Așa am crezut noi, că la gură le duce, mâinile, însă el și-a astupat cu ele urechile lui și ni le-a spart pe ale noastre cu un hăulit subțire, gâjâit gros în același timp. S-a răsucit spre tablă, noi am început să râdem, fiindcă Papașa păstrase creta în mână și se făinise, hăulind, pe un obraz - când el ne-a cerut și tiho și vnemanie, a șters caligrafia rusească și a desenat ceva. Desen era, o pornise cu creta din dreapta spre stânga. O fată a întrebat ce reprezintă. Papașa s-a bucurat de întrebare, a

spasibit-o pe fată, apoi:

- Ci disien riprizinta? Iel, asta riprizinta... - cu cretă cu tot și-a astupat urechile și ne-a ars o hăulitură, de ne-am vârît sub bănci, cu urechile (noastre) îndurerate. Și însimniază: Dumnizieu mari iesti Iel. În arăbește, Dumnizieu se chiamă Alah...

- Când l-ați cântat, nu i-ați zis Alah, dom' pro'sor!, a băgat de seamă Iosif. În cântec ați zis de unu', Olah - oar' tot ăla-i?

Papașa nu mai putea de bucurie. L-a lăudat pe Iosif pentru... ureche muzicală. Dar nu atât de muzicală, fiindcă el spusese adineaure: Alah akbar!, însă cum el învățase arăbește în Persia, pronunțase persienește arăbeasca. Apoi a făcut alt desen, ni l-a hăulit și pe acela - ceva tot cu Alah, dar nu akbar, încă n-a apucat să ni-l și traducă: s-a deschis ușa clasei, a intrat Doamna.

Care n-a zis decât (după ce s-a uitat scurt, dar apăsât la bărbatu-său) că își cere iertare, trecea pe coridor și...

Am uitat că rusa e limba ocupantului, abia așteptăm orele de limba lui Lenin și Stalin, ca să auzim povești minunate, cu astronomie și călătorie; poezii de un Persan, Firdusi (în persană) și, în românește, de Ion Barbu (de care aud pentru întâia oară: la Sibiu, Boxeurul de Munteanu ne boxa, țăranul, nu avea timp de poezie); bocete din Oltenia (pe care Papașa ni le bocește), dansuri din Sumatra (sau Java) - pe care ni le dansează. Ne zice, în japoneză, poezii scurte-scurte, apoi uită să se mai oprească din grecește (greaca-veche, elina, fiindcă din ceastălaltă, de azi, ne spune doar poezii scurte); în franțuzește, din Villon (de care știam, de la Sibiu) și în nemțește, de Rilke (de care nu auzisem); ne mai arde câte o hăulitură în arăbește (cu accent persienesc), apoi ne povestește obiceiurile de înmormântare la Pigmei...

Când intră în clasă, Papașa nu e nici caraghios, nici minunat - doar fioros: după ce ne salută, iar noi răcnim în cor: «Zdrasti'!», pregătindu-și cretele, începe să dondăne, să bombăne. Noi credem că se pregătește să ne cânte un cânticel (așa - le spune el poeziilor scurte), însă nu cântă. Vorbește. Ne bodogănește, ne ceartă, ne amenință:

- Cini limba lu' Lienii' și Stalii', iel nu-nvați...- acum ne chiar spune ce-o să pățească acela, iel: Viitor în viați n-ar'

să aibe!

Trece la caligrafie, de acolo, la alchimie, ne mai zice un cânticel, o călătorie - apoi, brusc, începe să se tânguie, boțit:

- Da' di ci voi, dieti, limbarusî sî-nvațat' nu vrieț'?

Nu ascultase pe niciunul dintre noi, nimeni nu neștiuse lecția, nici vorbă de refuz de a o învăța - însă asta-i Papașa. Care își împreunează mâinile și ne roagă, se roagă:

- Da-nvațat', dieti, limbarusî, fin'cî Rusia țari mari ieste ia și tovarășul Stali' popî sî sî faci o vrut iel!

Numai întâia oară am râs, auzind rugăciunea-argument. Însă nici atunci n-am avut timp să ne desăvârșim râsul, fie și în gând: Papașa ne-a rascazit cum băietu' Djugașvilli s-a înscris la Seminar, la Tiflis; cum Tiflis ori Tbilisi este capitala Georgiei, adică a Iviriei, adică a Gruziei; cum Gruzia se află aici, în Kavkazia (ne-a desenat, din trei mișcări, marea Neagră, marea Caspică, între ele Caucazia, cu o cruce pe Gruzia); cum Gruzinii sunt rasă veche, cu toții ortodocși - în afară de musulmani; ortodocși ca noi, Românii, care am avut un mare gruzin, adică ivirean, pe Antim Ivireanul, care ne-a tradus din grecește o mulțime de cărți bisericești și era un mare orator (drept care Papașa ne-a tras o predică, de la amvonul catedrei) și ar putea fi un fel de strămoș al băietului Djugașvilli, ivirean și el și care cântă bine de tot, băietu - și ne cântă el, Papașa, întrerupându-se cât să spună că ce păcat, ce păcat că nu poate cânta el pe mai multe voci, dar sare de la una la alta, încât, de nu l-ai vedea pe el, singur, ai crede că la catedră sânt cel puțin trei papași - gruzini...

- Și-atuncia!, ridică el un deget. Și-atuncia, dacă muzâca liturgică gruzină atâta de frumoasă ia ieste; și-atuncia, dacă băietu' Djugașvilli, cu băieții de la Seminar, cântat o așa di frumoasă muzică, cum di voi, dieti, limbarusî sî-nvățat' nu vrieț'? Când Rusia țari mari ieste ia și popî sî sî faci tovarășu Stali' o vrut iel?

4. SE POATE CĂPĂTA RÂIE ȘI DE LA O IRINUCĂ FĂRĂ CAPRE.

- Nu vreau și nu vreau! Mi-e rușine!
- Închizi ochii și-ți trece rușinea, zice mama.
- N-are de ce să-ți fie, zice tata. Oricui i se poate întâmpla...
- Îi privește pe oricui - cum mă mai întorc la școală? Cum dau ochii cu colegii, cu profesori?
- ...cu fetele - și dacă ai luat-o de la o fată?
- Te rog!, îl oprește mama. Și tu freacă, până la sânge! Te doare - mai bine să te doară, acum, decât să te mănânce...
- Nu mă doare, mi-e ru-și-neeee! - plâng, plâng în hohote, plâng cum n-am niciodată. Și doar ne spălam, de câte două-trei ori pe zi, cum, de unde am luat-o?
- De la babă!, râde tata.
- Ea a zis că noi i-am dat-o... De unde...?
- Oricum, nu de la noi - freacă, freacă, dacă vrei ca în zece zile să fii curat-luminat, ca aurul strecurat...
- ... cum maică-ta te-a lăsat, continuă tata descântecul. S-o fi doftoricind și baba?
- Nu știu și nu mă interesează! Nu mă mai întorc la babă! Nu mai vreau la Șeica, uite ce mi-a făcut Șeica voastră!
- Nu-i a noastră și-ai să te întorci la școală, după ce te vindeci! Iar tu...- se întoarce spre tata ai să-i faci o vizită gazdei...
- S-o iau și eu? se hlizește tata. Ce să mă mai ostenesc cu drumul, mi-o împrumută băiatul...
- N-auzi cum își bate joc de mi-neee?, bocesc și pârăsc. În loc să mă încurajeze, ca un părinte...
- Dar acum ce facem, nu te încurajăm? N-oi fi vrând să te pup, ca mulțămită pentru ce ne-ai adus în casă... - dar, numai decît, mama mă chiar sărută, așa ud cum sunt. Iar tu te duci la Șeica, te asiguri că și baba se tratează, altfel nu-l mai dăm pe băiat... Dar ce faci, te scarpini?
- Nu știu... - tata își ascunde mâinile la spate. Nimic...
- Cum, nimic? Arată mâinile! Nu așa - cu dosul în sus! Desfă degetele! Parcă nu... Dezbracă-te, jos cămașa! Ridică brațele - mai sus, întoarce-te spre fereastră... Parcă nu... Jos

pantalonii!

- Asta, nu!, strigă tata. Dacă n-am la mâini, n-am nici acolo.

- De la mine o ai, zic eu. V-am umplut și pe vo-o-ooo'!

- Ia nu mai boci! Nu ți-e rușine? Coșcogea găliganul, cu musteață sub nas - și plânge ca un...

- Cum să nu plâng, dacă mi-i rușine? Că i-am dat-o și tatii...

- Nu i-ai dat nimic, m-am uitat, n-are. Și chiar dacă a căpătat-o, avem leșie destulă, alifie destulă...

- Ajunge pentru trei persoane?, face tata. Și tu te scarpini - vină la fereastră... Mâinile! Nu așa, invers! Desfă degetele...

- Unde merge mia, merge și suta, râde mama. O să ne distrăm grozav, în familie. În zece zile...

- Numai zece?, fac eu. Nu trece în zece zile - dacă aș sta acasă până la vacanța de Crăciun?

- Nici vorbă! Cum te cureți, cum te întorci la școală!

- Tot la babă? Tot în lădoi, cu Ilă?

- La babă, la moș - te duci! Ce să faci acasă, când toți elevii sânt la școală?

- Citesc.

- N-ai nevoie să rămâi acasă, ca să citești - crezi că nu știm ce faci tu în timpul orelor? Mai ales de rusă?

- Dar ce fac?, mă apăr eu. Învăț cu drag limba lui Ilici! Știți de ce învăț limba? Fiindcă Rusia-i țară mare și tovarășul Sta'...

- Ne-ai mai spus, râde mama. Bietul Vladimirovici...

- Bietul? face tata. N-are practică pedagogică, dar e-n stare să te-mpingă să-ți ucizi mama! Știe zece limbi, niciuna ca lumea, doar rusește...

- Exagerezi! Și ce, strică să înveți o limbă străină?

- Dacă nu strică, tu de ce n-o înveți?, zic.

- Eu sunt bătrână, dragu-mamii, nu mai pot asimila. Și nici nu-l am profesor pe... Papașa, cum îi ziceți voi, ca să mi-o cânte, să mi-o descânte - cum ziceai că zice, face?

Li-l zic, li-l fac pe Papașa - din ciubărul cu leșie. Ai mei râd, de se prăpădesc - din când în când, mama ne oprește, zicând că nu se face să râdem de un basarabean de-al nostru și prieten. Am stropit în jur și mama nu se supără, șterge cu

o cârpă.

Obosit, mă las la loc, în ciubăr. Și iar mă apucă jalea - de mine, de rușinea din mine. Mama mă ogoiește, mă asigură că lasă, trece și asta - acum să mă ridic din ciubăr.

- Sin-gur? întreb, nefericit.

- Doar n-ai fi vrând să te iau în brațe!, face mama. Te-aș lua, ca altădată, dar acum ești greu, dragu-mamii, acum ești mare...

- Numai trupul e mare, zic.

5. IN VIZITĂ. CASA BASARABEANULUI : GARA

Cu o zi înainte de vacanța de Crăciun (nu se mai spune: de Crăciun, ci: de-Iarnă; l-au ocupat Rușii și pe Moș Crăciun, l-au botezat: Moș Gerilă - chiar și bradul de Crăciun se cheamă Pom de Iarnă, ca și cum ar mai fi unul, de Vară...) - deci, cu o zi înainte de vacanță, într-o pauză, sunt chemat la Cancelarie.

Îngrijorat, mă duc, de parcă aș veni: să se fi descoperit modul în care “epurasem” noi cărțile școlii? Să fi dat altuia, altora râia - cui? Dar în Cancelarie, trăncănind vesel cu profesorii: părinții. Observ, lângă cuier, geamantanul nostru cel mare.

Peste jumătate de ceas, suntem în tren - mergem în vizită, la prieteni. Am primit învoire pentru ce-a mai rămas din azi și pentru mâine; ai mei, pentru două zile încheiate - este pentru întâia oară, aici, în refugiu, când ne ducem în vizită.

- Îi cunoști, zice tata. Am cosit împreună la țaranul-român-transilvan: Balteș. Ne-au invitat să vedem cum s-au aranjat...

Bucuria celor două zile supliment de vacanță se întunecă: Balteș ca Balteș, un domn, acolo; doamna Balteș face niște borșuri, de-ți înghiți lingura, dar ce-i de făcut cu Urâta, scârba cu sclifoseli și țâțe cu polipi?

Părinții nu observă îmbotoșarea mea, vorbesc, vorbesc între ei, cu veselie de călătorie, cu ceilalți călători, prelungesc discuțiile cu controlorii, despre legătura de la Copșa, despre întârzieri (au început să întârzie trenurile, de când cu partizanii). Sunt atât de fericiți, încât ai zice că pentru întâia oară merg cu trenul, așa că îmi sug botul, să nu vadă că eu nu vreau tren, nu vreau vizită din asta, la Urâta lui Balteș - ce să caut eu, într-o vacanță, printre adulți și învățători și basarabeni? - le cunosc pe de rost și gândurile, nu doar cuvintele.

Mama și-a pus taiorul cel frumos, verde întunecat cu stropi aurii; de cum am urcat în vagon, s-a descălțat de bocanci, de ciorapii de bumbac, de șosetele de lână; și-a pus

ciorapi de mătase și pantofi, am făcut paravan noi, bărbații - l-aș fi putut face singur, am crescut ceva de speriat și nu numai pe înălțime. Și se rujează mereu, mama; și vorbește... Vorbește...

Apoi iar scoate din poșetă pudriera cu oglindă și rujul de buze. Poșeta se vede: lacul a crăpat, pe alocuri a căzut, în solzi, iar pe la colțuri, burduful s-a chiar găurit. Însă oglinda pudrierei nu se vede. O vede numai mama, numai ea se mai oglindește în oglinda care nu mai există: s-a spart demult, însă mama a păstrat-o, așa crăpată, înstelată; undeva, cândva (poate la Sighișoara), cioburile s-au desprins de tot, din ramă, au căzut, s-au pierdut; în locul ei a pus, tăiată rotund, o fotografie de-a ei, de dinainte de Cedare. Așa că se chiar vede, când se privește în oglinda pudrierei, în ea se pudrează, se rujează, își potrivește părul, îndreaptă o sprânceană, aranjează gulerul bluzei, restabilește poziția broșei cu "diamante"... După ce pune la loc, în poșetă pudriera și rujul, mama lasă să treacă timp - în care se uită pe geam, ori în gol, gândindu-se - apoi redeschide poșeta, caută îndelung, scoate întâi creionul, abia apoi carnetul de însemnări (nu unul din caietele de Monografie); îi dă coperta peste cap, mai dă o pagină, două... Citește, corectează, adaugă, trece la altă pagină - până ajunge la cea cu oglinda: o fostă oglinjoară cu două fețe, de buzunar, cumpărată de la cooperativă, a dezlipit foile de siclă, a păstrat numai una, ca să nu se observe între filele carnetului. Când ajunge acolo, înalță un pic filele răsfoite și le ține așa, ca un paravan: să nu se vadă. Și nu se vede, decât dacă vezi ce conține carnetul, altfel îți spui că doamna aceea frumoasă, elegantă își consultă carnetul și însemnează câte ceva. În sfârșit, pune în poșetă carnetul, creionul, pocnește încuietorea și, în timp ce privește, pe fereastra vagonului, corectează cu adevărat ce e de corectat: rujul, la colțurile gurii, apoi gulerul, broșa...

E atât de frumoasă mama mea - și de elegantă... Deși acum, că are capul descoperit, i se văd firele de păr alb, multe - încă nu are patruzeci de ani, la anul, în vară, o să-i împlinească, dar cam jumătate din fire: albe. Acasă, în casă, la clasă, nu se observă, poartă broboadă, apoi nu e destulă lumină. Si cum e blondă, nu se vede - n-am văzut eu, până acum.

Părul tatei e alb-alb. Așa ne-a venit la Mana, din lagărul de la Slobozia-Ialomîța, de n-am știut cine-i. Cu părul alb-argint, cu pielea obrazului măslinie, tata sare în ochi - așa spună mama. Sare și mai tare vara, când obrazul i se face aproape negru, iar ochii, albaștri-verzii se decolorează (mama zice că ies la spălat). Înainte de Cedare, tata purtase mustață scurtă, în trapez. Din lagăr ne-a venit fără și am auzit-o pe mama:

- Las-o să crească, fără mustață arăți ca în pielea goală...

Tata a lăsat-o. Însă aici, în Ardeal, după ce au venit comuniștii, a tăiat colțurile trapezului. Când vreun coleg îi atrăgea atenția: nu-i conzult să umble cu musteață de-a lui Hitler, tata ridica din umeri, zicînd că nu în mustață șade răul; dar nici binele.

N-o fi șezînd. De vreo trei ori în ultimii ani, tata a ras-o. Să vadă cum e făr-de, zicea el. Nu știu ce vedea el, în oglindă, știu ce vedea mama și îi spunea, eu însă altceva, altfel, dar n-am spus niciodată. Ce să-i spun: că arată mai tânăr cu mustață, fie și albă? Că mustața îl face mai vesel, mai sigur de sine - și chiar mai știutor de istorie? Aș fi putut să-i spun, dar n-am vrut, chiar atunci când eram un copil, adică prost cu sine, crud cu alții. Las' să creadă că e doar ușor caraghios: în pielea goală; să nu știe că noi știm: fără mustață se vede bine de tot gura de trompetist la pensie: nu doar tristețe, nu doar bătrânețe (la nici patruzeci de ani, cu doar șase luni mai mare decât mama), ci neajutorare, nepuțință. Când ești ca noi, Basarabeni, dacă vrei să o duci înaintea, fără să dai în genunchi, în bot, în patru labe, nu-i destul să ai curaj și umor, trebuie să-ți ascunzi, îndărătul mustății, îngrijorările, nesiguranțele, spaimetele. Să umble fără mustață oamenii care nu au probleme - problema lor, noi trebuie să ne încurajăm singuri, să ne apărăm cu scutul mustății.

Și să arătăm chiar veseli, chiar fericiți; chiar eleganți, în tren:

Uite, mama: încă de pe scara vagonului, la urcare, și-a dezbrăcat "mantoul". Aici, în vagon, l-a împăturit pe lung, cu căptușeala în afară, așa l-a atârnat în cuierul de la cap. Mantoul e croit și cusut de ea, din stofă de lână toarsă, vopsită, țesută de ea, la război, astă vară, căptușeala însă e de la cel vechi, rămas strâmt. Căptușeala fostului, palton e unul

dintre cele mai frumos-bune lucruri din casa noastră: mătăsoasă, răcoroasă, cu ape și consistentă, să-ți tot mângâi obrazul de ea, adulmecînd-o; numai ea se vede, în cârligul de sub plasa de bagaje, numai pe ea o tot aranjează mama, de ea își reazemă tâmpla. Și cum se mai asortează cu taiorul (și el cam strâmticel, însă mama e în stare să-și țină respirația cinci ore, până ajungem la destinație): verde adânc, verde spre negru, adânc;

Uite-l pe tata: și el binedispus, elegant în felul lui: e îmbrăcat cu “eternica”, așa a fost botezată tunica lui cvasimilitară, din “raicord” kaki, fost auriu; cu patru buzunare mari, aplicate; cu nasturi din nojiță împletită. Și-a făcut-o, de comandă, la Orhei, demult, înainte de război - i-o știu din fotografiile de atunci. În timpul războiului a scăpat ca prin minune: n-au găsit-o Rușii, în beciul lui Moș Iacob, atunci când s-au retras peste Mana și noi am fugit în pădure; a scăpat eternica și mai târziu: de fiecare dată cu parașutiștii dezbrăcați în curtea lui Moș Iacob, mama ieșea pe calidor și cu ea pe braț, dar... n-a dat-o și bine a făcut, i-a dus-o tatei, la vorbitor, în lagăr la Slobozia... În caseta de lemn sculptat avem patru fotografii, cu tata, de acolo. Și acolo, în lagăr, era elegant - să-i vezi pe ofițerii ruși, toți mari-în-grad (nu se vede, nu mai au epoleți și eghileți, dar li-l ghicești, după cum și cât îi gâtuie uniformele lor sugrumătoare); să-l vezi pe aviatorul englez (nici la el nu se vede gradul: e în cămașă cu mânecă scurtă și cu ochelari rotunzi); să-i vezi pe americani - și ei în cămașă, dar cu bonete pe cap (uite că nu i-a dus pe toți la marile-hoteluri, de să le dea și dame)... Mai bine că nu se văd, pe fotografii, gradele prizonierilor: de felul lui, tata e sergent TR, însă îl băgaseră printre maiori și colonei și ce-or fi fost Aliații ceilalți - fiindcă tata era un-caz. Se vede și într-o poză cu un mare-grad rus: cu toate că Rusul șade pe scaun, picior peste picior și-și arată lustrul cizmelor din piele adevărată, parcă tot tata e mai impozant, deși stă în picioare, în “uniforma” lui corcită: eternică, pantaloni negri, de călărie (și ei, duși de mama) și încălțat cu cizme sovietice, cu carâmbii din pânză... În altă fotografie, unde pozează nouă prizonieri, cu toții în civil (în afară de Iugoslavul lui Tito, cu bonetă rusească), dintre toți civilii, tata e cel mai... Nu că e tata, dar

ăsta-i adevărul, el arată cel mai bine: poate pentru că el e singurul român printre atâția Aliți-contra-noastră. Însă, dacă te uiți bine-bine la toate fotografiile, parcă tata e cel mai trist dintre prizonieri: tot din pricină că e singurul român prizonier la români; chiar dacă poartă mustață.

Aici, în tren, tata e îmbrăcat cu aceeași eternică; cu aceiași pantaloni negri, de călărie, cu bazoane. Însă, aici, nu poartă cizme sovietice, din pânză și cu talpă de carton (doar le-am pipăit, chiar încălțat și eu după ce ni s-a întors din lagăr). Aici e încălțat cu cizme adevărate românești, din piele veritabilă, cu talpă-de-talpă, sănătoasă, făcute de comandă, la Buia, la cel mai vestit cizmar, Atila Szanto, un unchi de-al lui Bela.

Sunt tare eleganți, ai mei... Tata își mereu potrivește nodul cravatei și, cu un gest devenit tic, încearcă să-și netezească acel colț al buzunarului stânga-sus al eternicăi (așa îl știu din pozele de dinainte de război, capacul și oricât s-a străduit mama să-l îndrepte cu fierul de călcat, așa a rămas), mama se rujează, se oglindește în carnet, tata nu are stare, se ridică, se fâțâie pe culoar, intră, iese din compartiment: ca să i se vadă cizmele, să i se audă scârțâitul cizmilor din piele-piele, mama tot cu carnetul de însemnări, privindu-se, făcându-și de lucru la mantoul atârnat alături, cel numai căptușeală...

Eu nu mă uit la mine. Sunt îmbrăcat ca mai toți băieții de vârsta mea. Bine că n-am nici un petic pe nicăiri - asta ar mai lipsi, costumul e nou-nouț, mi l-a făcut mama din materialul din care-i și mantoul ei: pantaloni bufanți, tunică oarecum ca a tatei, atât că nasturii sânt din alamă - de la paltonul meu de copil, cel cu care am venit în refugiu. Frumoși, nasturii: sclipesc, de-ți iau ochii (îi frec regulat cu praf de cretă), se vede bine ancora în interiorul coroniței de frunze de stejar, cu ghinde... În picioare, ca mai toți de vârsta mea - chiar fete - bocanci cu talpă de lemn. Pe cap, căciulă țuguiată, ca la Buia. Și, ca pe la Buia, nebrumărie, în Ardeal nu cresc miei cu blăniță brumărie, când vezi pe cineva cu brumărie, poți fi sigur că-i basarabean. Eu: chiar fără cușmă de-a noastră și cu bocanci de-ai lor, ardelenesti, cu talpă de lemn.

Eleganți nevoie-mare, coborâm în gara Rupea. Așa-i

zice, însă eu știu de pe hartă: Rupea e la trei-patru kilometri, gara-i gară, cu magazii, depozite, fabrici de cherestea - și vreo zece case de oameni. E tristă Rupea-Gară, însă gară-i faină. Chiar dacă nu are restaurant, nici măcar un bufet.

Aleargă în întâmpinarea noastră, pe peron, Balteșii. Ne îmbrățișăm, ne sărutăm pe obraji, ne dăm palme peste spinare, iar ne pupăm - și vorbim, vorbim... Adică ei, cei mari. Și domnul Balteș poartă mustață, doar și el e basarabean.

Cu toate că au năimit un om cu sania, mai zăbovim oleacă, prin gară. Așa. I-au zis omului să nu dezvelească de pături, caii, să ne aștepte la bufetul fabricii de parchet, că venim și noi, în cinci minute.

Au trecut cincizeci de minute și tot nu plecăm spre Fântâna (așa se cheamă satul unde s-au, nu doar aranjat, ci aproape-stabilit, fiindcă adună bani să-și cumpere casa în care locuiesc), sau măcar să ne ducem și noi la bufet, pentru un ceai, chiar un vin-fiert. Întreb politicos și în trecut, când plecăm, doamna Balteș mă pupă și mă asigură că uite-acum-în-cinci-minute, în cam un ceas suntem la ei, la Fântâna și, la ei, la Fântâna, ne așteaptă tot felul de bunătăți - îmi mai aduc eu aminte ce borșuri făcea, la Gusu?, ei bine, la ei, la Fântâna, îi ies și mai și. Domnul Balteș mă bate zdravăn pe umăr și-mi zice că uite-acum-în-cinci-minute plecăm, o să văd și eu - care, de-acum, sunt mare - ce sat a-par-te e Fântâna lor și ce țară a-par-te e Țara Oltului, a lor.

Dar nu plecăm - încă. Întâi pentru că mama trebuie să-și schimbe ciorapii de mătase și pantofii de-tren cu ciorapi de bumbac și șosete și bocanci - n-o fi drumul până la Fântâna, lung, dar e drum-de-iarnă. Așa că intrăm cu toții în sala de așteptare. Facem noi, patru, paravan pentru mama și îl facem conștiincios, cu toate că nu-i nimeni nici în sală, nici pe peron, trenul următor Dumnezeu știe când vine.

Dacă mai vine de când cu partizanii...

Mama s-a schimbat. Demult, dar nu ne urnim. Femeile vorbesc înde ele despre Monografii - o să vadă mama ce te-za-ur, în general, Țara Oltului, în special, Fântâna lor (mama verifică, în poșetă, caietele curate, puse acolo, pentru orice eventualitate - de Monografie); bărbații discută despre posturi și catedre - acum e prea târziu, însă mâine dimineată

or s-o pornească prin Țara Oltului, la colegi, să se intereseze de două-posturi și pentru ai mei - desigur, n-or să găsească dintr-un foc și la mijloc de an școlar două posturi în același sat, dar vor afla care sunt mișcările-în-perspectivă, ca să știe ce, unde solicită, la Secția de Învățământ (așa-i spune acum Expectoratului...) - ce bine-ar fi să vină și ai mei, aici, în Țara Oltului - știm noi cum spun oamenii de-aici? Spun - spune Balteș, imitându-i:

«Pân-aci-i republică - de-aci-ncoci' îi Țara nòstă, a Oltului!»

Așa o fi, însă mie mi-e frig la picioare. Și mi-e foame. Și somn. Dar nu mai spun nimic - o să plecăm, uite-acum-în-cinci-minute. Până să trecă cincile, bărbații se plimbă pe peron, fumînd, vorbind de posturi și de partizani; femeile ies și ele din sala de așteptare, se plimbă de braț, pe peron; când se întîlnesc cu bărbații, se opresc, discută, în patru, despre posturi, monografiile, partizani, se despart, uneori continuă peronul în altfel de perechi, doamna Balteș cu tata, mama cu domnul Balteș. Ei au ce-și spune. Eu nu.

Mai ies pe peron, dar nu am loc în perechi: nu mai sunt copil, ca să mă țin ca un cățeluș după ai mei. Așa că mă plimb singur, intru în sala de așteptare - e parcă mai frig înăuntru decât afară, în plus, pute - însă cum avem bagaje...

Balteșii sunt agitați, veseli, eleganți, de parcă ei ar fi venit în vizită la noi. Doamna, deși altfel făcută decât mama (e mai înaltă, mai subțire și brună), parcă i-ar fi soră: și ea are "probleme cu dinții" și ea este specialistă-la-clasa-ntâia și pe ea o preocupă Monografia. Asemănarea se prefacă în aproape confuzie când le privești: doamna Balteș poartă și ea "mantou" ca al mamei - atât că maronul de coajă de nucă verde al ei arată ceva mai deschis; negrul de coajă de arin, o idee mai întunecat (nu vor fi ținut legătura, prin scrisori, cum trebuie, nu-și vor fi comunicat, exact, rețetele de vopsea, ori alții fuseseră nucii, arinii alții...); apoi mantoul doamnei Balteș, pe dinăuntru, e negru - așa va fi fost căptușeala paltonului vechi. Încolo, și al ei, mantoul, arată ca al mamei: mai degrabă manta... Bărbații nu se aseamănă la îmbrăcăminte, însă la vorbă... Când își iau unul altuia vorba din gură, parcă ar continua cel întrerupt și dacă nu ar fi deosebirile de timbru, ai crede că tata vorbește, vorbește; sau

vorbește tot timpul Balteș - ca tata...

Și tot nu ne urnim. Iar eu n-am cu cine mă plimba, în pereche. Oricum, Balteșii nu au băiat, o au pe Urâta - ce bine că a rămas la Cluj, pe toată vacanța, cu logodnicul, or să vină amândoi la Fântâna după Anul Nou, să se căsătorească, am fost și noi invitați, de cum am coborât din tren, însă tata a apucat să spună că, din păcate, trebuie să ne întoarcem la Buia, fiindcă ne mutăm în altă casă. Nu cred că tata s-a gândit la mine când a mințit, dar bine a făcut.

Mă plimb singur, rămân singur în sala de așteptare, fără părere de rău; dacă Urâta n-ar fi rămas la Cluj și ar fi venit și ea să ne întâmpine, la gară, ce-am fi discutat noi, în gară? Adevărat, nu m-ar fi văzut nimeni plimbându-mă prin gară cu o urâtă ca ea - dar eu? Nu m-aș fi văzut pe mine, străduindu-mă să nu mă uit la ea, străduindu-mă să n-o aud când îmi spune că sunt copil, că chestii-socoteli - o știu eu bine, da la Gusu...

Femeile și-au arătat ceva din poșete, acolo, pe peron, însă crezând că în sala de așteptare e mai cald pentru mâinile lor dezbrănușate, vin înapoi. Doamna Balteș îi arată mamei fotografii. Cu Irina - acum îi aflu numele, la Gusu, maică-sa îi zicea: Păpușa, taică-său: Dragatatii); și cu băiatul-defamilie-bună cu care se logodește; cu care o să se căsătorească.

Doamna Balteș mă îndeamnă să mă apropiu, să privesc și eu. Mă apropiu, privesc fotografiile. Trei numai cu ea, portrete, două cu ei, "tinerii însurăței", le zice doamna Balteș, punând pozele în poșetă, luând-o pe mama de braț, ieșind pe peron. Pe peron m-aș plimba și eu cu persoana din fotografii; chiar în Gară, la Șeica; m-aș plimba cu ea și pe Corso, la Sibiu, i-aș face praf pe toți colegii și mai ales pe ne-colegi!

Am fost atent și la colțurile fotografiilor, n-am văzut urmă de pioneză ori de cuișor: nu erau smulse de la panourile din holul vreunui cinematograf. Și nu sunt fotografii-defabrică așa le zicem noi - ci de-atelier, adică artistice, cu : artiste - de unde va fi avînd doamna Balteș din astea și cine va fi artista? Doar n-o fi Urâta lui Balteș!

Știu că la fotografiile-artistice, fotografiile retușează din greu, asudă pe ele, însă mai știu că, oricât de artist, foto-

graful, nu poate face dintr-o urâtă ca Urâta de la Gusu, o artistă; cel mult o face să nu semene cu nimeni de pe lumea asta mare. Or, Urâ'..., adică Irina seamănă cu mamă-sa, când ea era tânără. N-o cunosc pe doamna Balteș, de pe când era domnișoara Nuștiucum, nu i-am văzut fotografii de la vârsta fiică-si, dar știi: poți spune cum a fost, de fată, o femeie, dacă vezi fotografia, feti-si; și poți, dacă te străduiești, să vezi, într-o domnișoară pe cea care va fi ea, ca doamnă. Eu mai pot ceva: să văd cu care dintre părinți seamănă un copil - fără să-i știu părinții - zic, de pildă, despre o fată, că seamănă cu taică-său, despre un băiat că e leit maică-sa - de obicei, în cruce se întâmplă asta. Dar nu în cazul Balteșilor. .

Stau - plimbându-mă - și mă întreb: cum să cred că dintr-o broască râioasă, buburoasă, cu polipi, plină de țate și de țafne - ca Urâta de la Gusu - poate să iasă o minunealumi? Am văzut, la Sibiu, un film american de desene animate cu o broască broascoasă care-și lepăda pielea, ca pe o haină și se întruchipa în zâna-zânelor. Însă atunci era film și, în plus, desen animat - dar în viață? Uite ce se poate și în viață: ca în film. Și, dacă stau și mă plimb, gândindu-mă, ajung la concluzia: fata asta, Irina, în viață e și mai frumoasă decât în fotografii - fotografii ăștia, artistici, atâta umblă pe la chipul omului, că sug toată viața din retușat.

Desigur, acum e și mai mare ca mine decât era la Gusu - așa-i cu vârstele, timpul nu-i același pentru toți, e foarte relativ (ne-a spus papașa de rusă). Atât de mai-mare, încât, acum se logodește, după Anul Nou are să se mărite cu băiatul-de-familie-bună. L-am văzut și pe el: un cârnat cu ochi, cum i-ar zice Iosif și bine i-a făcut fotograful artistic că atâta l-a retușat, încât l-a strâmbat (de cât l-a îndreptat)! Sunt convins: și fotografului i-a plăcut Irina și ce și-a zis: Ia să-i fac eu figura ăstuia care-i cu ea! Și i-a făcut-o! Eu știu, simt: așa cum Irina e și mai frumoasă, în viață, băiatul-cârnatul e și mai nasol în realitate - bag mâna-n foc, mă pricep la oameni și la fotografii.

Logodită, măritată - dar ce, nu m-aș putea plimba și eu cu o măritată? Aici, pe peron, de-o pildă? Doar sunt copil încă, ar crede ea, nu-i pot face copii. Ne-am plimba și noi, ca niște basarabeni, prin gară, am vorbi despre ale noastre - aici,

în Rupea-Gară, sau oriunde, în altă gară, de pe cuprinsul României, chiar al lumii, atâta timp cât nu suntem la casa noastră, din Basarabia noastră, ne gărim și noi, prin gări.

N-are gara (Rupea) restaurant? Nici bufet? Ei și?

Basarabeanul nu se descurajează, doar el se hrănește nu numai cu pâine pământească. Apoi, oricât de haltă i-ar fi o gară, dar tot are o bancă, lângă care să șadă, pe colțul valizei, ca la el acasă și să vorbească despre acasa de acasă, Basarabeanul. Iar dacă nu-i nici bancă - sau este, dar e ocupată de nebasarabeni - ei și? Basarabenii știu să se bucure de nerepatriere în țara Rusului și de-a-n picioarele: rezemat de un perete, de un stâlp - asta când e urât afară și nu te poți plimba decât pe peron, zicându-ți că mergi din bucăți și nu chiar direct, spre casă; însă când e primăvară-vară-toamnă, e-he-he! Nu găsești un mai aprig iubitor de sân al naturii decât Basarabeanul; greu să afli, pe întreg cuprinsul Republicii Populare Române, prin haltele chefereului patriei socialiste, umbra vreunei stive de traverse neocupată de basarabeni; umbra vreunui copăcel, fără Basarabeanul ei; iarba-verde de taluz de cale ferată pe care să nu benche-tuiască (pe iarbă), din jurnal, Basarabeanul de serviciu.

Nu e primăvară-vară-toamnă, e iarnă-în-sala-de-așteptare - ei și? E-he-he!, nu mi-e frig (să vezi ce frig e la Komsomolsk!); nici foame (să vezi foame, la Îndestulați, județul Orheil). Mă plimb, mă mișc, îmi mișc picioarele, umerii, mâinile în buzunare - «așa se mișcă memoria!»; zice tata că așa făcea el în Siberia. Și, ca și tata, nu-mi mișc memoria-din-urmă, amintirile, ci memoria-din-față. N-o fi corect, dar pentru noi, Basarabenii, adevărat:

- E-he-he!, face uneori tata. Când îmi aduc eu aminte, ce-o să fie când ne-am întors la noi, acasă, în Basarabia...

Mama e foarte severă cu gramatica, dar și pe ea am auzit-o vorbind așa - nu-i și ea basarabeancă? Noi, Basarabenii, nu trăim doar cu pâine, iar când nu avem ce mânca, ne hrănim cu cuvânt, facem din viitor și optativ un atât de grozav imperfect («Cel mai perfect timp: imperfectul, domnule!»), zice tata), încât devine mai-mult-ca-foarte-perfect.

Sunt basarabean. Deci, șad în gară. Și zic:

- E-he-he! Când îmi aduc eu aminte ce-o să fie când Irina Balteș cobora ea din tren, aici, în gară... Să stăteam de vorbă, să ne plimbam - să ne chiar pupam pe gură... Să coborà ea din tren, atât, ne descurcam noi, doar eram într-o gară, și vorba cântecului:

“Azi Țara ta e casa mea”...

VI. ÎN GARĂ

1. SĂ NU PLÂNGI

Să nu plângi, că dracu te ia - dacă plângi! Bine, nu. Nu mai. Îmi aranjez capela, cu care prilej îmi șterg, șters, ochii. Nu plâng, dar să fie. E bună capela și pentru asta - de aceea se leagă mereu de ea - ca vițelul la poartă, cel de azi:

- Umbli, de să le dea drumu', da' tu umbli cu capela nemțească! Hiclăristă! Fașistă!

Nu i-am răspuns nici animalului de azi - ce să-i fi comunicat unuia ca el, care gândește cu uniforma, vorbește prin epoletii: că umblatul meu, ca să le dea drumul alor mei, nu are legătură cu umbletul? Și nici cu Nemții? Să-i spun că mi-am cumpărat capela de la cooperativa din sat, ca atâția alții, fiindcă e o șapcă bună, practică, nu pentru că ar fi kapelă?, -hiclăristă, cum rage epoletatul? N-am zis nimic, mă podidise plânsul, nu voiam să bocesc în fața lui, vaca încizmată.

Așa că nici azi, vreun semn. Și azi, ca de atâtea, atâtea ori, nimic. De asta e bună capela; aprind o țigară, las fumul să-mi bată în ochi, îmi aranjez cozorocul și lumea crede că e de la fum, nu de la altceva.

Fumez cu fum în ochi și aștept trenul. Când o să vină - dacă mai vine - o să mă ducă acasă, acolo o să-mi dau drumul în voie, fără teamă că mă vede careva, ditamai băiatmare, dînd apă la șoareci. Zic și eu: acasă - ca să zic. Măcar în zis să fie acasă. Așa zic de la început de tot, ce altceva să faci, când n-ai? Zici. Și e bine: nu te mai gândești la acasa ceea pe care n-o ai, te tragi cu zisul mai încoace, la tren - care o să vină el cândva; și pentru tine; să te întoarcă acasă.

Înapoi, așa te întorci, adică, în vagon, stai cu spatele spre acasă; acolo e bine și adăpostit, pericolul vine din urma ta, ca iarna, în sanie, lupii: să nu-ți sară în spinare, de asta. Așa cred, cu toate că, de la o vreme am început să mă încurc - în sensuri. Domnișoara Coban zicea că atunci când am venit încoace, în Ardeal, ne-am tras cu spatele. Poate alții, eu însă,

când mă îndrept spre Apus, mă duc, merg, plec - cu fața; spre Apus, înspre unde am to-ot plecat, mers, dus, de când am pornit din Basarabia noastră și tot n-am ajuns unde aveam de gând; tot pe loc stăm; de mai bine de cinci ani - ba chiar am alunecat și mai spre Răsărit...

Dacă s-ar întâmpla minunea să nu fie aglomerație, să găsec loc așezat, mi-aș aduce capela pe ochi, aș întinde picioarele sub bancheta din față și, când m-aș trezi, aș fi depaarte, în Apus. La Viena, să zicem. Ba nu zicem: și la Viena sunt ruși. Atunci, mai încolo de Viena, la Ber'... Am nimerit-o cu Berlinul, acolo, se zice, sânt mai mulți ocupanți decât ocupați. E-he-hei, dacă m-aș trezi în gara Parisului - acolo nu sunt ruși, doar comuniști băștinași, dar rusiști; iar dacă văd că au ajuns și acolo Tătarii, urc la loc în tren și o țin tot spre Apus, până la Madrid; și, că să fiu sigur, și mai încolo, până la Lisabona... Acolo-i mereu soare și-i plin de portocale, de aici și numele țării: Portugalia, așa-i va fi zicînd porto-calei în portugheză: portugală. Înainte, mama zicea că și-mai înainte, am mâncat și eu portocale, cu gura mea: când mergeam toți trei la Orhei; sau când se duceau numai ei, la Inspectorat, aduceau și portocale. Așa va fi fost, nu țin minte. Nu mi-a rămas gustul, însă mirosul, da: până mai anii trecuți, aveam, într-un borcan cu capac filetat, câteva coji uscate: când făcea mama prăjitură, pisa un ciob de cojiță, mirosea prăjitura ca grădina raiului. Dar dacă ajung în Portocalia, o să dau și de gust, în gură.

Însă până la Portocalia, să fiu atent pe-aici, cu trenul, cu schim-barea de la Copșa, altfel pătesc ca acum trei luni când, de aglomerație, n-am putut coborî din vagon și m-a dus trenul spre Blaj, am coborît eu la prima stație, dar de acolo a trebuit s-o iau pe jos, înapoi, spre Șeica Mare, noroc că la mijloc de drum se afla cealaltă Șeică, Mica, unde fusesem o dată, la colegul meu Virgil, așa că am mas la părinții lui. Tot răul spre bine: m-am ales cu o pereche de bocanci adevărați, cu talpă de talpă - ăștia. Bocancii lui Eugen, fratele mai mare al lui Virgil; bocanci-purtați, zicea mama lor, am înțeles cine și cum îi purtase, când mi-a spus câte drumuri și pe la câte închisori îl căutase ea pe Eugen, de la arestare, din luna mai, anul trecut: la Gherla și la Aiud, la Jilava și la Craiova, la Suceava și la Iași și la Pitești - cu haine groase și cu

bocanci. Dar și ei îi spuneau la poartă:

- Nu-i la noi. Poate în altă parte - nici ei nu-i spuneau unde.

Am stat de vorbă cu părinții lui Eugen și Virgil până dimineața; le-am spus că și mie îmi făcuseră așa, la început:

- Nu-s la noi. Poate în altă parte, mi-au zis cei de la început, la Sibiu.

- Unde, în altă parte?, nu m-am lăsat eu. La Sighișoara?

- Nu știm, secret-militar, dar știm că la noi nu-s, a zis cel de la poartă, de la Sibiu, dar eu nu m-am lăsat, am întrebat iar:

- Atunci la Alba Iulia? Atunci la Mediaș? Atunci la...?

- Nu știm, secret-militar, s-a răstit el. În altă parte - la noi nu-s...

Așa mi-au făcut și la Alba Iulia și la Sighișoara. Și chiar la Mediaș.

- Principalul, în viață, e să nu te lași!, le-am explicat părinților lui Eugen și le-am povestit cum a fost, la Mediaș:

Îmi spusese mie cineva că, dacă-mi răspunde așa, la poartă, eu să mă mai plimb puțin prin fața "sediului", să sun iar la poartă și iar să-ntreb. Principalul-i să nu mă las, să nu-i las, dacă și a cincea și a zecea oară ei pretind că nu-s la ei. Mă mai plimb, mă întorc, sun, întreb. Dacă se mânie, chiar dacă mă înjură, mă alungă, mă bat, eu să nu mă las, să nu-i las! Iar mă plimb, iar mă întorc, iar sun - și întreb. Și spun că am treisprezece ani abia împliniți, ei, ce-or să-i facă unui copil de treisprezece ani? Abia împliniți?

Le-am povestit părinților lui Eugen și ai lui Virgil cum a fost întâia oară, la Mediaș, dar nu le-am spus cine îmi spusese cum să fac, de să nu mă las. Le-am spus că, pe vremurile astea, mai bine să nu știe stânga ce face dreapta. Și ei au fost de acord; dacă așa au ajuns vremurile...

La început, la Mediaș, am sunat, am întrebat. Când cel de la vizetă a zis că nu știe și că să caut în altă parte, că la ei nu-s, n-am insistat, însă am știut că minte. Tot așa îmi ziseră și la Sibiu, și la Alba Iulia și la Sighișoara, însă acolo nu mă mințeau, cu toate că, prin ce spuneau, voiau să mă mintă - mi-a explicat, mai târziu, cineva, me-ca-nis-mul, așa-i zice la mașina lor de mințit. Așa că, dincoace, la Mediaș, mi-am zis în gândul meu:

- Aici sunt! - și nu mă las, nu-i las, mă plimb ce mă plimb și mă întorc iarăși.

Am făcut douăzeci de pași încolo, însă când m-am întors, în fața porții, mi-a răsărit în cale un soldat; în uniformă de soldat (nu ca cel de la vizetă, altfel îmbrăcat, în uniformă de gardian-vechi): mi-a pus țeava balalaicei în burtă, m-a oprit, apoi a început să mă împungă, împingă cu ea - dădea cu adevărat, răcanul, cizmocanul, fonfăind, clefăind. Eu, tot trăgându-mă înapoi, i-am zis să vorbească românește, că nu-nțeleg. Atunci el s-a supărat, m-a lovit și mai rău cu țeava, dar am înțeles ce zicea: că, ce, sunt chior? Oar' tâmpi' la cap? Că nu-i slobod să circule pe trotuarul ăsta, de-i secremilita', că să marș!, pe celălalt! Dar și dincolo, să nu mă uit înapoi, la al lor, secremilitaru', că ce, oar' sunt tâmpilaca'?

Răcanul era chiar soldat, adică tânăr; adică al dracului. Atunci încă nu știam că ăștia, întermenii, chiar dacă sunt de la țară (după vorbă, o fi de pe-aici, din împrejurimi, vigilentul), chiar dacă vor fi având neamuri înăuntru, ei păzesc pe dinafară, cu credință - cu vigilență, așa-i spune acum la răutate; așa-i spune, acum, la când pe unchiu-tău l-au dus la Canal, pentru cote, dar încă nu se știe și pe tine te-au băgat, în armată la ăștia noi, cu epoleți albaștri și cu, pe ei, din tabla argintată, un scut și două săbii încrucișate: vigilență! Cei dinăuntru sunt mai bătrâni, uniforma lor nu s-a schimbat, e de culoarea prunei răskoapte și, pe eghileți au, tot din tablă, două chei încrucișate și ele. Știu ce însemnează cheia: semnul gardianului, al temnicerului: el descuie, el încuie, cu cheia, temnița. Ceștialalți, de când cu securitatea, și-au pus pe epoleți săbii: că ei te taie cu sabia, dacă nu pleci capul!

Înainte poliția secretă umbla în civil, își spunea: Siguranță; de astă iarnă, un pic înainte de a-i ridica pe ai mei, și-au zis: Securitate și s-au îmbrăcat în uniforme militare, kaki, cu grade, ca la ruși; ca la ruși li-s și epoleții și tunicile încheiate la gât și caschetele și, mai ales căciulile - cu stea în frunte, de te crezi la ei, nu la noi. De când tot bat drumurile, i-am văzut și pe civili și pe ceștialalți, unii tot ei, dar uniformați, am fost martor la trecerea lor de la civilie la kaki.

După ce vigilentul m-a alungat, cu balalaica, de pe trotuarul lor secremilitar, m-a năpădit plânsul. Nu atât de

durerea loviturilor în burtă, dar cum să-mi zică el, tâmpitul, că-s tâmpilacap? Ba chior e el, vigilentul, ce, nu vede că-s copil mic, de abia trei-sprezece ani? Am trecut pe celălalt trotuar, dar n-am circulat! Și m-am uitat drept în secretul lor, uite-așa! Să văd, ce-mi face: vine la mine, cu balalaica lui și cu epoletii lui albaștri și împutiți?

Cât n-am circulat eu, singurul trecător care circula și nu m-a ocolit și nu s-a prefăcut că nu văzuse nimic din ce-mi făcuse răcanul și care nu s-a prefăcut că nu mă vede pe mine, care, uite-așa, nu circulam - a fost o femeie. Trebuie să fi fost bătrână, după glas, obrazul nu i l-am văzut bine, tocmai îmi intrase în ochi un fulg de zăpadă și se topise, mă ustura, de asta; am simțit că mă scutură de mânecă și-mi zice:

- Să nu plângi, că te ia dracu' - dacă plângi!

N-a spus ea chiar așa, că mă ia dracu, în schimb, mi-a pus în mână un covrig. Era rece covrigul, dar mi-a fost cald când a zis:

- Să nu plângi, că-ți strici ochii - așa a zis, cu adevărat și a râs, de undeva, de sub broboada grea, de lână. Ia și mănâncă, o să ai nevoie...

Chiar așa a zis: să mănânc, fiindcă o să am nevoie. Și tot cu adevărat a zis ce mai zisese, cu stricatul ochilor, în timp ce-mi vâra în buzunarul paltonului o bancnotă mult împăturită. Și s-a dus, încolo, spre Centru, prin ninsoare și abia după ce n-am mai văzut-o, a fost cu:

- Să nu plângi, că te ia dracu' - dacă plângi! - așa vine de fiecare dată, de atunci, când mereu îmi intră în ochi, ba un fulg de zăpadă, ba un fir de praf, ba fumul țigării: atunci îmi aranjez capela.

Fiindcă e destul de greu pe lumea asta să nu te lași. Mai greu a fost la început, când nu știam cum sunt făcute lucrurile, cu toate că, basarabean fiind, știam cât trei adulți ardeleni. Între timp, m-am învățat, dar acum greu a început să fie altfel, altul: așteptarea. La început, credeam că nu mai e mult: nu mă las și nu mă las, trebuie să vină ca o recompensă, sfârșitul-fericit, adică să le dea drumul. Și, uite, tot n-a venit. Nu vine azi, nu vine mâine - greu de tot. Papașa zice că tot răul spre bine: așa se maturizează omul. Eu, însă m-am maturizat, o știu, în primul rând, de la ei, care nu mă cred că am numai treisprezece ani și ceva; o simt și de la mine,

atunci când mă stăpânesc - ca să nu-mi stric ochii. Dar tot e greu, mai ales când mă întorc la gară, fără sfârșitul-fericit, ca în filme. Ca în anume filme, la care eu sunt foarte atent - vreau să spun: la care mă uit ca la ei, întrebându-mă când mă mint: când spun minciuni? Sau când mă mint, spunându-mi un adevăr - așa cumva. La care mă mai uit cu neîncredere și cu teamă - cam așa ceva.

De când fac naveta la Mediaș, la Securitate - nu mă las și nu-i las! Îi mai las și pe ei să răsufle între un sunat la poartă și altul; uneori îi las ceva mai mult: când mă duc la film.

E bine la cinema, chiar la Mediaș; chiar la doar filme de-ale lor, rusești, fie de război, unde Rușii înving tot, cântă tot, pupă tot; fie de nerăzboi, în care Rușii, mai mult cu pesnea decât cu robota, iar când vine și ceva iubire, atunci să te ții, amor sovietic: nu-i cu îmbrățișare-sărutare, ci spartakiadă în lege: parcă ar concura pentru medalii, nu pentru ce fac tinerii de când e lumea lume: regizorul dă startul și concurenții concurențează: ba fata înainte și băiatul după ea - și dă-i, cros, prin oarzele aurii, pe sub mestecenii argintii, înotînd prin ierburile stepii; ba fata pe urmele flăcăului - și arde-i, maraton, prin lanurile fără hat ori pe sub materialul lemnos local, iar când se apropie sfârșitul și e gata să se aprindă lumina în sală, următorul îl prinde, în sfârșit, pe urmărit, dar în loc să se pupe și ei, ca lumea, se apucă de ședință în doi: își anunță unul altuia marea împlinire a brigăzii cutare la planul de reparare a cozilor de sapă; marea veste că deadea Vania a fost chemat la raikom, să fie decorat cu ordinul Barba-lui-Ilici, pentru că oile lui fată câte un miel și două treimi, nu ca pe timpul țarismului, când abia dacă fătau câte un sfert...

Îmi aduc aminte de un film de-al lor în care o fată frumoasă de pică se apucă să-l alerge pe liubitul ei - chipeș, zdravăn - dar cam codaș - și-l fugărește și-l asudă preț de vreo cinci minute de film și, la un moment dat, băiatul se împedică de coada unui tractor și cade într-o fântână de pe timpul burgheziei!; fata - ce să facă: ce n-am mai văzut de când sunt (în filmul sovietic): se dezbracă de rochie!; rămâne în furou, de i se vedeau bine bretelele și genunchii - dar numai pentru cauză: întinde rochia, ca pe o funie, în fântână

și-l trage afară pe înecat; zdrahonul, mulțumit, o ia pe fată în brațe, unii spectatori încep să pâstâie, alții să fluiere, golănește, ba careva strigă: «Pup-o, bă!», flăcăul din film întinde gâtul, țuguie și fata buzele... Dar, în ultimul moment se trezește revoluția și învinge noul: fata pune între buzele lor un deget și-i zice băiatului, cu ochii închiși de iubire amânată pentru după ședință:

- Alioșenika! Ești în restanță pe două luni cu kakatizația...

Sânt bune filmele lor, sovietice: râzi la ele mai ceva ca la Stan și Bran; ba chiar și mai tare, fiindcă la Stanșibrân râdeam doar de ei doi, cât de căscați sunt, însă la sovietice râde lumea de tot neamul lor rusesc - apoi la cinema e întuneric, nu vede Securitatea cine se manifestă în mod dușmănos față de Marea Uniune.

Mai sunt însă și filme ne-rusești: la astea nu râzi. De aceea sunt mai periculoase - pentru mine, cel puțin: nu mă pot apăra de ele. Când se aprinde lumina în sală, mult mai ușor treci de la un rusesc, de răs, la trotuarele secrete militare - decât din neruseștile în care te-ai mutat cu totul și nu-ți mai vine să ieși, fiindcă în ele e și bine și adevărat.

Mă duc mereu la filme, uneori și la două - dacă pierd întreaga zi la Securitate. La cinema e cald, te desdegeri, îți odihnești picioarele și-ți speli ochii usturați de atâția fulgi de zăpadă și de praf (când te maturizezi, la Mediaș, e praf, chiar când ninge neconținut de o săptămână). E bine la cinema, însă dacă îl lași pe filmul nerusesc să pună laba pe tine, să te ducă unde vrea el, atunci când se termină, e mai rău de tine decât de eroi - care au suferit o mare tragedie, depinde de film. Se aprinde lumina în sală și parcă s-ar da deșteptarea, la internat, parcă te-ar smulge din visul frumos, cu multă lumină, cu mamă, cu tată, cu mâncare pe săturate și fără pedagogi și te-ar arunca drept în cantină și între palmele grele ale pedago-gilor; se aprinde lumina în sală, la Mediaș, pe tine te trimite într-o cancelarie, în frig, posomorală și urât-de-urât - o fi ea cancelarie, dar singur-singurel pe lumea asta mare, la doar treisprezece ani abia împliniți...

Așa că nu-i bun filmul bun, la maturizare. Chiar și fără film, viața e făcută din treziri cu tresăriri și tresăltări; numai cu palme după ceafă, răspunsuri că nu, amenințări că te bagă

și pe tine la beci și, uneori chiar cu țevi de balalaică în burtă și tâmpiți care te fac pe tine tâmpilaca'.

La filme intru mereu - ca să mă încălzesc, să mă odihnesc, să prind forțe noi, pentru ne-lăsat. Când sânt rusești, e chiar bine, mai răd și eu, însă celelalte sânt aproape mai rele decât răii de la Securitate.

Dar nu mă las, nu-i las, nu le las!

2. SĂ NU PLÂNGI

Să nu plângi, că.

Nici nu aveam de gând, însă cum trenul nu se mai arată... Cel mai bine, în lume, ar fi dacă ar veni, dacă aş găsi loc aşezat, iar când m-aş trezi, să fiu în Portocalia. Dar nu singur: cu ai mei, cu mama, cu tata. Am învăţat repede portugheza, un cuvânt îl ştiu, chiar o propoziţiune întregă, de la Papaşa: «Mor de foame!», bătrânul zice că portugheza e un fel de română - cum să nu fie, dacă şi Portughezii mor de foame? Numai să fiu atent cu schimbarea la Copşa, altfel ajung cine ştie unde şi-atunci, adio, Lisabona, că o iau peste dealuri, pe jos, spre Şeica Mare - din fericire, la mijloc de drum, am cunoscuţi, relaţii...

Le-am povestit părinţilor lui Virgil şi Eugen cum a fost la început de tot, în sâmbăta aceea, când m-am dus acasă, la Buia, ca în fiecare sâmbătă, când timpul nu era prea rău.

Timpul nu era prea rău, Buienii venisera la târg, la Şeica. Adică Buianul cu sania: voi fi ajuns eu prea târziu în piaţă - mi-am zis, umblînd printre căruţe şi sănii, căutînd un buian de-al nostru, să mă ducă acasă, la Buia - şi negăsind. Dădusem numai de asta, însă trecusem de el, era un unchi de-al lui Turcu şi i se spunea al lui Sasu. Dacă aş fi găsit pe altcineva, oricine, nu m-aş fi apropiat de Sasu. Era târziu, pe jos nu-mi venea s-o apuc, m-am întors la Sasu. Pe încercate.

L-am salutat, am vrut să spun cine sunt şi al cui, însă el a zis că mă ştie; şi m-a întrebat dacă mer'e-mer'e-cu-işcòla. Era o întrebare de formă, de formă i-am răspuns: că merge-merge. Tot de formă l-am întrebat dacă mă ia şi pe mine - era singur şi sania goală. Sasu a zis că mă ia, cum de nu! După ce am trecut peste linie, la haltă, Sasu m-a întrebat:

- Da' la cin' te duci tu, la Buia noastră?

Am crezut că uitase, ori nu ştiuse niciodată, cu adevărat şi am luat-o de la cap. M-a întrerupt, zicînd că ştie al cui îs - a rostit numele nostru - însă el mă întreba că la cin' mă duc, la Buia?

- Cum la cine: acasă!, am zis.

Sasu a dat din căciulă că acum a priceput. Însă după

vreun kilometru, iar m-a întrebat; același lucru: că la cine mă duc... Și eu iar i-am spus - îi cunoșteam pe buieni: ei se gândesc la ale lor, din când în când scot câte o vorbă care poate fi întrebare, dar și răspuns la o întrebare pusă alaltăieri - ori așa, vorbă de drum lung, ca să nu ne fie urât.

La un moment dat, Sasu și-a pus hățurile după gât, și-a scos mănușile și a vrut să-și facă o țigară. Nu reușea, îi cădea tutunul pe de lături, a pierdut o foiță. I-am zis să oprească. A oprit caii, dar tot n-a putut, mâinile îi erau înlemnite de frig. I-am zis să-mi dea mie, i-o fac eu țigara, că am mâinile calde. Când am terminat-o, mi-a zis să i-o pun în gură și să scot de la el din jeb lemnușele. Și să i-o aprind. Când și-a pus iar mănușile, am băgat de seama ceva, dar mi-am zis că n-oi fi văzut bine - era lună mare, însa luna nu-i soare. L-am întrebat, în treacăt:

- Ai ceva la mâini?

- Am căz't în grajd' un pic și m-am pălit la..., a molfăit Sasu. Da' nu-i bai, trece, numai să nu se obrintească...

- Te-ai pălit la amândouă mâinile? Și numai pe dosuri?

Sasu a molfăit că nu-i bai, trece - dacă nu se obrintește.

În Buia, în dreptul bisericii ungurești, a oprit. Am coborât, i-am mulțumit că mă adusese, am vrut să-i strâng mâna - așa se face chiar când plătești - dar el și le-a ferit pe amândouă, cam speriat, apoi a zis că dacă am vreun bai, să vin la el, doar știu unde șade...

N-am înțeles ce bai să am; o fi vrut să spună că mâine are din nou drum la Șeica și mă duce tot el.

Buia noastră părea cam pustie pentru acea oră și încă într-o sâmbătă. Puține case luminate și doar la câte o fereastră. Numai la bolta lui Engelmann - luminație, dar liniște: să nu se fi încălzit Buienii, la crâșmă, până la ora asta? - era aproape opt după ceasul din turn.

Intrigat, n-am intrat direct, la noi, m-am apropiat de o fereastră a boltei și am privit înăuntru. Sticla era înghețată, n-am văzut nimic, dar după liniște, nu era multă lume. M-am mutat la geamul ușii, dezghețat: un singur client, covaciul Antal, dormind cu capul pe masă. Îndărătul tejghelii o femeie: nu era nevasta boltașului, ci un fel de cumnată, o mai văzusem de câteva ori pe-aici.

Știam că mai am o singură țigară în pachet și aceea

scuturată.

Femeia m-a văzut înainte să deschid ușa, mi s-a părut că s-a speriat, de aceea își va fi făcut de lucru pe sub tejghea. Am dat bunăseara, în general, nimeni nu mi-a răspuns. M-am apropiat de tejghea, am spus:

- Bună seară, un pachet de Naționale și lemnușe - pentru tata...

Nu voiam să mă uit, dar nimeni nu mă vedea că văd doar curul mare al femeii. Nu mă auzise, am repetat. Curul nu s-a mișcat, dar, de dincolo de el, a urcat o mână până la raftul cu țigări și chibrite. Am pus banii lângă pachet și cutie, mâna i-a găsit, după un timp mi-a dat restul. Am dat iar bunăseara și am ieșit, ușurat.

Mai bine așa. Când sunt mulți clienți, unii intră în vorbă, mă întreabă dacă mer'e-mer'e cu ișcòla și câte țigări pip io pe zi și câți ai' am...

Am intrat în curte, la noi. M-am oprit, la colțul crâșmei: la noi, întuneric. Unde să fie ai mei, la. ora asta? Chiar când au vreo ședință (au, acum, și câte trei pe zi, și totdeauna, seara), chiar când se duc în vizită, lasă o lampă aprinsă - cu flacăra scăzută, dar să știe bețivii satului că aici e casă de oameni, nu budă; și să aibe ei, părinții, un reper, când se întorc pe întuneric. Unde să fi plecat atât de grăbit, de nu apucaseră să aprindă lampa? La școală? - școala e întunecată, am văzut-o de pe pod, am văzut și ferestrele din partea opusă: negre și ele. De aici, vedeam și ferestrele casei poștașului: întunecate - de ce? De ce crâșma era goală și, la tejghea, nici crâșmarul, nici nevastă-sa, iar femeia asta se speriasse de mine - oricum, nu voia să mă vadă, nici să o vad? Și ce avea Sasu pe dosurile mâinilor - în grajd, oricât de rău ai cădea, nu te lovești la dosurile mâinilor, amândouă? Si de ce satul era atât de tăcut, neluminat, într-o sâmbătă seară, devreme? Și de ce Sasu, știind cine sunt și al cui, mă tot întrebase la cin' mă duc eu, la Buia? Și-încă: de ce Ilă-Mihai nu mai vorbește cu mine de vreo cinci zile decât strictul necesar - să nu mă mai probozească el că iar cetesc? Și încă: de ce ieri, după ora de matematică, directorul mi-a zis să vin cu el pe coridor, m-a ținut pe după cap, însă când am ajuns la ușa cancelariei, s-a oprit, m-a strâns tare, de umăr, a deschis gura să spună ceva, dar n-a scos un cuvânt și, tăcând,

parcă își cerea iertare? Și încă: de ce?

De ce?! Țin minte, bine: atunci când m-am uitat iar la ferestrele noastre, negre, a fost:

- Să nu plângi, că te ia dracu' - dacă plângi!

Parcă eu aș fi zis, dar eu nu vorbesc singur; și nu cu mine. Altcineva.

Am ridicat din umeri: nu plângeam - de ce-aș fi plâns? Dar interdicția îmi dăduse ideea, așa că, în timp ce înaintam cu grijă pe alee, ca să nu mă lovesc de ceva, pe întuneric, spre casa noastră, mi-am zis, cu glas:

- Să plâng acum, să plâng dinainte, ca să nu mai plâng atunci când o fi.

N-am putut. Și doar m-am străduit. N-a ieșit.

Să nu plângi.

Să nu plâng - dar dacă nu mai vine trenul... Și, în plus, deșteptul de Pupu al lui Tofan, Jumătateom, cum i-am zis dela început (fiindcă umblă cu cizme militare, pantaloni kaki, însă de la brâu în sus face pe civilul, cu haine de om), care și el mă știe din prima zi de Mediaș (mai bine zis: din prima noapte), după ce de-atâtea ori mi-a vorbit omenește, ba chiar mi-a dat sfaturi bune - la vorbitorul de Paști - uite că azi, de parcă-l orbise Dumnezeu și nu mă mai vedea, de parcă se prostise de-alaltăieri - ce-mi zice?

- Ia să nu mai bați în poartă, că te bat eu pe tine! (I-a luat Dumnezeu mințile, la poarta lor se sună). Ia să încetezi cu vizitele că, ori cu ele, ori făr' de, Organele Noastre or să le dea drumul - în funcție de! Sau or să-i mai rețină - în funcție de! Și nu mai cheltui banii cu pachetele, că Organele Noastre, ele au grijă de reținuți - în funcție de!

Le cunosc poezia, am avut când să le-a învăț, însă nu mă așteptam s-o aud și azi: și de la cine: de la Pupu al lui Tofan! De bătut, niciodată nu le-am bătut în poartă, ei m-au răs-bătut la cap cu Organele, cu Noastre, cu Securitateapoporului Care, ea Apără Cuceririle de la orașisa', Sub Conducereanțeleaptă. A Partidu-luimuncitorescromî'. Ei mi-au făcut capul călindar cu bandiții care-s Foartedușmănoși; și nu dorm, ci Pândesc: să saboteze Realizările. Știam pe de rost și poezia cu: persoanele care nu-s bandiți, Organelenoastre, ele le dau drumul - după

cercetări și în funcție.

- În funcție de ce?, l-am tot întrebat și înainte și azi, pe Jumătate: Când o să vină funcția aceea? - uite, am treisprezece ani și ceva și sunt un copil singur pe lume! N-am pe nimeni - nici bunici, nici unchi, nici veri, n-am măcar un cuscru! N-am casă, n-am masă, Îmi petrec viața și copilăria fericită pe strada dumneavoastră; și prin gări; și pe trenuri - când vin, că nici ele nu mai vin ca omul. Și, dacă nu le dați drumul, eu nu mă mișc de-aici, de pe secretmilitar, las' să vadă lumea-ntreagă cum trage Securitatea poporului cu pușca într-un copil de abia treisprezece ani! Uite-așa!

Așa i-am zis-o, azi, lui Jumătatetofan. Lui, întâia oară, dar am mai zis-o celorlalți, de la începutul Mediașului, când am simțit că aici erau ai mei. Așa mi-a spus mie cineva să spun - ei, ce-or să-mi facă, mie, copil de treisprezece ani? - și i-am zis-o și lui Paszty, comandantul adjunct, însă nu în prima zi, atunci s-a purtat frumos cu mine și mi-a promis că mâine, mâine («Mîne, Mîne», cum zice el).

După ce s-a îndepărtat femeia cu covrigul, mi-am adus aminte că cineva-acela care-mi spusese să nu mă las, îmi explicase și cum anume - fii atent:

Te plimbi pe celălalt trotuar, însă nu chiar în fața porții lor, până când vezi că se apropie, ca să intre la ei, un ofițer de-al lor: uniformă kaki, dar cu albastru la epoleți și eghileți. Când ofițerul e gata să sune, tu ești lângă el și-i zici - repede și clar:

- Bună ziua, eu sunt cutare, am treisprezece ani împliniți, sunt fiul lui cutare și cutare, amândoi reținuți la dumneavoastră, nu știu pentru ce, nimeni nu mi-a spus, dar știu precis că la dumneavoastră sunt reținuți - mi-au spus mie Organele Noastre de la Sibiu - vreau să-i văd, să vorbesc cu ei, fiindcă am rămas pe drumuri, singur-singurel, la abia treisprezece ani!

Dacă merge - bine; dacă nu, nu te lași: te mai plimbi, pândești alt ofițer cu albastru. Și-i zici. Politicos - dar nu în șoaptă. Politicos - nu milog. Nu te răstești, dar nici nu vorbești încet. Nu cerșești - ceri! Nu te lași și nu te lași! Ca să nu creadă ei că tu consimți. Îi acostezi din nou pe cei care ies de-acolo - poate că acum au timp să te asculte - nu te lași, nu te lași!

Nu m-am lăsat. Întâi și-ntâi au fost doi: nici n-a apucat unul dintre ei să întindă mâna spre butonul soneriei, că eu am și fost între ei și poartă. Și am zis ce trebuia - repede, clar. Și târișor. S-au uitat amândoi la mine, cu mirare, s-au uitat unul la altul - nu le venea să creadă. Cel mai înalt și-a smucit cascheta într-o parte și mi-a aruncat:

- Cară-te de la poarta noastră, mucosule, că pun câinii pe tine!

Așa mi-a zis câinele înalt. Cel mic a rânjit - amândoi au intrat. Poarta se deschisese, fără ca ei să fi sunat - asta am reținut. Însemna că cel cu chei pe eghileți, temnicerul, stătea mereu cu ochii la gaură. Așa că nu m-am speriat când, după ce s-a închis poarta, am auzit glasul pe care-l auzisem prima oară - dar atunci și văzusem capul, în vizetă:

- Ți-am mai spus să circuli, nu-i voie, aici!

- Bună ziua, eu sunt cutare, am treisprezece ani, sunt fiul lui... - am început să turui spre poarta închisă și spre vizeta care se întredeschisese.

- Cară-te, că pun santinela pe tine! - s-a închis și vizeta.

Să nu plângi, că. Aici, la ei, ofițerii pun câinii pe tine, dar temnicerul pune, pe tine, santinela - tâmpilacapul!

Nu plâng, mi-a intrat un praf în ochi. Sau o musculiță, un fulg - însă, orice ți-ar intra, orice ar zice ei că pun pe tine, tu nu te lași, nu-i lași!

Nu mă las. Cum văd un ofițer apropiindu-se, pregătit să intre, ori unul care iese - nu-l las. Nu toți pun câinii pe mine, unii mă ascultă până la capăt, ridică din epoleți - că nu știu nimic, ori nu pot nimic - și își văd de drum; alții zic că mi-au mai zis să-mi văd de treabă - nu pricep, românește?; unul singur mi-a tras o palmă; n-a fost foarte, foarte tare.

Mă plimb de șapte ore fără două-trei minute când ajung cu plimbatul în capătul dinspre Centru al străzii, văd ceasul din turnul bisericii Sașilor (e bine în Ardeal, oriunde te-ai afla, vezi un turn săsesc, știi ora). S-a întunecat de mult, acum ninge și mai grozav, arată frumos ninsoarea în jurul felinarelor - să te tot plimbi, pe Corso. Eu însă n-am timp de Corso, în Mediaș, eu am treabă cu nelăsatul. Fiindcă ninge, ar trebui să fie mai cald, așa-i legea, însă pe trotuarul secre-militar al lor e frig al naibii - așa o fi legea lor, nouă. O mai țin eu, cel puțin două ore, până la trenul de-în-jur-de-zece;

chiar trei, am unul la miezul nopții cel mai bun, mă duce direct - cât timp mai am țigări...

Ies doi ofițeri - pe ei, la nelăsat!:

- Bună seara, eu sunt...

- ...ai treisprezece ani împliniți... - mă întrerupe și mă continuă unul cu fălci roșii, proaspăt bărbierite și prost bărbierite. La vârsta asta umbli brambura pe străzi, ca un vagabond, mă? Marș acas'!

- N-am casă!, strig eu - ei, ce-o să-mi facă, o să-mi dea și el o palmă?, cum poartă mănuși, n-o să mă doară foarte tare.

- Du-te la un neam, ceva, zice ofițerul celălalt.

- N-am neamuri, n-am pe nimeni, în toată Republica Populară Română. Numai pe ei îi am, mi i-ați luat! De ce mi i-ați luat?

- Ia numai zbiera, aici, la noi și în plină stradă, zice unul.

- Nu zbier, dar dacă nimeni nu m-aude - de zece zile sunt pe drumuri, pe străzile Sibiului, pe străzile Sighișoarei, pe străzile...

- Destul, ne-ai mai spus-o - în fine, nu chiar nouă... Știm c-ai umblat, noi suntem bine informați - dar ce vrei de la noi?

- Să mi-i dați înapoi! Sânt învățători, nu bandiți! De ce mi i-ați luat? De ce-ați luat-o pe mama? Mama mea e bandită? O cunoașteți?

- Ia ascultă, pui de năpârcă!, se încruntă unul, ridicând mâna.

Celălalt, hlizindu-se, e mai iute : îmi turtește nasul cu podul mănușii:

- Fă o cerere la tovarășu' comandant. De audiență, cererea - dar timbrată, bă! - râde în hohote, behăie și năpârcosul, amândoi o iau spre Centru.

Păi, să nu plângi? Ba să. Ba nu, atunci chiar te ia - de frigul de pe trotuarul lor îți îngheață lacrimile cu tot cu pleoape, cu tot cu suflet, așa că o las pe mai târziu cu plânsul, mai ales că mi-a rămas în auz cererea ăluia, parcă locotenent-major - ei, când o să ajungă general, o să afle și că se rostește cerere, așa-i corect.

Dau să traversez, să pândesc altă ocazie - nu mă las, nu-i las.

- Pst, pst! Băiatu'!

Mă răsucesc, privesc în jur: nimeni pe trotuarul secremilita'; nici pe celălalt. În chenarul ușiței din portiță, o mână. Mă cheamă:

- Auzi tu, băiatu', ia încearcă cu a'junctu', îmi zice în șoaptă, omul - or fi avînd și ei oameni, fiindcă nu e același temnicer care mă tot alungase, e altul. Tovarășu a'junct tre' să vie, în cinci-zece minute, că are treabă de noapte, el e cu treaba de noapte. Dacă te rogi frumos la el, poate că-ți aprobă ce-i ceri tu...

- Dar n-am timbre, zic. La ora asta, de unde cumpăr timbre?

- Nu-i ceri cu timbru, îi ceri pe gură - da-i vorbești frumos, auzi, băiatu'? Frumos, reglementar, zici: Tovarășu a'junct - auzi?

- Aud. Câte stele are un adjunct?

- E căpitan, are patru, după moda nouă, da' nu după stele să te iei. Auzi, băiatu': când vezi că vine-ncoace, dinspre Centru, un ofițer fain de tot, mândru la port, să știi că el e: tovarășu a'junct. E mare, de nu-i vezi stelele - cum vezi un ofițer fain, mândru și de nu-i vezi stelele, el e. Da-i vorbești frumos și reglementar - auzit-ai, băiatu' ?

N-a așteptat să-i răspund că am auzit, a închis vizeta. Am traversat în galop. Acum știam ce aștept: un ofițer fain, mândru la port și atât de mare, încât nu-i văd stelele...

Uite-l! El trebuie să fie. E încă departe, nu știu cât de fain la obraz, însă mare... Și mândru... Aici, în Ardeal, se mai spune și ocoș - un cuvânt unguresc, știu și cum se scrie, de la mama, din Vocabular.

Vine încoace ca un stâlp. Ca un arminden. Pare și mai înalt, cu cascheta - pusă, ocoș, pe-o sprânceană, cascheta. Ce va fi fost el, înainte, la casa lui? Oricum, în civil nu-i poate sta atât de ocoș ca în uniformă. Pe partea de stradă pe unde trece este voie să se circule, însă trecătorii se dau în lături din calea lui: poate din cauza ocoșeniei; mai degrabă din a albastrului... Îmi bate inima, mă dor ochii, în adânc. De nu m-aș bâlbâi, de-aș putea spune ce am de spus, repede și clar...

Îl las să treacă prin dreptul meu, traversez strada în spatele lui, îl ajung din urmă, îl depășesc și, pășind pe lat, ca să rămân cu fața spre el, mă descopăr și zic:

- Bună seara, tovarășu-adjunct, eu sunt cutare, am treisprezece ani împliniți, sunt fiul lui...

Ofițerul mă oprește cu arătătorul mânușii. Se oprește. Zice:

- Da, da. Pri-mit rà-port - apoi, cu același deget înmânușat, își arată ceasul de la mână: Acum, tîr-zü, tîr-zü... - cu mâna cu ceas arată cum ceva sare ceva - ceva ca un gard: Mî-ne, mî-ne!

A-ha: adjunctul e ungur - un adevărat akos. Ce-ar fi dacă i-aș spune că eu sunt bun prieten cu Belá, poate îl cunoaște pe Bela Szanto, din Bolya. Să-i spun că și eu știu ungurește, de la Belá? - n-oi fi rostind corect și știu mai mult cum se înjură.

- În-țeles la mine?, mă întreabă. Mî-ne!, azi tîr-zü; mîne!

Dau din cap că am înțeles. Da și el din caschetă și intră în curte. Iar eu pot să mă duc în gară, să dorm, până mâine; mănânc ceva la bufet, îmi caut un loc pe-o bancă, în sala de așteptare și aștept ziua de mî-ne, adică de mâine, atâta ungurească știu; fiindcă azi e prea tîr-zü.

În gară mănânc cârnați prăjiți și beau ceai cu pâine multă. Am bani. Îmi cumpăr chiar și o savarină. Ce noroc: găsesc loc la o masă, pe scaun. Mănânc bine-bine, fumez o țigară, în pumn... E cald, e bine, aici. Chiar de-aș vrea, nu m-aș mai putea ridica de pe scaun. Cum nu-i multă lume la bufet, pun fruntea pe cotul îndoit, pe masă și adio, Mediaș, că eu mă duc în Portocalia!

3. SĂ NU PLÂNGI

Însă până atunci, aștept trenul. Aici, la masă, pe scaun. Și visez că am adormit la masă, pe scaun și că nu mă mai pot ridica, să alerg în întâmpinarea mamei; și a tatei - uite, le-au dat drumul, cum vine trenul, cum o pornim spre Apus, mereu spre Apus.

Dau să mă smulg, să mă dezlipesc de scaun - degeaba, iar părinții nu văd cum mă lupt eu cu lipiciul, cu legăturile, cu ce-o fi, se grăbesc spre trenul gata de plecare - or să se ducă fără mine! Știu că visez, dar mai știu că m-am trezit: când am deschis ochii, din vis, am văzut-o pe mama din vis, pe tata din vis, cu plecarea amântreilor spre Apus, mereu spre Apus...

- Gata, deșteptarea! Ți-a venit trenul!

M-a ascultat Dumnezeu, m-a scos din visul rău. Acum are să mă mute în cel bun, cu mama, cu tata, cu trenul spre Portocalia...

Dar ce vrea ăsta? De ce mă trage-mpinge? De ce mă-mbrânțește, dar ține de guler?

- De ce dai, domnu? Ce ți-am făcut eu, domnu? Adică tovarășu... Dar eu nu vreau tren - nu tren; nu tren; eu mî-ne, mî-ne! Azi prea tîr-zü, tîr-zü de tot, azi...

- Bă, futu-ți dumnezeii mă-ti, păi tu-l maimuțărești pe to'ar'șu nostru a'junct, bă banditule? Păi schimbăm foaia, bă! De ce-l imiți tu pe to'ar'șu nostru căpitan - ca s-arăți că dânsu-i maghiar? Și că nu știe românește? Păi ce vrei tu să zici cu asta: că Ungurii ne conduc țara? Și cu tovarășii noștri evrei? Și cu tovarășii noștri... în fine, romi...? Păi, mă puțică, te băgăm la ură-de-rasă, de nu te vezi - și ce dacă ești minor? Când ai comis ura de rasă tot minor erai - 'mnezeii mă-ti de bandit, de reacționar și de rasist! Și de antisemit! Și anti... Te-nvățăm noi minte! - trezitorul, un fel de civil, mă înșfacă, pe sus mă duce spre ușă.

Mă zbat, nu mă las, nu se lasă nici el și cum e mai voinic... Ca să nu mă mai strângă așa de încheietura mâinii drepte, îi explic civilului (acum observ: e civil de la brâu în sus, dar în jos e militar) că eu am treabă, mâine, într-un loc, într-o problemă a mea, așa că rămân aici, până mâine.

Strângătorul de mână mi-a dat drumul de încheietură, însă mă ține pe după cap, aproape mă sugrumă, o să-mi găurească gâtul cu un deget, ori cu altceva, înfipt sub bărbie. Abia mai pot respira, gâjâi când vorbesc:

- Am discutat eu, personal, cu tovarășul comandant adjunct, căpitanul Paszty...

Jumătate-civil mă aproape trage-n țeapă, prin gât, cu degetul lui împuțit. Când încep să horcăi, îmi dă drumul, mă răsucește, mă înhață de revere, mă ridică de la pământ și-mi zice de parcă m-ar injura - dar în șoaptă:

- De unde știi tu, mă, pui de bandit, cum îl cheamă pe tovarășu' nostru?

Nu pot răspunde: tușesc, mă țin cu amândouă mâinile de gât (mi l-o fi spart?). Dar tot spun că nu pot vorbi când sunt ținut în aer. Jumătate mă ridică un pic, apoi mă înfige ca pe un par în cimentul peronului: îmi clănțănesc dinții, mi s-au scuturat creierii de izbitura prin călcâie.

- Dânsul mi-a spus, așa s-a prezentat dânsul, când am făcut cunoștin'...

- Cu-noș-tin-ță!, se supără Jumătate, zgâlțâindu-mă. Care, prezentat?

- Când am discutat noi doi...

- Dis-cu-tat! Voi doi! Dacă nu spui, pe loc, de unde știi că pe tovarășu adjunct îl cheamă Paszty, nu urci în tren! Spune!

- Nici nu vreau să urc, eu am întâlnire, mâine, cu tovară'...

- Întâlnirea mă-ti, de bandit! Marș la tren - asta-i întâlnirea cu tovarășul! Ordin de la dânsul, personal! Păi, ce crezi tu, mă fiară fascistă!

Mă înșfacă iar, mă conduce-duce-împinge, încolo, spre unde se simte locomotiva. Vine către noi un conductor cu felinar. Jumătatatecizmă îi zice:

- Ia marfa în primire! Încuie-l la a-ntâia! Îl dai jos la Șeica!

- Dar n-am bilet!, îmi aduc eu aminte.

- Ți-l plătește statul nostru democrat și popular!, râde Încizmatul plesnindu-și palmele, ca după o treabă bine făcută - apoi, fioros: Să nu te mai prind pe-aici, banditul, că... - îmi arată pumnul, el, mie, pumnul, e primul adult și

încă ditamai Jumătatesecurist care mă amenință cu pumnul, pe mine, copilaș de treisprezece ani!

Conducătorul nu mă trage, nu mă îmbrânțește, îmi face semn din cap să urc. Eu urc - fiindcă nu mă silește. Îmi spune unde să mă opresc, pe culoar. Descuie un compartiment, din cap, mă invită să intru. Cum să nu intru, când mă invită, politicos? Nu mă supăr nici când mă încuie pe dinafară, iar el își aprinde o țigară și o fumează, rezemat de bară.

Pentru întâia oară în viața mea, într-un compartiment de clasa întâia - ce banchete moi și ce arcuri și ce roșu frumos e plușul - să to-ot..., până în Portocalia! Mă așez lângă fereastră, întind mult picioarele, până sub bancheta din față, îmi cobor capela pe ochi... Când o să mă trezesc, o să fiu, hăt, la Viena; când o să mă mai trezesc o dată, o să văd cum e gara Parisului; de acolo-ncolo nu mai dorm, stau la fereastră, până la Lisabona, unde întreaga omenire mănâncă la portugale și tot strigă:

«Mor de foame!»;

Nu mor de foame, am mâncat bine la bufet, la Mediaș. Așa că fac ce fac oamenii, după ce au mâncat bine și s-au așezat bine, la a-ntâia: aprind o țigară. Conducătorul a dispărut din dreptul compartimentului. O fi avînd și altă marfă de dat jos într-o haltă.

Fumez și mă gândesc la Paszty: măgarul, porcul, securistul! Mie îmi spune una, lui Jumătateom îi ordonă altceva! Mie îmi promite că mâine-mâine o să stăm de vorbă, fiindcă azi e prea târziu, dar îl trimite pe încizmat să mă urce cu forța în tren! Mincinosul, ocoșul! Va fi fumînd și el? Nu cred, nu arată a fumător - mi-a spus mie Papașa; să te ferească Dumnezeu de omul fără viții - dar când e și securist... Însemnează că, atunci când îl anchetează pe tata, nu-i oferă țigări, cum am văzut în filme că se face: îi oferi țigara, îi dai și foc, îl lași să tragă un fum, îi zmulgi țigara: dacă recunoaște-cinstit, i-o re-dai, dacă nu....

Fumez și mă întreb dacă tot el o anchetează pe mama. Sau poate că pe femei le anchetează femei - de-o pildă, nevasta adjunctului, Paszty néni...

Fumez și mă întreb în ce limbă va fi vorbind Paszty cu tata - nu știe ungurește nici o boabă. În schimb mama... Nu că știe bine de tot ungurește, dar l-ar lua la alfabetizat pe

analfabetul căpitan și adjunct, de nu s-ar vedea securist cu securist... Zic și eu așa, fiindcă ce-ar păți mama de la akos... Ocoșul dracului, nu i-ar fi rușine să fie atât de frumos și atât de bestie! Mama știe destule cuvinte ungurești, s-ar descurca - măcar ar înțelege ce întreabă animalul ăsta rău și mincinos - mie-mi spune una, vacii cu cizme și tunică civilă, căcănarului care zicea că mă bagă la ură-de-rasă: altceva... Securiști cu toții: mincinoși, răi și analfabeți!

Mă tot întreb în ce limbă îi anchetează Paszty pe “bandiții” români (uite: în Buia noastră un sfert de locuitori sânt unguri - nici unul n-a fost arestat - de ce? De ce! De-aia!

Ură-de-rasă face el, Paszty, cu tot neamul lui, de asta! Măcar de formă să fi arestat un buian ungur, ca să nu se simtă Béla dat la o parte și considerat securist de-al securiștilor, Béla-i prietenul meu! - mama lui de Paszty!)?

Ei, în ce limbă! În limba Securității!

De bătut, bați și fără cuvinte.

4. SĂ NU PLÂNGI

Să nu plângi, că. Că îți strici ochii.

Ochișorii, a spus femeia cu covrig. Sau ar fi putut să spună. Ce mamă bună, femeia cu covrig: nu numai că mi-a dat ceva cu mâna ei: covrigul, banii - dar mi-a dat și cu sufletul ei de mamă-bună: vorbe-bune. Și unde: pe trotuarul lor-celălalt, pe care, dacă ai voi să circuli, dar numai să circuli ai voie, în nici un caz să intri în vorbă, să stai de vorbă cu cine ți se năzare - și nu cu oricine: cu un pui de năpârcă, cu un fiu de bandit... Ori să te oprești - ca să nu mai vorbim de favorizare, așa spun ei de când cu partizanii: toți cei care răspund întrebărilor unui necunoscut, dau in-for-ma-ții “teroriștilor” - așa le spun ei partizanilor; adică îi favorizează. Ce să mai vorbim, ce care-i favorizează pe “teroriști”, când le dau o cană cu apă, un coltuc de pâine! La pușcărie cu ei, ca bandiți-favorizatorit; pentru crima-de-favorizare-a-teroriștilor - mama lor de te-ro-riști!, ei ne terorizează pe noi, pe toți!

Femeia cu covrig nu știa că eu sunt... terorist; nici că sunt partizan anticomunist, uite-așa, cum mă vezi - în acest moment, nici eu nu mă vedeam, nu știam că sunt - dar dacă ar fi prins-o ăștia că îmi dă un covrig, n-ar fi băgat-o la pușcărie, pentru favorizarea-prin-covrig? Ce să mai spunem de banii dați; și de îmbărbătare - când mi-a zis să nu mai plâng, că nu știu ce - ar fi arestat-o pe loc, pentru favorizarea mea!

Eh, dacă aș zări-o, acum, prin gară... Nu m-aș apropia de ea, ca să nu-i dau păduchii mei, cum se zice, de când cu favorizarea covriguală, însă ce bine mi-ar fi mie, s-o știu pe ea aproape... Și dacă mi-ar zice să nu plâng, că nu știu ce, cu ochii, ar fi și mai bine - cu toate că atunci când mi-a zis întâia oară, nu prea plângeam, era doar mult praf pe lume și ninge de tot - i s-o fi părut ei că așa și pe dincolo, femeie, ce vrei, impresionabilă apoi ce să mai stric eu, că erau gatastricați, ochii. Fiindcă atunci eram un copil - și de aceea.

Cu toate că nici acum nu sunt mai puțin - nu chiar copil-copil, cât fiu. Și partizan. Partizanii nu plâng, mai cu seamă

în gară. Adevărat, aștepti ca partizanii mari să strice de tot jucăriile rușilor, ca Chefereul să repare linia - pân-atunci, tu vezi negru de foame: nu mai sânt bani, să cumperi ceva de la bufet, măcar ceai; de nesomn, te trezești vorbind singur, de urât, te pomenești ținându-te după altcineva, zicându-ți că ai și tu pe cineva după care să te ții.

Ieși pe peron, te uiți în stânga, zici: Acum-acum vine trenul și mă întoarce, la dreapta, acasă; după aceea te uiți spre dreapta: Vine-vine, el, trenul și când ajungi acasă, la stânga, ce-o să luai mănânci - și ce-o să mai dormi, acasă... Foamea ca foamea (am antrenament, de la internat), nu te părăște. Nesomnul e periculos, el te părăște, vigilentul am citit: când ești nedormit, ies cuvintele singure din tine, nu-i nevoie să te bată Paszty peste fluierele picioarelor, peste dosurile mâinilor, până la căz't-în-grajd'), pentru Sasu, până la putrezire, ca Heinrich.

Nu mi-e foarte-foarte foame și nu sunt căpiu de nesomn, însă vorba lui Papașa (am uitat-o, însă e tare înțeleaptă: dacă-i chineză). Când stai pe peron, ai o acasă în dreapta, altă acasă în stânga. Dacă m-ar întreba ce-mi place în gară, cel mai mult, i-aș răspunde...

...I-aș spune că nu-mi place. Dar ce noroc: nimeni nu mă întreabă. Mai bine: de ce să știe alții, ne-refugiații, neridicații, că sânt și lucruri care nu-mi plac?, să creadă ei că eu sunt la vârsta fericită (i se mai spune: de-aur). Nici mamei, după ce or s-o desrețină, n-o să-i spun că mi-e urât în gară, mi-e jale - aproape tot atât de urât-jale, ca acolo, la Engelmann, ca atunci, în sâmbăta aceea, când am aflat că omul poate fi rău, nu doar din răutate, dar și din prostie - e adevărat, Papașa spune că motivul e unul singur: prostia - din ea ies toate relele. Nici tatei n-o să-i spun că, în gară, mi-e ca-n visul-rău, cel în care-i ridică pe ei și-i tot rețin; că gara poate fi ca visul cu partea lui bună, cea dintâi (când îi văd, pe mama, pe tata, liberi), însă gara are și partea a doua: ei trec pe lângă mine, fără să mă vadă, eu nu mă pot urni din loc, nici striga - și plâng și plâng, în vis.

Așa-i gara pe lumea asta: ca visul. Atât de ca-visul, încât uneori nu mai știi care-i una și care-i niciuna.

De câte ori, în viața mea, n-am văzut-o eu pe mama, ba la ghișeul de bilete, ba în ușa sălii de așteptare, intrând, ba,

mai des, ieșind, plecînd: ea e, baticul ei legat peste căciuliță, mantoul ei țesut în casă, poșeta ei... După ce-ți recapeți răsufierea oprită, o iei la goană după ea, te năpustești, îmbrâncești, nu-ți ceri scuze, în sfârșit, ai ieșit din înghesuială și, alergînd, cauți biletele, trei, îi strigi să nu mai cumpere și ea, ai luat tu, de multă vreme, până în Portocalia...

Însă când ajungi lângă ea, nu-i ea. O fi și ea mamă, dar nu chiar a ta.

Sau-și: uite-o, iese din clădirea gării, o pornește spre oraș - desigur, în căutarea ta, nu te-a văzut în gară - alergi după mama, ca un nebun, te auzi strigînd-răcnind: Mamă! Mamă!!, știi că nu se face să strigi în lume, după mama, prea multe mame întorc privirea, numai a ta nu, nu aude, din pricina șalului gros, așa că nu mai zbieri, o depășești, îi ieși înainte, te descoperi și-i zici, încet, încetișor, numai ea să te audă. :

«Ma-măăă...»

Dar nici ea.

Și-sau: de pe peron, o vezi la fereastra unui tren care pleacă aiurea, în partea ne-bună, uite - că te-a văzut, îți face semn cu mâna - dar ce semne face ea, cu mâna, doar așa rămăsese: să plecăm împreună și nu încolo, ci încoace, de ce a urcat singură, când tu erai aici, de data asta, de o zi întreagă și o noapte întreagă, însă de peste patru luni în gară, cu biletele, trei, cumpărate - demult - de ce-a plecat și m-a lăsat?

Dacă aș fi fost matur, ca acum, aș fi simțit: de ce Ilă nu mai vorbea cu mine; de ce Directorul a vrut să-mi spună ceva, dar nu mi-a spus; de ce Sasu era singurul Buian la târg și de avea amândouă mâinile pălite - și numai pe dosuri; de ce crășma era goală și lipsea cârciumarul și de ce cumnată-sa, când m-a văzut, n-a vrut să mă vadă...

Mă gândesc acum că dacă atunci aș fi simțit, ce-aș fi făcut, altceva? Ar fi fost realitatea alta, dacă aș fi știut-o? Și, la urma urmei, simțeam; nu știam ce anume, dar știam ce e rău. Când am ieșit de la cârciumă, cu pachetul de Naționale și cu chibritele știam și că acel rău ne-a lovit, pe părinți și pe mine - lampa neaprinasă - însă îl credeam venit numai din partea rușilor: repatrierea în țara lor. Dar când am văzut cum

arată casa, acasa noastră de la Engelmann, am înțeles că nu Rușii: Românii... Și am mai înțeles că nu Românii răi, cei care să dăduseră cu Rușii - ci ai-noștri, care-și zicea anticomuniști, antiruși.

Eram mare, maturizat și atunci: n-am spus nimănui ce anume am descoperit pe masa noastră, am povestit doar că am găsit casa ca după percheziție. Fiindcă așa ceva nu se povestește chiar dacă a ajuns să se facă.

După ce mi-am zis să plâng acum, ca să nu mi am plâns atunci când are să chiar fiu de plâns, mi-am mai zis ceva. Tare:

- Uite că s-au întors!

Și, cum am zis, cum a fost lampa aprinsă în fereastră. M-am oprit pe alee, am dat să aprind o țigară, am renunțat: iar o să spună mama că duhnesc a mahorcă - la vârsta asta... Țineam într-o mână țigările, în alta chibriturile și-mi ziceam, cu glas - tot nu mă auzea nimeni, în curte, în sat:

- Uite-i, s-au întors! Mă așteaptă - mă așteaptă așa de tare, cu atâta dor, încât, chiar dacă ei nu sunt acolo, în casă, de așteptare, se fac ei, sau, cum scrie în cartea de rugăciuni: se întrupează. Uite-i, sânt acolo, acasă, în casă. I-am ajutat să fie și eu, cu dorul, cu dorința mea, am prelungit așteptarea, am făcut-o bună - și iată-i! Dacă mă grăbesc să intru, nu-i mai găsesc, fiindcă nu-i destulă așteptare. Dacă mă grăbesc să intru, ei se des-fac, se des-întrupează, pleacă iar, înainte de a fi.

Am stat, am stat pe alee, privindu-mi mâinile. Până când a fost iar întuneric și de tot. Cred că atunci m-am maturizat:

Pășesc cu grijă pe alee. Cerul îmi zice că luna a ieșit iar, dar bate din spatele casei, mai mult mă încurcă. De aceea, chiar pe scară mă împiedec de ceva. Știu ce e, după sunet. O caut cu mâinile, cu vârfurile bocancilor, prin întuneric. O găsesc: cutia de tablă - cutie din cele faine, americane, cu capac, de la laptele praf. Și mama distribuise, în sat, laptele, adusese și ea trei cutii goale. În una ținem orezul; în a doua, grișul. În a treia mosoare și papiote și ace de cusut, nasturi, copci și, la fund de tot, bijuteria mamei: broșa de diamante (tata râde, zice că nu sânt adevărate, însă eu le-am încercat pe geam: zgârie), broșa mamei, cu care mama mea a fost atât de frumoasă, în tren și în vizită, la Baltești.

Asta-i a treia: nu, miroase a griș, nici a orez, miroase a papiotele mamei și a broșa mamei. E goală de tot, nu sună când o scutur și, în plus, e fără capac.

Dacă mă gândesc bine, acela a fost un moment foarte important. În maturizare. Atunci mi-am spus că așa e casa noastră, precum cutia: nu doar goală. Mi-am mai zis că o cutie fără capac e ca o cancelarie, ca o gară. Nu voi fi spus chiar așa, dar aș fi putut. Sau am spus, dar am uitat.

Mă doare capul, sunt leșinat de foame, dar cum vine trenul, cum trec toate - ca trenul.

După cutie a fost vântul: urcasem pe galerie, mă opriam, miroseam cutia; îmi spuneam: uite, tot slujește la ceva lipsa capacului, miroși ceea ce nu vezi că nu mai este. Într-un fel, mă țineam de cutie, cu amândouă mâinile - când am simțit vântul. Așa mi-am spus la început: vântul, curentul de galerie. Numai că eu îl cunoșteam: nu era el, ci altul, necunoscut, fiindcă nu venea pe lung, ci cruciș, ca neomul. Am înălțat capul și am văzut, se vedea: geamurile sparte la odaia a doua, cea în care își aveau paturile mama mea și tatăl meu.

Atunci m-am maturizat. Doar știam: când te ridică ăștia, te ridică - dar nu-ți sparg geamurile. Nu ni le-au spart comisarii la Mana; nu le-au spart ăștia, de aici, când ne-au ridicat, pentru repatriere; când i-au ridicat pe oamenii din sat, pentru chiaburie, pentru cote, pentru vorbe. Perchezitie, da: caută, răstoarnă, aruncă lucrurile prin casă dar nu se ating de geamuri. Și nu-ți smulg belciugele cu tot cu lacăt din ușă - ca așa; ca acum; ca la casa noastră de la Engelmann. Știu: ei îți sparg ușa, dacă tu, dinăuntru: ai încuiat și nu vrei să deschizi, dar noi nu putem încuia pe dinăuntru, avem doar lacăt la belciuge, pe dinafară.

Asta era cu vântul cruciș, curent ca dracu: geamul spart la odaia părinților, ușa întredeschisă - lacătul încuiat, dar atârând pe tocul ușii, purtând și celălalt belciug, smuls.

Am scăpărat un chibrit. Așa era: cum văzusem pe întuneric. Am împins ușa cu piciorul; nu a scârțâit lugubru, în noapte, ca la o casă fără capac; și nu s-a făcut mai curent decât era, chibritul s-a stins doar pentru că arsese lemnul până la degetele mele. Am aprins alt chibrit. Priveam drept în flacăra și-mi ziceam că cel mai bun lucru, acum, ar fi să nu intru; să cobor în curte, să urc pe galeria cârciumii, să bat

la ușa din spate: acolo femeia n-o să mai poată sta cu curul la mine și o s-o întreb de mama, de tata.

Am pășit peste prag înăuntru și, tot aprinzând chibrituri, am căutat lampa-de-căpătâi. Așa-i spunea tata și nu era de pusă la căpătâi, ci pe prichiciul ferestrei, ca să-i călăuzească atunci când se întorc din sat, pe întuneric. Nu e pe prichici; nu e la locul ei, de zi, în cui, aici, în stânga ușii. O caut pe Bunica, lampa noastră cu picior de aramă și abajur de porțelan, cea care ziua stătea cuminte, pe bufet, iar seara ne aduna în jurul mesei. Nu dau nici de Bunica. Nici de Fixa, lampa din peretele opus ușii. Mai avem o lampă, a patra, Mica - în odaia părinților.

Ușa dinspre ea, deschisă de tot, Mica la locul ei, pe noptieră.

Din chibrit în chibrit, suferind la fiecă pas (scrâșneau, sub talpă, sticlă spartă, moloz, cine știe de la ce alte lucrușoare de-ale noastre, sparte), am ajuns - a trebuit, întâi, să împing în dreapta cornul patului din dreapta, în stânga, cu totul patul din stânga - am aprins-o. Sticla nu era curată și, în plus, numaidecât s-a aburit. I-am scăzut flacăra, ca să nu-i crape sticla. Până să se încălzească ea, eu m-am așezat pe dunga patului din dreapta, al tatei.

M-am uitat în jur, prin ceață. Perne, plapome, cearceafuri, cuverturi: răvășite, azvârlite care încotro; icoana piezișată pe perete, Sfântul Niculae gata-gata să cadă în propriul deget cu care, înainte mă amenința, zicând că el mă binecuvântează; dulapul de haine: cu mațele-n palme; scaune răsturnate - unul cu picioarele rupte.

Am înălțat flacăra și m-am întors în prima odaie. Aici, prăpădul lumii, ca după trecerea Rușilor: ploată dat la o parte din locul lui și strâmb, burlanele smulse, cotul din perete rămas înfipt și stingher; cenușă împrăștiată, cercurile de fontă răvășite, unele pe jos, printre cămăși, linguri, cărți, pahare, prosoape; patul meu, patul-cufăr era pus pe picioare, strâmb, dar și așa, strâmb, rezemat de perete; așternutul lui, morman pe jos, amestecat cu borcane și cratițe, cărți și caiete.

Uite și masa. Masa noastră. Rămasă pe picioare și cam la locul ei. Tata a făcut-o: picioare din fag, solide, blatul din scândură de brad, groasă; cu sertare, două și cu două prelun-

giri pe balamale. În timpul zilei masa noastră era acoperită cu o față brodată de mama, începută încă de la Normală, însă neterminată, mai rămăseseră de umplut miezurile a două flori ale soarelui - însă și așa era frumoasă de tot; când mâncam, mama întindea deasupra ei întâi o foaie de mușama, apoi o altă față de masă în carouri albastre și albe.

Nu văd fețele de masă, nici mușama - or fi prin vreun ungher, sub farfurii sparte și cercuri funingite, ale ploatânului. Dar masa - uite-o:

Nu-i a noastră, nu-i a noastră, nu-i a noastră masa făcută de tata, cu mâinurile lui. Are și asta prelungiri - acum, neacoperite de florile-soarelui, se văd bine, se văd și picioarele de fag, cam butucănoase - dar nu-i masa noastră, nu-i, nu-i. Fiindcă masa noastră, oricât de solide i-ar fi picioarele de fag, n-ar ține. Adevărat, nu am verificat; și nici n-am avut nevoie de ea, ca să ajungem la tavan, de pildă - avem scară de zugrav, făcută de Heinrich și chiar de n-am avea, nu ne-am urca pe masa făcută de tata. Pe o masă, de oricine ar fi ea făcută, nu te urci cu picioarele, ca să faci ceea ce nu se face, niciodată, niciunde - pe o masă.

Asta cu masa, n-am spus-o nimănui. Și n-o s-o spun. Nici părinților, când or să se întoarcă. Și nu. Pentru că nu e de crezut. Poate fiindcă, dacă aș face-o, din cuvinte, ar fi ca și cum aș face-o cu adevărat, eu. Nu eu, cel care am urcat pe masă, cu picioarele și am făcut ce-am făcut. Cestălalt, care, după ce am văzut, am zis: da, așa a fost. Mai bine să păstrez pentru mine văzutul, iar când îmi aduc aminte, singur, pot să-mi spun că nu-mi aduc bine aminte.

Am văzut și am știut că trebuie să șterg din văz. Întâi, am depus lampa pe marginea mesei. Era însă prea aproape, se vedea prea bine. Am mutat lampa pe ploată. Așa se vedea rău de tot, ploată e mai scund decât masa, lumina ți-l ia de jos și, chiar dacă nu de la rădăcină, ți-l împoașcă pe perete, îi prelungeste moțul pe tavan.

Atunci m-am speriat: când l-am văzut întins pe perete, venind pe tavan, asupra-mi, și mai înspăimântător decât Dracu-Gol - pe care nu-l văzusem, dar îl știam, toți copiii îl știu. Ca să mă apăr de el, am luat lampa de pe ploată. Așa, da, nu mai venea spre, peste mine. Chiar dispăruse. Am așezat lampa din nou pe masă: acum nu mai era înfricoșător,

doar urât. Și, în plus, râdea! Pe masa noastră, pe masa noastră, pe masa la care mama și tata și eu prânzisem, cinasem; masa la care stătusem de vorbă, în jurul Bunicii; masa pe care, seara, mama scria în caietele ei cu Monografie, tata în caietele de planuri, sau citea, sau ne spunea istorie și politică; pe care și eu citeam și, din când în când, mă uitam la Bunica - și îmi era bine, cu ai mei, mama mea și tatăl meu; și cu Bunica.

Să trec peste asta, cu masa. Uite, noi, copiii, spunem uneori porcările; mai și facem - însă așa ceva nici un copil-rău din lume nu face, fie el cât de rău, de porcăricios. Asta, numai un om mare. Un adult, un mare, la doar trup și vârstă. N-am mai văzut faceri din astea, așa, dar știu: făcătorul trebuie să fie unul mare și prost; și care râde, ca prostul.

Râde ca prostul, pe masa noastră! Adevărat, prostul când râde, el se râde; de el râde - însă ăsta de noi râde - mai ales de mine; și mai ales, râde de mama și de tata - în spatele, în absența lor, dacă ar fi de față, n-ar mai îndrăzni, i-ar împușca tata o palmă, ca lui Turcu... Am vrut să-i ard una peste bot, m-am oprit la timp: m-aș fi murdărit, eu. Nu merita nici măcar să fie bătut. Pe alde ăștia trebuie să-i iei cu cleștele de foc, să fie cât mai lung în brațe cleștele, și, ținându-ți respirația, să-i duci, în clește, cu brațul lung, cât mai repede și cât mai departe, în fundul curții și să-i arunci la gunoi. Cu tot cu clește.

Nu găseam cleștele, o fi în dulap; sau pe bufet. Când intrasem în casă, dădusem cu piciorul în care avea glasul fârașului. Am dat de fâraș, dar nu și de mătură - o fi în vreun așternut, printre borcane.

A fost mai ușor decât mă temeam: abia l-am atins cu buza fârașului, că s-a răsturnat, întreg, pe o parte. Ca o piesă de șah rău cioplită. Așa, nu mai râdea-amenința din moț, se hăhăia din talpă, unde rămăseseră, uluitor de fidel imprimare, fibrele bradului mesei. Era înghețat-bocnă - dar râdea. Cu talpa, cu curul. I se vedeau dinții din cristale de gheață - când râdea. De mine.

Mi-am zis: te iau, te duc, te-arunc, după aceea spăl bine-bine masa cu peria de podele și cu leșie, la urmă dau cu parfum de la mama.

Am înclinat masa, l-am așteptat cu fârașul la buza

mesei. S-a rostogolit în fâraș ca o piatră, sunînd. Ca o balegă înghețată. L-am dus în grădină, cât mi-a îngăduit zăpada, l-am zvârlit, dracului, cu fâraș cu tot.

Însă nu aveam apă. Să mă duc la poștaș, de unde luam, de obicei? Era și târziu și întuneric - la poștaș; nici el n-o fi acasă. Mai era ceva apă în una din găleți, dar înghețată. Ca s-o dezgheț, trebuie foc - or, ploatănu' nostru...

Dintr-o dată, m-am simțit bine: aveam ce face. M-am dezbrăcat de palton, am împins ploatănu' la locul lui, i-am potrivit burlanele; am adunat cercurile de fontă - lipsea o "inimă", am astupat gaura cu ligheanu' plin cu zăpadă.

S-a umplut casa de fum. Așa-i când casa e rece și fără capac. Nu-i nimic: până când se încălzește hornu', cum tot am treabă...

Mi-am pus paltonu' pe umeri și m-am întors la la cârciumă. După ce am lăsat lampa aprinsă pe prichiciu' ferestrei, ca la o casă de oameni.

5. SĂ NU PLÂNGI

Să nu plângi.

N-am plâns, atunci. Femeia plângea, eu o îmbrăbătam.

Am încercat să intru prin spate: am bătut, nu mi-a deschis. Am înțeles, după zgomote și glasuri, că femeia avea treabă cu Antal, așa că am coborât de pe galerie, am ieșit în uliță, m-am dus la ușa din față. Nu mă înșelasem, Antal o fugărea - un fel de a vorbi, covaciul era chior de beat, căuta, cu ochii închiși, cu mâinile întinse, ca la baba-oarba, dînd peste mese, răsturnînd scaunele, femeia ar fi putut să-i scape, dacă ar fi tăcut, dar ea nu tăcea, zicea întruna că las', că vine el, Ioji, și vede el, Antal, de la Ioji.

Am intrat, am lăsat ușa deschisă, l-am luat pe Antal de nîănă și l-am dus pînă în mijlocul uliței, unde am făcut ce văzusem că făceau oamenii cu Antal: l-am rotit, pînă a fost cu fața spre pod, i-am așezat șapca și i-am zis:

- Direcția casa, cu cântec, înainte marș!

Antal, ascultător, a pornit, în zig-zag, dar ținînd drumul, și cîntînd și chiuind.

Însă când m-am întors, femeia trăgea obloanele. N-a vrut să mă lase să intru, zicea mereu de Ioji, că trebuie să vină. I-am spus că eu îl cunosc bine pe Ioji diblașul și că vreau o lampă și gaz - fiindcă acasă...

M-a lăsat, dar a tras obloanele. Era speriată și roșie la obraz. Căutînd după o sticlă de lampă, îi dădea înainte cu Ioji, Ioji, Ioji. Sticla era murdară, avea pe dinăuntru fire de talaș, ea s-a apucat să o șteargă, a spart-o, s-a tăiat în palmă - atunci s-a mai liniștit. A adus altă sticlă și, tot suflînd în ea, ca s-o aburească, mi-a spus:

Mi-a spus multe, tot zicînd că ce știe ea!; că ea nu-i din Buia: vine o dată pe săptămână, la soră-sa, a venit și marți - mai bine n-ar fi venit, că ce știe ea!; că nu știe nimica!, decât că Ioji, cu pistolul, i-a dat ordin să țină ea bolta deschisă - și o ține, de marți; că a fost cu grenadă și camioane și Ioji, cu pistolul și cu listele-pe-bază-de-i-ridicăpe-oameni.

A fost greu, dar în cele din urmă, am aflat: luni seara

s-a ținut, la școală, ședința de partid și careva a dat cu o grenadă - n-a atins pe nimeni, a explodat în afară, dar Ioji, care-i secretar de partid, a telefonat la undeștiael și au venit camioanele și i-au ridicat pe cei care nu erau la ședință, mai tot satul, femei doar vreo douăzeci, dar bărbații, de la feciorași la moși...

- Adică și pe-ai mei?, am întrerupt-o. Și pe mama?

- D-apăi, ce știi io, domnișorule, că dacă io nu-s membru la partidul lor și nu eram la școală, când cu grenada...

Asta era. Însă acum eram mare, aveam datoria să o îmbărbătez pe cumnata cărciumarului, care zicea că mai bine o ridică și pe ea, decât...

- Ce știi io, domnișorule, că io vin ca omul, la soră-mea și nici n-apuc să intru în boltă, că uite-l pe Ioji diblașul, că-mi dă ordin cu pistolul, să țin eu bolta și seara, când mă întorc acasă, că am doi copii, Ioji-mi dă ordin cu pistolul, să rămân, că-s mobilizată pe loc, zice el, zice că acum s-a schimbat foaia, că până acum, noi, Rumâni, îi dădeam ordin că ce să ne cânte din diblă, el cânta, noi jucam, da' acum el dă ordin ce să cânte Bidöşolah, de să mai joace și el, ce știi io, că n-am înțeles ce vrea de la mine, că n-am jucat niciodată pe dibla lui, dar el mi-a zis că, lasă, că mă-nvață el și m-a pus să-i cânt un ceardaș...

- Ceardaș?, am întrebat. Știi să cânti la vioară?

- Ce vioară, din gură! I-am cântat, ce să fac. M-a încuiat aici și satu-i mort, cine să mă auză de să mă scape... M-a tot înghioldit cu pistolul, că nu i-a plăcut cum cânt cu gura, că nu știu ungurește și el a zis că, lasă, mă învață el și ungurește...

- Și te-a-învățat?

- Ceeee?, a strigat femeia, de parcă s-ar fi aflat în celălalt capăt al satului. Ce știi io, Ioji a zis că acum el îi rege peste sat, se pălește bine și cu numele, că-l cheamă Király, că face ce vrea, cu cine vrea, cu cine i se scòlă, la muierile de rumân, că să nu mișc din post, de la boltă, de nu vreau să mă puie pe camion și pe mine și pe copii, că satul nostru de comuna Buia ține, că el e Király peste comună, peste olahi, ziua țin bolta, dar după zece seara stau numai pentru el...

- Cum, numai pentru el? De ce, pentru el?

- Ceee? De ce - de-aia!

- De ce, de-aia? Nu-nțeleg.

- Mai bine să nu-nțelegi, că ești copil și fă bine de-ți ia gazu și lampa și du-te-n treabă-ți, domnișorule, să nu te găsească Király Ioji la mine, că se supără - și cine-o trage?...

N-am înțeles cum o trage, dacă se supără Ioji, dar dacă diblașul s-a făcut rege, orice se poate.

Am ieșit din cârciumă, de parcă aș fi fost alungat din casă - tare aș fi rămas cu femeia, acum, că știam că ai mei nu mă așteaptă.

N-a fost numai asta și numai atât. Dar sunt eu băiat educat, copil de cadre didactice, nu rostesc chiar tot ce știu, ce-am văzut. Așa: cuvintele sânt neîncăpătoare - am citit eu undeva și e foarte adevărat, Ce-am văzut eu, cu ochii mei, în crâșmă - altă poveste, nu se povestește cu cuvinte.

Ce-i interesant: i-am povestit lui Virgil, la Șeica, ce am povestit până acum - nu mai mult și nu altfel. Dar Virgil, al dracului, a înțeles și ce n-am putut eu povesti! Și mi-a povestit el mie înapoi, de parcă mi-ar fi tradus din altă limbă. Eu m-am rușinat, dar am rămas pe loc, n-am fugit. Nu știu de ce, poate că eram puțin gelos pe Virgil, că el poate povesti ceea ce eu nu sunt în stare, cu toate că mie mi s-a întâmplat, de s-o văd pe cumnata cârciumarului în curu-gol și să-l văd pe Antal bătînd-o cu palma peste buci și umblîndu-i cu o glajă printre picioare și femeia doar plîngea, dar nu se apăra, că de i-ar fi dat o palmă covaciului, l-ar fi pupat mă-sa rece, de porc și de nerușinat, auzi, ce să-i facă el unei femei sărmane și, în plus, din alt sat, și după aceea Virgil mi-a povestit, el, cum cumnata cârciumarului a vrut să-mi mulțumească, adică plătească, fiindcă o scăpasem de pacostea de bețiv, și cum eu, nu că n-aș fi priceput ce și cum, dar. ... Și Virgil a zis:

- Mai bine așa: n-ai regulat-o și tu, dar măcar ai inima curată.

Cred și eu. Dar nu la inima mea mă gândeam atunci. Vreau să spun că am fost tare tulburat, nu-mi închipuiam că se face și cu gâtul sticlei - Virgil mi-a zis că așa fac numai răii, cei care vor răul femeilor noastre. Așa o fi, dar de ce muierea nu se apăra, nu se zbătea? Înseamnă că nu-i era chiar rău - cu sticla.

Nu i-am povestit și povestea cu fetele lui Heinrich - cine știe ce mi-ar fi povestit el mie, că le-am făcut, eu lor...

Mă întorsesem la noi (la noi!) și mă întrebam cum să fac, să mă culc?, în care pat (și în care odaie)? - când am auzit pași în curte. Două perechi - le cunoșteam. Și mi s-a încălzit inima: erau bocancii cu talpă de lemn ai fetelor. Surorile. Săsoicuțele mele cele bune și dragi. Târziu, noaptea, două fete, copile încă! În Buia pustie, pustiiță de Securitate. Adevărat, veniseră de mână, se țineau și acum; și râdeau! Erau atât de frumoase, fetele mele, încât m-au podidit lacrimile și ele erau două, nu mă puteam adăposti la două piepturi, deodată.

Râzînd, au dat mâna cu mine, băiețește, bărbătește - săsește. Mi-au zis amîndouă în același timp să vin, să dorm la ei. Heinrich le trimisese, trecuse pe la ei vecinul Sasu și le spusese că băiatul prietenului lor, Basarabeanul, venise la Buia cică acasă... Ar fi venit Heinrich să mă ia, au zis ele, dar e la pat, de astă toamnă - de asta nu-l ridicaseră și pe el.

Râdeau fetele, vorbeau, vorbeau, niciodată nu le auzisem vorbind atîta și atîta de tare și așa de vesel. Începusem să mă înveselesc și eu, înă și vedeam la ei, la căldură și la acasă de oameni; mai ales cu ele, fetele mele, cu care copilărisem, la Tizu și ne jucasem de-a arătatul, atîta de cuminte.

- Ce-aveți în masca de gaze?, am zis și am arătat cutia verde, dusă de una din ele pe după gât cu o bretea.

- Kartoffeln!, au zis amîndouă. Und Salz!

Au scos din cutie un șervet gros, în care erau înveliți cartofii copti și un ghemotoc de pânză albă - acolo era sarea.

Au desfăcut șervetul pe masă, însă cartofii i-am mâncat din mână, în picioare, lângă sobă. Grozavi, cartofii lor! - le-am zis și le-am făcut cu ochiul și am rîs cu toții.

- Dar sarea?, m-a întrebat una.

- Sarea-i dulce-dulce, a chicotit cealaltă. Ca cubîcu'...

Eu am roșit. Una din ele mi-a ars un pumn, de prietenie. Cealaltă m-a sărutat pe gură. Și mi-a zis:

- Acum nu mai e nimic de văzut! Fertig!

N-am înțeles ce vroia să spună. Dar nici ea n-a explicat.

Miroseau altfel, fetele. Parcă străin. Nu știu cum, dar nu era bine pe lumea asta - așa că am zis:

- Mulțumesc frumos pentru cartofi și pentru sare și pentru invitație, dar o să dorm aici, ce să vă mai deranjez.

- Nu ne deranjezi. Dormim alături, nu unul peste altul, a zis una, senină. Și ești și prea mic pentru noi...

Am înghițit în sec. N-am mai scos un cuvânt, o vreme.

- Nici voi nu mă deranjați pe mine dacă dormiți cu mine, aici, am zis, de parcă m-aș fi azvârlit în apă.

Ele s-au uitat concentric la mine. Apoi au șoșotit ceva în săsește. Am înțeles ce vorbeau: că una dintre ele să se ducă acasă, să anunțe că nu dorm la ei, că dorm ele la mine. Și să se întoarcă - cu alți cartofi. Și cu ceva pâine, dacă mai este.

Una a plecat. Cealaltă a rămas.

Nu le mai iubeam - dar, doamne, cum le iubeam! Nu știu cum să explic, dar cam așa e: tocmai, pentru că alții le iubiseră, vreau să spun: chinuiseră înaintea mea - poate chiar cu găhuri de glajă.

Am întins mâna spre obrazul celei rămase. Era deja scobit, aproape vestejit. Și rece. L-am sărutat, obrazul - și pe dată s-a încălzit.

Am îndopat bine-bine ploatănuțul cu lemne, am pus o pătură în geamul spart, am închis ușa către cealaltă odaie - după ce am tras dincoace un pat. Când s-a întors cealaltă, noi doi eram în așternutul ca gheața; gheața era și salteaua și plapoma, dar le-am încălzit noi, în trei.

Nu spun mai mult, ca să nu pretindă Virgil că a fost mai mult. Oricum, a fost ultima oară când m-am mai atins de fetele lui Heinrich.

A doua zi le-am condus acasă la ele. Heinrich și nevestă-sa mi-au zis să mai stau, să mănânc ceva, aveau porc cu varză, însă eu le-am mulțumit pentru invitație, dar....

- ...Trebuie să-i caut pe-ai mei, am zis. Nu știu unde, văd eu...

Mama fetelor mi-a umplut buzunarele cu cartofi copti, fetele m-au însoțit până la marginea satului - de acea dată ne-am sărutat cuminiți...

6. SĂ NU PLÂNGI

La Șeica l-am găsit pe Mihai rozînd cartea. Nici n-a înălțat ochii:

- No, ridicatu-i-o și pe-ai tăi?

- Ridicat, am răspuns.

- Auzît-ai dacă lu' tata i-or dat drumu'?

- Nu. La voi era încuiat, câinii dezlegați, am strigat din uliță, maică-ta a zis că nu-i nimeni acasă.

- D-apăi n-o hi fost...

- Așa mi-a strigat maică-ta: «Nu-i nime-acas'!»

- No, păi asta-i, a zis Mihai după o vreme, oftînd ușurel.

Bătrâna era mult mai curioasă, a trebuit să-i povestesc (nu i-am spus de casă, cu atât mai puțin de masă). Și mai curajoasă: a început să-i blesteme, pe comuniști, să-i înjure ca pe la București, nu-i mai scote din "bagabonți", încât Ilă a rugat-o, cu gene umede, să nu mai vorbească așa tare, că se aude. Ba chiar să nu mai vorbim deloc despre asta.

- Tu nu-l cauți pe tată-tău?, l-am întrebat. Să-i căutăm împreună.

- Un' să-l caut? Nu-i slobod să cauți pe ridicați, așa-i ordinu' de la ei și ordinu' nu se discută. Lumea zice că le-o da drumu', da-ncet, încet, ce să ne mai ostenim noi și să dăm o gròză de bani, pe trin...

Am mâncat ce mi-a dat bătrâna și am ieșit. N-am spus unde mă duc și nici nu m-a întrebat Ilă s-a prefăcut că nu bagă de seamă. Am ocolit mult, nu voiam să mă duc direct la Cojocaru, am intrat prin grădină. M-au luat în brațe, amândoi. Și fetița m-a sărutat. Mi-au spus, când unul, când altul, când amândoi deodată, că eu să știu: ei sunt ca-ai-meii, eu sînt ca-al-lor. Și, pe când îmi dădeau de mâncare, mi-au mai spus că nu doar ei, Cojocarii, spun asta - și o spun din toată inima - dar și Vladimirovicii; și Verdeșii, chiar și directorul, așa ardelean cum e. Că, la dreptul vorbind, directorul le spusese ce se întîmplase la Buia. Și că ei au adunat bani. Am întrebat, pentru ce, banii? Au zis că, în primul rînd, pentru gazdă, să mi-o plătesc; în al doilea, bani de drum, doar o să plec să-i caut, nu?

- Absolut!, am zis, ca tata. Doar n-o să-i las așa, necăutați!

Am mâncat ce-am mâncat - numai lucruri bune și de-ale noastre - când, uite-l pe domnul Verdeș, de istorie-geografie: mă ia și el în brațe; și doamna dirigintă - ea m-a sărutat pe frunte; și Papașa abia l-au dezlipit de mine, plângea cu adevărat, bietul de el. Aduseseră și ei mâncăruri, în oale, în suferase, în borcane. Papașa a scos dintr-un buzunar, învelită în batistă albă, o jumătate de prescură, se duse de dimineață la biserică, dăduse un acatist pentru liberarea părinților mei. După ce m-au îndopat, m-au pus să povestesc. Nu atât ce găsisem acasă, la Buia (tot n-aș fi spus), cât ce se petrecuse în sat. Am repetat ce aflasem de la cumnata cârciumarului, de la Heinrich, ce nu aflasem, dar văzusem pe mâinile lui Sasu. Au început să se uite lung unul la altul când le-am spus că nu știu unde fuseseră duși, nimeni nu știe; ori, că Sasu, nu vrea să spună.

- Asta-i prost, a spus Cojocaru. Unde-i cauți, dacă nu știi unde o să-i găsești?

- Prabiliema altfel se pune ea, a zis Papașa. Cauți, cauți, până găsiești! Prin diducție și iliminare. Administrativ, Buia de Sighișoara ține ea...

- Dar dacă polițienește ține de Sibiu? Sau de Mediaș?, a făcut doamna dirigintă. Sau de Brașov?

- Luăm pe rând și iliminăm...

- Sibiul, îl cunosc bine, am zis. Am făcut doi ani la Normală.

- Cunoști, la Sibiu - unde ea șade? Asta, Ahrana - unde-i sediu ea are?

- Siguranța, nu Ohrana, l-a corectat doamna.

- Acum îi spune Securitate, a re-corectat Cojocaru.

- Sicuritate, Siguranță, Ahrana - vseo ravno! Cunoști tu unde, la Sibiu, ea sediu are?

Am ridicat din umeri. Cojocaru a fost de părere că o să întreb, un copil ca mine poate întreba pe stradă, pe primul polițai...

- Să-ntrebe? s-a speriat doamna Cojocaru. Ca să-l ridice și pe el?

- E minor, e copil!, s-a supărat Cojocaru.

Aici a intervenit Papașa, ca la clasă, a cerut tiho și

vnemanie, dar numai mie mi-a vorbit. A zis că eu de-acum trebuie să știu adevărul, ca un matur. El e sigur că, de-acasă, de la tata, știu că Rușii au început să aplice și la noi ceea ce aplicaseră la ei, în Rusia - prin deportări, arestări, dar noi, acum, în 1949, suntem cam prin 1929 al lor, când încă nu-i arestau și pe copii...

- Așa vrei tu să-l încurajezi?, s-a revoltat doamna dirigintă.

Papașa a spus că cea mai bună încurajare e adevărul. Iar adevărul este că, la ei, în Rusia; Rușii au arestat copii de zece ani, însă numai de prin 1934-35 - or, noi suntem abia în 49... Așa că eu să știu: acum, aici, încă nu sunt arestați copiii, dar să știu: ar putea fi.

- Am înțeles, am spus. Dar tot nu știu unde-i sediul, la Sibiu...

- Dar ci, iel, Lienî', spune? Spune, iel, Lienî': «Nu știi - ti-nvațăm»? Spuni! Ti-nvăț ieu undi-i, la Sibiu, sediu'...

- Dar dumneata de unde știi?, s-a mirat Cojocarul.

- De la fata noastră...

- Care fată?, a sărit doamna dirigintă, înspăimântată. În ce vrei s-o bagi pe fata-noastră, doamne ferește?!

Papașa i-a explicat în rusește. A convins-o. Apoi ne-a spus nouă, în românește: Tamara nu știe nimic, adică nu știe că știe... Când fusese în vacanța de Crăciun, spusese, în treacăt, că ce curios: pe trotuarul din fața liceului de fete fusese interzisă circulația pietonilor, iar gardul de grilaj al unei clădiri de vis-à-vis fusese dublat, pe dinăuntru, cu placaj.

- Ei și?, a râs Cojocarul. Ai dedus că acolo e Securitatea?

Papașa a răspuns că n-a dedus că acolo e chiar Securitatea, însă ceva secret tot e. Băietul să se ducă la soldatul de la poartă și să spună: «Bună ziua, tavișci, ieste, aicea, la dumnivoastră, sediu'? Di la Sicuritate?» - așa să băietul întrebe...

- Și dacă soldatul nu-i răspunde?, a zis Verdeș. Sau îi răspunde că nu, nu acolo e sediul?

- Atuncia băietu' -n altă parte iel caută!

- Unde, în altă parte? Sibiul e mare...

Tak, Sibiu-i mare, a răspuns Papașa, dar băietul ceva anume caută, ceva care se vede de departe când străzile sunt

drepte: unde anume sînt sentinele pe trotuare, interzicînd circulația pietonilor? Acolo băietul întrebă, Bună ziua, tovarișci, ieste, aicea, la dumnivoastră...? Apoi Sibiul nu-i atît de mare, pentru un băiet-sportiv; și ei, după obicei, își instalează secretele în clădirile cele mai arătoase din centru - or, centrul Sibiului poate fi făcut într-o jumătate de zi.

Cu banii adunați de ei am plecat a doua zi la Sibiu. M-am dus drept la liceul Domnița Ileana. Am traversat strada spre grilajul cu placaj.

Soldatul de la poartă n-a vrut să vorbească cu mine, a chemat pe cineva - care, de altfel, se zgâia printr-o feres-truică tăiată în placaj. Era ofițer, i-am văzut epoleții, dar încă nu știam să număr stelele. Și cât a vorbit cu mine, și-a scos cascheta de pe cap (atunci am crezut că pe caschetă poartă ei gradele). Mi-a spus că aici-la-ei este ceea ce caut eu, în general, însă, în special, persoanele numite nu sînt aici-la-ei - poate în altă parte... - n-a spus, fricosul de ofițer, nici de special, nici de general, spun eu că a spus, fiindcă-s băiat bun; fiindcă și el s-a purtat bine cu mine: nu m-a repezit, nu m-a înjurat, nu m-a alungat, ca alții, în alte părți.

Așa mi-a zis: că nu-s aici-la-ei. Însă eu sînt elevul lui Papașa, am învățat să deduc prin eliminare. Deși mincinosul de după placaj a spus că ai mei nu sînt la ei, eu l-am crezut, fiindcă știu de la Papașa: după metoda sovietică, ei vor să te mintă, spunîndu-ți adevărul - pe care tu nu-l crezi, fiindcă știi că ei mint totdeauna și, uite, că te-ai lăsat mințit! Dar eu am dedus ce trebuia și am plecat.

Cum în gară la Sibiu, primul tren era spre Alba Iulia, am urcat în el. Nu mai fusesem în Alba Iulia, dar cum e un oraș mic, am nimerit din primul foc. Și cei de la Alba Iulia au încercat să mă mintă după noua metodă: că nu-s aici-la-ei.

M-am dus la Sighișoara. Acolo n-am știut ce să deduc, la poartă mi-au zis că ei nu știu. N-au vrut deloc să spună că ai mei nu sînt aici-la-ei, doar că ei-nu-știu. Aș mai fi zăbovit, dar mi se terminaseră banii, îmi era foame rău, așa că m-am întors la Șeica, să-l întreb pe Papașa ce se diduce din: nu-știu.

În drum, mi-am zis: ce-ar fi să cobor la Mediaș? Era însă târziu, după miezul nopții, nici nu mai vedeam bine de foame - am rămas în tren, până la Șeica.

A doua zi, așa, căpiu, m-am dus la școală. După a doua oră, Directorul m-a luat cu el, prin curte, să ne plimbăm. Și, vorbind, ba de una, ba de alta, mi-a strecurat:

- Caută-i la Mediaș. Nu-ți fac'e griji cu absențele, ți le motivez, doar eu sânt director.

De a doua zi am început naveta la Mediaș. Azi mâine fac patru luni.

7. SĂ NU PLÂNGI

Nu plâng, nu mai plâng demult și nu mă las, nu-i las, nici atunci când mi-e urât de tot, de tot, însă azi (adică ieri, fiindcă tot n-a venit trenul dinspre partizani), n-am mai putut: să-mi spună, vițelul de la poarta lor că din cauza capelei mele! Mi-au zis alții, mai mari în grad decât el cuvinte mai grele, m-au făcut pui-de-năpârcă și chiar de-a dreptul: bandit, dușman, burghezomoșieresc, însă aceia pentru asta sânt plătiți; asta li-i meseria - dar răcanul de la poartă, soldat în termen, nici măcar căprar major?; unii epoletați m-au și cârpit, m-au amenințat că mă bagă și pe mine - dar asta-i misia lor, pentru care primesc salarii grase, din care își cumpără parfum și țigări fine - miros cu toții ca niște cucoane, le lipsesc doar pantofii cu tocuri de sticlă, încolo sânt leiți patroana hotelului de la Sighișoara, Sinceralianța, i-am văzut cu ochii mei mâncând ciocolată adevărată și aruncând staniolul, nu i-am văzut mâncând portocale, dar unii miros și a portocală și sunt sigur că azvârl cojile, numai așa, ca să arate cine sânt ei în țara asta și ce putere au ei de-și permit să arunce staniolul de la ciocolata veritabilă și cojile sfânței portugale - dar prăpăditul de soldat de la poartă?, care dacă nu-i chiar ca mine, cu părinții ridicăți, cine garantează că mâine nu-l ridică și pe tată-său și-l bagă dincolo de poarta pe care el o păzește cu atâta vigilență?

Să spună el boul, de capela mea, că e hitleristă! Dar ce știe, vaca, despre Hitler? O fi avînd el peste douăzeci de ani și eu abia treisprezece, dar tot nu știe ce știu eu, care-l pricep pe Hitler, fiindcă-l cunosc pe Stalin! Cum așa? Uite-așa: eu sânt un în-plus! Pe-ai mei, pe basarabeni, nu-i primește la ei, la Securitate, nici măcar ca soldați în termen, la MAI; pe-ai mei îi trimite la lopată, la Detașamentele de Muncă, acolo am s-ajung și eu, când o să am vârsta de recrutare - mai bine acolo, decât la poarta ăstora - să-i acuze pe copii de hitlerism, stalinistul! Nu m-aș fi supărat dacă analfabetul ar fi zis doar de capelă, că e nazistă, m-am supărat că a zis: din cauza că eu port capelă din asta, nu le dau ei drumul, mamei

și tatei! Că adică eu sânt de vină - păi, să nu plângi?

Nu mai plâng, gata. A fost așa, un pic și doar de foame, de nesomn - când te trezești vorbind singur, plângînd fără motiv. Dar nu mă las. Din ce mi-e mai greu, din aceea nu mă las, nu-i las. Deși e greu - dar nu mă; nu-i. Apoi nu sunt chiar atât de nedormit, încât să mă pomenesc vorbind, de să mă audă Pupu al lui Tofan, marele locotenent care ai zice că a intrat la ei, doar ca să mă păzească pe mine, prin gări - de vreun ceas a dispărut, s-o fi dus să mănânce, să-și schimbe cămașa asudată de cât tot apără Poporu'ncitor de mine, copil de abia treisprezece ani, n-are decît să se și culce, eu tot nu fac nimic subversiv și secret, în gară, după cum n-are decît să facă el pe vigilantul vigilenților: când vreau eu să fac ceva secret și subversiv...

Marii Apărători ai Poporului lui Stalin se țin după mine doar după ce plec eu de la poarta lor și mă duc la gară, însă niciodată nu m-au luat în primire la coborârea din tren, la Mediaș. Așa că e simplu: când am de îndeplinit o misiune secretă, nu urc în tren la Șeica, ci dincolo, la Agârbici un fleac, drumul pe jos, mai ales de când a venit primăvara; și nu cobor la Mediaș, ci dincolo, la Bratei, de unde intru la Mediaș, pe jos. Cu toate măsurile de prevedere, nu mă duc direct la casa conspirativă - pe care am reperat-o, cu o zidouă înainte, cu Pupu după mine, am ochit-o și am ținut-o minte, văzîndu-mi mai departe, de "vagabondaj", dau câteva ocoluri și, când simt că nu-s urmărit, intru la adresa clandestină.

Așa am făcut, după vorbitorul cu mama, de Paști - mi-a trebuit o săptămână, până să găsesc adresa - doar nu era să întreb pe primul milițian unde locuiește cutare sau în care parte a orașului e strada cutare - am umblat brambura, cum zic ei de mine, până am dat cu ochii de stradă, apoi, în altă zi, de numărul căutat și când a fost să transmit mesajul, am intrat pe jos la Mediaș, i-am derutat pe urmăritori prin cartier, abia după aceea am intrat. Am găsit persoana, i-am transmis mesajul secret: fiica dumisale și nepoata se află la Securitate, aici la Mediaș - la bucătărie, cu femeile - iar fiul dumisale e de partea dreaptă cum intri în curte, la garaj. Nu, fiica și nepoata nu lucrează la bucătărie, fiul nu lucrează la garaj, ci așa stau, sânt ținuți, femeile în fosta bucătărie, bărbații în fostul garaj. Da, sânt toți trei binesănătoși, atât că

le e dor de casă și de persoană. Persoana, după ce a înregistrat nlesajul meu secret, m-a întrebat de unde dețin eu informațiile secrete și cum mă cheamă pe mine, agentul secret. N-a spus: agent, dar ca și cum. La care eu am răspuns, modest:

- Sunt unul dintre zecile de mii de luptători anticomuniști și partizani! De aici, mă duc direct în munți, la partizanii noștri!

Îmi îndeplinisem misiunea și am dat să plec, însă persoana m-a întrebat dacă nu m-aș putea duce și la adresa cutare, la ginere, să-i spun și lui ce mai fac nevasta și fata și cumnatul - s-ar duce el, dar, uite, nu poate... Într-adevăr, nu putea: îi lipseau amândouă picioarele, din război. Așa că nu m-am dus la partizanii mei, în munți, îndeplinesc, pe-aici tot felul de misiuni secrete; o vreme, între prima persoană, invalidul-socru și ginere, dar când l-au arestat și pe ginere, între frați: persoana are un frate care nu-i invalid, a fost popă unit, acum e șef de echipă la terasamente, la calea ferată, are mult de lucru de când cu partizanii.

Asta-i cu misiunile. Poate și din cauza lor sunt obosit; poate din pricina că sunt oarecum nemâncat și nedormit, m-am făcut atât de plângăcios - nu mă vede nimeni, dar mă văd eu. Mai zilele trecute, la Șeica, era cât pe ce să dau apă la șoareci, în plină stradă...

Era duminică, Virgil trecuse pe la baba mea și mă invitase la gazda lui, să mâncăm ceva bun, de-acasă. După aceea am ieșit să ne plimbăm. În fața casei gazdei e o pompă, opresc camioanele să ia apă pentru motor.

Era și un camion cu sași, aproape plin, dar tot mai urcau, băieți, fete; în partea din față, lângă cabină, fetele lui Heinrich.

Am vrut să le strig - mi-a fost rușine. Le strângeau, le pipăiau, le pișcau, acolo, în văzul lumii, flăcăii lor, sași. Iar ele nu ziceau nimic, ba chiar râdeau. La un moment dat, am crezut că mă văzuseră, dar nu: altfel nu s-ar fi lăsat, în continuare, pișcate, pipăite. Și n-ar fi râs.

Virgil mă tot îndemna să plecăm, ce, nu mai văzusem camioane cu sași? Trec camioanele, duminica seara, ca acum, prin sate, îi adună, îi duc pe la ferme, îi întorc sâmbătă seara. Numai sași: ei nu mai au pământ, nu mai au nimic al lor, unde să lucreze, dacă nu la ferme? Si numai

tineri de tot, unii copii încă, ceilalți sânt în Rusia, “la reconstrucție”, îmi explica Virgil, de parcă eu n-aș fi știut. Mi-a mai spus Virgil (eu tăceam, el credea că nu știu) că abia așteaptă Sașii să se înființeze colhozurile, de care se vorbește, de la o vreme: ca să aibe ce lucra acasă, în satele lor; dar n-or să-i primească, zicea Virgil, comuniștii îi consideră hitleriști, apoi, cu ce să intre la colhoz: n-au pământ, n-au vite, n-au unelte; colhozul, zicea Virgil, de parcă. eu n-aș fi știut, e cea mai balșaiia ruskaia invenția!- de chinuit oamenii: pe Românii care nu vor să intre îi bagă cu forța - după ce-i amenință, îi bat, îi arestează pe cei mai harnici din sat, - pe sași, care abia așteaptă să intre, nu-i primesc...

Virgil îmi tot explica ceea ce știam eu, mai bine decât el, însă fiindcă tăceam, el credea că-mi spune lucruri noi. Abia când a început să-mi spună lucruri noi, m-am urnit de la pompă. Și tot zicându-i lui Virgil că știu, știu - aflam. E greu când afli. Mai ales că, la un moment dat, una din fetele lui Heinrich înălțase, la vedere, cutia verde, de tablă, cutia de mască de gaze, în care îmi adusese carofi copti, în seara aceea, în sâmbăta aceea, la început de tot. Și acolo, în camion, i-a întins un cartof unui... Unui altuia. Să tot...

Ba, să nu. Deși, în tren, poți să, cu cât sunt mai mulți oameni în jurul tău, cu atât treci mai nebăgat în seamă. Numai că trenurile noastre, vorba Ardeleanului - ba nu: vorba despre-ardelean: vine, de parcă s-ar duce..., însă chiar când se întâmplă să vină trenul, să-i mulțamești lui Dumnezeu și partidului, dacă găsești loc - fie și în picioare, fie și în toalete, dar nu pe scări, pe tampoane, noroc că a trecut iarna.

Așa că nu mai. Deși îmi vine și dacă, din întâmplare m-ar întreba cineva de ce, i-aș răspunde ca de tren: că nu mai vine, iar s-o fi întâmplat ceva cu linia. Mereu se întâmplă, de la o vreme, cu linia: partizanii. Lumea îngheață prin gări cu zilele, dar nu se plânge, ba, în sinea ei, lumea se bucură: partizanii. Care se iau numai de trenurile lor, rusești, adică numai de mărfare, fiindcă tot ce e marfă se transportă, încât principiul lui Lavoisier (care n-a descoperit nimic, zic Rușii, pe el, pe franțuz, l-a descoperit un rus, Lomonosov) a devenit: “Nimic nu se pierde, nimic nu se câștigă - totul se trans-

portă”. Oamenii crezuseră că Rușii or să se oprească din transportat, fie că se vor gândi să ne lase și nouă ceva din cei al nostru, fie că vor da de fundul sacului (după cum am ajuns să trăim, ne-au transportat și sacul), dar ei tot mai găsesc de transportat: acum vreo zece zile, când tot așa, nu mai veneau trenurile dinspre Sighișoara, sărise linia cu un mărfar plin de butoaie de vin. De vin, nu cu, vinul fusese demult transportat în cisterne, acum transporau butoaiele goale. Mai acum o lună a fost trenul cu teracotă: de cinci ani de zile fabricile lucrează numai pentru ruși, dar Rușii nu s-au mulțumit numai cu lucrul nou: au demontat sute, poate mii de sobe de teracotă din casele oamenilor (și nu doar ale Sașilor), au pus cahlele pe tren, însă partizanii... Azi nu știu ce mai transportă mărfarul - de nu mai vine personalul. O să aflăm și o să ne minunăm, întrebându-ne ce minune mai găsisse Rusul de luat, deși aproape ne-am obișnuit cu minunarea Rusului în fața cine știe cărui fleac, pentru noi, dar jucărie pentru el - de aceea tata zicea că Rușii nu sânt neapărat hoți, mai degrabă copii. Să ne aducem aminte, ne îndemna tata, de povestea cu ceasurile: ai fi zis că Armata Roșie a mășăluit de la Volga până la Elba, a îndurat ce-a îndurat, și-a vărsat sângele - ca să aibe și ea un ceas la mână - deși nici patru pe aceeași mână n-ar strica; și o sticlă cu adikalon și, de ce nu, o pereche de chiloți de damă... A văzut Armata Roșie ce nu mai văzuse în viața ei, s-a minunat și a întins mâna după jucărie. Acum jucării sânt butoaiele goale, cahlele, grilajurile parcurilor, țiglele colorate, felinarele de stradă, firmele din fier forjat - în fine, tot ce sclipește, ticăie, zornăie. Și, copil-bun, zicea tata, Rusul ne-a dat jucării de-ale lui: cote și syndicate, republicăpopulară și partid-unic, limba-Iui-Lenin-și-Stalin, miliție și securitate... Ne-a luat și oameni: basarabeni, la repatriere, sași, la reconstrucție și, în loc, ne-au dat consilieri: Românul n-a știut niciodată să are, să semene, să secere - o fi știut cândva, dar nu se pricepe la transportat și, uite, Sovromtransportul!; nu știa nici să transporte lemnul - uite, Sovromlemnul - sovromtransportat!; și Sovrompetrolul; și Sovromtractorul - azi-măine or să ne facă și un Sovrombutoi, deși oamenii spun că nu ne mai lipsește decât Sovromcăcat. Și ne-au mai dat Rușii jucării de-ale lor: foamea și frica, alaltăieri ne-au dăruit un

canal - cică să lege Dunărea de Marea Neagră, de parcă Dunărea s-ar vărsa în Marea Albă - or să ne dea în curând și colhoz; și luptă-pentru-pace; și cea mai sclipicioasă jucărie: pentru 21 decembrie, o să căpătăm Aniversarea. O să împlinescă șaptezeci de primăveri, Aniversatul - taman în cea mai lungă noapte a anului. Până acum noi știam că Tatăl are un fiu - iar Fiul o Mamă. Acum Rusul ne învață că Tată ne e tovarășul Stalin, Mama: Marea Uniune Sovietică Liberatoare - iar noi, cu mic, cu mare, de la Pacific până la Elba, suntem fiii. Multiubiți. Nu chiar toți, mai sunt și ceva partizani, ei nu vor să fie nici iubiți, nici fii - de aceea întârzie trenurile, cu zilele.

Ei și? Ce mi-e în tren, ce mi-e în gară? Din moment ce n-am casă, n-am masă, nu-i mai puțin rău la CFR? Ar fi chiar bine de tot dacă trenul care o să vină - că vine el, azi-măine - dinspre Sighișoara, o să pornească spre Portocalia cu noi trei: mama, tata și cu mine.

Și ce dacă încă nu vine trenul? Gara-i acasa mea, fac ce vreau, în gară: de-o pildă, dacă vreau, nici nu urc în trenul care vine el, azi-măine și, dacă mă ia la întrebări Jumătateom, îi spun că n-am putut urca, ce, să stau pe tampoane? și să cad și să mor? și să spună dușmanii că m-a asasinat Securitatea poporului? Ce-o să-mi facă Pupu al lui Tofan? De unde nu-i tren, nici măcar Securitatea nu cere! Ce acte dușmănoase comit eu, în gară? Niciunul, gara nu are trotuare, nici vită încălțată, să-mi spună mie că-s tâmpilacap și hitlerist; și că din cauza capelei mele nu le dă lor drumul...

La început, am crezut că Jumătateom face gara pentru alții, în alte probleme de-ale lor și, pentru că tot mă aflu și eu pe-aici, stă cu ochii și pe mine. Însă niciodată n-am simțit pe cine altcineva urmărește el, în gară și doar am avut timp să-mi formeze ochiul. Nu-mi vine să spun că doar de mine se ține: orice-ar crede unii și alții, sunt, totuși, un copil; apoi am fost foarte atent în acțiunile mele clandestine, de partizan, nici prin cap nu le trece lor că atunci când sunt în acțiune, intru pe jos în Mediaș, nu mă apropiu de gară, ca să mă întrebe ce altceva caut pe-aici. Al lui Tofan freacă gara numai după ce plec eu de la poarta lor. De-atunci, de prima oară, nu m-a mai suit cu forța în tren, ba în câteva rânduri a intrat în vorbă cu mine, însă m-a întrebat numai de școală, de

parcă n-ar fi știut că școlarul de mine își petrece viața la poarta lor și aici, în gară. De două ori a urcat și el în tren, prima oară mi-a spus, fără să-l întreb, că are treabă la Șeica. Mi-am spus că va fi avînd, la Șeica, treabă de securist, am coborît și mi-am văzut de a mea, spre gazdă. Însă cum era noaptea, târziu și puțini coborîtori la Șeica și cum cizmele lui bocăneau tare pe pămîntul înghețat (și cum tot n-aveam ce face), m-am apucat să-l urmăresc eu: Jumătatea s-a prefăcut doar că se îndreaptă spre centru - l-am simțit că vrea să deruteze pe cine-o fi - dar, în cele din urmă, a intrat într-o casă, nu foarte departe de gazda noastră.

A doua zi l-am lăsat pe Ilă să plece singur la școală și am descusut-o pe babă despre casa aceea: am aflat nu numai cine șade acolo, ci și restul: “bagabontul” care umblă cu cizme ofițerești și pantaloni militari, însă cu haina civilă e băiatul Tofănoaiei. Bărbatu-său murise pe front, în Rusia, însă încă înainte de război, băiatul - îl cheamă Ulpiu, dar i se zice Pupu - se lăsase de liceu și se apucase de blăstămății, cu legionarii; tot cu cizme umbla, dar cu cămașă verde... Era un mucos când veniseră legionarii la putere, dar ziceai că-i general, așa de fălos era - prin Șeica doar se fâțâia, însă va fi făcut blăstămății în alte părți, fiindcă Mareșalul l-a băgat și pe el la pușcărie, așa, minor. A scăpat când au venit Rușii, comuniștii i-au dat drumul și, după ce s-a terminat războiul uite-l pe Pupu al lui Tofan că se-ntoarce, mare-erou-mare, cu grad de ofițer, dar și cu ecuson de “Tudor Vladimirovescu”. Pînă și baba mea se mira: divizia aceea o făcuseră Rușii în Rusia, din prizonieri români, or al lui Pupu nu fusese pe front, în Est - dacă stătuse la răcoare, în România - cum ajunsese el la Vladimiriști-Securiști? Cum-necum, uite-l laăștia. Dar nu umblă cu întreaga uniformă, numai cu jumătate: cât să se vadă că este la ei, dar să nu se știe ce grad are.

Eu știu: mi-a spus Emil. E locotenent major sau căpitan. Am vrut să-l întreb pe Emil ce însemnează: *sau*, dar aveam de discutat lucruri mult mai importante.

8. SĂ NU PLÂNGI

Asta e latura ne-bună a gării; ca a visului.

Dar dacă nu te lași, nu o lași, atunci uite cum faci:

Umbli prin gară, prin sălile de așteptare. Cauți, cercetezi: nu se poate să nu găsești o femeie frumoasă cu măcar poșeta ei; sau cu mantoul - ei; cel mai bine: ochii ei.

Fii atent: ai descoperit-o, însă acum ești mare: nu te năpustești la ea, oricât ți-ar veni, fiindcă o sperii; și nu te apropii prea mult și în nici un caz nu te zgâiești la ea: o jenezi, o deranjezi, o poți chiar alunga cu uitătura și-atunci trebuie s-o iei de la capăt cu alta, și nu ești sigur că găsești.

Fii atent: te așezi mai departe de ea, pe o bancă, dacă sunt locuri, dacă nu, te plimbi - dar indiferent; când te uiți la ea, fă-o în treacăt, o atingi doar cu privirea, zăbovești la chipul ei numai atunci când ea nu se uită înapoi - însă, atenție: femeile, în general, în special mamele simt când sânt privite, văd și cu ceafa când cineva se holbează la ele. Cel mai bine și mai bine, în viața de gară, e să o atingi, să o măture cu privirea: ajunge frântura de secundă în care ea rămâne în ochiul tău; chiar dacă privirea ți se duce mai departe, la altcineva, la altele, nu-i nimic: ea ți-a rămas întipărită, încrustată în lumina ochilor, în inima inimii; o duci, o porți cu tine, să zicem, spre stânga; când te întorci, o iei, o porți spre dreapta - cu care ocazie, o și corectezi, o faci și mai a ta - poate că nu o corectezi pe cea purtată, legănată, pendulată, ci pe cea mai reală, pe cea nu cu adevărat adevărată - așa ceva; așa cumva o faci tu pe mama ta, după chipul și asemănarea ta, de așteptător în gară - ai mai făcut-o, la Sighișoara, cu tata, însă numai pe hârtie, acum o faci pe inimă. Și, după ce o faci bine-bine, o iubești.

Încă o recomandare - fii atent: nu e bine să aibă, alături, soț, fiindcă tată își fac cei care nu și-l cunosc - se zice că e mult mai ușor, însă ia încearcă să-ți faci, ca mine, mamă! Și încă o recomandare: să aibe, alături, copil; cel mai bine: fată, și-așa ești tu unic și de totdeauna ți-ai dorit surioară. Însă dacă nu are, nu are, într-un fel, e mai bine așa: mult mai bine și mai ușor să faci din nimica. Ceva, ca Domnul, în șase zile, din-nou, decât să reperi, să corectezi, modifizi, amena-

jezi, pentru tine, ceva făcut de alții, pentru ei - cum am încercat noi cu acasele din refugiu.

Asta e latura bună a gării: din ea, ca punct de vedere-plecare și ca material, îți faci tot ce n-ai avut niciodată, ori ți-a fost luat; mamă și casă și masă și soră și orice; din ea, pleci unde vrei - ca să te întorci acasă. La Mana. La noi.

Numai să vină trenul - o să vină el, azi-mâine. Iar dacă nu și nu, îl fac eu: și tren și venit. Și, mai ales, întors-acasă.

9. SĂ NU PLÂNGI

Să nu plângi.

Pe la Buia n-am mai dat, decât acum, de curând: o dată înainte de Florii, a doua oară, după vorbitorul cu mama, de Paști. Știu că ai mei or să mă certe că n-am avut grijă de casă și mai știu că n-o să știu ce să le spun. Ce să explic: că nu-mi vine, că nu pot să mai dau pe la Engelmann? Atunci ei or să mă întrebe: De ce? Și eu n-o să le pot spune de ce. Poate dacă aș fi aruncat masa; poate dacă aș fi spart-o cu toporul și aș fi pus-o pe foc... Adevărul e că mereu îmi ziceam că trebuie să mai fac un drum la Buia, să curăț un pic, să pun oarecare ordine în lucrurile rămase; și să-l rog pe Heinrich să înlocuiască ochiurile sparte, să pună altă încuietoare... Însă mereu îmi ziceam: Heinrich e foarte bolnav, știam încă din vacanța de Crăciun că nu se mai ridică din pat, apoi îl văzusem cu ochii mei cum arată, duminică dimineața, când am trecut pe la ei, cu fetele și am știut că nu mai apucă iarbaverde. Iar când, la începutul lui martie, am aflat că-l ridicaseră și pe el - ce să mai caut în Buia? Mai ales că, tot pe-atunci, fetele începuseră să lucreze la fermă, tocmai la Slimnic. Lui Nonu îi dăduseră drumul de mai înainte, însă de ce-aș fi făcut drumul până la Buia: pentru ca liberații să refuze să stea de vorbă cu mine?, iar cei mai curajoși să-mi spună că ce știu ei!: i-or ridicat, i-or dus cu camioanele cu prelată, undeva, într-o chimniță, au bătut la ei ca-la-fasole și, într-o bună zi, i-or legat la ochi și i-or adus, cu mașâna-mică, acas', la Buia?; și că ce știu ei!, că nu i-o-ntrebat nimic, i-or bătut numai; și că ce știu ei de părinții mei!, era atâta omenire, acolo, în chimniță... Apoi, atât cât știa Nonu îmi spusese Ilă: că ce știe el!: l-or ridicat, l-or bătut, l-or adus cu mașâna-mică acas'! Singurul amănunt aflat de la Nonu, prin Ilă: la Mediaș fuseseră duși...

Tot prin Ilă am aflat că fuseseră liberați doi din ultimii opt: Emil al lui Tatu și Caudit al Munteanului. M-am gândit că aceștia, care stătuseră atâta cu ai mei or să-mi spună mai mult.

Caudit nici nu mi-a deschis poarta, a strigat la mine, prin

ea, că de nu-mi văd de treabă, el pune câinii pe mine - și el... Nu eram prieten cu el - dar cine era, în Buia? - însă mă gândeam că vătaful feciorilor din Buia, marele bătaș Candit nu s-a speriat de Securitate... Nu i-am văzut obrazul, dar după glas, am știut că n-o să mai fie, în sat, nici vătaf, nici bătaș...

Așa că, atunci când am bătut în poartă la Emil, eram pregătit: dacă băgaseră spaima în Candit, atunci în Emil, care era un blând, unul care roșea ca o fată mare...

Dar Emil mi-a deschis poarta. Râzînd! Așa îl știam, dinainte, de la cooperativă, unde era contabil, așa era și acum: ficior fain, cam timid, dar mereu vesel, râdea din nimica toată, roșind. Așa era și acum, atât că nu mai avea din ce roși, era alb-cenușiu la față și slab-slab - dar râdea!

Râzînd și zicînd că ce să-mi povestească el mie, care sunt un copil și nu pricep; și ce să povestească lucruri care nu-s de povestit, Emil mi-a povestit. Cum e Securitatea de la Mediaș pe dinăuntru - casa unui industriaș - în care parte e pivnița (unde-i rău de tot, acolo te bagă la început, dar și după aceea, dacă nu recunoști-cinstit), unde au ei birourile de anchetă, cu Stalin pe perete și câini-lup care te mârâie cât stai cuminte, dar te fac bucăți dacă miști; cum e la garaj - acolo sînt ținuți bărbații, pe mai mult timp...

Râzînd, zicînd într-una că ce să mai povestească, Emil mi-a povestit de mama: e la femei, în bucătăria casei, bărbații le pot vedea, când unul din ei, cel de serviciu, ia apă de la un robinet aflat sub fereastra bucătăriei; și cum a stat cu tata, de la început, întâi în pivniță, apoi în garaj și cum tata e de mare folos: povestește tot timpul, fie romane din cărți, fie romane din viața lui, din lagăre - dar nimic despre mâncare: zicea Emil că tata îi sfătuia, îi ruga, uneori îi chiar rezezea pe ceilalți, cerîndu-le să nu aducă vorba despre mâncare, fiindcă gândul și vorba despre mâncare, în închisoare, sunt mai rele decât foamea - pe care, oricum, o rabdă; și a mai povestit Emil cum femeile de la bucătărie furau din carnea pentru câini și ascundeau, la privată, câte o bucățică-două, singura carne pe care o gustau bărbații, împărțită de tata în porții de câte o jumătate de unghie...

- Mamă, doamne!, a hohotit Emil, bătîndu-se peste coapsă. Nu știam că foamea-i mai rea decât bătaia! Cu

mâncarea am stat rău de tot...

- Dar cu bătaia cum ați stat?, l-am întrebat.

- Cu bătaia - bine am stat!, a hohotit iar. Ca la Securitate: bătaie, bătaie, bătaie - și mâncare cât să nu mori și să nu mai simți bătaia...

- Te-au bătut și pe tine? Rău?

- M-au bătut și pe mine - bine... Ca la Securitate!

- L-au bătut și pe tata - am spus, nu am întrebat. Emil a pornit-o iar cu hohotele, dar s-a oprit.

Și a spus că nu, pe dom' țător nu; nu prea; așa, un pic, la început, în pivniță, la grămadă; și încă un pic după aceea, când îl scoteau la anchetă și nu-l mai aduceau înapoi, o zi, două, trei...

- Mai rău și mai rău, pe Candit l-or bătut, a spus Emil. Îl scoteau și de două ori pe zi, ni-l aruncau înapoi, în garaj, numai sânge și numai rană și numai pișat. Îl ștergeam, îl grijeam și, când începea să priceapă unde-i și ce-i cu el, îi ziceam, toți îi ziceam să recunoască-cinstit, orice, de să nu-l mai bată, că ăștia s-au pus pe el cu ucisul. Candit zicea că pe el nu-l întreabă nimeni nimic, nu-i cer nimic, el ar recunoaște cu dragă inimă - dar ce? Măcar pe noi,ăștialalți, când ne băteau, ne întrebau, de grenadă, măcar ne ziceau să recunoaștem-cinstit că noi i-am dat lui Bici grenada - uite, eu am recunoscut-cinstit mereu, că de la mine o are, dar ei l-au bătut mai departe, pe frate-meu, Ionel, că să recunoască-cinstit că el i-a dat-o...

- Dar pe tata de ce-l băteau?

- Să recunoască-cinstit că el i-a dat grenada!

- Și a recunoscut? Cinstit?

- Cum altfel, toți am recunoscut-cinstit: și frate-meu, Ionel, și Vasilescu și Heinrich, de l-au adus mai târziu - numai Candit, nu, că lui nu i-au cerut...

- Dar Bici? El ce zicea? De la cine zicea că are grenada?

- De la toți - dar pe rând.

- Și voi ce ziceați când el zicea...?

- Dar cine l-a văzut pe Bici, la anchetă? Dacă puneam mâna pe el, așa schilod și prăpădit cum eram, îl mâncam de viu! Anchetatorii ziceau că Bici a zis... el zicea, azi, una, mâine, alta. Știi ce părere are dom' țător? El e de părere că Bici nici nu există! Că există numai Biciul lui Stalin! - și

Emil a râs, lung, cu lacrimi...

- Ba există, dă-l dracului, am spus. Îl știu și eu, mereu își făcea de lucru pe la noi, cică să joace șah cu tata - mama nu-l putea suferi, îi zicea: Șăpcosul și mai zicea că, de cum apare Bici pe galeria noastră, cum nu se mai poate respira, Șăpcosul împute aerul...

- Bine zicea doamna, femeile îl simt pe omu dracului, dar mă mir de dom' țător, om școlit, să joace el șah cu blăstămatul de Bici - păi, de la șah i s-a tras lui dom' țător și doamnei, după el...

Emil mi-a povestit - răsând - ce povestea tata, în garaj: că, întâi, Bici a zis la anchetă, că, într-o zi, când juca șah cu tata, pe galerie, a văzut o grenadă; era ascunsă într-un maldăr de câlți, în debara; și că n-a zis nimic atunci, dar s-a întors, noaptea, târziu și a luat grenada. Așa că, în prima fază, tata a fost luat la împlătit de comandant, maiorul Buzescu să spună: de unde avea grenada - pe care o văzuse și o luase Bici? Însă după vreo săptămână, maiorul Buzescu a zis că Bici recunoscuse: nu furase grenada, i-o ceruse tatei și tata i-a dat-o, ca să arunce cu ea în comuniști; după faza asta - a povestit Emil că povestea tata - a urmat alta: Bici nu văzuse grenada, în câlți; n-o furase, n-o ceruse - tata îl convinsese să omoare comuniști, întâi îi promisese o mitralieră, dar s-a răzgândit, i-a dat numai grenada... Și l-a predat Buzescu pe tata lui Paszty: că unde-i mitraliera? Buzescu intra în birou, doar cât să spună că de ce nu recunoaște-cinstit, că uite, nevastă-sa, adică mama, recunoscuse-cinstit că puseseră la cale să tragă cu mitraliera în Prefectura de la Sighișoara și cu grenada să arunce în aer un tren cu tovarăși-sovietici... - încolo, pe mâna lui Paszty rămânea - aaai, ce bătea Paszty...

- Au bătut-o pe mama?, am întrebat.

- Nuuuu! Pe femei nu le... Nu le bate deloc, știu eu, precis! - prea râdea Emil, ca să râdă cu adevărat.

- Las', că pun eu mâna pe Bici!, am zis. Vorbesc cu Bela, îl prindem noi și-l belim!

- Îl prindeți ! Unde? I-au dat drumul de la Mediaș, dar nu s-a arătat prin Buia, cine știe pe unde se ascunde...

- De asta zicea tata că Bici nu există?, am întrebat.

Emil a zis că nu de asta, dar ce să povestească, tot n-o să pricep. Și eu am zis că pe ce punem pariu că pricep? N-am

pus, dar mi-a povestit: Tata zicea așa, în garaj: cum să existe Bici, când toată lumea știa cine a dat cu grenada în școală, dar Securitatea a ridicat mai tot satul, numai pe Bici nu?; cum să existe Bici, când, înainte de “atentat” Bici se lăuda, la crăsmă, că el îi face felul lui Ioji diblașul, care-i luase nevasta, pe când el era la cărbune, în Rusia - și spunea și cu ce: cu grenada, o arătase, în plină crăsmă - da Securitatea l-a ridicat abia după o lună în urma celorlalți?; cum să existe Bici, când Securitatea îi bătuse pe buieni timp de o lună, ca să recunoască-cinstit că ei dăduseră lui Bici grenada; cum să existe Bici, când Securitatea îi dă drumul vinovatului, dar pe nevinovați îi mai ține, ba îl arestează și pe nefericitul de Heinrich...

- Dacă Bici avea ceva cu Ioji, pe muieri, să-i fi dat cu paru-n cap, să fi băgat cuțitul în el, nimeni n-ar fi plâns - că ce om de omenie era Ioji, înainte de să vină comuniștii și ce bine cânta și la hora de români, dar de când l-au pus secretar la partidul lor, Ioji nu mai dă din diblă, dă din plaivaz, face liste și părăște, ba cu cotele, ba cu chiaburia, ba că ăla a zis rău de ruși, ba că ălălant a răs de Ana Pauker...Parcă-i turbat și zice mereu că acum el e rege peste rumâni! Că acum ungurii dictează aici, în Ardeal. Că Ardealu-i unguresc - rumânii: la pușcărie! I-o fi luat lui Bici nevasta, dar pentru o curvă ca Irma lui Bici, să dai tu cu grenada într-o adunare de oameni? Și ce dacă erau membri, de partid, nu tot buieni de-ai noștri erau?

- Bine, bine, dar ce zicea tata că Bici nu există?, l-am înrerrupt.

- Ce să mai... tot nu pricepi... Zicea dom' țător: Dacă Bici ar exista, l-ar ține pe Bici, pe el l-ar condamna, pentru grenadă - nouă ne-ar da drumul, ba ne-ar cere scuze... Ascultați-mă pe mine, zicea dom'țător, nu pentru nenorocita de grenadă ne țin ei închiși...

- Atunci, pentru ce? De ce o țin pe mama, dacă nu pentru grenadă?

- Zicea dom' țător: Pentru grenadă ne-au arestat, dar nu pentru ea ne păstrează, fiindcă ia să vedem cine suntem noi, cei ținuți mai departe, după ce lui Bici i-au dat drumul... Uite-l pe Candit al Munteanului: el nu știe de ce-i ținut, de ce-i bătut ca hoții de cai, de ce nu i se cere să recunoască-

cinstit, orice, dar e bătut, bătut. De ce! Fiindcă el e o... personalitate în Buia, vătaf de feciori, spărgător de nunți, hoț de mirese - cine îndrăznește să se întâlnească cu Candit al Munteanului? Uite-l pe Ionel, nici el nu știe de ce-i ținut... A fost ofițer, a luptat pe frontul de Răsărit, s-a umplut de decorații, n-a luptat în Vest, a zis că-i rănit, invalid, după ce l-au deblocat, s-a întors acasă, în Buia, unde și el e o personalitate! Uite-l pe domnul Vasilescu, el chiar nu știe: doar a fost valet, adică servitor, adică exploatat! Numai că a fost valet al unui ministru, la București și, în Buia, trece drept personalitate...

- Tu ce personalitate ești, în Buia?, l-am întrebat pe Emil.

- Nu-s frate cu frate-meu?, a râs Emil.

- Și, în plus, contabil la cooperativă.

- O fi și asta. Știi ce zicea dom'țător? Că ăștia pregătesc ceva: o schimbare, o reformă de-a lor și cum știu ei că de bunăvoie oamenii n-or s-o primească, pregătesc terenul, cum au făcut și în Rusia, cu teroarea, așa zicea dom' țător, adică să bage spaima în lume, de să nu se întâlnească, când o fi reforma, schimbarea...

- Dacă vine reforma aceea, or să le dea drumul? Ce fel de reformă?

- Dom'țător nu știa care, bănuia numai, dar eu am aflat, de când mi-or dat drumul: colhozul. Tu știi ce-i aia colhoz?

- Știu, dă-l dracului! De la noi, din Basarabia...

- Acum învățăm și noi, în Ardeal. Au început ăștia să umble cu lămuritul, așa-i zic ei. Ne-au venit în sat vreo douăzeci de tovarăși-de-la-oraș, ei se pretind muncitori, dar sunt plini de pistoale la brâu, în sân, prin buzunare... Și Ioji diblașul umblă cu pistol; și primarul... Măcar ăi de la oraș, de-și zic muncitori, mai stau de vorbă cu omul, turuie iute-iute lecția de-au învățat-o la ei, la partid, că ce rai de pământ e în Rusia, că ce fain e la colhoz, în Rusia, rai o să fie și în Buia, dacă intrați și voi... Dar Ioji al nostru nu se ostenește cu lămureala, el îți deschide poarta cu piciorul, îți bagă în suflet o hârtie și zice: Semnează că intri de bunăvoia ta, cu toată familia și cu inventarul viu și mort, că de nu... - și râde Ioji și face o mișcare, așa, de să i se vadă pistolul... Asta-i lămureala lui Ioji diblașul...

- A fost și la voi?

- Fost, dar tata a zis, întâi, că să vadă el, cu ochii lui, raiul în alte sate - după aia mai stăm de vorbă, Ioji i-a zis că-l pune și pe el pe camion, tata a zis: Mă duci cu camionul, în Rusia, de, să-mi arăți raiul din colhoz? Pune-mă, dar așa, pe neștiute, eu nu semnez. Așa i-a zis înainte, dar acuma, de când m-am întors eu...

- I-ai lămurit tu pe-ai tăi?, am întrebat.

De acea dată, Emil n-a mai râs. A clătinat din cap, cu admirație:

- Mare om, dom' țător, cum le știe el pe toate... Acolo, în garaj, nu știa că schimbarea e colhozul, dar zicea: Ascultați-mă pe mine, or să ne libereze, cu misiune: să-i lămurim noi pe-ai noștri, mai bine decât activiștii lor; pe noi oamenii or să ne creadă, fiindcă ei știu că noi știm ce știm - de la Paszty, de la Buzescu... Uite, zicea dom' țător, Candit o să fie cel mai mare lămuritor, chiar dacă n-o să scoată un cuvânt... De mine n-a zis nimic, dom' 'țător, dar știa el ce știa - i-am zis tatii: Semnează că intri la colhoz, că și noi am semnat tot ce ne-au cerut, dacă așa-s vremurile... Ce mare om, dom' țător, cum știa el ce ne-așteaptă afară...

- Dar mama? Ce face mama? Ai văzut-o? Ce face ea?

- Ce să facă, bine face doamna, în ultima vreme, o vedeam mereu, când mă duceam să iau apă, de la robinet - ți-am povestit...

- Mi-ai povestit de robinet - dar mama? E slabă? Plânge?

- Cum să plângă? La mine râdea tot timpul, pe fereastră și de slăbit... Cred că mai mult de grijă, decât de altceva, dar tu să știi: azi-măine le dă drumul și lor, eu cred că de Florii sânt acasă. Ce să-i mai țină, doar Buienii noștri sunt pe calea luminoasă, cum zicăștia, comuniștii, semnează pe rupte, că intră la colhoz. Dacă nu de Florii, atunci de Paști, sigur, or să le dea drumul...

10. SĂ NU PLÂNGI

Să nu plâng. Cu toate că nu le-au dat drumul - nici de Florii, nici de Paști, nici de Duminica Tomii. Să nu - dacă mă vede cineva și vede că sunt, nu doar băiat-mare, dar mai înalt decât mama?

Așa a spus mama, de Paști, la vorbitor. Așa au spus și fetele lui Heinrich - am trecut pe la ele, după ce-am vorbit cu Emil. Nu chiar ele au spus asta, erau plecate la fermă, dar ca-și-cum; am stat de vorbă cu mama lor. De cum m-a văzut, în poartă, a zis: Vaisnicht! Am spus iar bună-ziua, credeam că nu mă auzise. Dar ea: Vaisnicht. Am trecut cu vorba mai departe, am zis că, uite, au început să fie liberați oamenii, azi-mâine se întoarce și bărbatu-său, Heinrich. Și ea: Vaisnicht. Am schimbat vorba, am întrebat de fete - am zis: Doamnișoarele-s acasă? Dar ea: Vaisnicht. Atunci a ieșit din casă și a trecut pe lângă noi o bătrână, bunică sau mătușă a fetelor, ea a zis, din mers, că fetele-s la lucru, la fermă. Am mai încercat să leg vorba cu mama fetelor, dar nu s-a putut, chiar când nu scoteam un cuvânt, ea îi dădea cu Vaisnicht. Am salutat și am plecat. Însă m-a ajuns din urmă, pe uliță. Acum știa și alte cuvinte ba chiar știa multe, vorbea foarte bine românește. M-a întrebat ce cred eu - care acum sunt băiat-mare - ce să facă ea, în absența lui Heinrich: să facă cerere de intrare în colhoz? N-am apucat să răspund - dar ce să fi răspuns? - ea a vorbit mai departe, repede și fără pauze, de parcă cine știe câtă vreme n-ar fi avut voie să vorbească și, în curând, o să i se interzică iarăși, de aceea se grăbea să spună tot:

Că pe ei, pe sași, nimeni nu-i întreabă dacă vor să se înscrie, numai pe români; pe români îi întreabă de formă și-i pune să semneze cererea, dar pe sași nu-i ia nimeni în seamă, de parcă nici n-ar fi pe lumea asta - de ce? Eu trebuie să știu, sunt și român și fiu de intelectuali și băiat mare, aproape bărbat - și, în plus, basarabean - ce să facă ea: să se prezinte la sediu - că au făcut și sediu - și să ceară să fie înscrisă? Dar dacă o întreabă cu ce inventar-viu-și-mort vrea ea să intre la colhoz, ce răspunde? Poate să spună, fără frică

de arestare, că pământul și inventarul erau demult date, din 45?, doar tot statul-democrat le luase? Ori să nu mai pomenească de expropriere, ca să nu-i supere pe tovarăși? Să spună doar că ea s-a gândit, s-a sfătuit cu neamurile: dă și casa la colhoz, or să găsească ei unde să se adăpostească. Și că intră cu toții, cu brațele - ar rămâne și fetele în sat, pe loc, doar și ele-s brațe-de-muncă, n-ar fi mai bine pentru toată lumea și pentru politica înțeleaptă a partidului, ca brațele să intre în colhoz, nu să umble tocmai pe la Slimnic, la fermă, unde dorm prin podurile grajdurilor, claie peste grămadă? Fiindcă ea a numărat: în familia lor de-acum ar fi unsprezece, adevărat, numai femei și copii, dar știu cum e la sași: lucrează bine cu toții, copiii de la zece ani, bătrânii până la moarte - de ce să nu-i primească și pe ei în colhoz? Doar e vorba de muncă, nu de ranguri. Apoi Heinrich a făcut armata la români - de asta i-au și dat drumul de la Donbas, înseamnă că și el are dreptul la colhoz...

Aproape alergam pe uliță, cu mama fetelor alături. Vorbea așa de repede, încât mi se luase mersul după vorbitul ei. Bucuros aș fi luat-o la fugă, dar m-am stăpânit. Mai ușor mi-ar fi fost dacă s-ar fi văicărit, dacă ar fi plâns - ca o româncă. Ea însă era de lemn, parcă altcineva ar fi scos cuvintele; întrebările. Mășăluiam, dînd mereu din cap, că adică o ascult, că sunt de acord cu ce spune, însă nu mă gândeam decât să scap. Mi se făcuse frică: o vedeam, cu coada ochiului; era slabă, slabă și nu se plîngea, nu plîngea, înseamnă că era tare; că voia să intre la colhoz; bărbatu-său, pe trei sferturi mort, la Mediaș, la Securitate - și ea voia să intre la colhoz; fetele erau duse cu camionul, pipăite, pișcate, înghesuite în camion, iar acolo, în podurile grajdurilor, la fermă, tăvălite de cine se nimerea - știam eu ce se întâmplă la ferme și nu numai de la Virgil - și mama lor se gândea numai la colhoz.

Eu însă aveam colhozul meu și am grăbit pasul. Am simțit-o cum rămâne în urmă, cu tot cu cuvinte, cu tot cu colhozul ei și n-am încetinit, decât după ce am ieșit din Buia, pe drumul spre Șeica.

Să nu plîngi. Nu plîng, decât, așa, uneori, când mă gândesc la fete, cărate cu camionul; descărcate în podurile grajdurilor.

11. SĂ NU PLÂNGI

Să nu. Fiindcă acum sunt mai înalt decât mama - așa mi-a spus mama, la vorbitor; când am avut vorbitor cu mama; și mama a zis că ce mare m-am făcut - mai înalt decât ea, mama.

Tot așa, așteptam, aici, în gară, trenul care nu venea dinspre partizani, când uite-l pe Jumătate de om că se apropie de mine. Mă întreabă, ca de obicei, cum merge cu școala și nici nu așteaptă să-i răspund, de formă, că merge-merge cu școala, îmi zice că mi s-a aprobat vorbitorul; cu mama; că a semnat însuși comandantul nostru, tovarășul maior Buzescu; să mă prezint, la poartă, poimăine, la zece și jumătate.

M-am stăpânit tare-tare, de mi-au trosnit urechile. Ca să nu-mi arăt bucuria, am făcut pe nebunul; după ce am clătinat din cap, am zis:

- În fine! Mai bine mai târziu, decât mai niciodată! (așa zicea Papașa).

Dar nu la Papașa m-am dus, primul, când am ajuns la Șeica; nici la Cojocaru, adică la basarabeni de-ai mei, la care mă puteam duce oricând, în văzul lumii (erau de-ai mei și ziceau: Ce-or să ne mai facă, nouă, răsfăcuților?); ci la Director. Se dovedise a fi de-al nostru, dar cum nu era basarabean, trebuia să fiu atent, să nu-i fac vreun necaz. Așa că nu m-am dus direct, am ocolit cât să-i derutez bine pe următorii din Șeica, abia după aceea am intrat, prin grădină, prin spate.

Am avut noroc: încă nu se culcaseră; și nu s-au speriat de vizită și nu m-au certat, ba chiar doamna domnului mi-a dat o cană cu lapte uite-așa de mare, să fi fost jumătate de litru, mi-a făcut și trei ochiuri, iar pâine am avut câtă am dorit.

Apoi m-au întrebat care era obiectul vizitei. Li l-am spus: Pupu al lui Tofan, doar îl cunoșteau, le era consătean. Le-am spus ce-mi spusese, de vorbitor - să-l cred? Că or să-mi acorde vorbitor cu mama? Cu mama numai, sau și cu tata? Și, dacă da, ce poate duce un om la ridicății lui, la vorbitor? - fiindcă al lui Tofan n-a pomenit de pachet. Și încă

ceva: Pupu zisese că mi s-a aprobat cererea, că o semnase comandantul, maiorul Buzescu - dar ce va fi semnat Buzescu? Eu n-am dat vreo cerere scrisă, m-am tot rugat de ei, la poartă, însă cei care mi-au răspuns au zis să fac cerere scrisă și timbrată, alții au râs de timbrele mele, așa că nu dădusem nici o hârtie - ce semnase comandantul?

Și iar: să-l cred pe Pupu?

Doamna domnului director a zis că pe-al lui Tofan să nu-l crezi nici când îl vezi mort - dar de dus la vorbitor, să mă duc; și să duc pachet - mi-l face ea, știe ce și cum. Domnul director nu zicea nimic, râdea și se uita cu drag la doamna lui.

Și eu mă uitam, cu drag, la ea. Apoi doamna mi-a dat un pachetul cu ceva pentru mâine dimineată, domnul director mi-a spus că vorbim noi, mâine, la școală - om fi noi în vacanță, dar eu am cam rămas de căruță, mai ales la materia lui, să vin mâine, pentru recuperare...

A doua zi, la recuperare, domnul director mi-a spus că doamna lui are dreptate: să nu-l cred pe Tofan - dar să mă duc; iar cu pachetul să nu-mi fac griji: îl pregătesc cucoanele.

Când am plecat la vorbitor, abia duceam panerul cu pachet. Iar când le-am sunat la poartă, eram lac de sudoare: dacă s-au răzgândit? Dacă m-au mințit, după obicei?

Uite însă că mi-au deschis - nu doar vizeta: porțița întreagă! Pentru întâia oară vedeam înăuntrul: îl știam de la Emil...

Al lui Tofan era în curte. Nu s-a apropiat, a făcut din cap un semn spre cel care-mi deschisese, că da - apoi s-a întors cu spatele. Din casa propriu-zisă a ieșit alt jumătate-de-om, ceva mai scund decât Pupu și cu sprincene îmbinate. Din cap mi-a făcut semn să mă iau după el.

Am intrat în casă, în stânga; într-un hol mare-mare. Și gol - o singură bancă din lemn de brad negeluit și nevopsit. Din hol urca o scară frumoasă, din lemn scump, frumos cioplit, pe alocuri, cu aur - dar numai pe alocuri.

Încizmatul - din spate văzut părea, întreg, o pereche de cizme - a început să urce scara; eu, după el, cu panerul. Însă, după câteva trepte, s-a oprit, mi-a făcut semn să cobor. A coborât și el:

- Ce-ai acolo? - a arătat din bărbie, ca din cizmă, spre paner.

- Pachet, am zis, cu inima bubuind. Pentru ei.

- Am zis eu ceva de pachet?, a strigat la mine. Vrei să te pun la loc, pe tren, cu tot cu pachet?

Nu-mi zisese de pachet, nu-mi zisese nimic, niciodată - adică, de vreo două ori, în fața porții, pe trotuar, când nu mă lăsam, nu-i lăsam, îi reținusem sprincenele dintr-o bucată, dar nu în legătură cu pachetul, cu atât mai puțin cu pusul pe tren - cu asta se ocupa numai Pupu.

- N-auzi, bă, că vorbește omul cu tine?!

Ba aud. Însă și văd: mă oprisem, cu panerul în brațe; cu spatele spre fereastra mare dinspre curte. Când să mă hotărâsc să bălmăjesc ceva, orice, în legătură cu pachetul, am văzut: că el, Încizmatul, vedea ceva, peste umărul meu. Am vrut să mă răsucesc, n-am făcut-o, nu era nevoie: Sprâncenatul vorbea cu cineva aflat în curte. Nu chiar vorbea, cu vorbe, numai din ochi. Am înțeles că întreba ceva, peste umărul meu - din sprinceană; și am înțeles că celălalt răspunsese - nu știam cum, însă era da - fiindcă Încizmatul a mormăit un: Bine, bine. După care a răcnit la mine să arăt ce am adus. M-am grăbit să dau învelitoarea la o parte, să-i arăt. El a zis că nu așa, la futuimăsa, că aici nu suntem la uitepopanuepopa, lui să-i arăt totul, pe rând; să scot, pe rând și să pun pe banca de lemn.

- Ceee?, a făcut el, aproape zbierînd. Ouă?

Nu înțelegeam de ce răcnește așa, doar mă aflam la un metru de el.

- Și,-n plus, roșii? Ouă roșii, de Paști? Da' unde vă treziți voi, bă? În Pa-ta-go-ni-a? Nu-i voie la ouă, nici de Paști, nici de nepaști - le pui la loc, în coș!

Eu știam unde-i Patagonia și ce-i cu ea. Știam și unde-i Insula Paștelui, în cu totul altă parte Încizmatul răcnitor credea că-i tot aia, tot pe-acolo. Cum să pun ouăle la loc, în coș? Le vopsiseră cu drag cucoanele mele, pe cele într-o singură culoare, doamna domnului director, pe cele cu ciorap de mătase, Cojocărița, iar cele cu flori de ceară fuseseră migălite de doamna dirigintă - în fapt, ea se ocupase de ele, în general, pictura în special, o făcuse Papașa...

- Măcar un ou... Măcar câte un ou, m-am corectat și am ales două, roșii, fără model. Sânt roșii..., am zis, arătându-le.

- Și ce dacă-s roșii? Vrei să m-adormi, cu culoarea? Păi, bă, roșul nostru, revoluționar, e altfel de roșu, roșu-adevărat, nu ca căcatu-ăsta! Nici un sfert de ou, nu-i voie, ce, aici e Patagonia? Au destule ouă, de la noi, de la porție, la loc comanda, în coș! Asta ce-i?

- Miel. Un pic de carne - mai mult os decât carne.

- Ceee? Nu-i voie carne! Au destulă, de la noi, de la porție! La loc comanda, în coș!

Bietul miel, o jumătate de zi îl grijise doamna domnului director în cuptor, mai ales șoldul acesta, tot întrebându-mă dacă alor mei le place mai-cu-coajă... L-am învelit la loc, simțind că-mi bate buza de jos a plâns: tatei strașnic îi place cu-usturoi, mamei îi place mai-cu-coajă...

- Ceee?, a răcnit iar Patagonezul. Ce-i în sticla asta, vin? Aici, la noi, vin? - nici nu se discută, la loc comanda!

Am pus la loc sticluța cu jumătate de litru de vin de la Director, preparat de Papașa, cu miere, ca să-i placă mamei.

- Da' căcatu-ăla ce-i, bă? Și,-n plus, cu cruce!

Chiar așa a zis Cizmă-de-Patagonia: căcatu-ăla despre pasca noastră făcută cu dragoste, ca la noi, în Basarabia: din aluat special și cu umplutură de brânză îndulcită cu miere, amestecata cu stafide și cu încă mirodenii scoase de prin cine știe ce borcănele și cutii, de doamnele mele, săracele... Am încercat să explic:

- E... E un fel de cozonac, cu un fel de pic de brânză...

- Și de ce-i galben? E cu ouă? Dar voi aveți la ouă, bandiților, sânteți plini de ouă și tot vă plângeți că noi...

- Nu-i cu ouă, e cu șofran, am mințit, fulgerător.

- Cu ceee?

- Șofran, praful acela galben - când n-ai ouă destule, ori deloc, pui un pic de praf de șofran și se îngălbenește aluatul, zici că ai pus ouă...

- Bine, pe ăsta, cu praf, pune-l alături, pentru control.

- Și astea două mici, vă rog... - am pus pe bancă, lângă pasca mare cele două păscuțe. Sânt tot cu praf, în plus, mici de tot...

N-a zis nici ba, nici da - a zis:

- Da sula asta ce-i, bă? Păi, asta-i cozonac, bă, nu ca ăl

cu cruce!

- Așa-i zicem, dar n-are brânză, n-are ouă, doar puțin sofran, ca să spunem că am pus și ouă...

- Prea mult! Jumătate!, a zis Jumătateom.

A scos un briceag. A început să taie - și ce briceag avea asta, de la Patagonitatea lor: gros, cu o mie de scule, cu plăsele roșii-roșii... La început, am crezut că din fiecare cozonac, pască, păscuță, vrea să facă două părți - jumătate pentru mama, jumătate pentru tata. Însă el a continuat să taie și jumătățile; și sferturile și optimile... Iar bucățile să le strivească între degete: firimituri a făcut păscuțele și cozonăceii noștri. Zicînd:

- Dac-ai băgat ceva, te pun să-l înghiți! - ac, pilă, bilet, cuțit - ți-l bag pe gât!

- Dar n-am, nimic...

- Cine vă crede pe voi, bandiții? Cu voi omul tre' să fie mereu vigilant, zi și noapte-ntruna, tot timpul! De să nu ne-njunghiați pe la spate, ori să ne băgați otravă... Gata! Juma-juma! Asta - la loc comanda-n coș! - cu tăișul palmei a împărțit, pe bancă, grămada mare de firimituri în două, mi-a arătat-o pe cea din stînga. Pe-astalaltă o lași aici, o s-o primească, cu procesverbal.

Din ce mai aveam în paner n-a vrut să facă juma-juma, fie și după metoda lui: din punga cu bomboane a luat de două ori cât a apucat cu trei degete, a pus bomboanele peste firimiturile de cozonac; din cele zece pachete de țigări pentru tata, opt le-a aruncat înapoi, în paner, pe celelalte două le-a jupuit de hârtie - că nu-i voie la hârtie, doar nu sântem în Patagonia; și că nu-i voie la țigări întregi, numai la jumătăți, dar și jumătățile trebuiesc verificate, să nu fi băgat în ele vreo pilă, vreun cuțit. A rupt țigările în două și a început să pipăie, aproape să strivească între degete fiecare jumătate. A dat să le pună la movilă. L-am oprit:

- Decât așa, mai bine lipsă! Le iau înapoi!

Bricegosul (de unde mai avea el, Patagonezul, un asemenea briceag de vis?), a tușit, a mormăit, apoi a pus jumătățile de țigară, cele încă nestrivite, alături, pe bancă. Mi-a luat panerul din mâini, a vărsat în el grămada din stînga - apoi:

- Coșul ți-l duc în poartă, îl iei când pleci. Tu nu te miști

de-aici! Dacă te prind că ieși contact cu reținuții, că te-ai apropiat de geam, te bag la beci! - și a arătat cu degetul gros, în jos, repetat. Să știi că nu ni-i greu să te reținem și pe tine, dacă comiți!

A ieșit, cu panerul. Am rămas în picioare - nu vreau să mă așez pe bancă, lângă ce-a făcut el din cozonăcei și păscuțe, bomboane și țigări: uite, le-a re-ți-nut și pe ele. Ei nu spun că arestează, dețin, închid, așa ceva numai Siguranța burgheză făcea. Organele-noastre nu, ele doar rețin... Patagonezul, Reținătorul, Bagabontul!

Și stau și stau - în picioare. Nimeni în curte, nici măcar celălalt bagabont, al lui Tofan - nici un zgomot mai așa... Necazul aici, la Securitatea lor reținătoare, e că nu sânt ceasuri; nici pe pereți, nici, pe geam, să vezi vreun turn săsesc. Însă necazul este, nu că nu știu, ca de-afară, de pe trotuar, la minut, cât e ceasul; ci că nu se întâmplă nimic. Și timpul trece. Nu, nu trece: acum înțeleg ce am citit în mai multe cărți, dar credeam că vorbea autorul, ca să nu tacă din gură: timpul s-a oprit... Nu se oprește el, timpul, tot timpul, pornește iar, tic-tac, tic-tac - și iar se oprește... Poate de asta nu se mai întoarce rahatul cu briceag și cu nuivoie, ca să-mi spună odată: am voie și la vorbitor? Vorbitor măcar, fiindcă pachetul... L-a re-ți-nut și pe el, cică nu suntem în Patagonia, Paștele lui de reținător! Ba suntem în Patagonia, de când ne încălecă bagabonții și criminalii unși de ruși, cu epoleți albaștri!

A zis să nu mă mișc; să nu iau contact - că mă reține și pe mine, în beciul lor; să nu mă apropiu de fereastră... Dar e prost ca oaia, berbecul sprâncenat: printr-un geam se vede și fără să te apropiu de el - din păcate, nu se petrece nimic în curte, de văzut.

Când se oprește timpul, e o liniște groasă, aici, de n-ai zice că e plină de oameni clădirea - din Buia numai cinci, dar parcă numai Buia e sat?; numai la Buia se face colhoz? - după metoda lor: îi ridică pe oameni, îi rețin bine-bine, atât de binebine, încât, atunci când le dau drumul, îi lămuresc ei pe-ai lor mai bine și mai iute decât tovarășii-dela-oraș, clasa-muncitoare-cu-pistoale! Ca Emil... Dacă tata, din garajul lui, ar ști ce-i afară, dacă ar afla că s-a adevărit presimțirea lui: acea schimbare e colhozul - n-ar mai suferi atâta, de

re-ți-ne-re. Sau ar suferi și mai mult...

Patagonezul mi-a zis să nu mișc - a zis, dar eu trebuie să mă mișc, altfel înțepenesc. Nu mă vede, nu mă aude nimeni, când mă mișc. E atât de liniște, încât îmi țiuie urechile, aud ce nu e - parcă un geamăt; sau un scheunat; sau rugăciune, ai zice că cineva se roagă, tânguit, încolo, înspre ușa deschisă sub scara cu aur.

Deschid gura, larg, ca să aud mai bine. E adevăr, nu părere: cineva geme, ritmic, de parcă l-ar dura când respiră.

Facem o probă? Facem: să văd dacă vine cineva, când mă mișc. Și mai. Pășesc pe călcâie (bocancii lui Eugen scârțâie cumplit, mai ales când vrei să mergi pe vârfuri). Mă apropii de ușa de sub scară. Nu se aude decât geamătul. Am ajuns în pragul ușii deschise. Un coridor - scurt, face un cot spre dreapta. Ce-o fi o fi după colț. Facem o probă: pasul, pe călcâie și oprire - să aud dacă vine vreo cizmă. Am ajuns la colț.

Imediat, în dreapta, e o sobă cu gaz metan, cu flacăra liberă. În fața sobei, așezat pe o lădiță în care a fost marmeladă, cu genunchii mult înălțați și înfășurați în pieptar, un om.

Știu cine-i, deși nu văd decât profilul - și acela prea de sus și deformat de lumina mișcătoare a flăcărilor din sobă: Heinrich. Îl ating ușor pe umăr. Nu se sperie. Zice, de parcă mi-ar vorbi din altă încăpere, printr-o hrubă:

- Să spui, acasă. Să spui că eu...

Nu mai spune ce să spun acasă. S-o fi astupat hruba. Scoate, încet, încet, mâinile băgate sub pieptarul învelind genunchii. Cu mâini-gheară dă la o parte pieptarul; cu mâini-ghiară îmi arată fluierile picioarelor, dezgolate (pantalonii sânt suflecați până la genunchi). Și văd fluierile picioarelor re-ți-nu-te. Am văzut ceva și la mâini, ceva ca la mâinile lui Sasu, acum văd și mai bine, când Heinrich le potrivește în lumina sobei, arătând dosurile. Sunt reținute bine-bine și mâinile, centimetru pătrat cu centimetru pătrat.

- Să spui că m-ai văzut. Eu nu mai ies, așa să spui...

- Ba ieși, ieșiți cu toții, azi-mâine, știu eu, precis!, zic și-i ating iar umărul. O să spun acasă, dar să știi: ești numai re-ți-nut, or să-ți dea drumul, mi-a spus mie, personal, comandantul...

- Comandan'... - Heinrich dă din cap, nu știu dacă vrea să spună că da, ori ba, ori altceva. Comandantul... - înalță iar ghiarele, apoi arată cu ele înspre picioare. Am auzit, cu pachetul, zice. Pe doamna am văzut-o de două ori, o dată în chimniță. Femeile-s ținute la bucătărie. Pe domnul nu l-am văzut, îl țin la garaj. Pe mine mă țin pe-aici. Nu știu de ce. Cică să mă vindec - după aia...

- După aia, or să-ți dea drumul! Și o să te vindeci! Mirosul ăsta e semn că ești pe vindecate...

- Ce miros? - e întâia oară când Heinrich răsuțește capul, ridică obrazul spre mine: e numai găuri de ochi și pace și zâmbet. A ce miroase?, mai întreabă, dar numaidecât tresare: Du-te, vine careva! Să spui, acasă...

- Să spun, să spun!, îl asigur și mă grăbesc spre holul mare, tot pe călcâie. Ajung la țanc, în dreptul băncii. Pe o ușă pe care n-o luasem în seamă până atunci intră Jumătatepatagonez. Ține ușa, din cap face semn cuiva să intre.

Intră mama.

12. NU PLÂNG!

- Să nu plângi, că - zice mama, plângînd.

Nu a chiar zis mama să nu plîng. Ar fi putut zice, dar uite că n-a zis. Poate pentru că nu plîngeam. Nici ea.

Mama mea nu s-a schimbat aproape deloc. Mama mea e mama mea, nu se schimbă - să nu plângi, că.

Mama. Mama mea. Mama-mama-mama. Cea mai grozavă mamă din lumea-mare.

Se oprește la doi pași de mine. Ține buzele strânse. I-s strânse de tot buzele. Nu înțeleg, dar așa e mama mea, grozavă: cu gura închisă, cu gura strânsă-pungă, zice tărișor:

- Regulamentul permite unei mame să-și îmbrățișeze copilul?

A vorbit corect-ca-la-clasă. Și nu mai așteaptă răspuns, mă ia în brațe. Și mă strânge tare-tare-tare. De la urechea mea, mama zice iar:

- Doar nu suntem în Patagonia...

- Ce-ce-ce?, îl aud pe Patagonez - acum vorbește încet, aproape în șoaptă, cu toate că la mine zbierase. Uite ce e, doam-nă! Dacă faci pe nebuna cu mine, doamnă, eu te trimit una-două, la bucătărie! Și dacă mai faci pe nebuna cu mine, doamnă, eu te trimit una-două, la beci! Știi cum e la beci, doam-nă!

- Știu, domnule.

Știu că mama a zis că știe - pentru mine. Eu știu că mamei i-i frică-frică de beci-beci; știu că mama știe că și mie mi-e frică de beciul pe care-l știe ea. Însă mama e mama mea - zice:

- Să înțeleg că regulamentul nu-mi permite să întreb dacă regulamentul acela permite sau ba...

- Permite, permite! - de astă dată, Permițătorul a aproape strigat și eu înțeleg; s-a trezit zicînd că permite, nu neapărat, pentru că regulamentul acela ar chiar permite, dar să scape el, Cizmă-de-Patagonia, de cuvintele mamei. Cinci minute, pe ceas! - acum urlă de-a binelea. Nici o secundă-n plus! - și iese din hol, trântind ușa.

Mama își destinde buzele. Zâmbește. Râde - i-a făcut-o, Repetentului patagonez!

Mă îndepărtează de la pieptul ei, mă privește, îmi râde, apoi iar mă apropie și mă strânge tare-tare. O strâng și eu - nu prea tare, am crescut mult, nu-mi mai pot controla forțele. O strâng, cu toate că mama miroase a mucegai - de la beci, desigur; și a jeg, a slin, a nespălare; și a pipicaca miroase mama mea, mama mea, mama. Așa că o strâng tare, tare de-i trosnesc oasele.

Dar mama râde și face din cap, așa, că adică, ia te uită ce forță! Mă îndepărtează, mă apropie, râde, în continuare, însă cu lacrimi; râde cu icnituri de plâns, suspină cu chicote de râs. Și tot plângînd și tot rîzînd și tot mirosind a jeg și a cacapipi și a muced, mama mea îmi strecoară, îmi picură în ureche, pe silabe - cuvinte: scurte, numai subiecte, fără predicate. Când crede că am reținut numele, adresele la care să mă duc revine: la subiectul cutare, predichez asta și asta; la celălalt, ceastălaltă. Abia după subiectpredicatele altora îmi strecoară, între exclamație și un oftat: tata e în garaj; în garaj sînt bărbații - cutare, cutare, cutare - așa că atunci când voi pleca, garajul îmi va fi pe mîna stîngă: să răresc cât pot de mult pașii, prin curte, spre poartă; să-mi scot șapca de pe cap, să mi se vadă și fruntea; să țin capul înalt, că adică nu mă las eu; și ușor răsucit spre stînga - ca să mă vadă și tata, săracul, din garaj, prin vreo crăpătură...

Acum mă îndepărtează de la pieptul ei și mă ține așa, lung, cât i-s de lungi brațele. Mă strânge de umeri, până la durere:

- Dar tu te-ai făcut mai înalt decât mine, băiatul mamei!

Și râde, mama. Acum, fără lacrimi, n-o mai fi avînd. I s-a înstelat verdele ochilor cu steluțe aurii. Și rîd, stelele mamei.

Să nu plîngi, când râde mama?

Paris, 1985

1986

1987

1988